

## Дослідження

### «Забезпечення енергетичної стійкості громад шляхом впровадження розподіленої генерації в Україні»

#### Том 2

#### Аналіз законодавства та основних бар'єрів для розвитку розподіленої генерації

Це дослідження розроблене Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація малих міст України» за підтримки проекту «Промування енергоефективності та імплементації Директиви ЄС про енергоефективність в Україні», що виконується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) та співфінансуванням Державного секретаріату Швейцарії з економічних питань (SECO)

**Авторський колектив:** Дмитро Стародуб, Загуменнова-Крупович Євгенія, Заморський Ігор, Новицька Надія, Дудник Віра

**Керівник:** Юлія Усенко

## **ЗМІСТ**

|   |     |
|---|-----|
| <b>ВСТУП</b>  | 5   |
| <b>1. Огляд нормативно-правової бази у сфері енергетики в Україні</b>   | 6   |
| 1.1. Стратегічні та концептуальні документи   | 6   |
| 1.2. Нормативно-правове регулювання систем розподіленої генерації   | 13  |
| 1.3. Структура, учасники та регулювання ринку електричної енергії   | 18  |
| 1.4. Регулювання відносин у сфері теплопостачання   | 40  |
| 1.5. Окремі аспекти щодо розвитку проєктів розподіленої генерації та мікромереж в Україні   | 52  |
| 1.5.1. Підготовка та будівництво об'єктів розподіленої генерації  | 52  |
| 1.5.2. Умови приєднання об'єктів до електричних, газових, теплових мереж  | 59  |
| 1.5.3. Активний споживач  | 66  |
| 1.5.4. Агрегація  | 79  |
| 1.5.5. Мікромережі  | 84  |
| 1.5.6. Малі системи розподілу (MSP)   | 85  |
| 1.5.7. Умови залучення інвестицій для розвитку проєктів у громадах  | 91  |
| <b>2. Огляд директив, регламентів і стандартів ЄС у сфері регулювання розподілених енергетичних ресурсів</b>                              | 107 |
| 2.1 Загальний огляд правового регулювання ЄС  | 107 |
| 2.2. Розподілена генерація  | 112 |
| 2.3. Реагування на попит  | 116 |
| 2.4. Зберігання поза лічильником  | 122 |
| 2.5. Розподілена тепла генерація  | 125 |
| 2.6. Інші види розподілених енергетичних ресурсів   | 132 |
| <b>3. Вплив євроінтеграційних процесів на правове регулювання у сфері розподілених енергетичних ресурсів в Україні</b>                    | 135 |
| <b>4. Регуляторні бар'єри та рекомендації щодо законодавчих змін для розвитку проєктів розподіленої генерації та мікромереж в Україні</b> | 145 |
| <b>ВИСНОВКИ</b>   | 166 |
| <b>ДОДАТОК А. ДОРОЖНЯ КАРТА ЗАХОДІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ РОЗПОДІЛЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ</b>   | 169 |

**ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ**

- АЕС – атомна електростанція  
БР – балансуючий ринок  
ВДЕ – відновлювані джерела енергії  
ВДР – внутрішньодобовий ринок  
ВЕС – вітрова електростанція  
ВРУ – Верховна Рада України  
ГЕС – гідроелектростанція  
ГПУ – газопоршнева установка  
ГТУ – газотурбінна установка  
ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку  
ЄІБ – Європейський інвестиційний банк  
ЄС – Європейський Союз  
КМУ – Кабінет Міністрів України  
НЕС – Національна економічна стратегія України на період до 2030 року  
НПЕК 2030 – Національний план дій з енергетики та клімату на період до 2030 року  
КГУ – когенераційна установка  
мГЕС – малі гідроелектростанції  
МВФ – Міжнародний валютний фонд  
МЕА – Міжнародне енергетичне агентство (англ. International Energy Agency, IEA)  
МЕП – місцевий енергетичний план  
МСР – мала система розподілу  
МФО – міжнародна фінансова організація  
НЕФКО – Північна екологічна фінансова корпорація  
НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (Регулятор)  
ОЕС України – Об'єднана енергетична система України  
ОМС – орган місцевого самоврядування  
ОМСР – оператор малої системи розподілу  
ОСП – оператор системи передачі  
ОСР – оператор системи розподілу  
ПСО – покладання спеціальних обов'язків  
РДД – ринок двосторонніх договорів  
РДН – ринок на добу наперед  
РДП – ринок допоміжних послуг  
РЕР – розподілені енергетичні ресурси  
СЕС – сонячна електростанція  
ТЕС – теплова електростанція  
ТЕЦ – теплоелектроцентраль  
УЕБ – Українська енергетична біржа  
УЗЕ – установка зберігання енергії  
ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади  
АСЕР – Агентство ЄС із співробітництва регуляторів енергетики

## ВСТУП

Енергетичний сектор України переживає період глибоких трансформацій, зумовлених як внутрішніми потребами у модернізації та підвищенні ефективності, так і геополітичними викликами. Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України завдала нищівних ударів по енергетичній інфраструктурі, викривши критичну вразливість традиційної централізованої моделі генерації електроенергії. Ця ситуація кардинально актуалізує питання пошуку нових, стійкіших та гнучкіших рішень для забезпечення енергетичної безпеки та функціонування економіки країни. У цьому контексті розподілена генерація та створення умов для активного використання розподілених енергетичних ресурсів (РЕР) набуває стратегічного значення для забезпечення енергетичної безпеки, децентралізації енергосистеми та зменшення залежності від великих енергетичних об'єктів.

Розвиток розподіленої генерації в Україні має значний потенціал не лише для підвищення стійкості енергосистеми, а й для економічного зростання регіонів, залучення інвестицій та впровадження інноваційних технологій. Проте реалізація цього потенціалу неможлива без належного нормативно-правового забезпечення, яке б створювало сприятливі умови для розвитку проєктів, усувало існуючі бар'єри та гармонізувало українське законодавство з європейськими стандартами.

**Метою** цього звіту є комплексний аналіз юридичних аспектів розвитку розподіленої генерації в Україні, виявлення існуючих регуляторних перешкод та розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчої бази.

Звіт розроблений в межах дослідження «Забезпечення енергетичної стійкості громад в Україні шляхом впровадження розподіленої генерації» як другий компонент (Том 2).

Основні технічні аспекти щодо розгортання РЕР, які в т.ч. охоплюють об'єкти розподіленої генерації, системи зберігання енергії, мікромережі, дослідженні у першому компоненті дослідження (Том 1).

В свою чергу юридична частина дослідження (Том 2) враховує аналіз виявлених технічних бар'єрів та розглянутих у першому компоненті (Том 1) можливостей і рекомендацій щодо їх усунення в контексті розвитку розподіленої генерації та мікромереж в Україні.

Окремо цей звіт містить огляд особливостей правового регулювання РЕР відповідно до європейського законодавства, а також аналіз щодо адаптації законодавства України до відповідних норм. Це дозволить ідентифікувати найкращі європейські практики та підходи, які можуть бути імплементовані в Україні. Особлива увага приділена таким важливим аспектам, як активний споживач, агрегація, мікромережі та малі системи розподілу.

**Ключовим результатом** дослідження «Забезпечення енергетичної стійкості громад в Україні шляхом впровадження розподіленої генерації», який підсумовує висновки усіх досліджених аспектів, є Дорожня карта заходів для розвитку сфери розподіленої генерації в Україні (Додаток А). Основною метою Дорожньої карти є формування основних кроків для усунення перешкод, що заважають стрімкому розвитку розподіленої генерації та мікромереж, а також створення ефективного регуляторного середовища для поширення РЕР в Україні. Дорожня карта містить рекомендовані заходи щодо правового регулювання, вдосконалення технічної політики та створення умов для залучення інвестицій у сферу розподіленої генерації.

Результати цього дослідження є ключовими для **формування ефективної державної політики у сфері енергетики**, що враховує сучасні виклики **щодо прискореної трансформації енергетичної системи**. Вони також слугують важливою основою для **проведення відкритого діалогу з усіма зацікавленими сторонами у сфері розподіленої генерації**, забезпечуючи вироблення спільних рішень.

## 1. Огляд нормативно-правової бази у сфері енергетики в Україні

### 1.1. Стратегічні та концептуальні документи

Низка документів державного стратегічного планування передбачає **енергетичну децентралізацію** як рішення на короткострокову перспективу для вирішення поточних проблем енергосистеми, пов'язаних із знищенням значної частини генеруючих потужностей внаслідок воєнної агресії російської федерації, так і для подальшого розвитку енергетики в довгостроковій перспективі. **Пріоритетним є розвиток розподіленої генерації на основі генеруючих потужностей, що використовують відновлювані джерела енергії (ВДЕ), у поєднанні з гнучкими енергогенеруючими потужностями та технологіями для забезпечення ресурсної достатності, гнучкості, операційної безпеки та стійкості роботи енергосистеми.**

Цілями державної політики визначено забезпечення частки енергії, виробленої з ВДЕ, у валовому кінцевому споживанні енергії на рівні 27% – до 2030 року та максимального рівня кліматичної нейтральності – до 2050 року. Для їх досягнення передбачається визначити зони пріоритетного розвитку проєктів відновлюваної енергетики, мережевої інфраструктури та установок зберігання енергії (УЗЕ), здійснювати заходи, спрямовані на інтеграцію ВДЕ в енергосистему.

Для підвищення стійкості енергосистеми та конкурентоздатності ринку Україна реалізує політики модернізації існуючих мереж та інтеграції генеруючих потужностей з ВДЕ та установок зберігання в ринку, які передбачають, серед інших заходів, застосування технологій «розумних мереж», подальший розвиток мікромереж, більш активну участь споживачів на ринку та використання нових ринкових моделей – механізму самовиробництва (самоспоживання), агрегації, управління попитом, енергетичних кооперативів тощо.

Далі наводиться короткий аналіз **основних документів державного стратегічного планування**, які прямо чи опосередковано визначають напрями трансформації енергетичної системи України.

#### **Національна економічна стратегія на період до 2030 року (НЕС)<sup>1</sup>**

Затверджена постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) від 03.03.2021 № 179.

НЕС визначає ключові напрями (вектори) економічного розвитку, визначаючи важливу роль сектору енергетики в структурі економіки. За кожним з напрямів визначені стратегічні цілі та шляхи їх досягнення, а також основні завдання державної економічної політики та цільові індикатори на період до 2030 року.

За напрямом «Енергетика» у НЕС визначені такі **основні стратегічні цілі**:

- 1) забезпечення високого рівня енергетичної безпеки та інтеграція України в європейський енергетичний ринок;
- 2) забезпечення функціонування вільних, ефективних та конкурентних ринків, для досягнення чого НЕС визнає **необхідність розвитку місцевих енергетичних ініціатив, зокрема малого та середнього підприємництва в енергетичній сфері та енергетичних кооперативів, генерації та постачання електричної і теплової енергії з урахуванням регіональних особливостей, розвитку розподіленої генерації**;
- 3) підвищення енергоефективності економіки та забезпечення екологічності енергетичного сектору;
- 4) забезпечення функціонування «розумної», модернізованої та надійної енергосистеми, яка повністю задовольняє вимоги та потреби кінцевих споживачів, що у свою чергу передбачає наступні заходи:
  - врегулювання роботи агрегаторів розподіленої генерації та постачальників послуг балансування;
  - забезпечення нарощення обсягів накопичувальних потужностей (energy storage);

<sup>1</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>

- врегулювання роботи локальної генерації з ВДЕ, що приєднується безпосередньо до мереж споживача, без плати за розподіл та передачу електричної енергії (активні споживачі);

- формування в загальному виробництві електроенергії **частки генерації з ВДЕ на рівні 25 відсотків**;

- підтримка реконструкції та розбудови розподільчих мереж відповідно до розвитку розподіленої генерації електричної енергії;

- надання чіткого визначення призначенню та межах використання малої системи розподілу (MSP).

НЕС передбачено перегляд Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схваленої раніше розпорядженням КМУ від 18 серпня 2017 р. № 605, з урахуванням заміщення вибуваючих потужностей генерації новими, відповідно до прогнозу загального первинного постачання енергії із суміжним нарощенням обсягів накопичувальних потужностей.

### **Енергетична стратегія України на період до 2050 року (Енергетична стратегія 2050)<sup>2</sup>**

У 2023 році була переглянута Енергетична стратегія на період до 2035 року та розпорядженням КМУ від 21 квітня 2023 р. № 373-р схвалена Енергетична стратегія України на період до 2050 року.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну та з метою захисту інформації, яка в умовах воєнного стану може нести потенційні загрози для безпеки об'єктів критичної енергетичної інфраструктури, доступ до Енергетичної стратегії 2050 обмежено.

З офіційних джерел інформації<sup>3</sup> відомо, що Енергетична стратегія 2050 базується на цільових показниках розвитку економіки у відповідності до Національної економічної стратегії на період до 2030 року, а також на міжнародних зобов'язаннях, взятих Україною в рамках Угоди про Асоціацію України з Європейським Союзом (ЄС) та Паризької кліматичної угоди.

**Основними цілями Енергетичної стратегії 2050** визначені:

- досягнення максимального рівня кліматичної нейтральності;
- максимальне скорочення використання вугілля в енергетичному секторі;
- оновлення та модернізація енергетичної інфраструктури;
- підвищення ефективності використання ресурсів в енергетичному секторі;
- всебічна інтеграція з ринками ЄС та ефективне функціонування внутрішніх ринків;
- забезпечення енергетичного сектору власними ресурсами з урахуванням економічної доцільності;

- розвиток альтернативних джерел енергії, нових продуктів та інноваційних рішень в енергетичному секторі.

Енергетична стратегія 2050 передбачає: (1) закладені основи для поступового переходу до низьковуглецевої економіки, (2) стратегічну мету інтеграції енергетичного ринку України до внутрішнього енергетичного ринку ЄС, (3) відновлення енергетичного сектора за найсучаснішими технологіями, (4) зміцнення стійкості системи та посилення енергетичної безпеки України і європейського континенту в цілому.

Окрім того, цим документом визначені:

**1) індикативні показники майбутнього розвитку відновлюваної енергетики:** досягнення частки 27% енергії, виробленої з ВДЕ, до 2030 року у валовому кінцевому споживанні енергії, 70% енергії з ВДЕ у загальному первинному постачанні енергії до 2050 року та наближення до кліматичної нейтральності до 2060 року;

<sup>2</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-p#Text>

<sup>3</sup> <https://www.mev.gov.ua/reforma/enerhetychna-stratehiya-0>

2) **більш чіткі цільові показники щодо розвитку високоманеврової генерації, УЗЕ та систем управління попитом**, передбачає серед стратегічних ініціатив та завдань:

до 2025 року:

- розвиток розподіленої генерації з використанням природного газу, шляхом встановлення газотурбінних та газопоршневих установок (ГТУ та ГПУ відповідно) на майданчиках газотранспортної системи, теплоелектроцентралей (ТЕЦ) та котельень;
- розвиток ВДЕ, що включає комплекс заходів з будівництва УЗЕ, вітрової генерації, сприяння розвитку розподіленої сонячної генерації для покриття власного споживання;
- встановлення об'єктів сонячної та вітрової генерації, УЗЕ для об'єктів критичної інфраструктури та приватних домогосподарств;
- активне впровадження технологій зберігання енергії з подальшим розширенням їх використання в наступних часових горизонтах;
- вивчення доцільності створення мікромереж та децентралізованого електропостачання для забезпечення стійкості енергосистеми;
- вивчення доцільності створення програми управління попитом.

до 2032 року:

- **децентралізація енергетичної системи** шляхом збільшення кількості об'єктів енергогенерації з одночасним скороченням просторових диспропорцій їхньої локалізації, що сприятиме підвищенню загальної надійності функціонування енергетичних систем та зниженню їхньої уразливості перед загрозами фізичного та віртуального характеру;
- реалізація пілотних проєктів щодо створення мікромереж та децентралізованого електропостачання для забезпечення стійкості енергосистеми;
- реалізація пілотних проєктів щодо створення програми управління попитом;
- підтримка впровадження технологій зберігання енергії;

Вище зазначені заходи свідчать про високий рівень уваги державної енергетичної політики до розвитку розподіленої генерації (передусім на основі ВДЕ та систем зберігання енергії) та впровадження «розумних мереж». Між іншим, План також передбачає заходи з залучення споживачів до програм управління попитом, а саме розвиток діяльності агрегаторів, управління споживачами власним попитом.

**Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року (Національний план ВДЕ 2030)<sup>4</sup>**

Національний план ВДЕ 2030 затверджений розпорядженням КМУ від 13.08.2024 № 761-р та є складовою Національного плану дій з енергетики та клімату на період до 2030 року (НПЕК 2030) в частині сектору ВДЕ. Він визначає, що у структурі валового кінцевого споживання енергії **частка енергії, виробленої з ВДЕ, повинна становити не менше 27%** у 2030 році. Зростання планується досягти за рахунок збільшення виробництва електричної енергії з ВДЕ та їх інтеграції енергосистему.

***Збільшення виробництва електричної енергії з відновлюваних джерел енергії***

Планується зростання встановлених потужностей сонячної енергетики за рахунок встановлення генеруючих установок **активними споживачами**, в тому числі приватними домогосподарствами, а також у майбутньому громадськими енергетичними спільнотами та спільнотами споживачів відновлюваної енергії з метою забезпечення передусім власного споживання. Цьому сприятиме запровадження державних програм підтримки активних споживачів (просьюмерів) в рамках механізму самовиробництва (модель Net Billing), орієнтованих першочергово на покриття власного споживання.

<sup>4</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-p#Text>

Водночас суб'єкти господарювання приватної форми власності **активно встановлюють сонячні електростанції (СЕС)** на власних об'єктах з метою покриття власного споживання та підвищення надійності електропостачання.

Стимулювання розвитку потужностей промислових СЕС не планується. Реалізація проектів відбуватиметься на ринкових засадах. Подальше стимулювання державою розвитку сектору відновлюваної енергетики на стороні виробника здійснюватиметься мінімально і переважно для використання вітрових електростанцій (ВЕС) та об'єктів біоенергетики. Водночас Національний план ВДЕ 2030 передбачає великий потенціал розвитку генерації саме у цих секторах. Перспективними напрямками біоенергетики розглядають використання: (1) біоенергетичних ресурсів на існуючих об'єктах генерації, зокрема шляхом переобладнання теплових станцій (ТЕС і ТЕЦ); (2) біометану новими об'єктами високоманевреній генерації та існуючими ТЕЦ і когенераційними установками (КГУ), які спалюють природний газ.

Для розвитку інших перспективних видів генерації Національний план ВДЕ 2030, зокрема, передбачає:

- затвердження відповідних планів розвитку генерації з ВДЕ, мережевої інфраструктури та УЗЕ;
- спрощення дозвільних процедур будівництва та приєднання до мереж об'єктів відновлюваної енергетики.

Інші заходи щодо розвитку розподіленої генерації з ВДЕ, у тому числі активними споживачами, визначаються Стратегією розвитку розподіленої генерації, яка розглядається нижче.

#### ***Інтеграція ВДЕ в енергосистему***

В умовах зростання обсягів виробництва електричної енергії об'єктами сонячної і вітрової енергетики з негарантованим графіком відпуску електричної енергії Об'єднана енергетична система України (ОЕС України) потребує **розвитку балансуємих потужностей та установок зберігання енергії**, що надасть енергосистемі необхідну гнучкість та стійкість, що є важливим у контексті стабілізації роботи ОЕС України в умовах постійних обстрілів, втрати маневреної генерації та її синхронізації з континентальною енергетичною системою Європи.

Здійснення скоординованого визначення зон для розвитку відновлюваної енергетики на території України дозволить визначити внутрішній потенціал і доступні земельні ділянки, акваторії (водний простір) водних об'єктів України для встановлення об'єктів відновлюваної енергетики та пов'язаної з ними інфраструктури, такої як мережева інфраструктура та УЗЕ.

Для сприяння створенню інфраструктури зарядних станцій для електричних транспортних засобів Національний план ВДЕ 2030 передбачає розроблення Концепції державної політики у сфері розвитку інфраструктури зарядних станцій для електричних транспортних засобів та плану заходів з її реалізації, створення інтерактивної карти сприятливих місць розташування зарядних станцій для електромобілів.

#### **Концепція впровадження «розумних мереж» в Україні до 2035 року (Концепція «розумних мереж» 2035)<sup>5</sup>**

Концепція «розумних мереж» 2035 схвалена розпорядженням КМУ від 14 жовтня 2022 р. № 908-р. та передбачає реалізацію низки заходів щодо:

##### **1) сприяння розвитку «розумних мереж»:**

- запровадження стимулів для використання технологій «розумних мереж» підприємствами електроенергетики, бізнесом та громадянами;
- реалізація пілотних проектів на базі майна операторів УЗЕ, оператора системи передачі (ОСП), операторів систем розподілу (ОСР), виробників електричної енергії;

<sup>5</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/908-2022-p#Text>

- широке впровадження інтелектуальної системи передачі, розподілу та обліку електричної енергії.

## 2) сприяння розвитку та модернізації електроенергетики на основі технологій «розумних мереж»:

- поширення розподіленої генерації та ВДЕ у такий спосіб, що забезпечить ефективне управління потоками електричної енергії на місцевому рівні, зменшить втрати та викиди. Розподілена генерація може мати істотний вплив на локальні мережі, спричиняючи зворотне зміщення потоків енергії та зміну напруги в місцевих мережах, а також інших технічних параметрів роботи розподільних мереж;

- реконструкція розподільчих мереж у спосіб, який повинен передбачати, що розподільчі мережі мають ставати більш активними і приймати двоспрямовані потоки потужності. У разі підвищення рівня поширення та інтеграції ВДЕ, це є необхідним з огляду на те, що розподільчі мережі залишаються радіальними з переважно односпрямованими потоками електричної енергії та «пасивною» роботою, основним призначенням яких є розподіл електричної енергії кінцевим споживачам;

- оновлення потужностей об'єктів атомної, гідро-, теплоенергетики, а також підвищення їх ефективності і гнучкості для інтеграції з ВДЕ та розподіленою генерацією;

- забезпечення управління попитом електричної енергії, зокрема шляхом розроблення стратегії для регулювання попиту, у тому числі місцевого, та здійснення контролю навантаження за допомогою електронного обліку та автоматичних систем управління інтелектуальними лічильниками.

### Очікувані результати реалізації Концепції «розумних мереж» 2035:

- **ефективна інтеграція розподіленої генерації**, яка передбачає можливість забезпечення проведення віддаленого моніторингу та діагностики, оптимізацію використання активів та ресурсів, вдосконалення конфігурації електромереж;

- **підвищення енергоефективності**, що дасть змогу зменшити втрати в електричних мережах ОСП та ОСР, покращення ефективності управління навантаженням (активним та реактивним), зниження рівня викидів вуглецю (очікуване зниження рівня технологічних витрат електроенергії до 2030 року – не менш як на 30%);

- зменшення частоти та тривалості відключень споживачів;

- надання споживачам можливості керувати споживанням електричної енергії, зменшувати енергетичні витрати та заощаджувати без шкоди для свого способу життя та надмірних обмежень споживання електричної енергії для задоволення власних побутових потреб (очікуване зниження індексу середньої тривалості довгих перерв в електропостачанні в системі та індексу недовідпущеної електричної енергії (Electricity not Supplied (ENS) до 2030 року – не менш як утричі).

Тож, реалізація Концепції «розумних мереж» 2035, серед іншого, означає впровадження комерційного обліку енергетичних ресурсів на рівні 100%, автоматичне зняття та обробку показників енергоспоживання. В свою чергу це має дозволити споживачам управляти власним споживанням та ефективно використовувати енергію. В цілому застосування технологій «розумних мереж» охоплюватиме роботу всього енергетичного сектору і матиме у довгостроковій перспективі переваги для енергетичних компаній і кінцевих споживачів.

### Стратегія розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року (Стратегія розподіленої генерації 2035)<sup>6</sup>

Схвалена розпорядженням КМУ від 18 липня 2024 р. № 713-р, Стратегія розподіленої генерації 2035 в коротко- та середньостроковій перспективі для забезпечення безпеки постачання електричної енергії споживачам визначає такі **пріоритетні завдання**:

- відновлення пошкоджених генеруючих потужностей з одночасним посиленням протиповітряного прикриття;

<sup>6</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/713-2024-p#Text>

● **будівництво та введення в експлуатацію у стислі строки нових генеруючих потужностей розподіленої генерації** (генеруючих потужностей, розташованих на великій кількості майданчиків, які підключаються до розподільних мереж та є наближеними до споживача). Основними видами об'єктів електроенергетики, будівництво яких визнано доцільним для створення систем розподіленої генерації, є електроустановки, які забезпечують гарантовану видачу доступної потужності та використовують як паливо природний газ (у перспективі – біометан), а також об'єкти вітрової, сонячної, біоенергетики, малі гідроелектростанції (мГЕС) та УЗЕ;

● забезпечення об'єктів критичної інфраструктури резервними джерелами електропостачання: реалізація проєктів із встановлення СЕС та/або ВЕС разом з УЗЕ в громадських та адміністративних будівлях (заклади охорони здоров'я, освіти тощо);

● розроблення та створення ефективних фінансових механізмів щодо фінансування проєктів розподіленої генерації та установок зберігання енергії;<sup>7</sup>

● модернізація розподільчих мереж з підвищенням рівня контролю за режимами роботи розподільчої мережі, обліку, автоматизації та управління, із впровадженням технологій мікромереж і «розумних мереж» відповідно до Концепції «розумних мереж» 2035. Такі мережі повинні мати можливість: (1) здійснювати збалансоване навантаження в разі системної аварії в ОЕС України; (2) забезпечувати електроенергією об'єкти критичної інфраструктури та подавати опорну напругу до інших джерел живлення (генеруючих установок споживачів та промислових об'єктів генерації з ВДЕ); (3) масштабуватися, залучаючи додаткових споживачів у разі зростання доступної потужності;

● популяризація необхідності розвитку розподіленої генерації у суспільстві та підготовка кваліфікованого персоналу. До систем з розподіленою генерацією висувуються такі основні технічні, економічні та організаційні вимоги: (1) забезпечення можливості гарантованого електропостачання об'єктів критичної інфраструктури, а також інших споживачів, розташованих на відповідній території, у разі виникнення системної аварії в ОЕС України; (2) забезпечення прийнятної конкурентної ціни електричної енергії для споживачів; (3) здатність функціонувати в умовах діючої моделі конкурентного ринку електричної енергії, передбаченої законодавством, з урахуванням запланованих змін в рамках приведення законодавства України у відповідність з вимогами законодавства ЄС щодо функціонування спільного ринку електричної енергії.

Відповідно до операційного плану заходів на 2024 – 2026 рр., що є додатком до розпорядження КМУ від 18.07.2024 № 713-р, мають бути впроваджені наступні заходи:

**до 31 грудня 2024 р. – розроблені та затверджені плани модернізації енерговузлів і районів мереж з утворенням на їх базі мікромереж, що можуть працювати синхронно з ОЕС України або в ізолюваному режимі**, з подальшим урахуванням під час розроблення планів розвитку систем розподілу. Це завдання покладено спільно на військовій адміністрації (обласні, Київську міську держадміністрації), Міненерго, Мінрозвитку, Держенергонагляд. На базі затверджених планів модернізації енерговузлів і районів мереж передбачається протягом 2024 – 2026 рр. здійснити коригування довгострокових планів розвитку операторів з урахуванням модернізації мереж, автоматизації та телемеханізації, обліку електричної енергії та природного газу відповідно до потреби в розміщенні об'єктів розподіленої генерації;

**до 21 травня 2025 р. – визначені зони для розвитку відновлюваної енергетики на території України** з метою визначення внутрішнього потенціалу і доступних земельних ділянок, для встановлення об'єктів генерації з ВДЕ та пов'язаної з ними інфраструктури, зокрема мережевої інфраструктури, та УЗЕ. Відповідальні за розробку: Міненерго, Міндовкілля, Держенергоефективності, Регулятор (НКРЕКП), НЕК «Укренерго»;

**до 30 червня 2025 р. – розроблений план (плани) визначення окремих інфраструктурних зон для розроблення проєктів з розвитку мереж та УЗЕ, які**

<sup>7</sup> Розроблені програми фінансової підтримки для проєктів розподіленої генерації детально розглянуті у технічній частині цього дослідження (Том 1).

**необхідні для сприяння інтеграції ВДЕ в енергетичну систему**, якщо такі проекти не передбачають значного впливу на стан навколишнього природного середовища. Відповідальні за розробку – Міненерго, Міндовкілля, Держенергоефективності, НКРЕКП, НЕК «Укренерго».

### **НПЕК 2030<sup>8</sup>**

Схвалений розпорядженням КМУ від 25 червня 2024 р. № 587-р. НПЕК 2030 є стратегічним документом, який спрямований на узгодження енергетичної та кліматичної політики для забезпечення сталого розвитку та відновлення економіки України. НПЕК 2030 розроблений та затверджений Україною відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2018/1999 у межах своїх зобов'язань як договірної сторони Енергетичного Співтовариства та у процесі набуття членства в ЄС.

Цей документ визначає національні цілі та цільові показники, які узгоджуються з основними цілями зазначених вище стратегічних документів, а саме:

- скорочення загальних викидів парникових газів України до 2030 року на 65% порівняно з рівнем викидів 1990 року<sup>9</sup>;
- досягнення кліматичної нейтральності енергетичного сектору до 2050 року;
- частка енергоносіїв, вироблених з ВДЕ, у структурі валового кінцевого енергоспоживання має становити не менше як 27% у 2030 році;
- поглиблення диверсифікації джерел і шляхів постачання енергоресурсів – не більше 30% від одного постачальника (НЕС, Енергетична стратегія 2050);
- підвищення гнучкості національної енергетичної системи за допомогою розгортання високоманеврових потужностей з метою забезпечення балансової надійності об'єднаної енергетичної системи та підтримки подальшої інтеграції ВДЕ в енергосистему, управління попитом і акумулювання енергії.

Для забезпечення визначених національних цілей **Україна реалізує такі ключові політики і заходи в частині розвитку ринку:**

1) трансформація ринку буде відбуватися зі збалансованим поєднанням переваг «великої» та «малої» енергетики локального характеру. **Пріоритетним є розвиток розподіленої генерації на основі ВДЕ у поєднанні з гнучкими енергетичними потужностями та технологіями для забезпечення ресурсної достатності, гнучкості, операційної безпеки та стійкості роботи енергосистеми і ринку.** У загальному балансі до 2030 року Україна прагне досягти не менше 25% електроенергії, виробленої з ВДЕ;

2) **для підвищення стійкості енергосистеми та конкурентності ринку Україна реалізує політики розвитку розподіленої генерації (передусім на основі ВДЕ та установок зберігання енергії) та «розумних мереж».** Ці політики передбачають більш активну участь споживачів у ринку та використання нових ринкових моделей – механізму самовиробництва (самоспоживання), агрегації, управління попитом, енергетичних кооперативів тощо;

3) розвиток «розумних мереж» має відбуватися в рамках Концепції «розумних мереж» 2035. ОСР в рамках п'ятирічних планів розвитку систем розподілу розробляють заходи з діджиталізації мереж та включають відповідні проєкти у свої інвестиційні програми, які підлягають затвердженню з боку Регулятора. Фінансування програм відбувається в рамках тарифів на послуги з розподілу електроенергії, які для переважної більшості ОСР застосовуються на принципах стимулюючого регулювання (RAB-тарифи).

***Отже, децентралізація енергетичного сектору визначена ключовим принципом подальшого розвитку енергетичного ринку, відповідно до якого усі заходи повинні бути реалізовані з урахуванням стратегічної орієнтації на розвиток розподіленої генерації, «розумних мереж» та управління попитом.***

<sup>8</sup> <https://me.gov.ua/view/bb0b9ef5-ea96-4b8a-8f2f-471faf32c9df>

<sup>9</sup> [https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/Ukraine%20NDC\\_July%2031.pdf](https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/Ukraine%20NDC_July%2031.pdf)



## 1.2. Нормативно-правове регулювання систем розподіленої генерації

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють відносини, пов'язані зі створенням та функціонуванням систем з розподіленою генерацією, є Закони України «Про ринок електричної енергії», «Про теплопостачання», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу», «Про ринок природного газу», «Про альтернативні джерела енергії», «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації», «Про енергетичну ефективність» та ін.

Далі наводиться короткий виклад положень зазначених законодавчих актів, що стосуються питань систем з розподіленою генерацією.

### **Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII<sup>10</sup>**

Законом надані визначення фундаментальних термінів, пов'язаних зі створенням та функціонуванням систем з децентралізованою генерацією, таких як «розподілена генерація»; «система розподілу електричної енергії»; «мала система розподілу (МСР)»; «мікромережа»; «користувач мікромережі»; «острівний режим мікромережі»; «агрегація»; «агрегована група»; «одиниця агрегації»; «пряма лінія»; «споживач»; «активний споживач»; «реагування на попит» та ін.

Закон визначає:

- структуру ринку електричної енергії (сегменти ринку), правила організації та функціонування різних сегментів ринку, правовідносини, що виникають між учасниками ринку на різних сегментах ринку, зокрема **правила функціонування роздрібного ринку та правовідносини, що виникають між учасниками роздрібного ринку;**

- учасників ринку електричної енергії, зокрема, тих, які беруть участь у системах з децентралізованою генерацією (**виробники, ОСР, оператори малих систем розподілу (ОМСР), оператори УЗЕ, споживачі, у т.ч. активні споживачі, агрегатори**), вимоги до них та правила здійснення діяльності на ринку;

- систему договірних відносин між учасниками ринку у процесі виробництва, передачі, розподілу, купівлі-продажу, постачання, споживання, агрегації;

- органи, які здійснюють формування та реалізацію державної політики, регулювання та нагляду (контроль) за діяльністю учасників ринку електричної енергії, та їх повноваження.

Важливою частиною регулювання у Законі є визначення правових засад утворення МСР, будівництва прямої лінії та їх використання.

### **Закон України «Про теплопостачання» від 2 червня 2005 року № 2633-IV<sup>11</sup>**

Закон визначає учасників у сфері теплопостачання та регулює відносини, що виникають між учасниками ринку у процесі виробництва, транспортування, постачання та використання теплової енергії.

Законом визначені наступні види систем теплопостачання:

- **система автономного теплопостачання** – внутрішньобудинкова система опалення, яка використовується для теплозабезпечення окремого багатоквартирного будинку;

- **система децентралізованого теплопостачання** – сукупність джерел теплової енергії потужністю від 1 до 3 Гкал/год, місцевих (розподільчих) теплових мереж;

- **система помірно-централізованого теплопостачання** – сукупність джерел теплової енергії потужністю від 3 до 20 Гкал/год, магістральних та/або місцевих (розподільчих) теплових мереж;

<sup>10</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>

<sup>11</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text>

● **система централізованого теплопостачання** – сукупність джерел теплової енергії, магістральних та місцевих (розподільчих) теплових мереж, що об'єднані між собою та використовуються для теплозабезпечення споживача, населеного пункту, яка включає системи децентралізованого та помірно-центрального теплопостачання.

Серед основних напрямів розвитку систем теплопостачання:

● **планування теплопостачання**, розроблення та реалізація схем теплопостачання міст та інших населених пунктів України, строк дії яких становить 10 років на основі **оптимального поєднання централізованих та автономних систем** теплопостачання;

● **впровадження когенераційних установок**, у тому числі на базі діючих опалювальних котелень;

● **використання альтернативних джерел енергії**, у тому числі енергії сонця, вітру, біогазу, геотермальних вод, відходів виробництва;

● **впровадження високоефективного теплоенергетичного обладнання** і матеріалів у новостворюваних та діючих системах теплопостачання, зокрема, **котлів з підвищеним коефіцієнтом корисної дії**, утилізаторів тепла вихідних газів, малогабаритних теплообмінних апаратів, уніфікованих блочних пальникових пристроїв з автоматикою, приладів диспетчерського контролю та управління технологічними процесами.

Законом визначений **правові засади доступу теплогенеруючих організацій до магістральних та місцевих теплових мереж**:

● доступ теплогенеруючим організаціям до магістральних та місцевих теплових мереж надається теплотранспортуючою організацією за умови виконання технічних умов на приєднання та договору на приєднання до теплової мережі;

● у разі, якщо до магістральної або місцевої теплової мережі приєднані два або більше об'єктів теплогенеруючих організацій, теплопостачальних організацій, то укладання договорів на закупівлю теплової енергії від таких організацій здійснюється на конкурентних засадах.

З метою **стимулювання встановлення теплогенеруючих установок, які використовують альтернативні джерела енергії**, законом передбачено встановлення тарифів на теплову енергію для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також для населення на рівні 90% діючого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу, для потреб відповідної категорії споживачів. У разі відсутності встановленого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу, для відповідної категорії споживачів (бюджетна сфера, населення) тарифи на теплову енергію встановлюються на рівні 90% середньозваженого тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу, для потреб відповідної категорії споживачів.

При збільшенні обсягів теплоспоживання місцеві органи виконавчої влади **обирають проекти теплогенеруючих об'єктів**, призначених для будівництва, **відповідно до затвердженої у встановленому законодавством порядку схеми теплопостачання на конкурсних засадах**. **Реконструкція** (розширення, технічне переоснащення), **нове будівництво та модернізація** теплогенеруючих об'єктів і теплових мереж **повинно здійснюватися на основі оптимального поєднання централізованого та автономного теплопостачання**.

Після будівництва та введення в експлуатацію такого об'єкта залучені на його будівництво кошти повертаються шляхом урахування в тарифі на виробництво (транспортування) теплової енергії інвестиційної складової, що діє протягом строку окупності капіталовкладень у створення цього об'єкта теплопостачання.

Законом визначено загальні принципи здійснення інвестиційної діяльності у сфері теплопостачання, включаючи складання та затвердження інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання, контролю за їх виконанням.

**Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» від 05.04.2005 № 2509-IV<sup>12</sup>**

Закон спрямований на розвиток в Україні вискоелективної когенерації, та визначає пріоритетом:

- сприяння перебудові діючих теплогенеруючих об'єктів у вискоелективні установки комбінованого виробництва електричної та теплової енергії;
- створення розподілених (місцевих) електрогенеруючих потужностей як умови підвищення надійності та безпеки енергопостачання на регіональному рівні;
- економічне стимулювання використання вискоелективних КГУ на підприємствах.

Законом надані визначення таких термінів, як: КГУ; комбіноване виробництво електричної та теплової енергії (когенерація); кваліфікація КГУ.

Законом встановлено вимогу проводити **кваліфікацію КГУ з отриманням відповідного свідоцтва**. Кваліфікованими можуть бути визнані вискоелективні КГУ за результатами розрахунків економії первинної енергії.

Отримання свідоцтва про кваліфікацію КГУ згідно закону надає власнику (користувачу) вискоелективної когенераційної установки такі стимули:

- отримувати гарантії походження електричної енергії, які засвідчують споживачам або іншим заінтересованим особам, що така енергія вироблена вискоелективною КГУ;
- продавати вироблену електричну енергію окремим споживачам за договорами, включаючи право постачати споживачу електричну енергію в години доби найбільшого або середнього навантаження електричної мережі (пікові та напівпікові періоди доби) одночасно (додатково) з основним постачальником електричної енергії.

Щодо можливості продажу електричної енергії споживачам одночасно (додатково) з основним постачальником, то цей механізм стимулювання має дуже обмежене застосування. Відповідно до Правил роздрібного ринку постачання електричної енергії споживачу,<sup>13</sup> таке дозволяється за умови:

- а) постачання електричної енергії в різні розрахункові періоди (години);
- б) у разі постачання електричної енергії на різні об'єкти споживача, облік споживання на яких здійснюється окремо.

Усі інші стимули для КГУ – аналогічні традиційним теплогенеруючим установкам.

**Закон України «Про ринок природного газу» від 9 квітня 2015 року № 329-VIII<sup>14</sup>**

Закон регулює відносини газотранспортного та газорозподільних підприємств з замовниками будівництва генеруючих установок у зв'язку з приєднанням об'єктів розподіленої генерації, що використовують в якості джерела енергії (палива) природний газ, до газотранспортних або газорозподільних систем та подальшим їх використання, а також відносини, що виникають у операторів генеруючих установок з газопостачальними організаціями у зв'язку з постачанням природного газу на генеруючі установки.

**Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV<sup>15</sup>**

Закон дає визначення «альтернативним джерелам енергії» та визначає засади їх використання у виробництві електричної та/або теплової енергії.

**До альтернативних джерел енергії відносяться:**

**відновлювані джерела енергії (ВДЕ)** – енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів;

**вторинні енергетичні ресурси** – доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів.

<sup>12</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2509-15#Text>

<sup>13</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#Text>

<sup>14</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>

<sup>15</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>

Закон підтримує загально визначену державою політику нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, та визначає залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, у т.ч. через підтримку підприємництва у сфері альтернативної енергетики, основами державної політики щодо розвитку цієї сфери.

**Механізми стимулювання для поширення виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії:**

- **гарантований продаж в мережу електричної енергії за «зеленим» тарифом.** Розмір «зеленого» тарифу встановлюється НКРЕКП відповідно до закону. Механізм стимулювання працює з 2009 року та діє до 31 грудня 2029 року. Станом на 2025 рік «зелені» тарифи встановлюються для генеруючих установок потужності: СЕС – до 1 МВт, ВЕС – до 5 МВт, з використанням інших ВДЕ – незалежно від встановленої потужності;

- **встановлення надбавки до «зеленого» тарифу** за умови використання обладнання українського виробництва. Механізм діє для введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року об'єктів електроенергетики з використанням ВДЕ;

- **право на підтримку за результатами аукціону.** Аукціон на розподіл квоти підтримки проводиться ДП «Гарантований покупець» за правилами визначеними законом. За результатами аукціону з переможцем укладається договір про надання послуги за механізмом ринкової премії (відомий як «**Контракт на різницю**»), за яким ДП «Гарантований покупець» зобов'язується сплачувати виробнику різницю, що утворюється між аукціонною ціною та ціною на електричну енергію, що складається на ринку у відповідному розрахунковому періоді, у разі коли ринкова ціна нижче аукціонної ціни. У разі, коли ринкова ціна перевищує аукціонну, різницю в цінах сплачує виробник електричної енергії ДП «Гарантований покупець»;

- **укладення між виробниками та споживачами/ електропостачальниками/ трейдерами договорів на послугу із забезпечення стабільності ціни на електричну енергію,** вироблену з альтернативних джерел. Зазначений договір, як і «Контракт на різницю в ціні», передбачає сплату однією стороною договору іншій стороні різниці в ціні на електричну енергію, що складається між визначеною у договорі індикативною та ринковою ціною. Договір визначає певні умови, за яких відбуваються такі виплати;

- **продаж активними споживачами електричної енергії за механізмом самовиробництва.** Активні споживачі мають право встановлювати на власних площадках генеруючі установки із встановленою потужністю до 20 МВт, які використовують альтернативні та традиційні джерела енергії, для власного споживання та продажу надлишків електричної енергії в мережу;

- отримання виробниками електричної енергії, споживачами, у.ч. активними споживачами, **гарантій походження електричної енергії, виробленої з ВДЕ.** Гарантія походження підтверджує походження електричної енергії, виробленої з ВДЕ, та може бути продана виробником, активним споживачем окремо від проданої ними електричної енергії.

**Закон України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» від 9 квітня 2015 року № 327-VIII<sup>16</sup>**

Закон встановлює правові та економічні засади проведення конкурсу на здійснення енергосервісу для підвищення енергетичної ефективності об'єктів на підприємствах, установах, організаціях державної та комунальної форми власності, укладення та виконання енергосервісний договір. Енергосервісні договори в обсязі робіт, зокрема, можуть передбачати встановлення об'єктів розподіленої генерації.

**Закон України «Про енергетичну ефективність» 21.10.2021 № 1818-IX<sup>17</sup>**

Закон дає визначення, серед інших, таким термінам як «високоєфективна когенераційна установка», «мала когенераційна установка», «мікрокогенераційна установка», «розумні

<sup>16</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-19#Text>

<sup>17</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>

мережі», «інтелектуальна система обліку», «інтелектуальний лічильник» та визначає засади державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності, зокрема:

- стимулювання споживачів до управління попитом та використання ВДЕ;
- сприяння розвитку ринку енергосервісу;
- сприяння розвитку ефективного централізованого теплопостачання та високоефективної когенерації, сприяння доступу до енергосистеми електроенергії від високоефективної когенерації.

**Енергетичне планування на місцевому рівні** передбачає розробку та затвердження для кожної територіальної громади **місцевого енергетичного плану (МЕП)** – документу стратегічного планування, що затверджується органом місцевого самоврядування (ОМС), який визначає довгострокові цілі сталого енергетичного розвитку певної території та об'єктів у межах такої території і містить обґрунтовані заходи, спрямовані на скорочення викидів парникових газів, розвиток ВДЕ та інші цілі, пов'язані з використанням енергії.

Відповідно до Закону України «Про енергетичну ефективність», **усі громади зобов'язані розробити та затвердити МЕП до 13 листопада 2025 року**, визначивши цілі сталого енергетичного розвитку, а саме – підвищення енергоефективності та розвиток ВДЕ, на 10 років для 13 різних секторів, а саме: громадські будівлі; житлові будівлі; сфера теплопостачання; сфера водопостачання і водовідведення; сфера управління побутовими відходами; розподіл та постачання природного газу; розподіл та постачання електричної енергії; зовнішнє освітлення; громадський транспорт; промисловість; сільське господарство; інші сфери послуг; інші види транспорту.

**Наявність затверджених МЕП є передумовою для отримання ОМС державної підтримки** (допомоги) на впровадження енергоефективних заходів та на регіональні програми модернізації об'єктів інфраструктури.

Закон передбачає стимулювання встановлення ОСП та ОСР, інтелектуальних систем обліку енергії, зокрема, шляхом державної підтримки (допомоги) заходів із встановлення інтелектуальних систем обліку, вжиття НКРЕКП заходів державного регулювання, які стимулюватимуть впровадження інтелектуальних систем обліку.

Значну увагу приділено питанню **стимулювання енергоефективності у сфері передачі та розподілу електричної енергії**, природного газу, зокрема, шляхом:

- економічного заохочення Регулятором ОСП та ОСР до впровадження «розумних мереж»;
- стимулювання участі споживачів електричної енергії (у т.ч. активних споживачів), які мають можливість керувати своїм навантаженням, у ринках балансування, допоміжних та інших послуг з урахуванням технологічних обмежень.

У сфері теплопостачання **ОМС розробляють схеми теплопостачання населених пунктів України за принципом оптимального поєднання різних систем теплопостачання**, з використанням методу аналізу витрат і вигід. Схема теплопостачання повинна визначати найбільш економічно ефективний сценарій теплопостачання населеного пункту, що сприяє досягненню в існуючих системах теплопостачання показників ефективного централізованого теплопостачання, сприяє зменшенню обсягу використання енергії для виробництва, транспортування та постачання одиниці теплової енергії споживачам.

***В цілому, українське законодавство створює досить розвинену нормативну базу для стимулювання розподіленої генерації та підвищення енергетичної ефективності.*** Основний акцент робиться на ефективному та системному енергетичному плануванні на місцевому рівні, залученні інвестицій, використанні відновлюваних та вторинних джерел енергії, а також модернізації існуючої інфраструктури, закріплюючи законодавчо відповідні механізми стимулювання. Це закладає фундамент для розвитку більш стійкої та децентралізованої енергетичної системи України.

### 1.3. Структура, учасники та регулювання ринку електричної енергії

Ринок електричної енергії України, аналогічно до європейських ринків, формується з оптового ринку, який складається з п'яти сегментів, та роздрібного ринку. Нижче наводиться опис структури та взаємодії учасників на кожному відповідному сегменті ринку.

#### **Структура оптового ринку електричної енергії**

Оптовий ринок складається з п'яти основних сегментів:

- ринок двосторонніх договорів (РДД),
- ринок «на добу наперед» (РДН),
- внутрішньодобовий ринок (ВДР),
- балансуєчий ринок (БР),
- ринок допоміжних послуг (РДП).

#### ***Ринок двосторонніх договорів (РДД)***

На цьому сегменті ринку відбувається купівля-продаж електроенергії за двосторонніми договорами. Частіше за все це договори з терміном дії від 2 днів до кількох місяців, до року. На цьому сегменті ринку продається та купується найбільша частина електроенергії. За даними НКРЕКП, частина купівлі-продажу електроенергії за двосторонніми договорами у 2023 році становила 82,5%<sup>18</sup>.

На РДД мають право брати участь усі учасники ринку (крім споживачів, яким постачання електричної енергії здійснює постачальник), за умови дотримання вимог закону та Правил ринку<sup>19</sup>. Ціноутворення на цьому сегменті ринку вільне. Виробники електроенергії можуть укладати договори з енергопостачальниками, трейдерами, споживачами, домовляючись щодо ціни, терміну поставки та обсягу електричної енергії.

В той же час, законом<sup>20</sup> визначені певні обмеження стосовно свободи укладення двосторонніх договорів. Зокрема, виробники електричної енергії (крім виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – лише мікро-, міні- та мГЕС) повинні здійснювати продаж електричної енергії за двосторонніми договорами виключно на електронних аукціонах, порядок проведення яких затверджується КМУ<sup>21</sup>.

Аукціони на РДД передбачають купівлю-продаж електроенергії у будь-якому обсязі, за винятком того обсягу, що, відповідно до закону, підлягає обов'язковому продажу на РДН<sup>22</sup>, а також електроенергії, що підлягає продажу в рамках покладання спеціальних обов'язків (ПСО).

На сьогодні Українська енергетична біржа (УЕБ) є єдиним організатором аукціонів на РДД.

#### ***Ринок «на добу наперед» та внутрішньодобовий ринок (РДН та ВДР)***

РДН – сегмент ринку, на якому виробники електроенергії продають, а інші учасники ринку купують електроенергію на наступну за днем проведення торгів добу.

<sup>18</sup>[https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Byuleten\\_do\\_richnogo\\_zvitu/broshura\\_do\\_richnogo\\_zvitu\\_nkrekp-2023.pdf](https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Byuleten_do_richnogo_zvitu/broshura_do_richnogo_zvitu_nkrekp-2023.pdf)

<sup>19</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0307874-18#Text>

<sup>20</sup> Стаття 66 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>21</sup> Постанова КМУ від 5 червня 2019 р. № 499 «Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами та Порядку відбору організаторів електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами».

<sup>22</sup> Відповідно до статті 67 Закону України «Про ринок електричної енергії» НКРЕКП з метою забезпечення достатнього рівня ліквідності на ринку «на добу наперед» має право встановлювати виробникам (крім мікро-, міні-, малих гідроелектростанцій та електричних станцій, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії) та імпортерам - граничну нижню межу обов'язкового місячного обсягу продажу електричної енергії на ринку «на добу наперед».

На ВДР купівля та продаж електроенергії відбувається після завершення торгів на РДН (з 15:00 дня, що передує добі постачання) та впродовж доби фізичного постачання електроенергії.

Ключовою функцією РДН та ВДР є уточнення обсягів купівлі-продажу електроенергії ближче до часу постачання та зменшення небалансів учасників ринку. РДН також забезпечує доступ до ринку для тих, хто не уклав довгострокові контракти, та надає цінові сигнали (індикативні ціни) учасникам ринку, у тому числі для РДД.

Частка РДН в загальному обсязі продажу електричної енергії у 2023 році становила 12,5%, частка ВДР склала 1%.

Функціонування РДН та ВДР забезпечує оператор ринку у формі аукціонів. Учасники ринку подають свої пропозиції оператору ринку із інформацією про продукти, які вони мають намір продати (купити), запропоновану ціну продажу (купівлі) та строки такої угоди.

Оператор ринку визначає ціни на цих сегментах відповідно до Правил РДН та ВДР<sup>23</sup>:

- ціни на РДН – за принципом визначення максимальної ціни та на основі загальної пропозиції та попиту на електроенергію;

- ціни на ВДР – за принципом ціноутворення «за заявленою (пропонованою) ціною».

Слід зауважити, що на ринку запроваджені граничні ціни на електричну енергію, що продається на РДН та ВДР, розмір яких затверджується НКРЕКП<sup>24</sup> та які становлять:

- мінімальна гранична ціна на РДН та ВДР – 10,00 грн/МВт·год (без ПДВ);

- максимальні граничні ціни на РДН та ВДР:

- 5 600,00 грн/МВт·год (без ПДВ) – за розрахунковий період з 00:00 до 07:00 та з 11:00 до 17:00;

- 6 900,00 грн/МВт·год (без ПДВ) – за розрахунковий період з 07:00 до 11:00 та з 23:00 до 24:00;

- 9 000,00 грн/МВт·год (без ПДВ) – за розрахунковий період з 17:00 до 23:00.

### ***Балансуючий ринок (БР)***

БР організований ОСП з метою забезпечення достатніх обсягів електричної потужності та енергії, необхідних для балансування в реальному часі обсягів виробництва та імпорту електричної енергії і споживання та експорту електричної енергії, а також врегулювання системних обмежень в ОЕС України та фінансового врегулювання небалансів електричної енергії.

Виробники зобов'язані надавати послуги з балансування на БР в обсягах та випадках, визначених законом та Правилами ринку. Споживачі мають право (не обов'язок) надавати послуги з балансування у порядку, визначеному правилами ринку. Це стосується споживачів з керованим навантаженням.

Механізми балансування у цьому ринковому сегменті полягають у коригуванні обсягів виробництва електроенергії: в залежності від навантаження ОЕС України, ОСП видає постачальнику послуг балансування команди на додаткове завантаження незадіяних генеруючих потужностей для компенсації дефіциту у виробництві електроенергії, чи навпаки, видає команду розвантажити задіяні договорами в інших ринкових сегментах генеруючі потужності для усунення надлишку в обсягах виробництва електроенергії. ОСП здійснює купівлю/продаж балансуєної електричної енергії на БР, а також виконує функції Адміністратора розрахунків та визначає вартість небалансів електроенергії для відповідної зони ОЕС України, й розраховує фактичну вартість допущених небалансів для кожного учасника ринку за результатами роботи БР.

<sup>23</sup> Постанов НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 308 «Про затвердження Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку».

<sup>24</sup> Постанова НКРЕКП від 25 листопада 2024 р. №1976 «Про граничні ціни на ринку «на добу наперед», внутрішньодобовому ринку та балансуєному ринку».

Слід зауважити, що учасники БР у своїх заявках на балансуєчу електричну енергію зобов'язані вказувати ціну з урахуванням граничних цін, затверджених НКРЕКП<sup>25</sup>, які становлять:

- мінімальна гранична ціна – 0,01 грн/МВт·год (без ПДВ);
- максимальні граничні ціни на балансуєчому ринку:
  - 6 600,00 грн/МВт·год (без ПДВ) – за розрахунковий період з 00:00 до 07:00;
  - 8 250,00 грн/МВт·год (без ПДВ) – за розрахунковий період з 07:00 до 17:00 та з 23:00 до 24:00;
  - 10 000,00 грн/МВт·год (без ПДВ) – за розрахунковий період з 17:00 до 23:00.

### ***Ринок допоміжних послуг (РДП)***

РДП – система відносин, що виникають у зв'язку з придбанням ОСП допоміжних послуг у постачальників таких послуг. Перелік та ціни на допоміжні послуги, що можуть надаватися на ринку, визначаються згідно з Правилами ринку.

### **Учасники ринку електричної енергії та їх ключові ролі на сегментах оптового ринку:**

- електропостачальники – здійснюють купівлю-продаж електроенергії на всіх сегментах оптового ринку;
- споживачі (у т.ч. активні споживачі) – купують електроенергію за двосторонніми договорами та на організованих сегментах ринку;
- виробники електричної енергії – здійснюють купівлю-продаж електроенергії на всіх сегментах оптового ринку;
- оператори УЗЕ – здійснюють купівлю-продаж електричної енергії на всіх сегментах оптового ринку;
- ОСП (в особі ПрАТ «НЕК «Укренерго») – забезпечує функціонування БР та РДП, надає послуги з передачі електроенергії та диспетчеризації, виконує функції адміністратора комерційного обліку та адміністратора розрахунків, забезпечує розвиток системи передачі та підтримання її технічної готовності (мережі напругою 220 кВ і вище), до якої приєднує електроустановки потужних споживачів та виробників, операторів УЗЕ, здійснює купівлю електроенергії на ринку з метою компенсації технологічних витрат;
- ОСР – здійснюють купівлю електроенергії на ринку з метою компенсації технологічних витрат, взаємодіють з іншими учасниками в процесі приєднання користувачів до систем розподілу; надають послуги з розподілу електроенергії користувачам;
- ОМСР – виконують схожі функції з ОСР, але для користувачів МСР та в межах утворених МСР;
- агрегатори – беруть участь у БР та РДП через агреговані групи, в які об'єднують власників установок генерації та УЗЕ, активних споживачів; здійснюють купівлю-продаж електроенергії на РДН та ВДР з метою підтримки балансу обсягів всередині агрегованих груп;
- трейдери – здійснюють здійснюють купівлю-продаж електричної енергії за ДД та на організованих сегментах ринку;
- гарантований покупець (в особі ДП «Гарантований покупець») – реалізує надані державою гарантії для виробників електроенергії з ВДЕ та виконує ПСО для забезпечення доступних цін на електроенергію для населення;
- оператор ринку (в особі АТ «Оператор ринку») – забезпечує функціонування РДН та ВДР.

На рис. 1.1 зображено ринок електричної енергії, де позначено рух купівлі-продажу електричної енергії між учасниками на різних сегментах ринку.

<sup>25</sup> Постанова НКРЕКП від 25 листопада 2024 р. №1976 «Про граничні ціни на ринку «на добу наперед», внутрішньодобовому ринку та балансуєчому ринку».





Рис. 1.1 – Взаємодія учасників щодо купівлі-продажу електричної енергії на різних сегментах ринку

## **Організація роздрібного ринку електричної енергії та його учасники**

**Роздрібний ринок електричної енергії** – система відносин між споживачем електричної енергії та електропостачальником у процесі постачання електричної енергії, а також іншими учасниками ринку, які надають пов'язані з постачанням електричної енергії послуги.

У зв'язку із впровадженням в Україні у 2019 році європейської моделі ринку електричної енергії відбулося відокремлення конкурентних видів діяльності (виробництво та/або постачання електричної енергії) від монопольних видів діяльності (передача та розподіл електричної енергії). На законодавчому рівні діє заборона суб'єктам природних монополій (ОСП та ОСР) поєднувати основну діяльність з іншими конкурентними видами діяльності (діяльність з виробництва та/або постачання електричної енергії та/або зберігання енергії), окрім випадків, строго регламентованих законом.

Для здійснення майже всіх видів діяльності на ринку електричної енергії необхідно отримувати відповідну ліцензію у НКРЕКП. Не ліцензуються діяльність постачальників послуг комерційного обліку та виробників електричної енергії і операторів установок зберігання енергії, які встановили установки малих розмірів потужності, що визначені НКРЕКП у ліцензійних умовах провадження діяльності.

Регулювання прав відносин між ОСП, ОСР, ОМСР та користувачами мереж характеризується глибоким рівнем зарегульованості, що зумовлено їх монопольним становищем на ринку. Договірні відносини регулюються на основі типових або примірних договорів, форми яких затверджуються НКРЕКП. Послуги суб'єктів природних монополій надаються на основі тарифів або цін, встановлених Регулятором, який також розробляє і затверджує відповідні методики розрахунку.

Ціноутворення на послуги інших учасників ринку, які здійснюють конкурентні види діяльності, формується на підставі угоди сторін договору (вільне ціноутворення).

**У роздрібному ринку електричної енергії** беруть участь:

- електропостачальники;
- споживачі (у т.ч. активні споживачі);
- виробники електричної енергії (які підпадають під визначення розподіленої генерації);
- оператори УЗЕ (установки яких приєднані до системи розподілу);
- ОСП;
- ОСР;
- ОМСР;
- постачальники послуг комерційного обліку;
- агрегатори.

Нижче наводиться інформація про роль та основні функції усіх учасників роздрібного ринку електричної енергії.

### ***Електропостачальники***

Постачання електричної енергії споживачам здійснюється електропостачальниками за умови отримання відповідної ліцензії НКРЕКП та укладення договору постачання електричної енергії споживачу.

Постачальники, в залежності від умов постачання електричної енергії (вільна чи регульована ціна), поділяються на три категорії:

- постачальники електричної енергії за вільними цінами;
- постачальники універсальних послуг;
- постачальники «останньої надії».

**Постачання електричної енергії споживачу за вільними цінами** є конкурентним видом діяльності. Відповідно до положень Ліцензійних умов провадження господарської

діяльності з постачання електричної енергії споживачу<sup>26</sup> місцем провадження діяльності з постачання електричної енергії визначається вся територія України. Отже, на території однієї області може бути багато постачальників, які пропонують свої послуги споживачам.

Постачання електричної енергії здійснюється електропостачальником на підставі договору про постачання електричної енергії споживачу, який розробляється електропостачальником на основі примірного договору, затвердженого Регулятором (додаток 5 до Правил роздрібного ринку).

**Постачальник універсальних послуг** надає побутовим та малим непобутовим споживачам універсальну послугу, яка полягає у забезпеченні електричною енергією визначеної якості та **за регульованою ціною**. До 1 січня 2026 року функції постачальника універсальних послуг виконує постачальник електричної енергії, який був утворений у 2018 році у процесі відокремлення від Обленерго діяльності з розподілу електричної енергії та постачання електричної енергії за регульованим тарифом. У подальшому постачальник універсальних послуг буде визначатись на підставі конкурсу. Місце провадження діяльності постачальником універсальних послуг обмежується певною територією, яка визначається в ліцензії.

Постачальник універсальних послуг здійснює постачання електричної енергії на підставі договору про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг, який є публічним договором приєднання та зміст якого визначається постачальником універсальних послуг на основі типового договору, затвердженого Регулятором (додаток 6 до Правил роздрібного ринку).

**Постачальник «останньої надії»** надає послуги з постачання електричної енергії споживачам **за регульованою ціною** у випадках, встановлених законом (зокрема, необрання споживачем постачальника, банкрутство постачальника або втрата ним ліцензії на постачання та ін.). Місце провадження діяльності постачальника «останньої надії» обмежується певною територією, яка визначається в ліцензії.

Постачальник «останньої надії» здійснює постачання електричної енергії на підставі договору, який є публічним договором приєднання та зміст якого визначається на основі типового договору, затвердженого Регулятором (додаток 7 до Правил роздрібного ринку).

Для забезпечення постачання електричної енергії споживачам постачальник взаємодіє та окремо оплачує послуги:

- ОСП: (1) за врегулювання небалансів електричної енергії, які виникають з вини його споживачів; (2) за надання послуг з передачі електричної енергії;
- ОСР: (1) за надання послуг з розподілу електричної енергії;
- постачальника послуг комерційного обліку: (1) за надання послуг комерційного обліку.

Вартість електроенергії, що постачається споживачам за вільними цінами, формується електропостачальником з платежів за купівлю електричної енергії на оптовому ринку, оплати послуг ОСП за врегулювання небалансів, за передачу електричної енергії, послуг ОСР за розподіл електричної енергії (у разі, якщо споживач не сплачує послугу з розподілу електричної енергії); послуг електропостачальника за постачання електроенергії.

Платежі за купівлю електричної енергії на оптовому ринку формуються електропостачальником за результатами операцій з купівлі-продажу електричної енергії за двосторонніми договорами, а також на організованих сегментах ринку (РДН та ВДР).

Постачальники універсальних послуг здійснюють постачання електричної енергії побутовим споживачам за фіксованими цінами, які є нижчими за економічно обґрунтовані ціни на електричну енергію<sup>27</sup>. Різниця між ринковою вартістю електричної енергії та

<sup>26</sup> Постанова НКРЕКП від 27 грудня 2017 р. № 1469 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу».

<sup>27</sup> Постанова КМУ від 5 червня 2019 р. № 483 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних

вартістю електричної енергії, спожитої побутовими споживачами за фіксованими цінами, компенсується постачальникам універсальних послуг через оплату їм послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів відповідно до окремого рішення КМУ<sup>28</sup>.

### ***Споживачі електричної енергії***

Споживач електричної енергії може забезпечувати власні потреби в електричній енергії шляхом: (1) купівля електричної енергії у електропостачальника; (2) самостійна купівля електричної енергії на оптовому ринку; (3) встановлення у власних електричних мережах генеруючих установок та УЗЕ з метою забезпечення власних потреб споживання; (4) встановлення генеруючих установок та УЗЕ з можливістю відпуску надлишків електричної енергії в мережу.

#### ***Купівля електричної енергії у електропостачальника.***

Основні переваги:

- простий спосіб купівлі електричної енергії у постачальника. Обов'язок купувати електроенергію на оптовому ринку покладається на постачальника. Відповідно, постачальник несе тягар укладення та обслуговування договорів з оператором системи передачі, оператором ринку, необхідних для виконання двосторонніх договорів, для здійснення операцій на РДН та ВДР, забезпечення фінансових гарантій та здійснення додаткових платежів на РДН/ВДР та балансууючому ринку;

- постачальник самостійно несе ризики коливання цін на сегментах оптового ринку;
- постачальник несе відповідальність перед оператором системи передачі за небаланси споживача;

- можливість зміни постачальника та відносна простота процедури.

Основні ризики:

- банкрутство постачальника або припинення дії ліцензії, які призводять до передачі споживача до постачальника «останньої надії», який здійснює продаж електричної енергії, як правило за вищими цінами;

- ризик збільшення постачальником ціни продажу електричної енергії, що може бути обумовлено помилковою стратегією купівлі-продажу електроенергії постачальником, коливанням цін на електричну енергію, зміною портфелю споживачів, збільшенням обсягу небалансів споживачів та ін.;

- оплата штрафних санкцій у разі дострокового розірвання договору про постачання електричної енергії споживачу (у разі передбачення такої умови у договорі);

- оплата штрафних санкцій за створені споживачем небаланси (у разі наявності такої умови у договорі).

***Самостійна купівля електричної енергії на оптовому ринку.*** Цей спосіб купівлі вимагає від споживача здійснення додаткових (порівняно з купівлею електричної енергії у постачальника) заходів, пов'язаних з:

- укладенням договорів, необхідних для набуття статусу учасника ринку та організації процесу купівлі електричної енергії за двосторонніми договорами, на РДН та ВДР;

- поданням погодинних графіків відпуску/відбору електричної енергії та їх виконанням;

---

інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» (в редакції постанови КМУ від 11 серпня 2021 р. № 859)

<sup>28</sup> Постанова КМУ від 5 червня 2019 р. № 483 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» (в редакції постанови КМУ від 11 серпня 2021 р. № 859)

- внесенням фінансового забезпечення для здійснення операцій на ринку та здійснення купівлі електричної енергії на різних сегментах ринку (двосторонні договори, РДН та ВДР);

- врегулюванням з оператором системи передачі фінансових відносин, пов'язаних із оплатою за створені споживачем небаланси.

При цьому, споживач сам відповідає за створені ним небаланси електричної енергії, несе ризики, пов'язані із можливими коливаннями цін на сегментах ринку, а також ризики пов'язані з невиконанням контрагентами обов'язків за договорами, укладеними споживачем.

Самостійна купівля електричної енергії на ринку використовується, як правило, великими споживачами з енергоємними виробництвами, для яких зменшення ціни закупівлі електричної енергії завдяки формуванню більш дешевого портфелю договорів та відсутності плати за послуги постачальника переважають зазначені вище ризики.

**Встановлення генеруючих установок та УЗЕ для забезпечення виключно власних потреб споживача.** Споживач має право встановлювати генеруючі установки та установки зберігання (незалежно від розміру встановленої потужності таких установок) для покриття виключно власного споживання, без отримання ліцензій на виробництво електричної енергії та зберігання енергії. Основною умовою для встановлення генеруючі установки та УЗЕ для зазначених цілей визначено, що споживач у будь-який період часу не повинен здійснювати відпуск виробленої енергії в ОЕС України або в мережі інших суб'єктів господарювання<sup>29</sup>.

Під час приєднання у власних електричних мережах генеруючої установки, УЗЕ споживач повинен улаштувати технічні засоби (смартметр, пристрій для обмеження генерації тощо) та/або провести відповідне налаштування протиаварійної автоматики, інвертора для недопущення видачі в електричну мережу оператора системи розподілу, оператора малої системи розподілу та їх користувачів електричної енергії, відпущеної з таких установок<sup>30</sup>.

Встановлення споживачем генеруючих установок, УЗЕ дозволяє йому задовольнити власні потреби в електричній енергії повністю або частково. При цьому, залишається можливість (у разі потреби) задовольняти потреби в електричній енергії за договором постачання електричної енергії споживачу, укладеним з постачальником.

**Встановлення генеруючих установок та УЗЕ з можливістю відпуску надлишків електричної енергії в мережу.** Споживач має право без отримання відповідних ліцензій встановити та приєднати генеруючі установки та УЗЕ з можливістю відпуску в мережу надлишків виробленої або збереженої електричної енергії, неспожитої таким споживачем.

При цьому, такий споживач без отримання ліцензії на право провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії та/або діяльності зі зберігання енергії може встановити на одній площадці вимірювання генеруючі установки (включаючи генеруючі установки третіх осіб) сумарною встановленою потужністю не більше 20 МВт<sup>31</sup> та УЗЕ (включаючи УЗЕ третіх осіб) сумарною встановленою потужністю не більше 5 МВт.

Споживач здійснює продаж відпущених в мережу надлишків електричної енергії за договором купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва, що є додатком до договору про постачання електричної енергії споживачу. **З укладенням договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва**

<sup>29</sup> Частина 1 статті 58 Закону України «Про ринок електричної енергії»

<sup>30</sup> Глави 4.12, 4.13 Кодексу систем розподілу, затвердженого постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 310.

<sup>31</sup> Відповідно до Закону від 14.01.2025 № 4213-IX збільшено з 5 МВт до 20 МВт сумарний розмір встановленої потужності генеруючих установок, які можуть встановлювати активні споживачі без отримання ліцензії на виробництво електричної енергії на одній площадці вимірювання – на період до 01 січня 2028 року.

**споживач набуває статусу активного споживача.** В той же час, активний споживач купує у постачальника електричну енергію в обсягах та у періоди відсутності/недостатності власної генерації.

Споживач, який встановлює генеруючі установки та установки зберігання енергії повинен урахувати встановлені законами обмеження щодо дозволеної до відпуску в мережу електричної потужності, а також умови здійснення продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.

Більш детально про активних споживачів можна дізнатись у розділі 1.5.3.

### ***Виробники електричної енергії***

На роздрібному ринку мають право здійснювати діяльність виробники електричної енергії, які підпадають під визначення розподіленої генерації. Відповідно до закону<sup>32</sup> **«розподілена генерація – електростанція встановленої потужності 20 МВт та менше, приєднана до системи розподілу електричної енергії».**

Виробники, що здійснюють виробництво електричної енергії на об'єктах розподіленої генерації, **повинні отримувати ліцензію на виробництво електричної енергії** у випадках: (1) якщо сумарна встановлена потужність електрогенеруючого обладнання **на одній площадці вимірювання перевищує 5 МВт** або якщо загальна сумарна встановлена потужність електрогенеруючого обладнання **на всіх площадках вимірювання перевищує 20 МВт**; (2) **незалежно від встановленої потужності** об'єкта електроенергетики з альтернативних джерел енергії, виробництво електричної енергії на якому **підлягає стимулюванню шляхом встановлення «зеленого» тарифу або аукціонної ціни.**

Виробники, що здійснюють виробництво електричної енергії на об'єктах розподіленої генерації, мають право на роздрібному ринку:

**1) продавати електричну енергію споживачам.** Обов'язковою умовою є отримання ліцензії на постачання електричної енергії споживачу. Такий постачальник (виробник) відповідає за небаланси своїх споживачів за обсягами електричної енергії, що постачається їм на підставі отриманої ним ліцензії на постачання електричної енергії споживачу;

**2) здійснювати електрозабезпечення електроустановок власного споживання, не пов'язаних з виробництвом електричної енергії, та електроустановок пов'язаних осіб, що розташовані з ними на одній земельній ділянці чи земельних ділянках, що мають спільні між собою межі (за договором про резервне електрозабезпечення);**

**3) виробляти електроенергію КГУ потужністю до 20 МВт та здійснювати електрозабезпечення власних об'єктів критичної інфраструктури мережами внутрішнього електрозабезпечення та інших об'єктів критичної інфраструктури, що з'єднані з генеруючим об'єктом виробника електричної енергії, що здійснює виробництво електричної енергії на КГУ потужністю до 20 МВт (за договором про резервне електрозабезпечення);**

**4) продавати електричну енергію активному споживачу за договором, укладеним між третьою особою та активним споживачем відповідно до цивільного законодавства;**

**5) здійснювати живлення споживача по прямій лінії.** Обов'язковою умовою є:

- від'єднання генеруючої установки виробника від інших генеруючих установок виробника та від мереж ОСП та/або ОСР;

- від'єднання електроустановки споживача, яка забезпечується живленням по прямій лінії, від мереж ОСП та/або ОСР, а також від усіх інших електроустановок та електромереж споживача, які напряму або опосередковано приєднані до мереж ОСП та/або ОСР;

<sup>32</sup> Підпункт (79) частини 1 статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

- диспетчеризація роботи генеруючого обладнання виробника електричної енергії та електроустановок споживача в такому разі не здійснюється. Договори про надання послуг з передачі та диспетчерського (оперативно-технологічного) управління не укладаються. ЕІС-коди точкам обліку не присвоюються;

- заборона постачання електричної енергії на електроустановки споживача.

Всі вище перелічені способи продажу електричної енергії на роздрібному ринку не обмежують права виробника продавати її на оптовому ринку за двосторонніми договорами та на організованих сегментах ринку.

### ***Оператор УЗЕ***

УЗЕ можуть встановлюватись та приєднуватись до мереж системи розподілу як самостійні об'єкти електроенергетики, так і у складі об'єктів генерації, споживання, систем розподілу.

При встановленні УЗЕ, як самостійного об'єкту електроенергетики з окремим приєднання установки до мережі ОСР, особа, що встановила таку установку та здійснює діяльність із зберігання енергії, визнається оператором УЗЕ.

**Якщо сумарна встановлена потужність УЗЕ складає 150 кВт і вище, оператор УЗЕ повинен отримати ліцензію на виробництво електричної енергії.**

У процесі діяльності оператор УЗЕ: (1) купує електричну енергію на оптовому ринку за правилами, встановленими для відповідних сегментів ринку, з метою закачування її до УЗЕ; (2) здійснює продаж електричної енергії, що відпускається з УЗЕ; та/або (3) надає допоміжних послуг чи надання послуг з балансування за допомогою УЗЕ.

Законом дозволяється **без отримання ліцензії на провадження діяльності зі зберігання енергії** встановлювати УЗЕ на власних площадках/об'єктах виробникам електричної енергії та споживачам, у т.ч. активним споживачам, ОСР.

**Виробники електричної енергії** (крім виробників, які здійснюють продаж за «зеленим» тарифом) мають право встановлювати УЗЕ в місці провадження ліцензованої діяльності з виробництва, закачувати до установок електричну енергію власного виробництва, так і з мережі оператора системи розподілу. Виробники, які здійснюють продаж за «зеленим» тарифом, мають право закачувати до установок зберігання виключно електричну енергію власного виробництва.

**Споживачі електричної енергії** мають право встановлювати УЗЕ, закачувати до установок електричну енергію, вироблену власними генеруючими установками, та/або отриману з мережі ОСР **без права відпуску збереженої в установці зберігання енергії** в енергосистему або в мережі інших суб'єктів господарювання.

**Активні споживачі** мають право встановлювати УЗЕ, закачувати до установок електричну енергію, вироблену власними генеруючими установками споживача, та/або отриману з мережі оператора системи розподілу з метою продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва або участі у РДП, надання послуг з балансування. Для цього споживач має набути статусу активного споживача та виконувати вимоги, встановлені законом до активних споживачів.

**ОСР** мають право встановлювати УЗЕ виключно у випадках, коли установки є повністю інтегрованими елементами мережі ОСР та використовуються виключно з метою забезпечення безпечного та надійного функціонування системи розподілу.

### ***Оператор системи передачі (ОСП)***

Основними функціями ОСП на роздрібному ринку є: (1) приєднання до мереж системи передачі об'єктів ОСР, а також об'єктів споживачів, виробників, операторів УЗЕ; (2) надання послуг з передачі електричної енергії; (3) надання послуг з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління; (4) розвиток мереж системи передачі; (5) здійснення інших функцій відповідно до закону.

Учасник ринку має право виконувати функції ОСП за умови отримання ліцензії на провадження діяльності з передачі електричної енергії, яка видається НКРЕКП.

Приєднання до мереж системи передачі здійснюється ОСП за регульованою процедурою – відповідно до закону<sup>33</sup>, Кодексу системи передачі, затвердженого постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 309, Методики (порядку) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподіл, затвердженою постановою НКРЕКП від 18.12.2018 № 1965.

Відносини між ОСП та споживачами, об'єкти яких приєднані до системи передачі та які купують електричну енергію в електропостачальника за Правилами роздрібного ринку електричної енергії, регулюються договором споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії, який укладається на основі типової форми договору, затвердженої НКРЕКП<sup>34</sup>. ОСП укладає договори споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії з (1) виробниками, приєднаними до мереж системи передачі та споживачами, основними споживачами, ОМСР, приєднаними до цього виробника на ступені напруги вище 154 кВ; (2) споживачами, основними споживачами, ОСР, які приєднані до електричних мереж системи передачі.

Тарифи на послуги ОСП з передачі електричної енергії та з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління є регульованими та затверджуються НКРЕКП.

ОСП здійснює диспетчеризацію генеруючих потужностей, УЗЕ, має право надавати оперативні команди агрегатору щодо його одиниці агрегації.

Послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління надаються ОСП на підставі договору про надання послуг з передачі електричної енергії, який укладається на основі типової форми договору, затвердженої НКРЕКП<sup>35</sup>.

Для забезпечення розвитку мереж ОСП розробляє інвестиційну програму, яка затверджується НКРЕКП та включається у розрахунок тарифу на послуги з передачі електричної енергії. ОСП відповідає за виконання інвестиційного плану та звітує про результати перед НКРЕКП.

### ***Оператори систем розподілу (ОСР)***

Основні функції ОСР: (1) приєднання до мереж системи розподілу об'єктів споживачів, виробників, операторів УЗЕ, ОМСР та ін.; (2) надання послуг з розподілу електричної енергії власними мережами та технологічними електричними мережами інших власників, приєднаних до системи розподілу, які не виконують функції ОСР; (3) розвиток мереж системи розподілу; (4) здійснення інших функцій відповідно до закону.

ОСР здійснює діяльність з розподілу електричної енергії та надає послуги з розподілу електричної енергії користувачам своєї системи розподілу в межах території ліцензованої діяльності, за умови отримання відповідної ліцензії НКРЕКП.

**Ліцензія** на провадження діяльності з розподілу електричної енергії **отримується** учасником ринку за умови, **якщо не менше 50 000 споживачів (абонентів) приєднано до системи розподілу**, що перебуває у його власності, господарському віданні або управлінні, або до електричних мереж інших власників, які не здійснюють розподіл електричної енергії, але приєднані безпосередньо або через електричні мережі інших власників до системи розподілу такого учасника ринку<sup>36</sup>.

Приєднання до мереж системи розподілу здійснюється ОСР за регульованою процедурою – відповідно до закону<sup>37</sup>, Кодексу систем розподілу, затвердженого постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 310, Методики (порядку) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу, затвердженої постановою НКРЕКП від 18.12.2018 № 1965.

<sup>33</sup> Стаття 21 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>34</sup> Додаток 3 до Правил роздрібного ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 312.

<sup>35</sup> Додаток 5 до Кодексу системи передачі, затвердженого постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 309.

<sup>36</sup> Пункт 1.3 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 27 грудня 2017 р. № 1470.

<sup>37</sup> Стаття 21 Закону України «Про ринок електричної енергії».

Плата за послуги з приєднання за процедурою стандартного приєднання та процедурою нестандартного приєднання «під ключ» є регульованими. НКРЕКП затверджує ставки плати за стандартне приєднання<sup>38</sup> та ставки плати за нестандартне приєднання потужності та ставки плати за лінійну частину приєднання<sup>39</sup>.

ОСР надають електропостачальникам та споживачам послуги з розподілу електричної енергії на підставі договору споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії, який укладається з на основі типової форми договору, затвердженої НКРЕКП<sup>40</sup>.

ОСР отримує плату за послуги з розподілу електричної енергії або від споживача, або від електропостачальника за вибором споживача (крім постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг). Тарифи за послуги з розподілу електричної енергії є регульованими та затверджуються НКРЕКП.

Для забезпечення розвитку розподільчих мереж ОСР розробляє плани розвитку систем розподілу на наступні п'ять років, інвестиційну програму, які затверджуються НКРЕКП. При плануванні розвитку системи розподілу ОСР має передбачити необхідність будівництва та/або реконструкції системи розподілу для здійснення заходів з енергоефективності, управління попитом та/або розвитку розподіленої генерації<sup>41</sup>. Інвестиційна програма ураховується при розрахунку тарифу на послуги з розподілу електричної енергії. ОСР відповідає за виконання інвестиційної програми, про результати чого звітує перед НКРЕКП.

### ***Оператори малих систем розподілу (ОМСР)***

Класифікація та критерії визначення МСР визначаються Законом України «Про ринок електричної енергії», Кодексом систем розподілу, виходячи, зокрема, з кількості та категорії користувачів МСР, обсягів розподілу електричної енергії МСР, потужності приєднання до системи передачі та/або системи розподілу. Більш детально про класифікацію МСР зазначено у розділі 1.5.6.

ОМСР здійснює діяльність з розподілу електричної енергії в межах місця розташування МСР, за умови отримання відповідної ліцензії НКРЕКП. Відповідна послуга надається користувачам послугу з приєднання до МСР на підставі відповідного договору про приєднання, який оприлюднюється ОМСР на власному веб-сайті разом з комерційними пропозиціями визначення вартості плати за приєднання. Умови такого договору визначаються на основі примірної форми договору, затвердженої НКРЕКП<sup>42</sup>.

Розмір плати за послуги з розподілу електричної енергії МСР визначається сторонами у договорі споживача про надання послуг з розподілу електричної енергії МСР, але не може перевищувати рівень встановленого тарифу на послуги з розподілу ОСР, який є власником найбільшої (за кількістю умовних одиниць енергетичного обладнання) системи розподілу електричної енергії на території області. ОМСР не дозволяється виставляти користувачам МСР інші платежі, крім плати за надання послуг з розподілу електричної енергії та штрафних санкцій, пов'язаних з невиконанням умов договору. Водночас йому дозволяється поєднувати діяльність з розподілу та постачати електричну енергію споживачам, у т.ч. на території малої системи розподілу.

### ***Постачальник послуг комерційного обліку***

<sup>38</sup> Ставки плати за стандартне приєднання на 2025 рік: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-stavok-plati-za-standartne-priyednannya-na-2025-rik>

<sup>39</sup> Ставки плати за нестандартне приєднання потужності та ставки плати за лінійну частину приєднання: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-stavok-plati-za-nestandartne-priyednannya-potuzhnosti-ta-stavok-plati-za-linijnu-chastinu-priyednannya-na-2025-rik>

<sup>40</sup> Додаток 3 до Правил роздрібного ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 312.

<sup>41</sup> Частина 2 статті 50 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>42</sup> Додаток 18 до Правил роздрібного ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 312.

На роздрібному ринку не допускається виробництво, передача, розподіл, постачання та споживання електричної енергії без розрахункових засобів комерційного обліку (крім випадків, передбачених Правилами роздрібного ринку та Кодексом комерційного обліку<sup>43</sup>).

Послуги комерційного обліку полягають у: (1) встановленні, налаштуванні, заміні, модернізації, введенні та виведенні з експлуатації, а також технічній підтримці та обслуговуванні засобів комерційного обліку, допоміжного обладнання та автоматизованих систем; (2) зборі, управлінні та адмініструванні даних щодо комерційного обліку електричної енергії.

Послуги комерційного обліку є конкурентним видом діяльності, який здійснюється постачальниками за умови реєстрації їх у адміністратора комерційного обліку як постачальника послуг комерційного обліку та реєстрації їх автоматизованих систем комерційного обліку. ОСР є постачальником послуг комерційного обліку електричної енергії на території здійснення своєї ліцензованої діяльності.

Учасники ринку мають право вільного вибору постачальника послуг комерційного обліку. Вони можуть укласти договір про надання послуг комерційного обліку з обраним постачальником послуг комерційного обліку або з ОСР чи зареєструватися та виконувати функції постачальника послуг комерційного обліку самостійно. При цьому, ОСР не має права відмовити учасникам ринку у наданні послуг комерційного обліку електричної енергії на території здійснення своєї ліцензованої діяльності.

Послуги комерційного обліку надаються на договірних засадах за вільними цінами, що визначається сторонами у договорі, крім операторів систем розподілу. Для ОСР плата за послуги комерційного обліку, що надаються на території здійснення його ліцензованої діяльності, розраховується відповідно до методики, затвердженої НКРЕКП.

### ***Агрегатори***

**Агрегатори** – учасники ринку, які об'єднують в одну одиницю агрегації електроустановки, призначені для виробництва електричної енергії (встановленою потужністю установки до 20 МВт), та/або електроустановки споживання, та/або зберігання електричної енергії з метою купівлі-продажу електричної енергії, надання допоміжних послуг та/або послуг з балансування на ринку.

Агрегатор може здійснювати діяльність із агрегації на ринку електричної енергії за умови отримання відповідної ліцензії НКРЕКП, крім випадків наявності у учасника ринку ліцензії з виробництва та/або зберігання, та/або постачання електричної енергії споживачам, та/або на провадження господарської діяльності із здійснення функцій гарантованого покупця. У разі наявності у учасника ринку однієї з перелічених ліцензій діяльність з агрегації здійснюється без отримання ліцензії з агрегації з одночасним дотриманням вимог Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з агрегації на ринку електричної енергії<sup>44</sup>.

Відносини між агрегатором та іншими учасниками агрегованої групи регулюються договором про участь в агрегованій групі, який укладається на основі вільного волевиявлення сторін щодо приєднання до договору. Істотні умови договору про участь в агрегованій групі визначаються правилами ринку.

Технічні вимоги до електроустановок, що входять до складу одиниці агрегації, та порядок здійснення агрегатором діяльності з агрегації визначаються Правилами ринку, Кодексом системи передачі та Кодексом систем розподілу.

Інформація про учасників ринку та вимоги до них щодо здійснення видів діяльності на ринку електричної енергії зведена у таблицю 1.1.

### **Регулювання ринку електроенергії**

<sup>43</sup> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311874-18#Text>

<sup>44</sup> Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з агрегації на ринку електричної енергії затверджені постановою НКРЕКП від 18 жовтня 2023 р. № 1909.

Формування та реалізацію державної політики в електроенергетиці, зокрема, в частині розвитку та функціонування систем з децентралізованою генерацією, у межах повноважень, визначених Конституцією України, законами та іншими підзаконними актами, здійснюють:

- Верховна Рада України (ВРУ)
  - Президент України
  - Кабінет Міністрів України (КМУ)
  - Міністерство енергетики України (Міненерго)
  - Державна інспекція енергетичного нагляду України (Держенергонагляд).
- Державне регулювання ринку електричної енергії здійснює НКРЕКП (Регулятор).

Таблиця 1.1 – Учасники ринку електричної енергії та вимоги до них

| Учасник ринку                     | Ліцензія  | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається (купується)/надається  | Ціноутворення на товар/послугу  |
|-----------------------------------|---|--------------------|---|---|
| Постачальник електричної енергії  | Ліцензія на провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу | НКРЕКП             | <b>Послуга з постачання електричної енергії</b><br><b>Підстава:</b> договір постачання електричної енергії споживачу  | <b>Вільне ціноутворення</b> – на підставі обраної споживачем публічної комерційної пропозиції або індивідуальної пропозиції   |
| Постачальник універсальних послуг | Ліцензія на провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу | НКРЕКП             | <b>Універсальна послуга з постачання електричної енергії</b><br><b>Підстава:</b> договір про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг   | <b>Фіксована</b> – для побутових споживачів<br><b>Регульована</b> – для малих побутових споживачів.<br>Регульований НКРЕКП тариф на послугу постачальника універсальних послуг  |
| Постачальник «останньої надії»    | Ліцензія на провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу | НКРЕКП             | <b>Послуга з постачання електричної енергії споживачам у виключних випадках, визначених законом</b>   | <b>Регульована</b> – регульований НКРЕКП тариф на послугу постачальника «останньої надії»   |
| Споживач електричної енергії      | —   | —                  | <b>Електрична енергія для власного споживання.</b> Купується у:<br><ul style="list-style-type: none"> <li>● <b>постачальника електричної енергії</b> – для потреб будь-якого споживача;</li> <li>● <b>постачальника універсальних послуг</b> – для побутових споживачів та малих побутових споживачів;</li> <li>● <b>постачальник «останньої надії»</b> – у випадках, визначених законом</li> </ul> | <b>Постачальник електричної енергії</b><br><ul style="list-style-type: none"> <li>● за вільними цінами</li> </ul> <b>Постачальник універсальних послуг:</b><br><ul style="list-style-type: none"> <li>● за фіксованими цінами (для побутових споживачів);</li> <li>● за регульованою ціною (для малих побутових споживачів)</li> </ul> <b>Постачальник «останньої надії»</b><br><ul style="list-style-type: none"> <li>● за регульованою ціною</li> </ul> |

| Учасник ринку                         | Ліцензія | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається (купується)/надається   | Ціноутворення на товар/послугу  |
|---------------------------------------|----------|--------------------|--|---|
|                                       | —        | —                  | <p><b>Електрична енергія для власного споживання.</b><br/>Самостійна купівля споживачем на оптовому ринку</p>  | <p><b>Вартість електричної енергії формується споживачем з вартості:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• електроенергії за двосторонніми договорами;</li> <li>• електроенергії, купленої на РДН, ВДР;</li> <li>• врегулювання з ОСП власних небалансів споживача;</li> <li>• послуги з передачі електроенергії;</li> <li>• послуги з розподілу електроенергії;</li> <li>• інших послуг на ринку (послуги оператора ринку, постачальника послуг комерційного обліку ін.)</li> </ul> |
| Активний споживач електричної енергії | —        | —                  | <p><b>Активний споживач продає надлишки електричної енергії:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• постачальнику, у якого купує електричну енергію</li> </ul> | <p><b>Приватні домогосподарства та малі небутові споживачі продають електричну енергію:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• постачальнику універсальних послуг – за ціною РДН відповідної години; або</li> <li>• постачальнику електричної енергії – за вільними цінами.</li> </ul> <p><b>Інші споживачі продають електричну енергію</b> постачальнику електричної енергії – за вільними цінами</p>  |

| Учасник ринку                        | Ліцензія   | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається (купується)/надається  | Ціноутворення на товар/послугу  |
|--------------------------------------|--|--------------------|---|---|
| <b>Виробники електричної енергії</b> | <p>Ліцензія на провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії</p> <p><b>Обов'язково отримується у разі:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• сумарна встановлена потужність генеруючого обладнання на одній площадці вимірювання перевищує 5 МВт;</li> <li>• сумарна встановлена потужність генеруючого обладнання на всіх площадках вимірювання перевищує 20 МВт;</li> <li>• незалежно від встановленої потужності об'єкта – якщо підлягає стимулюванню шляхом «зеленого» тарифу або аукціонної ціни</li> </ul> | <b>НКРЕКП</b>      | <p><b>На оптовому ринку: продаж електричної енергії:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• за двосторонніми договорами,</li> <li>• на РДН та ВДР;</li> </ul> <p><b>надання послуг:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• послуги з балансування на балансуєчому ринку;</li> <li>• допоміжні послуги на РДП</li> </ul> | <p><b>За двосторонніми договорами – вільне ціноутворення.</b></p> <p><b>На РДН - за принципом граничного ціноутворення.</b></p> <p><b>На ВДР – за принципом ціноутворення «за заявленою (пропонованою) ціною».</b></p> <p><b>Ціни на послуги за балансування та допоміжні послуги – згідно з Правилами ринку.</b></p> |
|                                      | <p><b>Продаж електричної енергії споживачам.</b></p> <p>Виробник виконує функції постачальника електричної енергії споживачам</p>  |                    | <p><b>Вільне ціноутворення</b></p>  |   |
|                                      | <p><b>Продаж електричної енергії з метою електрозабезпечення електроустановок власного споживання та пов'язаних осіб</b></p>   |                    | <p><b>Вільне ціноутворення</b></p>  |   |
|                                      | <p><b>Продаж електричної енергії від КГУ до 20 МВт з метою електрозабезпечення власних та інших об'єктів критичної інфраструктури</b></p>  |                    | <p><b>Вільне ціноутворення</b></p>  |   |
|                                      | <p>—</p>   | <p>—</p>           | <p><b>Продаж електричної енергії активному споживачу з генеруючих установок виробника, приєднаних до мереж активного споживача</b></p>  | <p><b>Вільне ціноутворення</b></p>  |
|                                      | <p>—</p>   | <p>—</p>           | <p><b>Продаж електричної енергії споживачу з метою живлення його об'єктів по прямій лінії</b></p>   | <p><b>Вільне ціноутворення</b></p>  |

| Учасник ринку  | Ліцензія   | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається (купується)/надається  | Ціноутворення на товар/послугу   |
|--|--|--------------------|---|--|
| <b>Оператор УЗЕ</b>                                      | Ліцензія на провадження господарської діяльності зі зберігання енергії<br><b>Обов'язково отримується у разі:</b><br>• сумарна встановлена потужність УЗЕ – понад 150 кВт | НКРЕКП             | <b>Продаж електричної енергії на РДН (ціновий арбітраж)</b><br><br>Надання послуг з балансування та допоміжних послуг   | <b>На РДН</b> – за принципом граничного ціноутворення.<br><b>Ціни на послуги за балансування та допоміжні послуги</b> – згідно з Правилами ринку.  |
| <b>Виробник електричної енергії, який експлуатує УЗЕ</b> | —  | —                  | <b>На оптовому ринку в межах ліцензованої діяльності виробника електричної енергії:</b><br><b>продаж електричної енергії:</b><br>• за двосторонніми договорами, на РДН та ВДР;<br><b>надання послуг:</b><br>• послуги з балансування на БР;<br>• <b>допоміжні</b> послуги на РДП. | <b>За двосторонніми договорами</b> – вільне ціноутворення.<br><b>На РДН</b> – за принципом граничного ціноутворення.<br><b>На ВДР</b> – за принципом ціноутворення «за заявленою (пропонованою) ціною».<br><b>Ціни на послуги за балансування та допоміжні послуги</b> – згідно з Правилами ринку.   |
| <b>Активний споживач, який експлуатує УЗЕ</b>            | —  | —                  | <b>Активний споживач продає надлишки електричної енергії:</b><br>✓ постачальнику, у якого купує електричну енергію  | <b>Приватні домогосподарства та малі побутові споживачі продають електричну енергію:</b><br>• постачальнику універсальних послуг – за ціною РДН відповідної години; або<br>• постачальнику електричної енергії – за вільними цінами.<br><b>Інші споживачі продають електричну енергію</b> постачальнику електричної енергії – за вільними цінами |

| Учасник ринку                           | Ліцензія   | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається (купується)/надається  | Ціноутворення на товар/послугу   |
|---|--|--------------------|---|--|
|   |  |                    | Активний споживач надає послуги з балансування та допоміжні послуги самостійно або через агреговану групу | При наданні послуг самостійно – ціни на послуги за балансування та допоміжні послуги визначаються згідно з Правилами ринку.<br>При наданні послуг у складі агрегованої групи – на умовах договору про участь в агрегованій групі |
| Оператор системи передачі (ОСП)         | Ліцензія на провадження господарської діяльності з передачі електричної енергії  | НКРЕКП             | Послуги з передачі електричної енергії  | Регульований НКРЕКП тариф  |
|   |  |                    | Послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління  | Регульований НКРЕКП тариф  |
| Оператори систем розподілу (ОСР)        | Ліцензія на провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії<br><b>Обов'язково отримується у разі:</b><br>Якщо до системи розподілу приєднано не менше 50 000 споживачів (абонентів) | НКРЕКП             | Послуги з розподілу електричної енергії   | Регульований НКРЕКП тариф  |
| Оператори малих систем розподілу (ОМСР) | Ліцензія на провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії малою системою розподілу  | НКРЕКП             | Послуги з розподілу електричної енергії МСР   | Вільне ціноутворення, але не більше тарифу на послуги з розподілу ОСР, який є власником найбільшої системи розподілу електричної енергії на території області  |

| Учасник ринку                                   | Ліцензія  | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається (купується)/надається  | Ціноутворення на товар/послугу   |
|---|---|--------------------|---|--|
| <b>Постачальники послуг комерційного обліку</b> | <p style="text-align: center;">—*</p> <p>*Обов'язкова умова – реєстрація у адміністратора комерційного обліку (ОСП)</p> | —                  | <b>Послуги комерційного обліку</b> (збір, управління та адміністрування даними комерційного обліку, встановлення, налаштування та обслуговування засобів комерційного обліку, допоміжного обладнання, автоматизованих систем) | <b>Постачальники послуг комерційного обліку</b> – вільне ціноутворення<br><b>Оператор системи розподілу</b> (у разі надання послуг комерційного обліку) - плата розраховується відповідно до методики, затвердженої НКРЕКП |
| <b>Агрегатори</b>                               | Ліцензія на провадження господарської діяльності з агрегації на ринку електричної енергії                               | НКРЕКП             | <b>Послуга з агрегації на ринку електричної енергії</b> , що надається учасникам агрегованої групи  | <b>Вільне ціноутворення</b>  |

Усі вищевказані органи для виконання своїх завдань можуть взаємодіяти з іншими суб'єктами, включаючи центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ).

Основні функції зазначених державних органів в електроенергетиці, враховуючи контекст розвитку та функціонування систем з розподіленою генерацією, наведені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Функції державного регулювання в електроенергетиці

| Назва державного органу                            | Основні функції   |
|--|---|
| <b>Верховна Рада України (ВРУ)</b>                 | Єдиний орган законодавчої влади в Україні <ul style="list-style-type: none"> <li>• Приймає закони та формує законодавчу базу у сфері електроенергетики</li> </ul>   |
| <b>Президент України</b>                           | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Підписує прийняті закони</li> </ul>  |
| <b>Кабінет Міністрів України (КМУ)</b>             | Вищий орган в системі органів виконавчої влади. <ul style="list-style-type: none"> <li>• Приймає акти, необхідні для імплементації законів</li> <li>• Затверджує та контролює виконання документів стратегічного характеру, державних цільових програм розвитку окремих сфер енергетичного сектору (зокрема, стратегію розвитку розподіленої генерації) <ul style="list-style-type: none"> <li>• Формує державну політику у сфері електроенергетики</li> <li>• Спрямовує та координує роботу міністерств та інших ЦОВВ, які формують та реалізують державну політику у сфері електроенергетики, та здійснює контроль за їх діяльністю</li> </ul> </li> </ul> Відповідальний перед Президентом України і ВРУ, підконтрольний і підзвітний ВРУ  |
| <b>Міністерство енергетики України (Міненерго)</b> | Головний орган у системі ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетиці, включаючи сектор відновлюваної енергетики. <ul style="list-style-type: none"> <li>• Розробляє документи стратегічного характеру, державні цільові програми розвитку окремих сфер енергетичного сектору (зокрема, стратегію розвитку розподіленої генерації)</li> <li>• Узагальнює практику застосування законодавства у сферах електроенергетики, включаючи сектор відновлюваної енергетики, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів</li> <li>• Розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів у сфері електроенергетики, включаючи сектор відновлюваної енергетики</li> <li>• Здійснює управління у сфері наукової та науково-технічної діяльності в енергетичному комплексі</li> <li>• Забезпечує технічну політику у відповідних сферах регулювання, зокрема, розробляє і затверджує галузеві технічні регламенти, затверджує нормативні характеристики технологічних витрат електричної енергії на її передачу та розподіл</li> <li>• Здійснює управління державними підприємствами, установами та організаціями у відповідній сфері діяльності, а також корпоративними правами держави</li> <li>• Затверджує річні фінансові та інвестиційні плани на три - п'ять років державних підприємств та господарських товариств, що входять до сфери управління Міненерго</li> <li>• Проводить відбір інвестиційних проектів, для реалізації яких надається державна підтримка</li> <li>• Здійснює підготовку інвестиційних проектів, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями, та нагляд за їх реалізацією</li> </ul> |

| Назва державного органу   | Основні функції   |
|---|---|
| <p><b>Державна інспекція енергетичного нагляду України (Держенергонагляд)</b></p> | <p>Відповідальний, підзвітний та підконтрольний КМУ.</p> <p>ЦОВВ, який реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в галузі електроенергетики.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Здійснює контроль за електроустановками і мережами учасників ринку (у т.ч. активних споживачів, власників мереж, які не є ОСР та ОМСР)</li> <li>• Надає Регулятору висновку щодо пріоритетності технічних рішень для розвитку систем розподілу, передбачених проектами інвестиційних програм ОСР</li> <li>• Надає замовникам приєднання висновок щодо технічної обґрунтованості вимог технічних умов на приєднання, їх відповідності чинним нормам та правилам</li> <li>• Здійснює нагляд за забезпеченням учасниками ринку: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ належного технічного стану елементів обладнання системної протиаварійної автоматики;</li> <li>○ надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам;</li> <li>○ наявністю та станом резервних автономних джерел живлення на об'єктах споживачів електричної енергії;</li> <li>○ проведення спеціальної підготовки технічних працівників;</li> <li>○ дотримання оператором системи передачі, оператором системи розподілу та електропостачальником заходів з обмеження та/або припинення постачання електричної енергії споживачам.</li> </ul> </li> </ul> <p>Діяльність координується через Міненерго. Відповідальний перед КМУ, підзвітний та підконтрольний йому.</p> |
| <p><b>НКРЕКП (Регулятор)</b></p>  | <p>ЦОВВ зі спеціальним статусом, який утворюється КМУ в порядку спеціальної конкурсної процедури відбору членів НКРЕКП, визначеної законом<sup>45</sup>.</p> <p>Здійснює державне регулювання діяльності на ринку електричної енергії, моніторинг ринку та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері електроенергетики, для чого:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Забезпечує функціонування ринку електричної енергії шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ розробки та затвердження нормативно-правових актів, які регулюють відносини на ринку електричної енергії (правила ринку, правила ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, правила роздрібного ринку);</li> <li>○ моніторингу стану ринку електричної енергії;</li> <li>○ контролю за діяльністю учасників на ринку та здійснення заходів контролю (розслідувань) у разі виявлення порушень на ринку, застосування заходів відповідальності.</li> </ul> </li> <li>• Здійснює ліцензування та контроль за діяльністю ліцензіатів шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ розробки та затвердження нормативно-правових актів у сфері ліцензування (ліцензійні умови провадження господарської діяльності у сфері електроенергетики; порядок ліцензування видів господарської діяльності; порядок контролю за дотриманням ліцензіатами вимог законодавства у відповідній сфері регулювання та ліцензійних умов);</li> </ul> </li> </ul>        |

<sup>45</sup> Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг».

| Назва державного органу | Основні функції   |
|-------------------------|---|
|                         | <ul style="list-style-type: none"> <li>○ видачі ліцензій суб'єктам, які здійснюють діяльність з виробництва, передачі, розподілу, постачання, зберігання, агрегації;</li> <li>○ здійснення контролю додержання ліцензіатами законодавства у відповідній сфері регулювання, розгляд справ про порушення ліцензійних умов та застосування заходів відповідальності.</li> <li>● Формує та реалізує цінову і тарифну політики в електроенергетиці шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ розробки та затвердження нормативно-правових актів, що стосуються порядку формування, розрахунку та встановлення регульованих цін, тарифів для суб'єктів природних монополій;</li> <li>○ встановлює у випадках, визначених законом, регульовані ціни, тарифи для суб'єктів природних монополій;</li> <li>○ здійснює контроль за ефективним використанням суб'єктами природних монополій тарифної виручки.</li> </ul> </li> <li>● Регулює питання доступу до інфраструктури суб'єктів природних монополій шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ розробки та затвердження Кодексу системи передачі, Кодексу систем розподілу, які регулюють відносини з приєднання електроустановок користувачів до систем передачі, розподілу та подальшого їх використання, розвитку систем передачі, розподілу та їх експлуатації операторами системи;</li> <li>○ розгляд спорів, що виникають при приєднанні електроустановок користувачів до систем передачі, розподілу;</li> <li>○ затвердження довгострокових планів розвитку мереж та інвестиційних планів на їх основі;</li> <li>○ встановлення тарифів на послуги операторів систем передачі, розподілу;</li> <li>○ контроль за виконанням інвестиційних планів.</li> </ul> </li> <li>● Забезпечує захист прав споживачів товарів (послуг), які виробляються (надаються) суб'єктами господарювання, шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ встановлення стандартів якості електропостачання споживачам та порядок надання компенсацій за їх недотримання;</li> <li>○ контроль за якістю послуг, що надаються операторами системи розподілу, електропостачальниками;</li> <li>○ розгляд скарг споживачів щодо якості послуг з електропостачання;</li> <li>○ застосування заходів відповідальності до операторів систем розподілу, електропостачальників.</li> </ul> </li> </ul> <p>НКРЕКП взаємодіє з КМУ, ЦОВВ та є підзвітною ВРУ.</p> |

*Загалом, ринок електричної енергії України є динамічною системою, що адаптується до сучасних викликів та трендів, демонструючи значний потенціал для подальшого розвитку та інтеграції у європейський енергетичний простір.* В контексті розвитку розподіленої генерації, відносно новим перспективним напрямом є діяльність агрегаторів, зокрема, у співпраці з активними споживачами, невеликими виробниками електроенергії, в т.ч. з використанням ВДЕ, та операторами УЗЕ. Поява агрегаторів на ринку електричної енергії є одним з ключових факторів, що суттєво підвищує енергостійкість на місцевому рівні та надає значні переваги для громад.

#### 1.4. Регулювання відносин у сфері теплопостачання

Відповідно до Закону України «Про теплопостачання», правове регулювання відносин у сфері теплопостачання обумовлено особливостями функціонування систем теплопостачання в Україні, зокрема<sup>46</sup>:

- наявністю поділу господарської діяльності у сфері теплопостачання на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії;
- особливим статусом суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з транспортування теплової енергії та визнані суб'єктами природної монополії;
- існуванням систем централізованого теплопостачання споживачів від ТЕЦ і котельень, які входять до ОЕС України;
- існуванням різних технологій виробництва теплової енергії, у т.ч. технологій комбінованого виробництва електричної і теплової енергії та з використанням альтернативних джерел енергії;
- суттєвою сезонною відмінністю режимів виробництва і споживання теплової енергії протягом року;
- іншими чинниками.

Закон визначає таких суб'єктів відносин у сфері теплопостачання<sup>47</sup> (див. рис. 1.2):

- теплогенеруючі організації;
- теплотранспортуючі організації;
- теплопостачальні організації;
- теплосервісні організації;
- споживачі теплової енергії.



Рис. 1.2 – Суб'єкти взаємовідносин у сфері теплопостачання відповідно до Закону України «Про теплопостачання»

З огляду на високий рівень монополізації у сфері теплопостачання та поєднання в більшості випадків в межах одного підприємства діяльності з виробництва та/або транспортування та/або постачання теплової енергії, діяльність підприємств у сфері теплопостачання підлягає регулюванню. Зокрема, діяльність з виробництва, транспортування та постачання теплової енергії підлягає ліцензуванню.

Відповідно до закону<sup>48</sup>, тарифи на теплову енергію є регульованими та встановлюються НКРЕКП та ОМС згідно з наданими законодавством повноваженнями. Розмір встановлених тарифів повинен забезпечувати відшкодування всіх економічно обґрунтованих витрат на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії.

<sup>46</sup> Стаття 5 Закону України «Про теплопостачання».

<sup>47</sup> Абзац двадцять перший статті 1 Закону України «Про теплопостачання».

<sup>48</sup> Стаття 20 Закону України «Про теплопостачання».

Від підприємств вимагається здійснювати окремий облік доходів і витрат за різними видами ліцензованої діяльності, забороняється здійснювати перехресне субсидювання між різними видами діяльності, дотримуватися структури витрат згідно із статтями, затвердженими у тарифах. Дотримання зазначених вимог контролюється органами ліцензування в рамках виконання функцій нагляду (контролю) за діяльністю з виробництва, транспортування та постачання теплової енергії.

Регулювання відносин у сфері тепlopостачання розподіляється між НКРЕКП та обласними державними адміністраціями, ОМС (їх виконавчими органами). Складна система розподілу повноважень з регулювання між різними органами ускладнює взаємодію між суб'єктами у сфері тепlopостачання та органами регулювання.

Нижче наводиться інформація про кожного із зазначених суб'єктів відносин у сфері тепlopостачання.

### ***Теплогенеруючі організації***

Теплогенеруючі організації здійснюють діяльність з виробництва теплової енергії в межах місць провадження діяльності, де розташовані та використовуються їх теплогенеруючі установки.

Виробництво теплової енергії **підлягає ліцензуванню, крім випадків**, визначених Ліцензійними умовами провадження діяльності з виробництва теплової енергії<sup>49</sup>, а саме – якщо виробництво теплової енергії провадиться: (1) **без мети її продажу** та споживається для власних потреб; (2) **КГУ**, сумарна номінальна активна електрична потужність (сумарна встановлена теплова потужність) яких **не перевищує 5 МВт (4,3 Гкал/год)**, та які **використовуються як резервне джерело енергії** під час відключень електропостачання для об'єктів критичної інфраструктури та/або об'єктів систем тепlopостачання, водопостачання, водовідведення, закладів соціальної сфери.

**Ліцензія видається НКРЕКП** у разі якщо суб'єкт господарювання провадить (має намір провадити) діяльність з виробництва теплової енергії на ТЕЦ, ТЕС, атомних електростанціях (АЕС) і КГУ.

**Ліцензія видається обласною або Київською міською державною адміністрацією** (за місцем розташування виробничих об'єктів) у разі, якщо суб'єкт господарювання провадить діяльність з виробництва теплової енергії (крім виробництва теплової енергії на ТЕЦ, ТЕС, АЕС, КГУ), в т. ч. на установках з використанням альтернативних джерел енергії.

Наявність різних технологій виробництва теплової енергії, а також різних типів енергоресурсів зумовлює використання теплогенеруючими організаціями у своїй діяльності усіх можливих типів теплогенеруючих установок, у т.ч. КГУ, які використовують технології комбінованого виробництва електричної і теплової енергії. Теплогенеруюча організація, яка експлуатує установки з комбінованим виробництвом електричної і теплової енергії, також отримує ліцензію на провадження діяльності з виробництва електричної енергії, здійснює діяльність та продає електричну енергію відповідно до законодавства, яке регулює відносини у сфері електроенергетики.

**У разі встановлення КГУ** теплогенеруюча організація також має **підтвердити, що вона є високоефективною**, шляхом проходження кваліфікації КГУ у встановленому законодавством порядку<sup>50</sup>. Отримання свідоцтва про кваліфікацію КГУ дозволяє власнику такої установки отримувати у Держенергоефективності гарантії походження електричної енергії, які можуть використовуватися для надання кінцевим споживачам інформації про те, що електрична енергія вироблена високоефективною КГУ, а також для застосування інших заходів стимулювання, передбачених законом (див. розділ 1.2).

<sup>49</sup> Постанова НКРЕКП від 22 березня 2017 р. № 308 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері тепlopостачання».

<sup>50</sup> Постанова КМУ від 15 грудня 2023 р. № 1316 «Про затвердження Порядку проведення кваліфікації когенераційної установки».

Теплогенеруюча організація може **продавати вироблену теплову енергію теплопостачальній організації**. Якщо до магістральної або місцевої теплової мережі теплопостачальної організації приєднані дві або декілька теплогенеруючих організацій, то встановлення пріоритетності укладання договорів на закупівлю теплової енергії від них здійснюється за результатами конкурсу. Конкурс організовує виконавчий орган міської або селищної ради.

Продаж виробленої теплової енергії здійснюється теплопостачальній організації за тарифом на виробництво теплової енергії. Тарифи на виробництво теплової енергії є регульованими та встановлюються:

- НКРЕКП – для виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках;

- виконавчим органом відповідної сільської, селищної, міської ради – для виробництва теплової енергії на теплогенеруючих установках, у т.ч. з використанням альтернативних джерел енергії (крім тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, які встановлюються НКРЕКП).

Теплогенеруюча організація **також має право постачати вироблену теплову енергію** безпосередньо споживачу згідно з договором. У такому випадку потрібно отримати ліцензію на провадження діяльності з постачання теплової енергії та доступ до мереж теплотранспортуючої організації, уклавши договір й сплачуючи вартість її послуг.

Теплогенеруючі організації повинні розробляти та затверджувати інвестиційну програму, яка містить зобов'язання з будівництва (реконструкції, модернізації) об'єктів у сфері теплопостачання. Інвестиційна програма теплогенеруючої організації враховується під час розрахунку тарифу на виробництво теплової енергії.

#### ***Теплотранспортуючі організації***

Теплотранспортуюча організація здійснює діяльність з транспортування магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами в межах території розташування теплових мереж, які належать теплотранспортуючій організації на праві власності, користування або перебувати у концесії.

Діяльність з транспортування магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами підлягає ліцензуванню. Ліцензія надається обласною або Київською міською державною адміністрацією відповідно до території розташування теплових мереж.

Теплотранспортуюча організація надає послуги з транспортування магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами: **(1)** при здійсненні діяльності з постачання теплової енергії споживачам (у разі її поєднання із діяльністю з транспортування); **(2)** шляхом надання послуг з транспортування теплової енергії іншим теплопостачальним організаціям на підставі договору на транспортування теплової енергії магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами.

Тариф на транспортування теплової енергії є регульованим, встановлюється виконавчим органом відповідної місцевої ради та сплачується: **(1)** споживачами – у складі плати за теплову енергію, яка постачається теплотранспортуючою організацією споживачам; **(2)** теплопостачальними організаціями – у разі отримання у теплотранспортуючої організації послуги з транспортування теплової енергії.

Теплотранспортуюча організація також отримує доходи від надання послуг з приєднання до теплових мереж. Така організація зобов'язана приєднувати тепловикористальні установки споживачів та теплогенеруючі установки теплогенеруючих організацій за умови укладання останніми договору на приєднання до теплових мереж та виконання технічних умов на приєднання.

Договір на приєднання до теплових мереж укладається на підставі типового договору, форма якого затверджена НКРЕКП<sup>51</sup>. Розмір плати за послуги з приєднання до

<sup>51</sup> Додаток 1 до Порядку приєднання до теплових мереж, затвердженого 4 жовтня 2023 р. № 1823.

теплових мереж та окремі послуги, що пов'язані з приєднанням (надання технічних умов на приєднання до теплових мереж), визначається теплотранспортуючою організацією відповідно до методики, затвердженої НКРЕКП<sup>52</sup>.

Як і теплогенеруюча організація, теплотранспортуюча організація повинна розробляти інвестиційну програму, яка містить зобов'язання з будівництва (реконструкції, модернізації) мережевих об'єктів, заходи з енергоефективності та інші, затверджувати її у уповноваженого органу та забезпечувати виконання. Інвестиційна програма враховується під час розрахунку тарифу на транспортування теплової енергії.

### ***Теплопостачальні організації***

Теплопостачальна організація здійснює діяльність з постачання теплової енергії в межах місця провадження діяльності, яке визначається територією розташування споживачів теплової енергії та їх приладів обліку теплової енергії.

**Діяльність з постачання теплової енергії підлягає ліцензуванню.** Ліцензія надається обласною та Київською міською державною адміністрацією у разі, якщо теплопостачальна організація здійснює (планує здійснювати) постачання теплової енергії на території відповідної області України (території міста Київ).

Для діяльності з постачання теплової енергії теплопостачальна організація (ліцензіат) має укласти такі договори: (1) купівлі-продажу теплової енергії з теплогенеруючою організацією (у разі, якщо ліцензіат не є теплогенеруючою організацією); (2) на транспортування теплової енергії магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами (у разі необхідності); (3) на теплопостачання зі споживачами теплової енергії.

Відповідно до Правил надання послуги з постачання теплової енергії, затверджених постановою КМУ від 21.08.2019 № 830, ліцензіат надає споживачам послугу з постачання теплової енергії для потреб опалення або на індивідуальний тепловий пункт споживача для потреб опалення та приготування гарячої води.

Зазначені послуги надаються на підставі договору про надання послуги з постачання теплової енергії, який укладається між споживачем та теплопостачальною організацією за одним з 5 видів договорів, типові форми яких затверджені КМУ<sup>53</sup>. Вид договору залежить від типу споживача (індивідуальний або колективний), способу надання послуги – з обслуговуванням внутрішньобудинкових систем або без такого обслуговування, договір з власником (користувачем) будівлі.

Порядком формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води передбачено, що **вартістю послуги з постачання теплової енергії є тариф на теплову енергію** для споживача, який визначається як **сума тарифів на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії**<sup>54</sup>.

Окрім того, теплопостачальна організація надає споживачам послугу з постачання гарячої води. Послуга надається на підставі договору, який укладається відповідно до Правил надання послуги з постачання гарячої води, затверджених постановою КМУ від 11.12.2019 № 1182. Така послуга не надається у разі, коли виробництво гарячої води здійснюється споживачем з використанням наявного у будівлі індивідуального теплового пункту, який не переданий у володіння та/або користування виконавцю послуги.

Теплопостачальна організація зобов'язана розраховувати та подавати уповноваженому органу заяву і розрахунки для затвердження тарифів на теплову енергію

<sup>52</sup> Постанова НКРЕКП від 5 грудня 2023 р. № 2286 «Про затвердження Методики встановлення плати за приєднання до теплових мереж».

<sup>53</sup> Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. № 830 «Про затвердження Правил надання послуги з постачання теплової енергії і типових договорів про надання послуги з постачання теплової енергії».

<sup>54</sup> Пункт 59 Порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 869.

(у т.ч. її виробництво, транспортування, постачання), послуги з постачання гарячої води на планований період (рік). При цьому формування тарифів на послугу з постачання гарячої води здійснюється з урахуванням розподілу витрат за кожним видом ліцензованої та неліцензованої діяльності (зокрема з надання послуги з постачання теплової енергії та/або постачання гарячої води), облік яких повинен вестись окремо.

Фактично це призводить до того, що **окремо ОМС затверджують теплопостачальним організаціям тарифи**: (1) на постачання теплової енергії (теплопостачальної організації); (2) на теплову енергію, який включає такі складові як тариф на виробництво, тариф на транспортування і тариф на постачання теплової енергії; (3) на послугу з постачання теплової енергії, що надаються споживачам; (4) на послугу з постачання гарячої води, що надаються споживачам. Тарифи затверджуються окремо для 4 категорій споживачів – населення, бюджетних установ, релігійних організацій та інших споживачів, з урахуванням інвестиційної програми, яка розробляється та затверджується теплопостачальною організацією у відповідного ОМС та забезпечує її виконання.

Теплопостачальні організації повинні забезпечувати: (1) доступність споживачам до будівель, в яких здійснюється їх обслуговування та/або отримуються звернення або скарги, (2) постійне функціонування веб-сайту у мережі Інтернет, в якому, зокрема, розміщуються тарифи на постачання теплової енергії та його зміни, договори на надання послуг, засоби комунікації для споживачів тощо.

### ***Теплосервісні організації***

Теплосервісні організації здійснюють технічне обслуговування засобів виробництва, транспортування та споживання теплової енергії. Отримання ліцензії на цей вид діяльності не передбачається. Така діяльність є конкурентною, здійснюється на підставі договорів, що укладаються між теплосервісними організаціями та їх клієнтами (теплогенеруючими, теплотранспортуючими, теплопостачальними організаціями, споживачами теплової енергії). Ціна на послуги теплосервісних організацій формується на підставі вільного волевиявлення сторін правовідносин. У разі замовлення таких робіт/послуг здійснюється підприємством, установою або організацією, заснованою на державній або комунальній формі власності, відбір цінової пропозиції на роботи або послуги теплосервісної організації відбувається на конкурентних засадах – через систему Прозорро.продажі.

Інформація про суб'єктів відносин у сфері теплопостачання, із зазначенням основних вимог до кожного з них, також зведена у таблицю 1.3.

### **Регулювання сфери теплопостачання**

Формування та реалізацію державної політики у сфері теплопостачання, зокрема, що стосується пріоритетного розвитку застосування технології комбінованого виробництва теплової та електричної енергії (когенерації) та використання альтернативних джерел енергії, у межах повноважень, визначених Конституцією України, законами та іншими підзаконними актами, здійснюють:

- Верховна Рада України (ВРУ);
- Президент України;
- Кабінет Міністрів України (КМУ);
- Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрозвитку);
- Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності);
- Державна інспекція енергетичного нагляду України (Держенергонагляд).

Повноваження щодо державного регулювання діяльності суб'єктів у сфері теплопостачання розподілені між НКРЕКП (Регулятором) та обласними й Київською міською державними адміністраціями. Значними повноваження щодо планування та розвитку сфери теплопостачання, а також у сфері ціноутворення наділені ОМС.

Основні функції перелічених органів у сфері теплопостачання наведені у таблиці 1.4.

Таблиця 1.3 – Суб'єкти відносин у сфері теплопостачання та вимоги до них

| Суб'єкт відносин у сфері теплопостачання | Ліцензія   | Орган ліцензування   | Товар/послуга, що продається/надається   | Ціноутворення на товар/послугу   |
|--|--|--|--|--|
| Теплогенеруюча організація               | <p>Ліцензія на право провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії</p> <p><b>Отримання ліцензії обов'язкове, крім:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• виробництва теплової енергії для власних потреб (без мети продажу);</li> <li>• виробництва теплової енергії КГУ сумарною встановленою тепловою потужністю не більше 4,3 Гкал/год, та які використовуються як резервне джерело енергії</li> </ul> | НКРЕКП   | <p>Теплова енергія, вироблена на ТЕЦ, ТЕС, АЕС і КГУ</p> <p><b>Підстава:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• договір купівлі-продажу теплової енергії – у разі продажу теплової енергії теплопостачальній організації;</li> <li>• входить до складу ціни на теплову енергію – у разі якщо теплогенеруюча організація одночасно виконує функцію постачання теплової енергії споживачам</li> </ul>  | <p><b>Регульоване</b> – тариф на виробництво теплової енергії, що виробляється на ТЕЦ, ТЕС, АЕС і КГУ.</p> <p><b>Тариф встановлює</b> НКРЕКП (у т.ч. для тих КГУ, які не отримують ліцензію на виробництво теплової енергії)</p> |
|  |  | Обласна державна адміністрація/ Київська міська державна адміністрація | <p>Теплова енергія, вироблена на інших теплогенеруючих установках, крім виробленої на ТЕЦ, ТЕС, АЕС і КГУ</p> <p><b>Підстава:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• договір купівлі-продажу теплової енергії – у разі її продажу теплопостачальній організації;</li> <li>• входить до складу ціни на теплову енергію – у разі якщо теплогенеруюча організація одночасно виконує функцію постачання теплової енергії споживачам</li> </ul> | <p><b>Регульоване</b> – тариф на виробництво теплової енергії.</p> <p><b>Тариф встановлює</b> виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради</p>   |

| Суб'єкт відносин у сфері тепlopостачання | Ліцензія  | Орган ліцензування  | Товар/послуга, що продається/надається  | Ціноутворення на товар/послугу  |
|--|---|---|---|---|
| <b>Теплотранспортуюча організація</b>    | Ліцензія на провадження діяльності з транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами | <b>Обласна державна адміністрація/ Київська міська державна адміністрація</b> | Послуга з транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами<br><br><b>Підстава:</b><br><ul style="list-style-type: none"> <li>• договір на надання послуг з транспортування теплової енергії (у разі надання стороннім організаціям)</li> <li>• входить до складу ціни на теплову енергію – у разі якщо теплотранспортуюча організація одночасно виконує функцію постачання теплової енергії споживачам</li> </ul> | <b>Регульоване</b> – тариф на транспортування теплової енергії.<br><br><b>Тариф встановлює</b> виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради   |
| <b>Теплопостачальна організація</b>      | Ліцензія на провадження діяльності з постачання теплової енергії  | <b>Обласна державна адміністрація/ Київська міська державна адміністрація</b> | Послуга з постачання теплової енергії<br><br>Вартість послуги з постачання теплової енергії, що входить до складу ціни на теплову енергію<br><br>Послуга з постачання теплової енергії, що надається споживачу (комунальна послуга)<br><br><b>Підстава:</b><br>Договір про надання послуги з постачання теплової енергії. Вид договору визначається Правилами надання послуги з постачання теплової енергії   | <b>Регульоване</b> – тариф на постачання теплової енергії.<br><br><b>Тариф встановлює</b> виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради<br><br><b>Регульоване</b> – тариф на послугу з постачання теплової енергії споживачам.<br><br><b>Тариф встановлює</b> виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради |

| Суб'єкт відносин у сфері теплопостачання | Ліцензія | Орган ліцензування | Товар/послуга, що продається/надається   | Ціноутворення на товар/послугу   |
|--|----------|--------------------|--|--|
|  |          |                    | <p>Послуга з постачання гарячої води, що надається споживачу (комунальна послуга)</p> <p><b>Підстава:</b><br/>Договір про надання послуги з постачання гарячої води. Вид договору визначається Правилами надання послуги з постачання гарячої води</p>   | <p><b>Регульоване</b> – тариф на послугу з постачання гарячої води споживачам.</p> <p><b>Тариф встановлює</b> виконавчий орган відповідної сільської, селищної, міської ради</p> |
| Теплосервісна організація                | —        | —                  | <p>Послуги з технічного обслуговування засобів виробництва, транспортування та споживання теплової енергії</p> <p><b>Підстава:</b><br/>Договори про виконання робіт/надання послуг, що укладаються з теплогенеруючими, теплотранспортуючими, теплопостачальними організаціями, споживачами</p> | <b>Вільне ціноутворення</b>  |

Таблиця 1.4 – Розподіл функцій управління та регулювання у сфері теплопостачання

| Суб'єкти   | Функції   |
|--|---|
| <b>Верховна Рада України (ВРУ)</b>                                     | Єдиний орган законодавчої влади в Україні. <ul style="list-style-type: none"> <li>• Приймає закони та формує законодавчу базу у сфері теплопостачання, створення та розвитку високоефективної когенерації</li> </ul>  |
| <b>Президент України</b>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Підписує прийняті закони</li> </ul>  |
| <b>Кабінет Міністрів України (КМУ)</b>                                 | Вищий орган в системі органів виконавчої влади. <ul style="list-style-type: none"> <li>• Приймає акти, необхідні для імплементації законів</li> <li>• Розробляє та реалізує державну політику у сфері теплопостачання</li> <li>• Координує діяльність міністерств, інших ЦОВВ у сфері розробки цільових програм розвитку систем теплопостачання, довгострокового прогнозування споживання теплової енергії, нормативно-правових актів щодо формування цін на теплову енергію;</li> <li>• Встановлює перелік вторинних енергетичних ресурсів, які можуть бути використані для виробництва електро- і теплової енергії у КГУ</li> <li>• Затверджує правила надання послуг з постачання теплової енергії</li> <li>• Затверджує правила надання послуги з постачання гарячої води</li> <li>• Затверджує порядок формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води</li> <li>• Затверджує Порядок проведення кваліфікації КГУ</li> <li>• Затверджує Порядок надання гарантії походження електричної енергії, що вироблена високоефективною КГУ</li> <li>• Затверджує Порядок і форму ведення електронного реєстру гарантій походження електроенергії, виробленої високоефективною КГУ</li> </ul> <p>Відповідальний перед Президентом України і ВРУ, підконтрольний і підзвітний ВРУ</p> |
| <b>Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрозвитку)</b> | Головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетиці, у сфері житлово-комунального господарства. <ul style="list-style-type: none"> <li>• Забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері теплопостачання</li> <li>• Розробляє державні цільові програми: розвитку систем теплопостачання і контролює їх виконанням; економічну програму енергетичної модернізації підприємств – виробників теплової енергії державної або комунальної власності, здійснює моніторинг та оцінку результативності її реалізації</li> <li>• Затверджує методики розробки схем теплопостачання громад</li> <li>• Погоджує схеми теплопостачання населених пунктів з кількістю жителів більш як 20 тис. осіб та регіональних програм модернізації систем теплопостачання</li> </ul>  |

| Суб'єкти   | Функції  |
|--|--|
|  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Забезпечує технічну політику, зокрема розробляє науково обґрунтовані нормативні витрати та втрат енергоносіїв при виробництві, транспортуванні та постачанні теплової енергії</li> <li>• Затверджує Методику визначення ефективності когенерації</li> <li>• Розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів у сферах теплопостачання.</li> </ul> <p>Відповідальний перед КМУ, підзвітний та підконтрольний йому.</p>   |
| <p><b>Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності)</b></p> | <p>ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується Міністром КМУ і який реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження та альтернативних видів палива.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Проводить кваліфікацію КГУ</li> <li>• Здійснює розрахунок та оприлюднює середньозважені тарифи для подальшого встановлення уповноваженими органами тарифів на теплову енергію, вироблену з використанням альтернативних джерел енергії</li> <li>• Видає гарантії походження електричної енергії, що вироблена високоефективною КГУ.</li> </ul> <p>Відповідальний перед КМУ, підзвітний та підконтрольний йому.</p>   |
| <p><b>Державна інспекція енергетичного нагляду України (Держенергонагляд)</b></p>                          | <p>ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра енергетики та який реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в галузі теплопостачання.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Здійснює нагляд за теплогенеруючими установками (в т.ч. КГУ), тепловикористовуючими установками та мережами суб'єктів відносин у сфері теплопостачання щодо додержання вимог нормативно-правових актів, норм і правил з питань технічного стану теплових, тепловикористовуючих установок та мереж, їх експлуатації, проектування, будівництва, підтвердження готовності до роботи, користування енергією у сфері теплопостачання</li> <li>• Здійснює нагляд та контроль за безпечним виконанням робіт при будівництві чи реконструкції когенераційних установок</li> <li>• Здійснює нагляд та контроль за технічним станом та організацією експлуатації когенераційних установок, випробуванням та ремонтом</li> <li>• Проводить моніторинг виконання зобов'язань виробників, що здійснюють комбіноване виробництво електричної та теплової енергії на ТЕЦ, щодо реконструкції та/або модернізації ТЕЦ (строки, етапи модернізації)</li> <li>• Надає висновок щодо технічної обґрунтованості вимог технічних умов на приєднання до електричних і/або теплових мереж КГУ, їх відповідності чинним нормам та правилам.</li> </ul> <p>Відповідальний перед КМУ, підзвітний та підконтрольний йому.</p> |

| Суб'єкти  | Функції   |
|---|---|
| <b>НКРЕКП (Регулятор)</b>   | <p>ЦОВВ зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України у порядку спеціальної конкурсної процедури відбору членів НКРЕКП, визначеної законом<sup>55</sup>.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Затверджує ліцензійні умови провадження діяльності з виробництва, транспортування і постачання теплової енергії та порядку контролю за їх додержанням</li> <li>• Здійснює загальний контроль за додержанням ліцензійних умов</li> <li>• Видає ліцензії на право провадження діяльності з виробництва теплової енергії, виробленої на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках</li> <li>• Здійснює контроль за додержання ліцензіатами НКРЕКП законодавства у сфері теплопостачання, розглядає справи про порушення ліцензійних умов і за результатами розгляду приймає рішення про притягнення до відповідальності</li> <li>• Забезпечує проведення єдиної тарифної політики у сфері теплопостачання шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ розробки та затвердження порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання</li> <li>○ встановлення тарифів на теплову енергію, що виробляється ліцензіатами НКРЕКП, у тому числі що виробляється ліцензіатами НКРЕКП за допомогою систем автономного теплопостачання</li> </ul> </li> <li>• Регулює доступ користувачів до інфраструктури теплотранспортуючої організації шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ розробки та затвердження Порядку приєднання до теплових мереж</li> <li>○ розробки та затвердження методики встановлення плати за приєднання до теплових мереж</li> </ul> </li> <li>• Регулює питання інвестиційної діяльності шляхом: <ul style="list-style-type: none"> <li>○ затвердження порядку розроблення, погодження, затвердження та виконання інвестиційних програм ліцензіатів НКРЕКП у сфері теплопостачання</li> <li>○ затвердження інвестиційних програм ліцензіатів НКРЕКП у сфері теплопостачання та контроль за їх виконанням</li> </ul> </li> <li>• Забезпечує захист прав споживачів теплової енергії.</li> </ul> <p>НКРЕКП взаємодіє з КМУ, ЦОВВ та підзвітна ВРУ.</p> |
| <b>Обласні державні адміністрації/<br/>Київська міська державна адміністрація</b> | <p>Є місцевими органами виконавчої влади і входять до системи органів виконавчої влади. Здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізують делеговані відповідною радою повноваження.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Здійснює ліцензування діяльності з виробництва теплової енергії (крім діяльності з виробництва теплової енергії на ТЕЦ, ТЕС, АЕС, КГУ, яка ліцензується НКРЕКП), транспортування її магістральними та місцевими</li> </ul>   |

<sup>55</sup> Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг».

| Суб'єкти  | Функції   |
|---|---|
|   | <p>(розподільчими) тепловими мережами, постачання теплової енергії</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Здійснює контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов провадження діяльності</li> <li>• Погоджує діяльність у сфері тепlopостачання з органами місцевого самоврядування та Мінрозвитку</li> <li>• Здійснює контроль за забезпеченням споживачів міст та інших населених пунктів тепловою енергією.</li> </ul> <p>Місцеві державні адміністрації відповідальні перед Президентом України, Кабінетом Міністрів України та підзвітні і підконтрольні йому.</p>  |
| <p><b>Органи місцевого самоврядування (ОМС)</b></p> | <p>Виборні органи, які представляють інтереси відповідної територіальної громади, наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення.</p> <p>ОМС:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Затверджує проекти містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, схем тепlopостачання та іншої містобудівної документації</li> <li>• Погоджує розміщення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці нових або реконструкцію діючих об'єктів тепlopостачання</li> <li>• Встановлює для всіх категорій споживачів тарифи на теплову енергію і тарифи на виробництво теплової енергії (крім тарифів на теплову енергію, вироблену на ТЕЦ, ТЕС, АЕС, КГУ, які встановлюються НКРЕКП)</li> <li>• Щоквартально оприлюднює встановлені для всіх категорій споживачів тарифи на теплову енергію, що виробляються на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім ТЕЦ, ТЕС, АЕС, КГУ, тарифи на які встановлює НКРЕКП)</li> <li>• Погоджує інвестиційні програми тепlopостачальних організацій, що перебувають у комунальній власності, крім тих, що виробляють теплову енергію ТЕЦ, ТЕС, АЕС, КГУ та установках з використанням альтернативних джерел енергії або альтернативних джерел енергії.</li> </ul> |

*Отже, регулювання сфери тепlopостачання в Україні є складною, багатокомпонентною системою, обумовленою специфікою галузі, зокрема поділом на виробництво, транспортування та постачання, наявністю природних монополій, сезонністю та різноманіттям технологій генерації.*

Значна кількість регулюючих органів та складність розподілу їхніх повноважень може створювати виклики для ефективності та оперативності управління галуззю. Подальший її розвиток потребуватиме оптимізації взаємодії між усіма учасниками та органами регулювання.

В контексті розвитку розподіленої генерації, потребується створення сприятливих умов для використання технологій когенерації та ВДЕ та їх подальшої інтеграції до існуючих локальних систем теплозабезпечення, зокрема, в обсязі модернізації та заміни застарілої інфраструктури, а також для створення на їх основі сучасних та ефективних систем.

## **1.5. Окремі аспекти щодо розвитку проєктів розподіленої генерації та мікромереж в Україні**

### **1.5.1. Підготовка та будівництво об'єктів розподіленої генерації**

В цьому розділі розглянуті питання підготовки та будівництва об'єктів, що входять до складу системи з розподіленою генерацією, а саме:

- об'єктів розподіленої генерації (генеруючих установок зі встановленою потужністю до 20 МВт, приєднаних до системи розподілу);
- УЗЕ;
- мережевих об'єктів системи розподілу (МСП, мікромережі).

#### **Загальна процедура будівництва**

Загальна процедура підготовки та будівництва об'єктів, що входять до складу системи з розподіленою генерацією, передбачає такі етапи:

- 1) вирішення питання щодо місця розташування запланованого об'єкту;
- 2) отримання вихідних даних для проєктування. Здійснюється замовником будівництва самостійно або із залученням проєктувальника на підставі договору;
- 3) організація та проведення оцінки впливу на довкілля від планової діяльності у випадках, передбачених законом<sup>56</sup>;
- 4) розроблення проєктної документації та проведення у випадках, передбачених законом, її експертизи<sup>57</sup>;
- 5) затвердження проєктної документації на будівництво об'єкта;
- 6) отримання права на виконання будівельних робіт. Здійснюється замовником будівництва самостійно або із залученням генерального підрядника чи підрядника. Для виконання будівельних робіт, в залежності від класу наслідків (відповідальності), замовник будівництва: (1) надає повідомлення про початок виконання будівельних робіт (клас наслідків СС1 – незначні); або (2) отримує дозвіл на виконання будівельних робіт (клас наслідків СС2, СС3 – середні та значні)<sup>58</sup>;
- 7) виконання будівельних робіт. Здійснюється господарським способом (власними силами замовника) або підрядним способом (із залученням генерального підрядника чи підрядника на підставі договору);
- 8) проведення контрольного геодезичного знімання закінченого будівництвом об'єкта (для об'єктів з класом наслідків СС2 та СС3) та технічної інвентаризації закінченого будівництвом об'єкта;
- 9) прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, за результатами якого замовник: (1) реєструє декларацію про готовність об'єкта до експлуатації - для об'єктів з класом наслідків СС1 (незначні наслідки); або (2) отримує сертифікат про готовність об'єкта до експлуатації – для об'єктів з класом наслідків СС2, СС3 (середні та значні наслідки);
- 10) подання документів для державної реєстрації права власності на збудований та прийнятий в експлуатацію об'єкт. Державна реєстрація здійснюється на підставі документів, що підтверджують право власності або користування відповідною земельною ділянкою, а також дозвільних документів на право будівництва об'єкта та прийняття закінченого будівництвом об'єкта в експлуатацію.

#### **Спрощена процедура будівництва для окремих видів об'єктів розподіленої генерації**

У травні 2024 року постановою КМУ від 14.05.2024 № 547 були внесені зміни до постанови КМУ України від 13.12.2017 № 1010 та постанови КМУ від 07.12.2023 № 1320.

<sup>56</sup> Частини 2 та 3 статті 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

<sup>57</sup> Підстави для проведення експертизи проєктної документації на будівництво об'єкту визначені статтею 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

<sup>58</sup> Статті 36 та 37 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Рішенням КМУ на період дії воєнного стану в Україні значно спрощено порядок реалізації проєктів нового **будівництва, реконструкції, відновлення існуючих ГПУ та ГТУ, зокрема, КГУ, блочно-модульних котелень потужністю від 1 МВт**, а також пов'язаних з ними **мереж електро-, тепло-, газо-, водопостачання, вузлів обліку**, іншого пов'язаного обладнання, необхідного для забезпечення тепловою та/або електричною енергією об'єктів критичної інфраструктури, закладів соціальної сфери, споживачів.

Уряд установив, що **будівництво та/або розміщення** зазначених об'єктів здійснюється без:

- відповідної містобудівної документації;
- отримання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки;
- отримання звіту про результати проведення експертизи проєктної документації на будівництво об'єктів;
- отримання права на виконання будівельних робіт;
- використання Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва;
- схем тепlopостачання населених пунктів;
- відведення земельних ділянок під об'єкт енергетики, під траси ліній електропередачі, газопостачання та водопостачання у разі приєднання до мереж.

Також у період воєнного стану не підлягають проведенню оцінки впливу на довкілля проєкти будівництва та/або розміщення ГПУ та ГТУ, зокрема КГУ.

Для використання земельних ділянок (незалежно від їх цільового призначення) до їх вилучення, викупу чи відведення в установленому законодавством порядку замовник будівництва має погодити використання відповідної земельної ділянки з її власником, а саме – для земель:

- приватної форми власності – з власником земельної ділянки;
- державної форми власності – з відповідною обласною чи Київською міською військовою адміністрацією;
- комунальної форми власності – з відповідним ОМС.

Для прискорення термінів реалізації проєктів дозволено проводити будівельні роботи одночасно з розробленням проєктної документації. Замовник будівництва може розпочинати експлуатацію об'єкта без отримання сертифіката про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, за умови проведення комплексних випробувань електроустановок в обсягах, передбачених галузевими нормативними документами.

В той же час, на замовників, які здійснили будівництво та/або розміщення об'єктів за спрощеною процедурою, покладено обов'язок протягом 24 місяців після завершення такого будівництва та/або розміщення, але не пізніше ніж через 6 місяців після припинення чи скасування воєнного стану забезпечити:

- відведення земельних ділянок та їх формування (у разі потреби), оформлення речових прав на земельні ділянки;
- отримання звіту про результати проведення експертизи проєктної документації на будівництво об'єкта;
- отримання сертифіката про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта.

Передбачені КМУ заходи дозволяють скоротити терміни реалізації проєктів будівництва зазначених енергетичних об'єктів. В той же час на практиці **реалізація за спрощеною процедурою може мати негативні наслідки**, про які зазначено нижче.

1) Реалізація проєкту будівництва об'єкта енергетики без урахування локальної містобудівної документації, схеми тепlopостачання населеного пункту, без отримання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки може спричинити ігнорування замовником будівництва встановленого функціонального призначення тієї чи іншої території, йти у розріз з інтересами місцевої громади, призводити до порушення встановлених обмежень у використанні тих чи інших земельних ділянок.

Щодо об'єктів теплопостачання, то зазначені застереження частково нівелюються тим, що за замовник такого будівництва (або реконструкції) зобов'язаний погодити з ОМС розміщення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці<sup>59</sup>. Відносно решти енергетичних об'єктів, які будуватимуться за спрощеною процедурою, дане застереження залишається актуальним.

Ми не стверджуємо, що це матиме системний характер, але звертаємо увагу на ймовірність таких випадків з огляду на **невизначеність правових засобів здійснювати компетентним органам нагляд (контроль) за забудовою територій у спрощеному порядку**. Держенергонагляд, відповідно до п. 5 постанови КМУ від 07.12.2023 № 1320, уповноважений проводити моніторинг за встановленням обладнання (за зверненням операторів системи, які надали технічні умови для приєднання) і про результати повідомляти Міненерго та Мінрозвитку.

2) Вже після завершення будівництва та введення об'єкта в експлуатацію замовник будівництва повинен в установленій КМУ строк забезпечити відведення земельної ділянки та оформити право на неї, отримати звіт про результати проведення експертизи проектної документації та сертифікат про прийняття в експлуатацію об'єкта **відповідно до законодавства**.

При цьому, встановлена законодавством процедура отримання сертифіката про прийняття в експлуатацію об'єкта, завершеного будівництвом, передбачає подання інформації про наявні у замовника право на земельну ділянку, відповідну містобудівну документацію, містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки, право на виконання будівельних робіт. Оскільки частину цих документів, відповідно до спрощеного порядку будівництва, замовник не в змозі надати, **можуть виникати спірні питання під час отримання замовником сертифіката про прийняття в експлуатацію об'єкта, завершеного будівництвом**.

Відсутність оформленого права на земельну ділянку або сертифіката про прийняття в експлуатацію об'єкта будівництва може стати причиною відмови у державній реєстрації права власності на збудований об'єкт.

Крім того, отримання замовником негативного звіту про результати експертизи проектної документації вже після введення об'єкта в експлуатацію може призвести до негативних наслідків у вигляді призупинення роботи об'єкта, необхідності здійснення додаткових робіт, несе ризик визнання самочинним будівництвом об'єкта без належно затвердженого проекту<sup>60</sup>.

Тож, на нашу думку, з метою захисту прав та законних інтересів замовників будівництва **необхідно заздалегідь проаналізувати зазначені питання**, які можуть виникати під час отримання/оформлення зазначених документів/прав після завершення будівництва та введення об'єкта в експлуатацію, та, у разі потреби, врегулювати їх окремим рішенням КМУ.

### **Особливості окремих етапів будівництва об'єктів розподіленої генерації, що реалізуються за загальною процедурою**

Як зазначалось, спрощена на період дії воєнного стану процедура реалізації проєктів поширюється на будівництво, реконструкцію ГПУ та ГТУ, зокрема, КГУ, блочно-модульних котелень потужністю від 1 МВт, будівництво пов'язаних з ними мереж електро-, тепло-, газо-, водопостачання, вузлів обліку.

Всі інші об'єкти, що можуть входити до складу систем з розподіленою генерацією, будуються відповідно до загальної процедури з урахуванням особливостей, встановлених для об'єктів енергетики.

<sup>59</sup> Стаття 13 Закону України «Про теплопостачання».

<sup>60</sup> Стаття 376 Цивільного кодексу України.

Нижче розглядаються лише ті етапи загальної процедури будівництва, які мають спеціальне регулювання для об'єктів енергетики, які можуть входити до складу системи з розподіленою генерацією.

### ***Вирішення питання щодо місця розташування об'єкта***

Для реалізації проєкту будівництва об'єкта замовнику необхідно вирішити питання із земельною ділянкою та/або об'єктом, на якому буде збудовано (розміщено) майбутній об'єкт. Об'єкт може бути збудований (розміщений):

- на наявній у замовника та вільній для використання земельній ділянці (його частині) або на існуючому об'єкті (наприклад, розташування на даху або фасаді будівлі сонячної електростанції або установки зберігання енергії); або
- на земельній ділянці або об'єкті, право на яку буде набуватись замовником спеціально для реалізації проєкту будівництва.

Рішення про використання наявної у замовника земельної ділянки або об'єкта приймається після аналізу:

- розміру вільної земельної ділянки або об'єкта та достатності її (його) для розміщення запланованого об'єкта;
- цільового призначення земельної ділянки, та можливих обмежень щодо її використання для цілей запланованого проєкта.

У разі відсутності вільної земельної ділянки замовник має підшукати іншу земельну ділянку, вільну від забудови, відвести її в натурі (у разі енобхідності) та набути право на неї у порядку, передбаченому земельним законодавством.

Земельна ділянка може передаватись:

- а) на праві власності;
- б) на праві користування, яке передбачає наступні правові форми користування землею: право постійного користування; право оренди, суборенди; право земельного сервітуту; право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).

Підприємствам, установам, організаціям, заснованим на державній або комунальній власності, земельні ділянки передаються, переважно, на праві постійного користування або на праві оренди. Юридичні особи приватного права можуть придбавати земельні ділянки у власність або набувати право користування землею (оренда, суборенда, земельний сервітут, суперфіцій).

У разі необхідності набуття прав на земельні ділянки, що перебувають у власності громадян та юридичних осіб, для будівництва об'єкта енергетики, такі ділянки відчужуються для суспільних потреб у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». Визначена законом процедура є доволі складна і тривала, на практиці має рідке застосування.

### ***Цільове призначення земельної ділянки***

Об'єкти енергетики повинні розміщуватися на землях, що відносяться до категорії «Землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення»<sup>61</sup>.

В межах цієї категорії визначено конкретний вид цільового призначення «Для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування будівель і споруд **об'єктів енергогенеруючих підприємств, установ і організацій**» (код 14.01 - за Класифікатором видів цільового призначення земельних ділянок<sup>62</sup>).

Для розміщення окремих видів об'єктів енергетики законом встановлено певні преференції.

<sup>61</sup> Підпункт (ж) частини 1 статті 19 Земельного кодексу.

<sup>62</sup> Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок є Додатком 59 до Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого постановою КМУ від 17 жовтня 2012 р. № 1051.

**Щодо об'єктів альтернативної енергетики**, то відповідно до частини 2 статті 14 Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» такі об'єкти дозволяється розміщувати на землях, **віднесених до категорії «Землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення»**, незалежно від виду цільового призначення таких земельних ділянок. **Лінійні об'єкти** енергетичної інфраструктури зазначеним Законом дозволяється розміщувати на земельних ділянках **усіх категорій земель без зміни їх цільового призначення**. При цьому, для будівництва, розміщення та експлуатації лінійних об'єктів енергетичної інфраструктури можуть використовуватись земельні ділянки всіх форм власності, за договором встановлення постійних або строкових земельних сервітутів, що укладаються з власником чи користувачем земельної ділянки та не потребує зміни цільового призначення цих земельних ділянок взагалі.

Не потребують відведення у користування земельні ділянки для розміщення та будівництва оператором системи розподілу кабельних ліній електропередачі напругою до 150 кВ включно, що знаходяться на глибині нижче 0,5 метра від поверхні ґрунту.

**Щодо УЗЕ**, то відповідно до пункту 7 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів» будівництво, розміщення та експлуатація електрозарядних станцій та **УЗЕ** може здійснюватися на земельних ділянках **будь-якої категорії земель та/або виду цільового призначення**.

В той же час, слід зазначити, що дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають при використанні транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та створенні/використанні інфраструктури для них. Отже, норма щодо розміщення УЗЕ на земельних ділянках будь-якої категорії земель та/або виду цільового використання може застосовуватися виключно в межах дії цього Закону – для створення інфраструктури для зарядки транспортних засобів. Можливість розміщення УЗЕ для використання в інших сферах діяльності повинна розглядатись в кожному випадку окремо з урахуванням встановленого для конкретної земельної ділянки цільового призначення та функціонального використання.

При цьому, відповідно до закону<sup>63</sup>, категорія земель та вид цільового призначення земельної ділянки визначаються в межах відповідного виду функціонального призначення території, передбаченого затвердженим комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади або генеральним планом населеного пункту. **У більшості територіальних громад відсутні затверджені плани просторового розвитку**. Їх розробка є тривалим та фінансово витратним процесом, що значно ускладнювало процедуру встановлення або зміни цільового призначення земельної ділянки (у разі такої потреби).

28 травня 2024 року набув чинності Закон України № 3563- IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку зміни цільового призначення земельних ділянок для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України». Цим законом Земельний кодекс України доповнюється новими положеннями<sup>64</sup>, які дозволяють **під час дії воєнного стану та протягом п'яти років з дня його припинення або скасування в Україні встановлювати та змінювати цільове призначення земельних ділянок у спрощеному порядку** (крім земель, віднесених до категорій природно-заповідного фонду, історико-культурного призначення, земель водного фонду, рекреаційного, оздоровчого, лісгосподарського призначення) **на територіях за**

<sup>63</sup> Частина 3 статті 20 Земельного кодексу України.

<sup>64</sup> Підпункт 11 пункту 27 розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу доповнено новим підпунктом «г».

**межами населених пунктів**, якщо стосовно таких територій відсутня затверджена містобудівна документація на місцевому рівні, для розміщення, зокрема, таких об'єктів:

- **комплексних споруд промислових об'єктів** (крім споруд підприємств, що здійснюють видобування, виробництво та переробку ядерних матеріалів, споруд підприємств і установок із збагачення та перероблення ядерного палива; споруд підприємств, призначених для термічного оброблення (спалювання) побутових відходів; атомних електростанцій);

- **трубопроводів, ліній** електронних комунікаційних мереж та **електропередачі** (крім магістральних нафтопроводів та газопроводів).

Згідно з Класифікатором будівель та споруд<sup>65</sup> до комплексних споруд промислових об'єктів, зокрема, відносяться споруди електростанцій та устаткування для виробництва електроенергії, у т.ч. об'єкти теплової, атомної, гідро-, вітрової енергетики та ін.

Таким чином, **встановлення або зміна цільового призначення** земельних ділянок для реалізації проєктів будівництва об'єктів розподіленої генерації може відбуватися **за спрощеною процедурою**, яка не вимагає розроблення документації із землеустрою та **передбачає**:

- отримання мотивованого висновку уповноваженого органу містобудування та архітектури сільської, селищної, міської ради щодо можливості розміщення на земельній ділянці відповідного об'єкта;

- прийняття рішення власником земельної ділянки шляхом подання ним заяви про внесення відомостей про змінене цільове призначення земельної ділянки до Державного земельного кадастру.

#### ***Оцінка впливу на довкілля***

Оцінка впливу на довкілля від планової діяльності здійснюється у випадках та у порядку, передбачених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля». Оцінці впливу на довкілля підлягають наступні проєкти у сфері розподіленої генерації та об'єкти, що забезпечують їх роботу<sup>66</sup>:

- вітрові парки, ВЕС що мають дві і більше турбіни або висота яких становить 50 метрів і більше;

- гідроелектростанції (ГЕС) на річках незалежно від потужності;

- поверхневе та підземне зберігання викопного палива чи продуктів їх переробки на площі 500 квадратних метрів і більше або об'ємом (для рідких або газоподібних) 15 кубічних метрів і більше.

Також підлягають обов'язковій оцінці впливу на довкілля проєкти будівництва ТЕС, ТЕЦ та інших потужностей для виробництва електроенергії, пари і гарячої води тепловою потужністю 50 МВт і більше з використанням органічного палива. Хоча, відповідно до встановленого визначення розподіленої генерації, такі об'єкти не відносяться до розподіленої генерації.

У травні 2024 року постановою КМУ від 14.05.2024 № 547 внесені зміни до Критеріїв визначення планованої діяльності, яка не підлягає оцінці впливу на довкілля, затверджених постановою КМУ від 13 грудня 2017 р. № 1010. На період дії воєнного стану **не вимагається здійснення оцінки впливу на довкілля** для об'єктів електроенергетики, що забезпечують енергетичну безпеку держави, зокрема для будівництва та/або розміщення **ГПУ та ГТУ, зокрема КГУ, блочно-модульних котельнь, дизельних/бензинових та газових генераторів (потужністю від 1 МВт та більше), а також пов'язаних з ними мереж електро-, тепло-, газо-, водопостачання, вузлів обліку, іншого пов'язаного обладнання.**

Щодо решти об'єктів енергетики, зобов'язання щодо проведення оцінки впливу на довкілля залишається у повному обсязі. Проведення оцінки впливу на довкілля,

<sup>65</sup> Класифікатором будівель та споруд, затверджений наказом Мінекономіки від 16 травня 2023 року № 3573.

<sup>66</sup> Частини 2 та 3 статті 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

відповідно до нормативно встановлених строків, **триває майже півроку**, що значно гальмує терміни реалізації проєктів особливо у сфері альтернативної енергетики.

Передбачене законодавством спрощення процедури будівництва об'єктів газової генерації створює неконкурентні переваги порівняно з реалізацією проєктів будівництва інших видів генерації. У зв'язку з необхідністю прискореного розвитку різних видів розподіленої генерації, **доцільно розглянути можливість будівництва без проведення оцінки впливу на довкілля для об'єктів газової генерації менше 1 МВт, а також об'єктів генерації, що використовують ВДЕ.**

#### ***Отримання дозвільних документів на виконання будівельних робіт***

Для початку виконання будівельних робіт, як вже зазначалось, замовник будівництва має отримати, в залежності від класу наслідків (відповідальності): повідомлення про початок виконання будівельних робіт (для об'єктів з класом наслідків СС1 – незначні); або дозвіл на виконання будівельних робіт (для об'єктів з класом наслідків СС2, СС3 – середні та значні наслідки)<sup>67</sup>.

В той же час, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» від 30 червня 2023 р. № 3220-IX<sup>68</sup> передбачено, що **встановлення генеруючих установок приватних домогосподарств або дахових СЕС може здійснюватися без отримання дозвільної документації у сфері будівництва**. Слід звернути увагу, що зазначений закон не є спеціальним актом законодавства, що регулює відносини у сфері будівництва.

На практиці органи державного контролю (нагляду) у сфері будівництва у своїй діяльності посилаються на те, що спеціальним актом законодавства у цій сфері відносин є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», статтею 34 якого передбачено, що перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затверджується КМУ. Перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затверджений постановою КМУ від 07 червня 2017 р. № 406, не містить роботи зі встановлення генеруючих установок приватними домогосподарствами або дахових СЕС.

Зазначені нормативно-правові акти є спеціальними актами, що регулюють відносини у сфері будівництва, та підлягають застосуванню у відповідній сфері відносин. На нашу думку, **необхідно прибрати колізію, що існує в актах енергетичного законодавства та законодавства, що регулює відносини у сфері будівництва, та не дозволяє встановлювати генеруючі установки приватних домогосподарств або дахових СЕС без отримання дозвільної документації у сфері будівництва.**

***Отже, процедура підготовки та будівництва об'єктів розподіленої генерації (генеруючих установок до 20 МВт), УЗЕ та мікромереж в Україні має як загальний, так і спрощений порядок, що застосовується під час воєнного стану.*** Метою спрощення є прискорення реалізації критично важливих енергетичних проєктів, однак це створює певні виклики та потенційні ризики. Спрощення процедур будівництва є вимушеним та необхідним кроком для швидкого реагування на енергетичні виклики в умовах війни. Водночас, у підсумку варто зауважити, що для забезпечення довгострокової стабільності, правової визначеності та стійкого розвитку сфери розподіленої генерації, потрібно переглядати та вдосконалювати умови та прибрати існуючі колізії, які обмежують планування та впровадження проєктів будівництва генеруючих установок, зокрема з використанням з ВДЕ.

<sup>67</sup> Статті 36 та 37 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

<sup>68</sup> Частина 19 статті 9-6 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» (у редакції Закону № 3220-IX від 30.06.2023).

### 1.5.2. Умови приєднання об'єктів до електричних, газових, теплових мереж

#### Приєднання об'єктів до електричних мереж

В цьому розділі розглядаються особливості приєднання об'єктів розподіленої генерації (до 20 МВт), та УЗЕ, що приєднуються до системи розподілу. Питання приєднання до мереж системи передачі не є предметом цього розділу.

У поточному часі приєднання об'єктів до електричних мереж системи розподілу може відбуватися:

- за загальною процедурою приєднання до електричних мереж, визначеною Кодексом систем розподілу, затвердженим постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 310; або
- за процедурою тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану згідно з постановою НКРЕКП від 26.03.2022 № 352.

Кодексом систем розподілу передбачені особливості приєднання об'єктів до електричних мереж інших суб'єктів, які не є ОСР, а саме – приєднання до мереж споживача, активного споживача, МСР. Особливості приєднання до електричних мереж активного споживача, МСР розглядається у пунктах 2.1.5.3 та 2.1.5.6 цього дослідження.

#### Загальна процедура приєднання до електричних мереж

Для приєднання об'єкта будівництва до системи розподілу замовник повинен визначитись із типом приєднання, від якого буде залежати процедура надання ОСР послуги з приєднання. Приєднання до мереж системи розподілу може відбуватись за одним з трьох видів:

- стандартне приєднання;
- нестандартне приєднання «під ключ»;
- нестандартного приєднання з проектуванням лінійної частини приєднання замовником.

**Стандартне приєднання** доступне для замовників потужності не більше 50 кВт на відстань, що не перевищує 300 метрів по прямій лінії. Переважна більшість приєднань об'єктів розподіленої генерації здійснюється за типами нестандартного приєднання. Тому стандартне приєднання далі не розглядається.

Для здійснення приєднання об'єктів будівництва за типом **нестандартного приєднання «під ключ»** замовник має виконати наступні умови:

- надати ОСР заяву про приєднання із зазначенням відомостей та необхідних документів, визначених Кодексом систем розподілу<sup>69</sup>;
- отримати технічні умови на приєднання та укласти договір на приєднання з ОСР;
- після отримання від ОСР технічних умов, розрахунку вартості плати за приєднання до електричних мереж та рахунку здійснити оплату вартості приєднання відповідно до умов договору про приєднання;
- розробити та затвердити проект внутрішнього електрозабезпечення;
- виконати будівельні роботи з будівництва або реконструкції, технічного переоснащення мереж внутрішнього електрозабезпечення.

ОСР забезпечує комплекс робіт для реалізації приєднання, а саме:

- готує проект зовнішнього електрозабезпечення;
- виконує будівельні роботи в електричних мережах від точки забезпечення потужності до точки приєднання електроустановок замовника;
- подає робочу напруги в точку приєднання електроустановок замовника;
- надає замовнику повідомлення про надання послуги з приєднання.

Послуга з приєднання є платною. Вартість плати за приєднання визначається ОСР відповідно до методики, затвердженої НКРЕКП<sup>70</sup>, яка для нестандартного приєднання «під ключ» складається з двох частин:

<sup>69</sup> Пункт 4.4.2 глави 4.4 розділу IV Кодексу систем розподілу.

<sup>70</sup> Пункт 4.1 Методики (порядку) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу, затвердженої постановою НКРЕКП від 18 грудня 2018 р. № 1965.

- ставки плати за приєднання потужності (ураховуючи потужність, що створюється), яка визначається як добуток величини замовленої до приєднання потужності та ставки плати за нестандартне приєднання потужності;

- ставки плати за створення електричних мереж лінійної частини приєднання.

Ставки плати за нестандартне приєднання щороку затверджуються НКРЕКП<sup>71</sup>.

В залежності від розміру заявленої до приєднання потужності електроустановки, нормативно установлений строк надання послуги з приєднання ОСР коливається від 120 календарних днів для електроустановок потужністю до 160 кВт (включно) до 350 календарних днів для електроустановок потужністю від 1 МВт до 5 МВт (включно). Строк надання послуги з приєднання електроустановок потужністю більше 5 МВт визначається з урахуванням строків виконання відповідних заходів, передбачених проектною документацією.

У разі затримки з відведенням земельних ділянок та наявності інших істотних факторів, що впливають на тривалість будівельно-монтажних робіт, строк надання послуги може збільшуватись, але загальна кількість днів, на яку збільшується строк приєднання, не може перевищувати 180 календарних днів. На тривалість процесу приєднання також впливають наявність власних фінансових та матеріально-технічних ресурсів, доступність підрядних організацій необхідної кваліфікації. Тому, **серед основних проблемних питань під час приєднання об'єктів розподіленої генерації називають тривалість процедури приєднання та обґрунтованість виданих ОСР технічних умов на приєднання.**

Щодо технічної обґрунтованості вимог технічних умов на приєднання, то замовник має право письмово звернутися до Держенергонагляд для отримання висновку з цього питання та/або звернутися до НКРЕКП для вирішення спірних питань, що виникають у відносинах з ОСР.

Для скорочення тривалості процедури приєднання на законодавчому рівні в останні роки відбувається процес поступової передачі замовникам повноважень (у разі бажання) здійснювати частину робіт з приєднання, які раніше здійснював виключно ОСР, про що буде зазначено далі.

**Послуга з нестандартного приєднання з проєктуванням замовником лінійної частини приєднання** надається оператором системи розподілу у разі, якщо замовник приєднання вирішує здійснювати проєктування електричних мереж лінійної частини приєднання. Таку опцію мають право обрати замовники будівництва електроустановок потужністю 400 кВт і більше.

При реалізації приєднання з проєктуванням лінійної частини приєднання замовник:

- розробляє, узгоджує з оператором системи розподілу та іншими заінтересованими сторонами проектну документацію на будівництво електричних мереж лінійної частини приєднання та передає її оператору системи розподілу;

- здійснює заходи щодо відведення на користь оператора систем розподілу земельних ділянок для розміщення відповідних лінійних об'єктів.

Розмір плати за приєднання визначається як при приєднанні «під ключ», сума витрат замовника, пов'язаних з виконанням проєктних робіт, виключається із загальної величини плати приєднання<sup>72</sup>.

З метою прискорення процесу приєднання об'єктів будівництва **у період дії воєнного стану в Україні та протягом одного року** після його припинення чи скасування, замовникам нестандартного приєднання **дозволяється** самостійно (за наявності відповідної кваліфікації) або із залученням спеціалізованих організацій здійснювати проєктування електричних мереж лінійної частини приєднання та

<sup>71</sup> Постанова НКРЕКП від 18 грудня 2024 р. № 2120 «Про затвердження ставок плати за нестандартне приєднання потужності та ставок плати за лінійну частину приєднання на 2025 рік».

<sup>72</sup> Пункт 4.6 Методики (порядку) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу, затвердженої постановою НКРЕКП від 18 грудня 2018 р. № 1965.

**будівельно-монтажні та пусконаладжувальні роботи щодо будівництва електричних мереж лінійної частини приєднання<sup>73</sup>.**

Після завершення пусконаладжувальних робіт замовник приєднання повинен передати ОСР проектно-кошторисну документацію на лінійну частину приєднання, землевпорядну документацію на відведені під лінійні об'єкти земельні ділянки, право власності на введені в експлуатацію у встановленому порядку електричні установки і мережі лінійної частини приєднання.

При цьому, ОСР сплачує замовнику як підряднику (виконавцю) будівельно-монтажних та пусконаладжувальних робіт вартість створення електричних мереж лінійної частини приєднання в обсязі, що відповідає платі за створення електричних мереж лінійної частини приєднання відповідно до договору про приєднання, за виключенням фактичних витрат, понесених ОСР на створення електричних мереж лінійної частини приєднання. Оплата замовнику вартості створення електричних мереж лінійної частини приєднання здійснюється оператором системи розподілу за умови повної оплати замовником плати за приєднання, у тому числі плати за створення електричних мереж лінійної частини приєднання.

На початку 2025 року законодавець пішов уперед у питанні дерегуляції окремих етапів приєднання об'єктів до мереж системи розподілу. 14 січня 2025 року ВРУ прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у сферах енергетики і теплопостачання щодо удосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні» (Закон № 4213-ІХ). Зазначеним законом **дозволяється замовникам приєднання** при замовленні послуги з нестандартного приєднання потужності **більше 1 МВт бути замовниками:**

- **робіт з проектування** документації на будівництво електричних мереж лінійної частини приєднання та/або **робіт із створення потужності;**

- **будівельно-монтажних, пусконаладжувальних** робіт створення лінійної частини приєднання та/або **робіт із створення потужності.**

Таким чином, з прийняттям Закону № 4213-ІХ замовники приєднання отримують додаткові можливості виконувати проектування та здійснювати будівельно-монтажні, пусконаладжувальні роботи із створення потужності (роботи на стороні ОСР). При цьому, сума витрат замовника, пов'язаних з виконанням проектування електричних мереж, будівельно-монтажних, пусконаладжувальних робіт лінійної частини приєднання та/або робіт із створення потужності, враховується у загальному розмірі плати за нестандартне приєднання. Сума витрат замовника не може перевищувати загального розміру плати за нестандартне приєднання. Законом не передбачено будь-яких компенсацій замовнику приєднання у разі перевищення суми його витрат над загальним розміром плати за нестандартне приєднання.

Очікується, що **прийняті зміни дозволять прискорити виконання робіт для приєднання об'єктів замовників до мереж систем розподілу.** Норма діятиме на постійній основі. Наразі очікується прийняття необхідних змін до підзаконних актів НКРЕКП, необхідних для впровадження зазначених змін.

#### ***Тимчасові правила приєднання до системи розподілу у період дії воєнного стану***

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану 26 березня 2022 року НКРЕКП прийняла постанову № 352, якою затверджено Порядок тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану. Протягом 2022-2024 років Порядок зазнавав частих змін. Зокрема, постановою НКРЕКП від 08 травня 2024 року № 875 внесені зміни до постанови № 352, якими спрощено правила для приєднання генеруючих установок до систем розподілу.

Так, відповідно до прийнятих тимчасових правил:

<sup>73</sup> Відповідно до Закону України від 29 липня 2022 р. № 2486-ІХ, пункту 4.3.11 Кодексу систем розподілу.

- скорочено терміни видачі технічних умов з 10 до 2 календарних днів, а у разі погодження технічних умов з оператором системи передачі – до 4 календарних днів;
- зменшена кількість документів для отримання послуги приєднання з 7 до 2 документів (подаються лише довідка військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких електроустановок та графічні матеріали із зазначенням місця розташування електроустановок);
- визначено, що технічні умови (вимоги) повинні забезпечувати мінімальні технічні вимоги для паралельної роботи генеруючих установок з енергосистемою;
- визначено обов'язковим використання у пріоритетному порядку існуючої енергетичної інфраструктури.

ОСР має надавати першочергово та **в пріоритетному порядку** послуги з тимчасового приєднання електроустановок, призначених для виробництва електричної енергії таких замовників.

Замовник, який має намір **приєднати СЕС або ВЕС**, може скористатися спрощеними у період дії воєнного стану правилами приєднання **за умови виконання спеціальної умови**. Так, **обов'язковим при приєднанні (підключенні) такої електроустановки є встановлення разом з УЗЕ потужністю, що рівна або перевищує величину встановленої потужності генеруючої установки та ємністю, що має забезпечити не менше 4 годин видачі потужності на рівні потужності такої генеруючої установки.**

Крім цього, для таких замовників приєднання на період дії в Україні воєнного стану не діє надана тимчасовими правилами можливість відступу від виконання положень Кодексу системи передачі, що застосовуються до різних типів обладнання<sup>74</sup>.

До 1 січня 2025 року надання замовникам послуг з приєднання станцій зарядки електромобілів суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність з надання послуг із зарядки електромобілів, та/або УЗЕ здійснювалося операторами систем розподілу без стягнення плати за приєднання потужності. Оскільки 31 грудня 2024 року завершився термін дії пункту 6 статті 5 Закону № 2956-IX<sup>75</sup>, починаючи з 1 січня 2025 року відновлено стягнення плати за приєднання потужності у складі плати за приєднання.

Замовник, який здійснює приєднання генеруючої установки за тимчасовими правилами зобов'язаний забезпечити виконання своїх обов'язків за договором про приєднання та підключити генеруючу установку до 1 січня 2026 року.

Встановлені постановою НКРЕКП № 352 тимчасові правила приєднання генеруючих установок до системи розподілу мають низку переваг, зокрема, скорочений термін та спрощені вимоги до укладення договору на приєднання. В той же час, **тимчасові правила мають низку бар'єрів для розвитку розподіленої генерації та УЗЕ**, в т. ч.:

- вимога подання до заяви про приєднання довідки військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких електроустановок. На практиці отримання замовниками довідки в окремих випадках гальмується через відсутність урегульованої законодавством процедури її отримання, підстав для відмови у видачі, затвердженої уніфікованої форми довідки;

- обмежений строк для забезпечення виконання замовником своїх обов'язків за договором про приєднання та підключення електроустановки до 1 січня 2026 року. Враховуючи нормативно встановлені терміни для приєднання електроустановок, а також практичний досвід дотримання цих строків, виникає ризик невиконання цієї вимоги для нових приєднань, які будуть ініційовані у 2025 році.

<sup>74</sup> Глави 2 та 3 розділу I Кодексу системи розподілу, затвердженого постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 року № 309.

<sup>75</sup> Пункт 6 статті 5 Закону України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів» від 24 лютого 2023 р. № 2956-IX.

• вимога щодо встановлення УЗЕ потужністю не нижче встановленої потужності СЕС і ВЕС та ємністю, що має забезпечити не менше 4 годин видачі потужності. УЗЕ з відповідними параметрами щонайменше вдвічі збільшує обсяг необхідних капітальних інвестицій, що значно впливає на вартість проекту для замовника.

### Приєднання об'єктів до газових мереж

Відносини стосовно приєднання до газових мереж ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, (з метою провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії) у період дії в Україні воєнного стану регулюються:

• Розділом V Кодексу газорозподільних систем<sup>76</sup> та розділом VI Кодексу газотранспортної системи<sup>77</sup>;

• з урахуванням особливостей, визначених постановою НКРЕКП від 29 березня 2022 р. № 355 «Про особливості надання послуг з приєднання до газорозподільних систем під час дії воєнного стану» (у редакції постанови НКРЕКП від 30 квітня 2024 р. № 832).

Приєднання об'єктів до газових мереж може відбуватись за стандартним або нестандартним типом приєднання. Стандартне приєднання відбувається виключно до газових мереж оператора газорозподільної системи об'єктів газоспоживання потужністю до 16 метрів кубічних на годину на відстань, що не перевищує 25 м для сільської та 10 м для міської місцевості по прямій лінії від місця забезпечення потужності до точки приєднання. Відповідно, стандартне приєднання незастосовне для ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, та надалі не є предметом розгляду в цьому розділі.

Залежно від тиску, з яким має подаватись газ до об'єкта, замовник замовляє послугу з приєднання до газорозподільної системи (газові мережі з тиском менше 1,2 МПа) або до газотранспортної системи (газові мережі 1,2 МПа та більше). НКРЕКП встановила уніфіковані умови та процедуру приєднання до мереж газорозподільної системи та газотранспортної системи.

Для здійснення приєднання об'єкта будівництва до газових мереж за типом нестандартного приєднання замовник має:

• надати оператору мережі заяву про приєднання із зазначенням необхідних для видачі технічних умов відомостей та документів, визначених Кодексом газорозподільних мереж або Кодексом газотранспортної системи, відповідно;

• отримати технічні умови на приєднання та укласти договір на приєднання з оператором газорозподільної мережі або оператором газотранспортної мережі.

При цьому, постановою НКРЕКП від 30 квітня 2024 р. № 832 зобов'язано операторів газових мереж при отриманні заяви на приєднання ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, щодо яких наявна довідка військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких об'єктів, **не витребувати від замовника копії документів, що підтверджують право власності чи користування на земельну ділянку**, об'єктом (приміщення). Значно скорочені нормативно встановлені строки, що впливають на швидкість отримання технічних умов на приєднання та укладення договору про приєднання:

• оператор газової мережі повинен **протягом 2 календарних днів (проти 10 робочих днів)** надавати інформацію щодо величин технічної потужності та вільної потужності для забезпечення нових приєднань (резерву потужності) в певній точці/ділянці;

• оператор газової мережі повинен **забезпечувати протягом 1 календарного дня (проти 5 робочих днів)** уточнення даних в опитувальному листі чи поданих документах потребують уточнення;

• оператор газової мережі надає проект договору на приєднання, проект технічних умов приєднання та відповідний рахунок щодо їх оплати **протягом 5 календарних днів**

<sup>76</sup> Кодекс газорозподільних систем затверджений постановою НКРЕКП від 30 вересня 2015 р. № 2494.

<sup>77</sup> Кодекс газотранспортної системи затверджений постановою НКРЕКП від 30 вересня 2015 р. № 2493.

**(проти 10 робочих днів)** з дня реєстрації заяви про приєднання (або дати усунення зауваження).

Технічні умови приєднання містять вихідні дані для проектування газових мереж зовнішнього та внутрішнього газопостачання, що створюються для приєднання об'єкта замовника.

Замовник забезпечує за власний рахунок розроблення проекту внутрішнього газопостачання, в установленому порядку забезпечує будівництво газових мереж внутрішнього газопостачання (від точки приєднання до газових приладів та пристроїв) та вводить їх в експлуатацію.

Оператор газової мережі забезпечує розроблення проекту зовнішнього газопостачання, оформлення земельних відносин щодо траси прокладання газових мереж, будівництво газових мереж зовнішнього газопостачання від місця забезпечення потужності до точки приєднання та приєднання об'єкта замовника протягом 3 місяців з урахуванням графіка оплати замовником. Постановою НКРЕКП від 30.04.2024 від № 832 **строк для приєднання ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, скорочено до 1 місяця.**

Умовами договору на приєднання може передбачатись розроблення замовником проекту зовнішнього газопостачання. В такому випадку зазначений проєкт та його кошторисна частина мають бути погоджені оператором газової мережі, а вартість розробки проєкту не включається до плати за приєднання.

Також у договорі на приєднання за ініціативою замовника виконавцем будівельних робіт з прокладання газових мереж зовнішнього газопостачання до його земельної ділянки може бути визначений інший (ніж оператор газових мереж) суб'єкт господарювання.

У такому разі заходи, які забезпечуються оператором газової мережі в рамках договору на приєднання, та вартість послуги з приєднання будуть включати: (1) закупівлю та встановлення вузла обліку, приймання його в експлуатацію; (2) підключення газових мереж зовнішнього газопостачання в місці забезпечення потужності; (3) підключення газових мереж внутрішнього газопостачання замовника в точці приєднання; (4) пуск газу на об'єкт замовника.

При приєднанні оператору газової мережі дозволяється отримувати від замовника (за його згодою) певні ресурси (товарно-матеріальні цінності, виконання робіт/послуг тощо) для можливості прискорення робіт з приєднання. У такому випадку сторони врегульовують відносини з купівлі-продажу товарів/надання послуг/ виконання робіт за окремим договором.

Оператор газової мережі зобов'язаний приєднати об'єкт замовника до мережі впродовж 10 робочих днів у міській місцевості та 15 робочих днів у сільській місцевості після надання йому замовником документів, що підтверджують введення в експлуатацію газових мереж внутрішнього газопостачання та їх фізичну наявність в точці приєднання. Постановою НКРЕКП від 30 квітня 2024 р. від № 832 **строк для підключення ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, скорочено до 2 календарних днів.**

Вартість послуги з приєднання, яка надається оператором газової мережі, (плата за приєднання) визначається оператором відповідно до Методології встановлення плати за приєднання до газотранспортної та газорозподільної систем, затвердженої НКРЕКП<sup>78</sup>.

Розмір плати за приєднання об'єкта замовника визначається оператором газотранспортної/ газорозподільної системи в договорі про приєднання та залежить від переліку послуг, які надаються оператором замовнику при приєднанні його об'єкта. Якщо замовник забезпечує виконання підготовчих, проєктних, будівельно-монтажних, пусконаладжувальних робіт самостійно і за власні кошти, то їх вартість не включається в розрахунок плати за приєднання.

**Із основних бар'єрів під час приєднання до газових мереж ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, учасники ринку вказують на тривалість процедури приєднання та вартість**

---

<sup>78</sup> Постанова НКРЕКП від 24 грудня 2015 р. № 3054 «Про затвердження Методології встановлення плати за приєднання до газотранспортних і газорозподільних систем».

**приєднання.** Незважаючи на значне нормативне скорочення строків для отримання технічних умов приєднання та укладення договорів на приєднання, виконання оператором газових мереж робіт для забезпечення приєднання об'єктів замовника, на практиці оператори газових мереж не можуть дотриматися таких скорочених строків.

### **Приєднання об'єктів до теплових мереж**

Відносини стосовно приєднання до теплових мереж газотурбінних або газопоршневих установок, у тому числі когенераційних установок, у період дії в Україні воєнного стану регулюються розділом 7 Порядку приєднання до теплових мереж<sup>79</sup>.

На період воєнного стану, з метою оперативного відновлення роботи систем теплопостачання може здійснюватися тимчасове приєднання теплогенеруючих установок, у т.ч. КГУ, до теплових мереж оператора **за спрощеною процедурою за умови** надання письмового повідомлення відповідного ОМС про необхідність приєднання до теплових мереж додаткових/тимчасових теплогенеруючих потужностей та можливі джерела фінансування послуги з тимчасового приєднання.

Для **пришвидщення процесу укладення договору на тимчасове приєднання** об'єкта до теплових мереж:

- скорочено термін розгляду заяви на приєднання (з 10 до 1 дня);
- скорочено термін надання проекту договору на приєднання (з 10 до 1 дня);
- зменшено кількість документів для отримання послуги приєднання (не потребуються копії документів, якими підтверджується право власності чи користування замовника на об'єкт або земельну ділянку).

Договором на тимчасове приєднання визначається розподіл між оператором теплової мережі і замовником обсягу робіт, які необхідно виконати для приєднання (розробка та погодження проекту мереж оператора та мереж замовника та його кошторисної частини, будівництво мереж оператора і мереж замовника, підключення мереж оператора і мереж замовника, введення їх в експлуатацію, первинний пуск теплоносія).

Вартість тимчасового приєднання визначається відповідно до методики встановлення плати за приєднання до теплових мереж, затвердженої НКРЕКП<sup>80</sup>.

Якщо замовник забезпечує виконання підготовчих та/або проектних та/або будівельно-монтажних, пусконаладжувальних робіт, необхідних для приєднання до теплових мереж, самостійно і за власні кошти, то вартість цих робіт не включається в розрахунок вартості послуги з приєднання (плати за приєднання).

**У разі прийняття відповідним ОМС рішення про виділення коштів з місцевого бюджету для компенсації витрат оператора теплової мережі на приєднання об'єкта, розташованого в межах території відповідної територіальної громади, плата за приєднання не стягується.**

**Із основних бар'єрів під час приєднання до теплових мереж ГТУ та ГПУ, у т.ч. КГУ, визначено високу вартість приєднання та недостатність або відсутність коштів у місцевих громадах для фінансування робіт з приєднання.**

*Отже, процедури приєднання об'єктів розподіленої генерації (до 20 МВт), УЗЕ до електричних, газових та теплових мереж в Україні мають як спільні риси, так і певні специфічні особливості, а також значні спрощення, запроваджені на період воєнного стану.* Метою спрощень є прискорення підключення нових генеруючих потужностей, що критично важливо для підвищення енергетичної безпеки та стійкості країни. Водночас деякі з них потребують вдосконалення для успішної реалізації на практиці.

<sup>79</sup> Постанова НКРЕКП від 04 жовтня 2023 р. № 1823 «Про затвердження Порядку приєднання до теплових мереж».

<sup>80</sup> Постанова НКРЕКП від 05 грудня 2023 р. № 2286 «Про затвердження Методики встановлення плати за приєднання до теплових мереж».

### 1.5.3. Активний споживач

Лібералізація процедур підготовки та будівництва об'єктів розподіленої генерації, умов приєднання об'єктів до електричних, газових, теплових мереж стала поштовхом для реалізації значної кількості проєктів будівництва об'єктів розподіленої генерації впродовж 2024 року, переважно для задоволення власних потреб споживачів електроенергії.

З 2023 року у національному законодавстві відбуваються зміни, спрямовані на створення умов для залучення суб'єктів, які володіють об'єктами генерації, до виробництва додаткових обсягів електричної енергії, яка може бути відпущена в ОЕС України, та/або залучення новостворених потужностей й надання відповідних послуг учасникам ринку. Одним із механізмів, що вирішує зазначені задачі, є активне споживання.

Впровадження активного споживання стало можливим в результаті прийняття ВРУ 30 червня 2023 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» № 3220-IX (Закон про «зелену» трансформацію).

Відповідно до визначення закону,<sup>81</sup> активним споживачем є *«споживач, у тому числі приватне домогосподарство, енергетичний кооператив та споживач, який є замовником енергосервісу (як до, так і після переходу до замовника за енергосервісним договором права власності на майно, утворене (встановлене) за енергосервісним договором), що споживає електричну енергію та виробляє електричну енергію, та/або здійснює діяльність із зберігання енергії, та/або продає надлишки виробленої та/або збереженої електричної енергії, або бере участь у заходах з енергоефективності та управління попитом відповідно до вимог закону, за умови що ці види діяльності не є його основною господарською або професійною діяльністю»*.

Отже, **активний споживач** – це фізична або юридична особа, яка не лише споживає електроенергію, а й виробляє її для власних потреб, а також може здійснювати її зберігання та продавати надлишки енергії у мережу. При цьому така особа за своїм юридичним статусом залишається споживачем, і така діяльність не повинна бути його основною або професійною діяльністю.

Законом визначені такі можливі форми роботи активного споживача:

- продаж електричної енергії за механізмом самовиробництва;
- продаж електричної енергії гарантовану покупцю або постачальнику універсальних послуг за «зеленим» тарифом;
- участь на ринку – надання допоміжних послуг, надання послуг з балансування.

#### **А) Продаж активними споживачами електричної енергії за механізмом самовиробництва**

Закон визначає механізм самовиробництва як *«схема підтримки активних споживачів, призначена для власного споживання електричної енергії, за якою відбувається взаєморозрахунок вартості обсягу відпуску електричної енергії в електричну мережу генеруючими установками таких споживачів та вартості обсягу відбору ними електричної енергії з електричної мережі, з урахуванням вартості послуг з передачі та/або розподілу електричної енергії»*<sup>82</sup>.

**Споживачі, які мають право набуття статусу активних споживачів за механізмом самовиробництва**

Відповідно до закону<sup>83</sup> електричну енергію за механізмом самовиробництва можуть продавати споживачі, які використовують відповідні технології виробництва електричної енергії, а саме:

<sup>81</sup> Підпункт 3-2) статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>82</sup> Абзац 23 статті 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» (в редакції Закону № 3220-IX від 30.06.2023 р.).

<sup>83</sup> Частина 3 статті 9-6 Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

**1) приватні домогосподарства, які здійснюють виробництво електричної енергії на генеруючих установках з енергії сонячного випромінювання та/або вітру,** що приєднані до електроустановок, призначених для споживання, чи через мережі такого споживача, за умови, що встановлена потужність генеруючих установок не перевищує величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого споживача, призначених для споживання електричної енергії, **але не більше 30 кВт;**

**2) малі побутові споживачі, які здійснюють виробництво електричної енергії на генеруючих установках з енергії сонячного випромінювання та/або вітру,** що приєднані до електроустановок, призначених для споживання, чи через мережі такого споживача, за умови, що встановлена потужність генеруючих установок не перевищує величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого споживача, призначених для споживання електричної енергії, **але не більше 50 кВт;**

**3) побутові споживачі, які здійснюють виробництво електричної енергії на генеруючих установках з енергії сонячного випромінювання та/або вітру, біомаси, біогазу, гідроенергії, геотермальної енергії,** що приєднані до електроустановок, призначених для споживання, чи через мережі споживача, за умови, що **встановлена потужність генеруючих установок не перевищує величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого споживача,** призначених для споживання електричної енергії;

**4) побутові споживачі, які здійснюють виробництво електричної енергії на генеруючих установках з інших (крім альтернативних) джерел енергії та введених в експлуатацію до 31 грудня 2029 року,** що приєднані до електроустановок, призначених для споживання, чи через мережі такого споживача, за умови, що **встановлена потужність таких електроустановок не перевищує величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого споживача,** призначених для споживання електричної енергії;

**5) об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (колективні споживачі),** за умови, що електрична енергія виробляється та/або зберігається на генеруючих установках та/або установках зберігання енергії, приєднаних до електричних мереж багатоквартирного будинку, квартир та/або нежитлових приміщень<sup>84</sup>.

Отже, закон представляє широкі можливості для впровадження в громадах активного споживання за механізмом самовиробництва, надавши підприємствам, установам, організаціям, у т.ч. комунальної форми власності (побутові споживачі), право встановлювати генеруючі установки та установки зберігання енергії, набувати статусу активного споживача та здійснювати продаж надлишків електричної енергії в мережу. При цьому, закон не обмежує активних споживачів (крім побутових та малих побутових споживачів) у використанні конкретних технологій виробництва електричної енергії. Споживачі можуть приєднувати генеруючі установки, які використовують як традиційні види палива, так й установки, що використовують альтернативні джерела енергії.

Для споживачів, які не мають вільних фінансових ресурсів або відчувають проблеми із залученням фінансування, але мають вільні земельні ділянки (частини земельних ділянок), об'єкти, на яких можна встановити генеруючі установки, установки зберігання енергії, законом дозволено приєднувати до власних мереж генеруючі установки та установки зберігання енергії третіх осіб з подальшим їх використанням за механізмом самовиробництва.

### **Встановлення генеруючих установок та УЗЕ третіх осіб**

Для споживачів, які не мають вільних фінансових ресурсів та мають проблеми із залученням фінансування, але мають вільні земельні ділянки (частини земельних ділянок) або об'єкти, на яких можна встановити генеруючі установки, установки зберігання енергії,

<sup>84</sup> Частина 8 статті 58-1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

законом дозволено приєднувати до власних мереж генеруючі установки та УЗЕ третіх осіб з подальшим їх використанням за механізмом самовиробництва.

Закон дозволяє активним споживачам приєднувати до своїх мереж **генеруючі установки та УЗЕ третіх осіб за умови виконання таких вимог:**

- сумарна встановлена потужність генеруючих установок третьої особи та активного споживача не повинна перевищувати величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого споживача;

- сумарна встановлена потужність УЗЕ третьої особи та активного споживача не повинна перевищувати величину дозволеної (договірної) потужності електроустановок такого споживача;

- весь обсяг виробленої генеруючими установками третіх осіб електричної енергії повинен придбаватися активним споживачем, та весь обсяг відібраної/відпущеної електричної енергії УЗЕ третіх осіб купуватися/продаватися таким споживачем<sup>85</sup>.

Для розширення можливостей використання генеруючих установок третіх осіб законом дозволено також приєднувати до власних мереж активних споживачів:

- **об'єкти виробників електричної енергії** з альтернативних джерел енергії, які здійснюють продаж електричної енергії гарантованому покупцю за **«зеленим» тарифом**. Активний споживач купуватиме електричну енергію у виробника за ціною, обумовленою між ними у договорі. Оплата виробнику решти відпущеної в мережу електричної енергії буде здійснюватися гарантованим покупцем за «зеленим» тарифом за вирахуванням обсягів електричної енергії, відпущеної виробником активному споживачу;

- об'єкти виробників, що здійснюють виробництво електричної та теплової енергії, та/або до мереж теплопостачальних організацій, що здійснюють діяльність з транспортування теплової енергії, **КГУ третіх осіб електричною потужністю до 20 МВт**<sup>86</sup>.

**Особливості встановлення генеруючих установок, УЗЕ третіх осіб на об'єктах державної та комунальної форми власності.** Встановлення генеруючих установок та/або УЗЕ третіх осіб на земельних ділянках державної або комунальної форми власності або приєднання до мереж **об'єктів державної та/або комунальної власності обумовлено особливостями правового режиму державного та комунального майна.**

**Розміщення генеруючої установки або УЗЕ третьою особою на земельній ділянці державної або комунальної форми власності.** В залежності від правового статусу третьої особи (юридична особа публічного права або юридична особа приватного права), право на земельну ділянку може набуватись:

- на праві постійного користування або на праві оренди/суборенди чи іншому речовому праві – державним або комунальним підприємством;

- на праві оренди/суборенди чи іншому речовому праві - юридичним особам приватного права.

Земельні ділянки (права на них), що перебувають у державній або комунальній власності, передаються третім особам в оренду для розміщення генеруючих установок та/або УЗЕ у порядку, визначеному Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі».

**Розміщення генеруючої установки або УЗЕ третьою особою на об'єкті активного споживача.** Набуття юридичних осіб приватного права права користування об'єктом активного споживача, що є підприємством, установою або організацією, заснованою на державній/комунальній формі власності, здійснюється у порядку та з урахуванням обмежень, встановлених Законом України «Про оренду державного та комунального майна».

<sup>85</sup> Частина 7 статті 58-1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>86</sup> Пункт 12-1 розділу XVII Закону України «Про ринок електричної енергії».

Зазначеним законом встановлено перелік об'єктів державної та комунальної власності, які не можуть передаватися в оренду. Зокрема, це стосується об'єктів інженерної інфраструктури та благоустрою населених пунктів, включаючи мережі, споруди, устаткування, які пов'язані з постачанням споживачам води, газу, тепла (об'єкти підприємств тепло-, водо-, газопостачання), а також відведенням і очищенням стічних вод, крім випадків, передбачених законодавством.

Передача об'єктів державної та комунальної власності (їх частин) в оренду відбувається за результатами проведення аукціону. Передбачена законом процедура підготовки об'єкту до аукціону, включення його до Переліку об'єктів, щодо яких прийнято рішення про передачу в оренду на аукціоні, та власне проведення аукціону є доволі тривала. Тому **особливої уваги потребує підготовка до аукціону, зокрема, правильне визначення об'єктів, які потребують встановлення генеруючих установок та/або УЗЕ, оцінка технічної можливості реалізації проєктів на визначених об'єктах, оцінка вартості майна та визначення стартової орендної плати і строку оренди, тощо. Правильна підготовка об'єктів до аукціонів зменшує ризики визнання аукціону таким, що не відбувся, та обрання орендаря в найбільш ефективний спосіб.**

Умови передачі в оренду державного чи комунального майна та/або земельних ділянок (прав на них), що перебувають у державній або комунальній власності, мають передбачати, що весь обсяг електричної енергії, виробленої генеруючими установками, що належать третім особам, придбавається балансоутримувачем об'єктів державної або комунальної власності. Відповідно, строк дії договорів купівлі-продажу електричної енергії, що укладаються балансоутримувачем об'єктів державної або комунальної власності з орендарями такого майна та/або земельних ділянок (прав на них), повинен дорівнювати строку дії договору оренди державного або комунального майна та/або земельних ділянок (прав на них).

#### **Вимоги до активних споживачів за механізмом самовиробництва**

При реалізації проєкту будівництва генеруючих установок та/або УЗЕ з наміром продажу надлишків електричної енергії за механізмом самовиробництва споживач має ураховувати наступні вимоги, обмеження, встановлені законом.

**1) Загальна встановлена потужність генеруючих установок та УЗЕ активним споживачем, що можуть встановлюватись на одній площадці вимірювання.** Законом дозволяється виробництво електричної енергії активними споживачами, третіми особами, що приєднані до електричних мереж активних споживачів, **без отримання ліцензії на виробництво електричної енергії**, за умови що встановлена потужність генеруючих електроустановок на одній площадці вимірювання **не перевищує 20 МВт**<sup>87</sup>. Сумарну встановлену потужність генеруючих установок, що можуть встановлюватись активним споживачем на одній площадці вимірювання, збільшено з 5 МВт до 20 МВт відповідно до Закону України від 14 січня 2025 р. № 4213-ІХ. Норма тимчасова та діятиме у період до 1 січня 2028 року. Тому, споживачі, які будуть встановлювати на одній площадці вимірювання генеруючі установки сумарною потужністю більше 5 МВт, мають ураховувати, що після 1 січня 2028 року необхідно буде отримувати ліцензію на виробництво електричної енергії та набувати статусу виробника електричної енергії з виконанням відповідних обов'язків виробника як учасника ринку. Також законом дозволяється **зберігання електричної енергії** активними споживачами, третіми особами, УЗЕ яких приєднані до електричних мереж активних споживачів, без отримання ліцензії на зберігання електричної енергії, за умови що **встановлена**

<sup>87</sup> Частина 9 статті 58-1 Закону України «Про ринок електричної енергії», пункт 5 розділу II Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у сферах енергетики і теплопостачання щодо удосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності та дією воєнного стану в Україні» від 14 січня 2025 р. № 4213-ІХ.

потужність таких установок зберігання енергії на одній площадці вимірювання не перевищує 5 МВт<sup>88</sup>.

2) **Обмеження величини дозволеної (договірної) потужності електроустановок споживача, призначених для споживання електричної енергії.** При встановленні власних генеруючих, а також при приєднанні генеруючих установок та УЗЕ третіх осіб активний споживач має урахувати вимогу закону, що сумарна встановлена потужність генеруючих установок активного споживача та третіх осіб не може перевищувати потужність, дозволена до споживання за договором про приєднання. Потужність генеруючих установок визначається номінальною потужністю інверторного устаткування такої генеруючої установки (у разі його наявності), що забезпечує паралельну роботу генеруючої установки з енергосистемою. Аналогічна вимога закону стосується УЗЕ: сумарна встановлена потужність УЗЕ активного споживача та третіх осіб, приєднаних до мереж такого споживача, не може перевищувати потужність, дозволена до споживання за договором про приєднання. У разі необхідності дозволена до відпуску в мережу електрична потужність активного споживача може бути збільшена відповідно до вимог Кодексу систем розподілу щодо зміни технічних параметрів.

### **Особливості приєднання активним споживачем генеруючих установок та УЗЕ**

Приєднання активним споживачем генеруючих установок та установок зберігання енергії, у т.ч. третіх осіб, здійснюється за повідомним принципом, **без отримання у ОСР послуги з приєднання** та, відповідно, без оплати послуги за приєднання. Таке приєднання повинно здійснюватися у внутрішніх електричних мережах такого споживача (на напрузі приєднання власних струмоприймачів споживача, що не перевищує 20 кВ) після межі балансової належності електроустановок та експлуатаційної відповідальності сторін.

Для приєднання (підключення) генеруючої установки або УЗЕ, у т.ч. третьої особи, активний споживач повинен забезпечити виконання та дотримання таких технічних вимог:

- виконання налаштувань параметрів обладнання (інвертора) в межах, визначених державними стандартами;
- улаштування технічних засобів та/або проведення відповідного налаштування обладнання (інвертора) для забезпечення автоматичного відключення генеруючої електроустановки від електричної мережі оператора системи розподілу
- улаштування технічних засобів для недопущення відпуску в електричну мережу оператора системи розподілу електричної енергії, параметри напруги якої не відповідають визначеним державними стандартами;
- забезпечення місць для опломбування встановлених на виконання технічних вимог технічних засобів захисту, блокувань, захисної автоматики, контролю;
- забезпечення комерційного обліку електричної енергії. Що стосується установок зберігання енергії, то активний споживач повинен забезпечити окремий комерційний облік електричної енергії, перетікання якої здійснено як до, так і з установки зберігання енергії відповідно до вимог Кодексу комерційного обліку.

Активний споживач зобов'язаний повідомити оператора системи розподілу про факт встановлення та приєднання до внутрішніх електричних мереж генеруючої установки або установки зберігання енергії заявою, форма якої затверджена НКРЕКП. Здійснюється таке повідомлення власноруч або через особистий кабінет споживача на офіційному веб сайті оператора системи розподілу.

Протягом 5 робочих днів з дня реєстрації заяви про встановлення генеруючої установки або установки зберігання енергії оператор системи розподілу повинен безкоштовно здійснити обстеження генеруючої установки або УЗЕ та технічну перевірку вузла/вузлів обліку, за результатами якого:

- опломбувати технічні засоби захисту, блокувань, захисної автоматики, контролю та вузол/вузли комерційного обліку, встановлені на виконання технічних вимог;

<sup>88</sup> Частина 9 статті 58-1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

- оформити у двох примірниках паспорт точки розподілу, акт про технічну перевірку та акт про опломбування встановлених технічних засобів захисту, блокувань, захисної автоматики, контролю та вузла/вузлів комерційного обліку;

- надіслати активному споживачеві по одному примірнику зазначених вище документів.

У разі виявлення оператором системи розподілу під час обстеження генеруючої установки або установки зберігання енергії невідповідності установки встановленим технічним вимогам оператор системи розподілу протягом 3 днів письмово повідомляє про це активного споживача.

Незважаючи на спрощений (заявний) порядок приєднання генеруючих установок та УЗЕ у власних мережах активних споживачів та його зарегульованість, **практичний досвід опитаних активних споживачів засвідчив наявність окремих проблем у відносинах активних споживачів з ОСР**, а саме – порушення ОСР нормативно визначених строків для обстеження встановлених електроустановок та опломбування засобів контролю та вузлів обліку, складнощі в комунікації та різний рівень підготовки фахівців операторів мережі, які залучені до роботи з активними споживачами.

### **Особливості продажу активним споживачем електричної енергії за механізмом самовиробництва**

**Приватні домогосподарства та малі побутові споживачі** мають право продавати відпущену в мережу електричну енергію:

- постачальнику універсальних послуг – за ціною, що склалася на ринку «на добу наперед» у розрахунковому періоді (годині), такому постачальнику універсальних послуг; або

- іншому електропостачальнику, який не є постачальником універсальних послуг, – за вільними цінами.

**Інші споживачі (непобутові споживачі)** здійснюють продаж надлишків електричної енергії електропостачальнику, який не є постачальником універсальних послуг, за вільними цінами.

Споживач набуває статусу активного споживача одночасно з укладенням договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва, який є додатком до договору про постачання електричної енергії споживачу<sup>89</sup>.

Приватні домогосподарства або малі побутові споживачі укладають договір купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва з постачальником універсальних послуг одночасно з укладенням (внесенням змін до діючого) договору про постачання електричної енергії з постачальником універсальних послуг. Договір про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг укладається за типовою формою, затвердженою НКРЕКП<sup>90</sup>.

Інші споживачі (непобутові) укладають договір купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва з електропостачальником одночасно з укладенням (внесенням змін до діючого) договору про постачання електричної енергії споживачу. Договір про постачання електричної енергії споживачу укладається за формою, яка розробляється кожним електропостачальником самостійно на основі примірного договору, затвердженого НКРЕКП<sup>91</sup>.

Під час укладення договору споживач обирає відповідну комерційну пропозицію. Електропостачальник до укладення зі споживачем договору про постачання електричної енергії споживачу має надати інформацію про істотні умови такого договору та про

<sup>89</sup> Частина 1 статті 58-1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>90</sup> Додаток 6 до Правил роздрібного ринку електричної енергії (у редакції постанови НКРЕКП від 10 січня 2024 р. № 3).

<sup>91</sup> Додаток 5 до Правил роздрібного ринку електричної енергії (у редакції постанови НКРЕКП від 10 січня 2024 р. № 3).

можливість укладення з активним споживачем договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва за окремою комерційною пропозицією. Така комерційна пропозиція обов'язково повинна передбачати цінові умови електропостачальника щодо купівлі електричної енергії у активного споживача.

Таким чином, активний споживач укладає договір постачання електричної енергії споживачу шляхом приєднання до існуючої у електропостачальника редакції договору (загальна частина), обирає одну із запропонованих електропостачальником комерційних пропозицій (індивідуальна частина). В той же час, якщо сторони дійдуть згоди щодо інших умов договору, які не передбачені публічними комерційними пропозиціями, вони можуть укласти договір у письмовій формі шляхом підписання та обміну документами у порядку, встановленому законодавством, зазначивши індивідуальні умови комерційної пропозиції за результатами перемовин.

У разі наміру набути статусу активного споживача підприємством, установою або організацією, заснованою на державній або комунальній формі власності, таке підприємство, установа чи організація обирають постачальника електричної енергії з використанням процедур закупівлі відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі». Під час організації процедури закупівлі у тендерній документації повинні визначатись особливі вимоги до постачальника електричної енергії щодо викупу ним електричної енергії за механізмом самовиробництва, критерії та методика оцінки пропозицій електропостачальників.

При цьому, з метою оцінки пропозицій електропостачальників по викупу електричної енергії за механізмом самовиробництва можуть встановлюватись нецінові критерії. Неціновим критерієм може бути дисконт, за яким електропостачальник викупує електричну енергію у активного споживача. Для визначення дисконту може ураховуватись відсоток від значення ціни на ринку «на добу наперед», який регулярно оприлюднюється Оператором ринку на сайті Оператора ринку<sup>92</sup>. Застосування ціни на РДН як критерій оцінки пропозицій електропостачальників обґрунтовується тим, що ціни на цьому сегменті ринку вважаються індикативними і використовуються для укладення договорів щодо купівлі-продажу електричної енергії на ринку електричної енергії як між учасниками ринку, так і з кінцевими споживачами.

Відповідно до договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва:

- електропостачальник на підставі даних комерційного обліку здійснює визначення погодинних обсягів та вартості відібраної/спожитої активним споживачем з мережі електричної енергії<sup>93</sup>, а також погодинних обсягів та вартості відпущеної активним споживачем електричної енергії в мережу<sup>94</sup>;

- електропостачальник зараховує на особовий рахунок активного споживача вартість відпущеної електричної енергії до 12 числа місяця, наступного за розрахунковим;

- електропостачальник здійснює взаємозалік вартості обсягу відпущеної електричної енергії генеруючою установкою/установкою зберігання енергії активного споживача в мережу та вартості обсягу спожитої/відібраної електричної енергії з мережі (з урахуванням вартості послуг з передачі та/або розподілу електричної енергії) станом на 1 число календарного місяця після закінчення розрахункового періоду;

- якщо за розрахунковий період (місяць) вартість відібраної/спожитої електричної енергії з мережі перевищує вартість відпущеної електричної енергії, то різниця підлягає сплаті активним споживачем на користь електропостачальника у строки та порядку, передбачені договором про постачання електричної енергії споживачу;

<sup>92</sup> [www.oree.com.ua/](http://www.oree.com.ua/)

<sup>93</sup> Із застосуванням ціни, встановленої умовами договору про постачання електричної енергії.

<sup>94</sup> Із застосуванням цін, визначених умовами договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.

● якщо за розрахунковий період (місяць) вартість відпущеної електричної енергії перевищує вартість відібраної/спожитої електричної енергії, то різниця зараховується на особовий рахунок активного споживача та підлягає сплаті такому активному споживачу до 15 числа місяця, наступного за розрахунковим.

При визначенні обсягів відпущеної активним споживачем електричної енергії в мережу зараховується електрична енергія, вироблена генеруючими установками третіх осіб, що приєднані до електричних мереж або електроустановок активного споживача, та не спожита електроустановками такого споживача.

Договір містить також інші умови, обов'язкові для даного типу договорів, зокрема, умови щодо ціни, за якою активний споживач здійснює продаж електричної енергії електропостачальнику або постачальнику універсальних послуг, права та обов'язки, відповідальність сторін тощо.

Відповідно до умов договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва, вартість послуг з розподілу та/або передачі електричної енергії сплачується активним споживачем через електропостачальника або постачальника універсальних послуг. Обов'язковість оплати послуг з розподілу та/або передачі електричної енергії через електропостачальника обумовлена вимогою закону<sup>95</sup> та Порядку продажу та обліку електричної енергії, виробленої активними споживачами, та розрахунків за неї<sup>96</sup>.

Дія договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва може бути припинений у разі:

- укладення активним споживачем договору купівлі-продажу за «зеленим» тарифом на ту ж саму генеруючу установку;
- зміни активним споживачем електропостачальника;
- втрати споживачем статусу активного споживача;
- з інших підстав, передбачених сторонами у договорі.

Активний споживач має право у порядку, установленому Правилами роздрібного ринку електричної енергії, змінити електропостачальника шляхом укладення договору про постачання електричної енергії споживачу з новим електропостачальником. Зміна електропостачальника за ініціативою активного споживача має бути завершена у строк не більше 21 дня з дня повідомлення споживачем про намір змінити електропостачальника. Укладений з попереднім електропостачальником договір купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва припиняє свою дію з 1-го дня календарного місяця, наступного після укладення договору з новим електропостачальником .

### **Купівля активним споживачем електричної енергії у третіх осіб**

Відносини між активними споживачами та третіми особами, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мереж такого споживача, щодо купівлі-продажу електричної енергії, виробленої генеруючими установками третіх осіб, регулюються договором, укладеним між ними, та цивільним законодавством.

Укладення активним споживачем договору щодо купівлі електричної енергії у третьої особи, яка за результатами аукціону набула право на оренду об'єкта державної або комунальної власності для будівництва на площадці активного споживача генеруючої установки та/або УЗЕ, повинно здійснюватися з урахуванням умов договору оренди, укладеного за результатами аукціону (весь обсяг електричної енергії, виробленої генеруючими установками третьої особи придбавається балансоутримувачем об'єктів державної або комунальної власності, **строк дії договору повинен дорівнювати строку дії договору оренди та ін.**).

<sup>95</sup> Частина 2 статті 9-6 Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

<sup>96</sup> Пункт 3.2. Порядку продажу та обліку електричної енергії, виробленої активними споживачами, та розрахунків за неї, затвердженого постановою НКРЕКП від 29 грудня 2023 року № 2651.

В той же час у активного споживача, якщо він є підприємством, установою або організацією, заснованою на державній або комунальній власності, або юридичною особою, яка є розпорядником, одержувачем бюджетних коштів, згідно приписів Закону України «Про публічні закупівлі» існує обов'язок здійснювати закупівлю електричної енергії з використанням процедур публічних закупівель. **Закупівлі згідно закону здійснюються на річній основі, що позбавляє активного споживача можливості укладати довгострокові (понад 1 рік) договори щодо закупівлі електричної енергії.** Для безперешкодного укладення підприємствами, установами, організаціями, утвореними на основі державної або комунальної форми власності, юридичними особами, які є розпорядниками, одержувачами бюджетних коштів, договорів щодо купівлі електричної енергії у третіх осіб, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мереж споживача, це питання потребує урегулювання на законодавчому рівні.

Продаж третьою особою електричної енергії, виробленої його генеруючими установками та/або збереженої в установках зберігання енергії, не є постачанням електричної енергії споживачу та не потребує від третьої особи отримання ліцензії на постачання. Плата за розподіл та передачу електричної енергії, отриманої активним споживачем, при цьому не сплачується.

Електрична енергія, вироблена генеруючими установками третьої особи та не спожита електроустановками активного споживача, реалізується таким споживачем електропостачальнику на підставі договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.

### **В) Продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом**

Активними споживачами відповідно до закону визнаються також споживачі, у тому числі енергетичні кооперативи, які продають електричну енергію за «зеленим» тарифом. Активні споживачі можуть встановлювати генеруючі установки встановленою потужністю до 150 кВт, які виробляють електричну енергію з ВДЕ. Статус активного споживача набувається одночасно з укладенням договору з гарантованим покупцем або постачальником універсальних послуг про продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом.

Розмір «зеленого» тарифу визначається за правилами, визначеними статтею 9-1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

Слід відзначити, що розмір «зеленого» тарифу відповідно до закону поступово зменшувався для генеруючих установок активних споживачів до 1 січня 2025 року.

Для генеруючих установок, які вводяться в експлуатацію з 1 січня 2025 року активними споживачами, у т.ч. енергетичними кооперативами, розмір «зеленого» тарифу встановлений в розмірах<sup>97</sup>:

- для СЕС, за умови їх розташування на дахах та/або фасадах будівель та інших капітальних споруд, – **473,79 коп/кВт·год** (без ПДВ).
- для ВЕС – **413,96 коп/кВт·год** (без ПДВ);
- для генеруючих установок, які виробляють електричну енергію з **біомаси або біогазу**, – **550,36 коп/кВт·год** (без ПДВ).

Зазначений розмір «зеленого» тарифу встановлено на період з 1 квітня 2025 року по 30 червня 2025 року та буде переглядатися НКРЕКП щоквартально з урахуванням коригування його на зміну курсу євро до гривні.

Наразі розмір «зелених» тарифів, встановлений для генеруючих установок активних споживачів відповідає, а у певні періоди є нижче нижчими за ціни купівлі-продажу електричної енергії на РДН, які вважаються індикативними на ринку електричної енергії.

<sup>97</sup> Постанова НКРЕКП від 25 березня 2025 р. № 464 «Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію, вироблену генеруючими установками споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів, встановлена потужність яких не перевищує 150 кВт».

Довідково: середньозважені ціни на РДН у березні 2025 року коливалися у межах від 4 277,8 грн за МВт.год до 6 580,05 грн за МВт.год<sup>98</sup>.

Поточні цінові тенденції на ринку електричної енергії, а також вектор державної політики по переходу від прямої державної підтримки до створення ринкових умов для розвитку сектору виробництва електричної енергії на боці споживачів, зумовили впровадження через прийняття Закону про «зелену» трансформацію активного споживання за механізмом самовиробництва.

Закон дозволяє активним споживачам, які отримали право купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом, укласти договір купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва в межах приєднаної потужності таких генеруючих установок. Проте слід пам'ятати, що одночасне укладення договору купівлі-продажу за «зеленим» тарифом і договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва на одну і ту саму генеруючу установку активного споживача законом не дозволяється.

### **С) Участь активного споживача на ринку електричної енергії**

Законом про «зелену» трансформацію дозволяється споживачам встановлювати УЗЕ з метою участі у ринку допоміжних послуг, надання послуг з балансування та купівлі-продажу електроенергії, яка використовується для зберігання енергії в установках зберігання енергії, на організованих сегментах ринку **самостійно або у складі агрегованих груп**.

#### ***Самостійна робота споживача на ринку електричної енергії***

Участь споживача на ринку електричної енергії з метою купівлі електричної енергії на різних сегментах ринку, надання допоміжних послуг, послуг з балансування буде вимагати від нього відповідних організаційних, технічних та фінансових ресурсів. Так, для набуття статусу учасника ринку споживач повинен буде:

- отримати у оператора системи передачі енергетичний ідентифікаційний код для юридичної особи (ЕІС-код типу Х);
- отримати ECRB-код учасника оптового енергетичного ринку;
- приєднатись до ММС-платформи;
- укласти з оператором системи передачі: (1) договір про надання послуг з передачі електричної енергії<sup>99</sup>; (2) договір про врегулювання небалансів електричної енергії<sup>100</sup>.

Процедура набуття статусу учасника ринку завершується укладенням договору про врегулювання небалансів електричної енергії та внесенням оператором системи передачі споживача до Реєстру учасників ринку. З дати внесення споживача до Реєстру він вважається таким, що набув статусу учасника ринку та статусу активного споживача.

При здійсненні діяльності на ринку електричної енергії споживач повинен буде виконувати вимоги Закону України «Про ринок електричної енергії» та нормативно-правових актів, які регулюють функціонування відповідних сегментів ринку електричної енергії, що вимагатиме від нього організаційних, технічних та фінансових ресурсів, зокрема, за такими напрямками.

#### ***Відповідальність за небаланси електричної енергії***

Учасники ринку (крім споживачів, які купують електричну енергію за договорами у постачальників електричної енергії), несуть відповідальність за свої небаланси електричної енергії.

<sup>98</sup> Середньозважені ціни на ринку «на добу наперед» за посиланням:

<https://www.oree.com.ua/index.php/indexes>

<sup>99</sup> Типовий договір про надання послуг з передачі електричної енергії є Додатком № 6 до Кодексу системи передачі, затвердженого постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 309.

<sup>100</sup> Типовий договір про врегулювання небалансів електричної енергії є Додатком № 1 до Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 30.

Учасник ринку самостійно несе відповідальність за свої небаланси електричної енергії, для чого зобов'язаний стати стороною, відповідальною за баланс, шляхом укладення з оператором системи передачі договору про врегулювання небалансів або передати свою фінансову відповідальність за небаланси іншій стороні, відповідальній за баланс, шляхом входження до її балансуєчої групи на підставі укладення відповідного договору<sup>101</sup>.

Участь у балансуєчій групі дозволяє оптимізувати небаланси всіх учасників балансуєчої групи, враховуючи склад учасників такої балансуєчої групи та визначені договором умови участі у балансуєчій групі.

Учасник ринку, який залишається для себе стороною, відповідальною за баланс, буде зобов'язаний надавати оператору системи передачі фінансові гарантії виконання зобов'язань за договорами про врегулювання небалансів електричної енергії<sup>102</sup>.

Фінансова гарантія надається за умови реєстрації на відповідний торговий день (d) обсягів електричної енергії на ринку двосторонніх договорів, ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, фізичного відпуску/відбору електричної енергії, заявленого в системі управління ринком.

Фінансова гарантія надається в обсягах та у порядку, визначених Правилами ринку, та може бути забезпечена шляхом надання:

- грошової гарантії за договором про врегулювання небалансів на поточний рахунок оператора системи передачі та/або на рахунок ескроу фінансових гарантій;
- фінансової гарантії банку, яка отримується учасником ринку відповідно до Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах<sup>103</sup>.

#### ***Ринок двосторонніх договорів (РДД)***

Сторони двостороннього договору зобов'язані інформувати про договірні обсяги купівлі-продажу електричної енергії за укладеним договором. Таке повідомлення є підставою для внесення зазначених обсягів до добових графіків електричної енергії відповідних учасників ринку. Подані сторонами договору обсяги електричної енергії повинні співпадати в системі управління ринком. В іншому випадку оператор системи передачі відмінє реєстрацію неоднакових обсягів, а споживач буде вимушений купувати відповідні обсяги електричної енергії на інших сегментах ринку.

Реєстрація обсягів електричної енергії за двосторонніми договорами оператором системи передачі в електронній системі відбувається на безоплатній основі.

У разі, якщо двосторонні договори купівлі-продажу електричної енергії будуть укладатись на електронних аукціонах на торговельному майданчику УЕБ, споживач буде сплачувати комісійний збір за участь в аукціонах з продажу електричної енергії за тарифами, затвердженими Біржовим комітетом УЕБ<sup>104</sup>.

Крім цього, Аукціонним комітетом УЕБ було погоджено запровадження з 21 квітня 2025 року механізму формування та внесення учасниками торгів гарантійного забезпечення виконання зобов'язань за двосторонніми договорами, які укладаються на біржі. Гарантійний внесок для гарантування виконання зобов'язань за двосторонніми договорами, укладеними за результатом проведення електронних аукціонів з продажу електроенергії, встановлено у розмірі 5 % вартості обсягу електричної енергії.

#### ***Ринок «на добу наперед» (РДН) та внутрішньодобовий ринок (ВДР)***

<sup>101</sup> Частина 1 та 2 статті 70 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>102</sup> Пункт 6.1.1 глави 6 Розділу VI Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 307.

<sup>103</sup> Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах, затверджене постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 639.

<sup>104</sup> З тарифами на полуги Української товарної біржи можна ознайомитись за посиланням:

<https://www.ueex.com.ua/documents/tariffs/ueex-services/>

Купівля-продаж електричної енергії на РДН та ВДР здійснюється на організованих електронних торгах, що проводяться Оператором ринку за допомогою програмного забезпечення.

Для здійснення купівлі електричної енергії на РДН та ВДР споживач:

- укладає з Оператором ринку договір про участь у РДН та ВДР<sup>105</sup>;
- включається Оператором ринку до Реєстру учасників РДН та ВДР;
- отримує доступ до програмного забезпечення Оператора ринку для участі у торгах.

До торгів на РДН та ВДР допускається учасник, який надав гарантії виконання фінансових зобов'язань за договорами купівлі-продажу на РДН та ВДР, для чого учасник повинен відкрити рахунок ескроу в банку, визначеному Оператором ринку, на якому підтримувати достатній розмір фінансового забезпечення.

Крім розрахунків за куплену на РДН та ВДР електричну енергію учасник ринку також буде сплачувати Оператору ринку:

- фіксований платіж за участь на РДН та ВДР (щомісячний платіж);
- тариф на здійснення операцій купівлі-продажу на РДН та ВДР (щоденно за результатами проведених торгів).

### ***Ринок допоміжних послуг (РДП)***

Активний споживач, який встановив УЗЕ, згідно з законом має право без отримання ліцензії на провадження господарської діяльності із зберігання енергії брати участь у РДП<sup>106</sup>. Учасники ринку, включаючи активних споживачів, які володіють одиницею зберігання енергії (одиницею відбору), загальна регулююча потужність якої у точці приєднання становить не менше 1 МВт, мають право (не обов'язок) брати участь на БР.

Для участі в РДП учасник ринку:

- підтверджує відповідність електроустановок технічним вимогам Кодексу системи передачі шляхом проведення випробувань та повинен отримати Свідоцтво про відповідність вимогам до допоміжних послуг;
- укладає договори про надання допоміжних послуг відповідного виду<sup>107</sup>;
- вноситься ОСП до Реєстру постачальників допоміжних послуг.

Учасник ринку набуває статусу постачальника допоміжних послуг з дати внесення його до Реєстру постачальників допоміжних послуг.

Придбання допоміжних послуг здійснюється ОСП залежно від виду допоміжної послуги та потреби енергосистеми (на добу, тиждень, місяць, квартал, рік/роки). Допоміжні послуги з регулювання частоти та активної потужності розподіляються між постачальниками допоміжних послуг на аукціонах, які проводить ОСП за принципом найнижчої цінової пропозиції.

У випадках коли постачальник допоміжних послуг не надав у повному обсязі допоміжні послуги з надання резервів регулювання частоти та активної потужності, із регулювання напруги та реактивної потужності в режимі синхронного компенсатора, ОСП розраховує для постачальника плату за невідповідність, урахувуючи всі випадки, встановлені за результатами моніторингу. Відповідно, дохід від надання допоміжних послуг зменшується на відповідну суму плати за невідповідність, яку повинен сплатити постачальник послуги за порушення вимог щодо надання послуги.

Інші додаткові платежі на ринку допоміжних послуг не передбачені.

### ***Балансуючий ринок (БР)***

<sup>105</sup> Типовий договір про участь у ринку «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку є Додатком № 1 до Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 308.

<sup>106</sup> Частина п'ята статті 58-1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>107</sup> Типовий договір про надання допоміжних послуг з регулювання частоти та активної потужності, Типовий договір про надання послуги з регулювання напруги та реактивної потужності в режимі синхронного компенсатора, які є Додатками № 3, 5 до Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 307.

На цьому сегменті ринку ОСП здійснює купівлю та продаж електричної енергії для балансування в режимі реального часу обсягів виробництва (відпуску), споживання (відбору), імпорту, експорту електричної енергії та системних обмежень в ОЕС України.

Відповідно, продуктом на БР є балансуєча електрична енергія, відпущена/не відпущена або відібрана/не відібрана одиницею надання послуг з балансування за результатом виконання постачальником послуг з балансування диспетчерських команд.

Закон<sup>108</sup> та Правила ринку визначають учасників ринку, які зобов'язані надавати послуги з балансування. Передбачена обов'язкова участь на балансуєчому ринку для учасників, які володіють генеруючими одиницями з встановленою потужністю у точці приєднання 1 МВт та більше, крім виробників, які здійснюють продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом гарантованому покупцю, та виробників, що використовують для виробництва електричної енергії енергію біогаз та/або біомасу (незалежно від встановленої потужності установки).

Для учасників ринку, включаючи активних споживачів, які не здійснюють управління УЗЕ, участь у балансуєчому ринку є добровільною.

Для надання послуг з балансування учасник ринку:

- укладає з ОСП про надання послуг з балансування<sup>109</sup>;
- включається ОСП до Реєстру постачальників послуг з балансування;
- отримує доступ до електронної платформи балансуєчого ринку.

Постачальник послуг з балансування подає оператору системи передачі свої пропозиції (заявки) щодо збільшення (зменшення) свого навантаження з метою продажу/купівлі електричної енергії на балансуєчому ринку відповідно до правил ринку.

Споживач, який є постачальником послуг з балансування, що не здійснює управління одиницями відпуску, зобов'язаний подавати цінові пропозиції на балансуєчу електричну енергію на балансуєчому ринку у разі, якщо одиниця відбору такого споживача за результатами аукціону на допоміжні послуги була обрана оператором системи передачі для надання резервів (крім резерву підтримки частоти). При цьому, подана пропозиція на балансуєчу енергію має відповідати акцептованим оператором системи передачі обсягам резерву.

ОСП з метою балансування обсягів виробництва та споживання електричної енергії та/або врегулювання системних перевантажень надає постачальникам послуг з балансування команди на збільшення (зменшення) їхнього навантаження, здійснюючи на ринкових засадах відбір відповідних цінових пропозицій (заявок) постачальників послуг з балансування у порядку, визначеному правилами ринку.

На БР постачальники послуг з балансування зобов'язані виконувати диспетчерські команди, видані оператором системи передачі, вживати всіх необхідних заходів для забезпечення готовності їхнього устаткування до роботи відповідно до заявлених характеристик. У разі недотримання постачальником послуг з балансування диспетчерських команд оператор системи передачі фіксує всі недотримання та їх причини, а також час видачі диспетчерської команди. У разі ненадання одиницею відпуску послуг з балансування в повному обсязі оператор системи передачі розраховує плату за невідповідність надання послуг з балансування, яка по суті є штрафною санкцією.

Додаткові платежі, крім розрахунків за балансуєчу електричну енергію і плати за невідповідність надання послуг з балансування, які відбуваються за результатами роботи балансуєчого ринку, законодавством не передбачені.

У поточному часі розрахунки на балансуєчому ринку відбуваються із значною затримкою. Станом на кінець березня 2025 року заборгованість НЕК «Укренерго» як ОСП перед постачальниками послуг з балансування становила 11,3 млрд грн.

<sup>108</sup> Стаття 68 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>109</sup> Типова форма договору є додатком до Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 307.

*Підсумовуючи слід відзначити, що аналіз нормативно-правових актів, які регулюють функціонування ринку електричної енергії, свідчить про складну систему відносин на ринку електричної енергії щодо купівлі-продажу електричної енергії на різних сегментах ринку, надання допоміжних послуг, послуг з балансування, яка зумовлює необхідність залучення учасниками ринку спеціалістів відповідного фаху або створення в організаційній структурі окремого напрямку для реалізації ефективної стратегії купівлі-продажу електричної енергії на різних сегментах ринку, організації надання послуг на ринку, контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, заради уникнення негативних наслідків від порушення законодавчо встановлених вимог до учасників ринку.*

Окрім цього, самостійна участь на ринку вимагає додаткових фінансових ресурсів для покриття організаційних витрат участі на різних сегментах ринку, внесення фінансового забезпечення, яке вимагається законодавством.

Тому перед прийняттям рішення щодо самостійної участі на ринку споживач має оцінити зазначені фактори та порівняти їх результат оцінки з іншими варіантами, зокрема, участі в агрегованій групі, яка розглядається в наступному розділі.

#### **1.5.4. Агрегація**

Механізм агрегації набуває важливого значення для балансування енергосистеми України та підвищення її стійкості в умовах поточної безпекової ситуації. Його поява на ринку стала можливою завдяки Закону про «зелену» трансформацію.

Агрегація дозволяє об'єднувати об'єкти розподіленої генерації, УЗЕ енергії, об'єкти споживачів, які кожний окремо за своїм розміром є маленькими та малопотужними для ефективного залучення їх ОСП до балансування енергосистеми, але, об'єднавши багато таких невеликих об'єктів в агрегуючу одиницю (групу), загалом сумарна потужність такого ресурсного об'єкту стає значною та може налічувати десятки і, навіть, сотні мегават потужностей, якими можна ефективно керувати у відповідь на запити системного оператора для підтримання балансу енергосистеми.

##### ***Склад агрегованої групи, одиниці агрегації***

До складу агрегованої групи шляхом мають право входити наступні учасники та включати до складу однієї агрегованої одиниці такі електроустановки:

- виробники електричної енергії можуть включати генеруючі установки, встановлена потужність яких не перевищує 20 МВт;
- оператори УЗЕ можуть включати УЗЕ, незалежно від номінальної (встановленої) потужності установок;
- споживачі, які можуть брати участь у керуванні попитом, тобто мати можливість змінювати свій графік споживання електроенергії у відповідь на ринкові сигнали та команди агрегатора;
- активні споживачі, які мають у власності установки, призначені для виробництва, зберігання і, безпосередньо, споживання електричної енергії. Законом дозволено встановлювати активним споживачам без ліцензії генеруючі установки, встановлена потужність яких не перевищує 20 МВт, та УЗЕ, номінальна (встановлена) потужність яких не перевищує 5 МВт.

До складу однієї одиниці агрегації можуть входити лише електроустановки учасників ринку, точки комерційного обліку яких встановлені в межах однієї торгової зони, однієї адміністративної області та однієї області комерційного обліку.

##### ***Функції агрегатора***

Управління одиницею агрегації виконує агрегатор. Агрегатором можуть бути<sup>110</sup>:

<sup>110</sup> Частина 1 статті 30-2 Закону України «Про ринок електричної енергії».

● **незалежний агрегатор** – особа, яка здійснює діяльність з агрегації на підставі ліцензії на право провадження діяльності з агрегації на ринку електричної енергії, яка видається НКРЕКП;

● **учасник ринку, який володіє будь-якою із наведених ліцензій** – ліцензією з виробництва або зберігання або постачання електричної енергії споживача або на провадження діяльності із здійснення функцій гарантованого покупця. Такий учасник ринку виконує функції агрегатора без отримання ліцензії з агрегації, але зобов'язаний виконувати вимоги Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з агрегації на ринку електричної енергії<sup>111</sup>. НКРЕКП здійснює нагляд (контроль) за діяльністю учасника ринку за обома видами діяльності.

Агрегатор одночасно може агрегувати одну або декілька одиниць агрегації.

Законодавством встановлено певні обмеження щодо здійснення агрегатором інших видів діяльності<sup>112</sup>. Так, незалежний агрегатор не має права здійснювати діяльність з постачання електричної енергії споживачу за договором постачання електричної енергії та не повинен бути афілійованою особою з електропостачальником та/або постачальником універсальних послуг споживача, електроустановки якого агрегуються таким агрегатором. Агрегатору забороняється здійснювати діяльність з передачі та/або розподілу електричної енергії, транспортування та розподілу природного газу та виконання функцій оператора ринку.

**Законодавчо встановлене обмеження для незалежних агрегаторів бути постачальниками електричної енергії для споживачів, електроустановки яких передані в управління агрегатора, у перспективі може мати негативні наслідки для постачальників електричної енергії споживачам.** Порушення споживачами узгоджених з постачальником графіків споживання електричної енергії внаслідок виконання команд агрегатора буде призводити до виникнення у постачальника електричної енергії небалансів по такому споживачу та, відповідно, необхідність їх фінансового урегулювання з оператором системи передачі.

#### ***Відносини між агрегатором та учасниками агрегованої групи***

Учасник ринку (у т.ч. споживач) входить до агрегованої групи шляхом укладення з агрегатором договору про участь в агрегованій групі. Договір про участь в агрегованій групі повинен включати такі обов'язкові умови, передбачені Правилами ринку<sup>113</sup>:

- 1) порядок купівлі-продажу електричної енергії у межах агрегованої групи;
- 2) порядок розрахунку небалансів електричної енергії у межах агрегованої групи;
- 3) фінансову відповідальність за небаланси електричної енергії перед агрегатором;
- 4) порядок повідомлення агрегатора та виконання погодинних графіків кожної одиниці агрегації;
- 5) умови припинення дії договору за ініціативою агрегатора;
- 6) умови припинення дії договору з учасником ринку, електроустановки якого включено до агрегованої групи, за ініціативою такого учасника ринку;
- 7) порядок розрахунків та оплати балансуючої електричної енергії у межах агрегованої групи, за надані оператору системи передачі послуги з балансування;
- 8) порядок розрахунків та оплати у межах агрегованої групи, за надані оператору системи передачі допоміжні послуги;
- 9) порядок управління одиницями агрегації, що входять до складу агрегованої групи.

<sup>111</sup> Постанова НКРЕКП від 18 жовтня 2023 р. № 1909 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з агрегації на ринку електричної енергії та внесення змін до деяких постанов НКРЕКП».

<sup>112</sup> Частина друга та третя статті 30-2 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>113</sup> Пункт 1.5.3 глави 1.5 розділу I Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 307.

Учасник ринку зобов'язаний повідомляти ОСП про вхід або вихід до/зі складу агрегованої групи, про зміну агрегованої групи у порядку, встановленому Правилами ринку<sup>114</sup>.

Споживачі, що купують електричну енергію за договором постачання електричної енергії споживачу та входять до складу агрегованої групи, набувають статусу активного споживача на період участі в агрегованій групі. При цьому, такі споживачі не вносяться оператором ринку до реєстру учасників ринку.

Учасники ринку, включаючи споживачів, безперешкодно можуть входити до агрегованої групи, змінювати її або не входити до жодної агрегованої групи. При цьому, в договорах про участь в агрегованій групі допускається передбачати штрафні санкції (плату) за вихід електроустановки з агрегованої групи. Такі штрафні санкції (плата) повинні бути пропорційними та не повинні перевищувати прямі збитки та/або витрати агрегатора внаслідок розірвання договору, включаючи вартість вже наданих за договором послуг.

У разі наміру підприємства, установи або організації, заснованої на державній або комунальній формі власності, увійти до агрегованої групи, таке підприємство, установа чи організація обирають агрегатора за результатами процедури закупівлі, проведеної відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі». З огляду на особливості та складність предмета закупівлі (послуги з агрегації) **потребує особливої уваги підготовка тендерної документації для здійснення процедури закупівлі, зокрема предмет закупівлі, кваліфікаційні вимоги до агрегатора, перелік критеріїв та методика оцінки тендерної пропозиції агрегаторів.**

#### ***Функціонування одиниці агрегації***

Одиниця агрегації, до складу якої входять електроустановки виробників, споживачів, операторів установок зберігання, функціонує на ринку електричної енергії як єдина електроустановка з інтегрованими технічними параметрами.

Агрегатор з метою забезпечення функціонування одиниці агрегації:

- надає ОСП повідомлення про договірні обсяги купівлі-продажу електричної енергії;

- складає добові графіки відпуску та відбору електричної енергії одиницею агрегації згідно з обсягами купленої та проданої електричної енергії та надає їх оператору системи передачі;

- виконує акцептовані ОСП добові графіки електричної енергії;

- несе фінансову відповідальність перед оператором системи передачі за небаланси електричної енергії одиниці агрегації;

- надає на балансуєчому ринку послуги з балансування у випадках, визначених правилами ринку. Брати участь у БР зобов'язані агрегатори, які здійснюють управління одиницею агрегації, до складу якої включені одна або декілька одиниць відпуску, загальна встановлена потужність яких становить 1 МВт і більше;

- надає допоміжні послуги у випадках та порядку, визначених правилами ринку. Набувати статусу постачальників допоміжних послуг зобов'язані агрегатори, що здійснюють управління одиницями агрегації, до складу яких включені одиниці відпуску, сумарна встановлена потужність яких складає 20 МВт і більше. Вони повинні пропонувати на відповідних аукціонах на допоміжні послуги потужність обладнання, щодо якого отримано свідоцтво про відповідність.

Відповідно до закону<sup>115</sup>, агрегатор є стороною, відповідальною за баланс усіх електроустановок, що входять до складу його одиниці агрегації, за виключенням електроустановок споживачів, які купують електроенергію у постачальників електроенергії споживачу. Для таких споживачів постачальники залишаються

<sup>114</sup> Глава 1.5 розділу I Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 307.

<sup>115</sup> Підпункт (5) частини 6 статті 30-2 Закону України «Про ринок електричної енергії».

відповідальними за небаланси електричної енергії споживача. Учасники агрегованої групи відповідають перед агрегатором за небаланси у межах агрегованої одиниці у спосіб та у порядку, визначеному у договорі про участь в агрегованій групі.

**Законодавчо встановлене обмеження для незалежних агрегаторів бути постачальниками електричної енергії для споживачів, електроустановки яких передані в управління агрегатора, у перспективі може мати негативні наслідки для постачальників електричної енергії споживачам.** Порухення споживачами узгоджених з постачальником графіків споживання електричної енергії внаслідок виконання команд агрегатора буде призводити до виникнення у постачальника електричної енергії небалансів по такому споживачу та, відповідно, необхідність їх фінансового урегулювання з ОСП.

Учасники агрегованої групи (крім споживачів) відповідають перед агрегатором за небаланси у межах агрегованої одиниці у спосіб та у порядку, визначеному у договорі про участь в агрегованій групі.

Агрегатор забезпечує можливість управління електроустановками, що входять до складу однієї одиниці агрегації, здійснює купівлю-продаж електричної енергії на різних сегментах ринку та надає послуги з балансування та/або допоміжні послуги, виступаючи самостійно у відносинах з ОСП щодо участі на РДП та БР від імені одиниць агрегації.

В той же час, **виникають питання у взаємовідносинах між ОСП та учасниками ринку, які одночасно входять до складу одиниці агрегації та передають свої установки відпуску в управління агрегатору, який виступає постачальником послуг з балансування від імені одиниці агрегації, та одночасно залишаються зобов'язаними згідно Правил ринку бути постачальниками послуг з балансування та надавати відповідні послуги ОСП.** У разі порушення своїх зобов'язань постачальника послуг з балансування такий учасник ринку сплачує на користь оператора системи передачі плату за невідповідність, що по суті є штрафною санкцією. **Зазначені проблемні питання потребують врегулювання НКРЕКП** під час регуляторної процедури внесення змін до Правил ринку.

За результатами роботи одиниці агрегації агрегатор здійснює взаєморозрахунки з кожним учасником агрегованої групи відповідно до умов договору про участь в агрегованій групі. Щонайменше один раз за розрахунковий період (місяць) агрегатор повинен інформувати учасників агрегованої групи про результати діяльності агрегованої групи (обсяги і вартість купленої та/або проданої електроенергії та/або послуг на ринку тощо).

Виконання агрегатором власних функцій вимагає від нього відповідного технічного та фінансового забезпечення. Агрегатор повинен мати диспетчерський центр, володіти відповідним програмним забезпеченням, необхідним для управління електроустановками, що входять до складу одиниці агрегації, мати фахівців відповідного профілю.

Функціонування агрегованої групи схематично представлено на рис. 1.3.

#### ***Переваги для учасників ринку від участі в агрегованій групі***

Учасники ринку, які входять до агрегованої групи та включають власні установки до одиниці агрегації, вирішують для себе ряд ключових задач, а саме:

- **Для виробників електричної енергії.** У Поточному часі існує багато збудованих генеруючих установок для забезпечення власних потреб комунальних або державних підприємств, зокрема, КГУ, ГТУ, ГПУ. Більшість з цих підприємств на даному етапі або використовують генеруючі установки виключно для власних потреб, або знаходяться на етапі освоєння діяльності з виробництва електроенергії на ринку. Опанування діяльності на ринку електричної енергії ускладнюється відсутністю спеціалістів відповідного фаху, необхідністю виконання технічних, організаційних та фінансових вимог, що їх висувають нормативно-правові акти, які регулюють діяльність на ринку електричної енергії. Приєднання до агрегованої групи дозволяє виробникам перекласти на агрегатора функцію

представлення інтересів невеликих виробників на ринку, використовуючи його досвід та експертизу, що в цілому спрощує умови для входу на ринок для таких виробників.

●**Для операторів УЗЕ.** Приєднання до агрегованої групи дозволяє оператору УЗЕ отримувати доходи від перенесення відпуску електричної енергії в часі (так званий, ціновий арбітраж), надання допоміжних послуг та участь на БР, а також отримувати інші вигоди у зв'язку з перебуванням в одиниці агрегації.

●**Для споживачів (активних споживачів) електричної енергії.** У поточному часі вигоди від приєднання до агрегованої групи можуть отримувати переважно споживачі, які не є побутовими. Дані переваги не є застосовними до побутових споживачів, для яких постачання електричної енергії здійснюється постачальником універсальних послуг по регульованій ціні. У поточному часі побутові споживачі беруть участь в управлінні попитом без застосування засобів зовнішньої диспетчеризації – шляхом перенесення споживання з пікових годин на години профіцитів шляхом застосування цінових стимулів (двобонні та тризонні тарифи). **Включення таких споживачів до агрегованих груп не є цікавим агрегаторам** через відсутність можливості диспетчеризації об'єктів таких споживачів. Управління попитом має найбільший потенціал в тих випадках, коли споживач (активний споживач) має диспетчеризовану електроустановку споживання або одночасно електроустановки з виробництво/зберігання та споживання електричної енергії. За останні два роки споживачі (активні споживачі) інвестували у створення власної генерації та встановлення УЗЕ значні кошти через наявні обмеження у постачанні електричної енергії через обстріли та руйнування об'єктів ОЕС України. Електроустановки споживачів (активних споживачів), як правило, мають невелику встановлену потужність, що не дозволяє самостійно працювати на різних сегментах ринку. Але, наразі, кількість таких малопотужних електроустановок споживачів налічує вже сотні мегават. У разі, якщо агрегатор об'єднує кілька таких електроустановок, їх інтегровані характеристики будуть відповідати вимогам і щодо мінімальної потужності, і щодо швидкості реакції на зміну потужності згідно з вимогами ОСП. Об'єднання цих електроустановок в одиниці агрегації надасть можливість для ОСП через агрегатора використати цю потужність для процесів балансування, а безпосередньо для самого активного споживача можливість отримати додатковий дохід завдяки співпраці з агрегатором.



Рис. 1.3 – Функціонування агрегованої групи: взаємодія агрегатора з учасниками агрегованої групи (ліворуч) та робота агрегатора на сегментах ринку електричної енергії (праворуч)

**Отже, механізм агрегації є прогресивним кроком для українського енергетичного ринку, що відповідає світовим тенденціям децентралізації та підвищення гнучкості енергосистеми.** Він розширює можливості для виробників (які виробляють електроенергію на об'єктах розподіленої генерації), операторів УЗЕ та споживачів брати участь у балансуванні, підвищуючи таким чином стійкість та ефективність енергосистеми. В цілому це сприяє покращенню стійкості та ефективності енергосистеми. Залучення більшої кількості учасників з різними джерелами гнучкості (генерація, споживання, зберігання електричної енергії) збільшує конкуренцію на ринку допоміжних послуг, що може призвести до зниження загальних витрат на балансування системи. Механізм агрегації дозволяє ефективніше інтегрувати СЕС і ВЕС, компенсуючи їхню мінливість за рахунок залучення розподілених ресурсів. Більша кількість розподілених ресурсів, що можуть оперативнo реагувати на потреби системи, робить її менш вразливою до значних коливань попиту/пропозиції та забезпечує швидше відновлення у разі збоїв. Окрім зазначеного, механізм агрегації стимулює розвиток мікромереж та локальних енергетичних спільнот, які можуть використовувати внутрішні ресурси для власного балансування, зменшуючи навантаження на централізовану мережу.

Однак, для повноцінної та безперешкодної реалізації потенціалу цього напрямку необхідно усунути наявні регуляторні колізії (зокрема щодо відповідальності за небаланси та обмежень для агрегаторів в окремих випадках).

### 1.5.5. Мікромережі

З прийняттям 21 серпня 2024 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань використання термінології у сфері енергетики» (далі – Закон № 3915-IX) національне законодавство поповнилось визначеннями термінів «мікромережа», «користувач мікромережі», «острівний режим мікромережі».

Відповідно до закону<sup>116</sup>, мікромережою є група взаємозв'язаних навантажень і розподіленої генерації із визначеними електричними межами, що утворюють локальну електроенергетичну систему на рівні системи розподілу електричної енергії, яка діє як єдиний керований об'єкт і здатна працювати паралельно з ОЕС України (паралельний режим роботи мікромережі) або в острівному режимі роботи мікромережі.

Користувачами мікромережі можуть бути фізична особа, у т.ч. фізична особа - підприємець, та/або юридична особа, яка відпускає (постачає) електричну енергію або отримує електричну енергію через мікромережу<sup>117</sup>.

З наведених визначень слідує, що мікромережа поєднує в собі установки з виробництва та установки споживання електричної енергії та може працювати в паралельному з енергосистемою режимі та, у разі необхідності, переходити в «острівний» режим для забезпечення власних потреб користувачів мікромережі в електричній енергії.

Поява у національному законодавстві таких визначень стала відповіддю на виклики, з якими стикаються, наразі, місцеві громади, яким необхідно забезпечити електричною енергією споживачів, особливо об'єктів критичної інфраструктури, у випадках екстрених відключень у зв'язку із обстрілами енергетичної системи російською федерацією.

**Наразі законодавством прямо не врегульовані питання створення мікромережі та її приєднання до мережі ОСР.** Впровадження мікромереж в Україні потребує визначення основних засад її створення та функціонування у Законі України «Про ринок електричної енергії» та подальшої імплементації через розробку та прийняття підзаконних

<sup>116</sup> Пункт (108) частини 1 статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>117</sup> Пункт (107) частини 1 статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

нормативно-правових актів, які регулюють відносини на роздрібному ринку електричної енергії.

Досвід інших країн<sup>118</sup> свідчить, що за розміром мікромережами можуть бути:

- мережі маленького населеного пункту: села, селища міського типу, невеликого міста або його частини;
- мережі котеджного або університетського містечка, садових або дачних кооперативів;
- внутрішні мережі житлових комплексів та багатоквартирних будинків;
- внутрішні мережі підприємств.

Мікромережа складається з таких обов'язкових компонентів:

- об'єкти генерації (СЕС, ВЕС, ГТУ, ГПУ та ін.). Більшість дослідників говорять про те, що внутрішні виробничі потужності в мікромережах можуть коливатись від 5 до 10 кВт або навіть до 20 МВт;
- об'єкти споживання;
- лінії, якими з'єднуються всі компоненти мікромережі;
- засоби автоматики для переключення в «острівний» режим.

Також мікромережа може включати УЗЕ.

При цьому, для створення мікромережі можуть використовуватись вже існуючі лінії електропередачі.

Проекти створення мікромереж є доволі високовартісними, але на початковому етапі. Рентабельність зростає поступово.

Насамперед під час планування таких проектів необхідно визначитись з кінцевою метою створення мікромережі. Якщо мета полягає у забезпеченні резервного живлення, то в такому випадку, можливо, доцільним буде розглянути організацію «енергетичного острова» в електричних мережах ОСР та порівняти за розміром капітальних інвестицій дві моделі роботи – в острівному режимі та одночасно з можливістю синхронної роботи із зовнішньою мережею.

«Енергетичний острів» організується ініціатором у порядку, визначеному Кодексом систем розподілу<sup>119</sup> та дозволяє приєднувати до мереж ОСР електроустановки користувачів та генеруючі об'єкти виробників/обладнанням УЗЕ, які при виникненні надзвичайних ситуацій можуть бути виокремлені разом з мережею від ОЕС України за допомогою засобів автоматики для роботи в ізолюваному (острівному) режимі.

***Отже, окремого правового інституту з регулювання питань щодо створення та функціонування мікромереж на сьогодні в законодавстві України не передбачено.*** Самих визначень, які стосуються безпосередньо мікромереж та їх режимів роботи недостатньо для врегулювання специфічних питань, які можуть виникати на різних етапах реалізації таких проектів. Тому доводиться звертатися до існуючих норм в законодавстві, що стосуються загального порядку щодо будівництва і розвитку об'єктів у сфері енергетики.

Відповідно, удосконалення умов щодо створення та функціонування мікромереж доцільно закріплювати законодавчо, зокрема, шляхом доповнення та внесення відповідних змін до Закону України «Про ринок електричної енергії» та їх імплементації у підзаконних нормативно-правових актах НКРЕКП. Зазначене питання може стати предметом окремих, більш глибоких досліджень.

118

<https://texty.org.ua/fragments/112300/sho-take-mikromerezhi-ta-yak-vony-mozhut-dopomohty-ukrayini-podolaty-en-erhetychnu-kryzu/>

<sup>119</sup> Кодекс систем розподілу в редакції постанови НКРЕКП від 05 грудня 2023 р. № 2274.

### 1.5.6. Малі системи розподілу (МСП)

Закон визначає МСП як **систему ліній**, допоміжного обладнання, обладнання для трансформації та перемикачів **від точки приєднання до мереж оператора системи розподілу або оператора системи передачі до точок приєднання електроустановок користувачів**, розташованих на обмеженій території об'єктів та/або земельних ділянок, які є власністю оператора МСП і **використовуються для розподілу електричної енергії користувачам**<sup>120</sup>.

Мережі можуть бути класифіковані як МСП за умови одночасного виконання таких умов<sup>121</sup>:

- мережі розташовані на обмеженій території об'єктів та/або земельних ділянок, крім ліній, якими приєднана МСП до мереж оператора системи розподілу або оператора системи передачі;
- електричні мережі МСП перебувають у власності оператора МСП;
- планова кількість користувачів МСП становить не менше двох;
- плановий середньомісячний обсяг розподілу електричної енергії МСП становить більше 5 тис. кВт·год;
- приєднана потужність МСП становить не менше 1 000 кВт, яка набута за результатами отримання послуги з приєднання, що завершена після 27 липня 2023 року;
- розподіл електричної енергії мережами здійснюється для користувачів, електроустановки яких розташовані на такій обмеженій території об'єктів та/або земельних ділянок;
- не здійснюється розподіл електричної енергії такими мережами побутовим споживачам;
- не здійснюється транзит електричної енергії мережами МСП за її межі.

До електричних мереж індустріальних парків закон висуває додаткові до вище зазначених умов критерії, виконання яких є обов'язковим для класифікації мереж індустріальних парків як МСП. МСП індустріальних парків не є предметом розгляду в цьому розділі

**Оператором МСП (ОМСП)** може бути суб'єкт господарювання, який на праві власності володіє мережами, класифікованими як МСП, отримав ліцензію НКРЕКП на провадження діяльності з розподілу електричної енергії МСП та дотримується правил провадження діяльності з розподілу електричної енергії малою системою розподілу, визначених ліцензійними умовами<sup>122</sup>.

**Отримання ліцензії є обов'язковим** для операторів мережі, яка буде класифікована як МСП, незалежно від кількості користувачів, яких він буде обслуговувати. Зазначена вимога, на нашу думку, є **необґрунтованою та покладає на ОМСП додаткові організаційні та адміністративні обтяження**, пов'язані з процесом ліцензування, звітування перед органом ліцензування, що є непропорційними при порівнянні з вимогами до звичайних ОСР.

Так, відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії ліцензію зобов'язаний отримувати суб'єкт господарювання, до мереж якого безпосередньо або через мережі інших власників приєднано не менше 50 000 споживачів (абонентів)<sup>123</sup>.

До ОМСП висувається ряд технічних та організаційних вимог, що зумовлює понесення оператором відповідних фінансових витрат. ОМСП повинен мати службу або фахівців відповідного напрямку для забезпечення безпечної, надійної та ефективної

<sup>120</sup> Пункт 41-1 частини 1 статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>121</sup> Частина 4 статті 49 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>122</sup> Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії малою системою розподілу, затверджені постановою НКРЕКП від 04 жовтня 2023 р. № 1813.

<sup>123</sup> Абзац четвертий пункту 1.3 глави 1 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 27 грудня 2017 р. № 1470.

експлуатації, технічного обслуговування МСР, виконання поточних ремонтів та ремонтів для усунення аварійних відключень.

Окрім цього, він має забезпечити наявність будівлі (приміщення), а також відповідних фахівців для організації прийому та обслуговування споживачів (абонентів), засоби комунікації зі споживачами (вебсайт у мережі Інтернет, електронна пошта). На своєму офіційному вебсайті ОМСР повинен оприлюднювати та постійно оновлювати всю необхідну інформацію про умови надання послуг з приєднання до МСР, послуг з розподілу електричної енергії МСР, примірні форми договорів на надання послуг та розмір плати за їх надання, показники якості послуг та інша інформація відповідно до законодавства.

ОМСР повинен здійснювати окремий облік витрат та доходів господарської діяльності з розподілу електричної енергії МСР та інших видів господарської діяльності, що здійснюються ним, а також подавати до НКРКЕКП фінансову та іншу галузеву звітність за результатами ліцензованої діяльності, що може вимагати залучення додатково фахівця або фахівців у сфері бухгалтерського обліку та звітності.

В той же час, на ОМСР не поширюється встановлена законом<sup>124</sup> заборона щодо здійснення ОСР діяльності з виробництва та/або передачі, та/або постачання електричної енергії, зберігання енергії. Отже, ОМСР можуть володіти генеруючими потужностями, установками зберігання енергії, поєднуючи діяльність з виробництва електричної енергії та/або зберігання енергії з виконанням функцій оператора МСР.

**Користувачами МСР** можуть бути юридичні особи або фізичні особи-підприємці, які відпускають або приймають електричну енергію до/з мереж МСР для задоволення своїх потреб<sup>125</sup>.

Встановлені законодавством вимоги до кваліфікації МСР **обмежують можливості операторів МСР здійснювати розподіл електричної енергії побутовим споживачам**, що значно звужують можливості по створенню МСР на основі локальних мереж, що належать місцевим громадам.

Досвід країн ЄС свідчить про те, що при відповідному регулюванні в деяких країнах створюються розгалужені мережі операторів систем розподілу на регіональному та муніципальному рівнях. У Німеччині в 2021 році налічувалося близько 740 операторів систем розподілу, які управляли місцевими електричними мережами. При чому 120 таких операторів – немуніципальні, а 583 – муніципальні.

До того ж, **зазначене обмеження не відповідає цілям Четвертого енергопакету «Чиста енергія для всіх європейців»**, який спрямований на максимальний доступ до ринку прос'юмерів – споживачів, які одночасно виробляють електричну енергію для власних потреб і продажу (малих підприємств та домогосподарств), та положенням статті 38 «Закриті системи розподілу» Директиви (ЄС) 2019/944 Європейського Парламенту і Ради від 05 червня 2019 року, яка за певних умов дозволяє розподіл електричної енергії побутовим споживачам. Директива також наділяє держави-члени повноваженнями дозволяти громадянським енергетичним спільнотам ставати «операторами закритої системи розподілу».

#### ***Відносини ОМСР з ОСР, ОСП, користувачами МСР та іншими учасниками ринку***

До отримання ліцензії на право здійснення діяльності з розподілу електричної енергії МСР суб'єкт господарювання - власник мереж у відносинах з ОСР виконує функції, має права та обов'язки **основного споживача**.

Користувачі мереж такого суб'єкта господарювання у відносинах з ОСР розглядаються як **субспоживачі**.

<sup>124</sup> Частина 5 статті 49, частини 1 і 2 статті 47 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>125</sup> Пункт 2.1 розділу II Кодексу систем розподілу, затвердженого постановою НКРКЕКП від 14 березня 2018 р. № 310.

Між ОСР та користувачами мережею основного споживача укладаються договори про надання послуг з розподілу електричної енергії. Суб'єкт господарювання - власник мережі укладає з ОСР два договори:

- договір споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії;
- договір про спільне використання технологічних електричних мереж (як основний споживач).

При цьому, **власник технологічних електричних мереж (основний споживач)** не має права відмовити оператору, до мереж якого приєднані його мережі, в укладенні договору про спільне використання технологічних електричних мереж.

За спільне використання технологічних електричних мереж ОСР сплачує власнику мереж плату, яка є еквівалентом вартісної участі ОСР в утриманні цих технологічних електричних мереж, що розраховується відповідно до методики, затвердженої НКРЕКП<sup>126</sup>, і включається до тарифу на послуги з розподілу електричної енергії.

На період дії ліцензії на провадження діяльності з розподілу електричної енергії МСР дія договорів, укладених ОСР з ОМСР як з основним споживачем та із користувачами МСР як із субспоживачами, призупиняється з дня отримання ОМСР такої ліцензії. ОМСР для забезпечення транспортування електричної енергії до території МСР укладає:

- договір про надання послуг з розподілу електричної енергії – у разі, якщо МСР приєднана до системи розподілу. Договір укладається між ОМСР та ОСР на весь обсяг електричної енергії, що надходить у мережі МСР;
- договір про надання послуг з передачі електричної енергії – у разі, якщо електричні мережі МСР приєднані до електричних мереж ОСП. Договір укладається між ОМСР та ОСП на обсяг споживання електричної енергії ОМСР.

У період дії ліцензії ОМСР:

- 1) надає користувачам МСР послуги з приєднання електроустановок користувачів до МСР, а також з розподілу електричної енергії;
- 2) може надавати послуги комерційного обліку, якщо користувач МСР не отримує послугу у незалежного постачальника послуг комерційного обліку;
- 3) має право виконувати функції постачальника електричної енергії користувачам МСР, за умови отримання відповідної ліцензії на право провадження діяльності з постачання електричної енергії споживачам.

ОМСР у відносинах з користувачами МСР виконує функції, має права та обов'язки ОСР з урахуванням особливостей, визначених для МСР Правилами роздрібного ринку електричної енергії та Кодексом систем розподілу.

В інших випадках, у відносинах з ОСР, ОСП та електропостачальником ОМСР виконує функції, має права та обов'язки споживача електричної енергії.

Купівля електроенергії для власних потреб здійснюється ОМСР як споживачем в обраного електропостачальника відповідно до Правил роздрібного ринку або самостійно на ринку – за двосторонніми договорами та на організованих сегментах ринку згідно з Правилами ринку та Правилами РДН та ВДР.

У разі припинення дії ліцензії на право провадження діяльності з розподілу електричної енергії МСР суб'єкт господарювання - власник електричних мереж набуває статусу основного споживача, а також починають діяти договори, раніше укладені ОСР з таким суб'єктом господарювання - власником електричних мереж як з основним споживачем та із користувачами його мереж як із субспоживачами.

#### ***Послуги з приєднання електроустановок користувачів до мереж МСР***

ОМСР надає особам, які мають намір стати користувачами МСР, послугу з приєднання їх електроустановок до МСР за процедурою нестандартного приєднання,

<sup>126</sup> Методика обрахування плати за спільне використання технологічних електричних мереж, затверджена постановою НКРЕ від 12 червня 2008 р. № 691.

визначеною Кодексом систем розподілу<sup>127</sup>, з урахуванням особливостей, визначених для приєднання до МСР<sup>128</sup>.

До МСР можуть бути приєднані електроустановки, призначені:

1) для споживання електричної енергії та/або зберігання енергії, сумарна приєднана потужність яких не перевищує величини замовленої потужності до приєднання МСР або величини його дозволеної до використання потужності;

2) для виробництва електричної енергії та/або зберігання енергії, сумарна приєднана потужність яких не перевищує величини замовленої потужності до приєднання МСР або величини його дозволеної до використання потужності.

Послуга з приєднання електроустановок особи, яка має намір стати користувачем МСР, надається ОМСР у порядку для нестандартного приєднання, визначеному Кодексом систем розподілу.

Для приєднання електроустановки ОМСР надає технічні умови, попередньо погоджені ним із ОСП або ОСР, до електричних мереж якого приєднана його МСР.

Приєднання здійснюється на підставі договору про приєднання електроустановок користувача до електричних мереж МСР, який укладається між ОМСР та особою, яка має намір стати користувачем МСР. Договір розробляється ОМСР з урахуванням істотних умов договору, визначених Кодексом систем розподілу, та розміщується на офіційному вебсайті ОМСР. Договір є публічним договором приєднання та укладається з урахуванням статей 633, 634, 641, 642 Цивільного кодексу України.

Вартість послуги з приєднання електроустановок особи, яка має намір стати користувачем МСР, визначається сторонами у договорі про приєднання, але **не повинна перевищувати величину плати за приєднання**, розраховану відповідно до Методики (порядку) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу<sup>129</sup> із застосуванням ставок плати за нестандартне приєднання потужності та ставок плати за створення електричних мереж лінійної частини, встановлених НКРЕКП для ОСР.

По завершенню процедури надання користувачу МСР послуги з приєднання ОМСР надає йому паспорт точки розподілу (передачі) приєднаних електроустановок, повідомивши про це ОСП або ОСР, до мереж якого приєднана МСР.

### ***Послуги з розподілу електричної енергії мережами МСР***

ОМСР зобов'язаний укласти договори про надання послуг з розподілу електричної енергії з усіма користувачами, електроустановки яких приєднані до електричних мереж на території діяльності такого оператора МСР.

Послуги з розподілу електричної енергії надаються споживачам МСР на підставі договору споживача про надання послуг з розподілу електричної енергії МСР, який є публічним договором приєднання та розробляється ОМСР на основі примірної форми договору споживача про надання послуг з розподілу електричної енергії МСР, затвердженої НКРЕКП<sup>130</sup>. За ініціативою однієї із сторін договір може бути оформлений в паперовій формі. ОМСР зобов'язаний розміщувати актуальну редакцію договору про надання послуг з розподілу електричної енергії на сторінці свого офіційного вебсайту та у власних центрах обслуговування споживачів.

У правах, обов'язках та функціях ОМСР діє у відносинах з користувачами МСР як ОСР та здійснює розподіл електричної енергії до електроустановок користувача МСР в точку розподілу.

<sup>127</sup> Глава 4.3 розділу IV Кодексу систем розподілу, затвердженого постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 310.

<sup>128</sup> Глава 4.9 розділу IV Кодексу систем розподілу, затвердженого постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 310.

<sup>129</sup> Методика (порядок) формування плати за приєднання до системи передачі та системи розподілу, затверджена постановою НКРЕКП від 18 грудня 2018 р. № 1965.

<sup>130</sup> Додаток 18 до Правил роздрібного ринку електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 312.

За послуги з розподілу електричної енергії ОМСП визначає користувачам МСП плату на рівні, що не повинна перевищувати максимальну (граничну) плату за послуги з розподілу електричної енергії МСП, яка не повинна перевищувати рівень встановленого тарифу на послуги з розподілу електричної енергії ОСР, який є власником найбільшої (за кількістю умовних одиниць енергетичного обладнання) системи розподілу електричної енергії на території області (міст Києва та Севастополя, Автономної Республіки Крим), перелік яких розміщено на офіційному вебсайті НКРЕКП, з урахуванням класу напруги на межі балансової належності між користувачем МСП і оператором МСП.

ОМСП забороняється виставляти користувачам інші платежі, крім плати за надання послуг з розподілу електричної енергії МСП та штрафних санкцій, пов'язаних з невиконанням умов договору про надання послуг з розподілу електричної енергії МСП.

Оплата послуг ОМСП з розподілу електричної енергії здійснюється:

- користувачем МСП;
- або електропостачальником такого користувача МСП у разі, якщо відповідно до умов договору про надання послуг з розподілу електричної енергії, укладеного між електропостачальником та ОМСП, електропостачальник зобов'язується оплачувати послуги з розподілу електричної енергії.

#### ***Комерційний облік електричної енергії в МСП***

ОМСП забезпечує комерційний облік електричної енергії та формування даних щодо обсягів прийому/віддачі електричної енергії на межі балансової належності електричних мереж ОМСП з ОСП або ОСР, до мереж якого приєднана МСП, а також обсягів електричної енергії, спожитої на власні потреби оператора МСП.

Користувач МСП самостійно або через уповноважену особу (наприклад, електропостачальника) забезпечує організацію комерційного обліку електричної енергії у власній точці комерційного обліку або оплачує послуги постачальника комерційного обліку, зареєстрованого в адміністратора комерційного обліку. ОМСП на території своєї ліцензійної діяльності може зареєструватися в адміністратора комерційного обліку в якості постачальника послуг комерційного обліку електричної енергії та надавати послуги комерційного обліку.

Послуги комерційного обліку надаються на підставі договору про надання послуг комерційного обліку, який укладається відповідно до Кодексу комерційного обліку електричної енергії. Постачальник послуг комерційного обліку отримує від замовника плату за надані послуги відповідно до умов укладеного договору про надання послуг комерційного обліку. За домовленістю з електропостачальником, користувач МСП може здійснювати оплату послуг комерційного обліку через електропостачальника.

#### ***Виконання функцій постачальника електричної енергії користувачам МСП***

ОМСП має право виконувати функції постачальника електричної енергії користувачам МСП, за умови отримання відповідної ліцензії на право провадження діяльності з постачання електричної енергії споживачам.

Постачання електричної енергії здійснюється на підставі договору про постачання електричної енергії споживачу, який розробляється на основі Примірного договору про постачання електричної енергії споживачу, форма якого затверджена НКРЕКП<sup>131</sup>. Договір укладається між електропостачальником (ОМСП) та споживачем електричної енергії (користувачем такої МСП) у порядку, визначеному Правилами роздрібного ринку електричної енергії.

В той же час, ОМСП повинен забезпечувати на своїй території діяльності недискримінаційний доступ будь-якому електропостачальнику, який має намір здійснювати діяльність з постачання електричної енергії споживачам, електроустановки яких приєднані на території діяльності такого ОМСП. В такому випадку ОМСП укладає з

<sup>131</sup> Додаток 5 до Правил роздрібного ринку електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 312.

електропостачальником договір електропостачальника про надання послуг з розподілу електричної енергії. Зміст договору визначається оператором МСР на основі Типового договору електропостачальника про надання послуг з розподілу електричної енергії, затвердженого НКРЕКП<sup>132</sup>.

*Підсумовуючи розглянуті вище положення, варто зазначити, що поточне регулювання створення та функціонування МСР дозволяє розглядати МСР як перспективну бізнес-модель побудови взаємовідносин між власниками локальних мереж та операторами систем розподілу.* Використання локальної мережі в режимі МСР має значні переваги перед її використанням як технологічних електричних мереж основного споживача, оскільки дозволяє власнику мережі (ОМСР) приймати самостійні управлінські рішення щодо її розвитку та ефективного використання. А при наявності у власника локальної мережі генеруючих установок та/або УЗЕ це дозволяє йому створювати функціонально самодостатні локальні системи електрозабезпечення користувачів МСР.

В той же час, в Україні склалася практика, коли громади, які володіють локальними мережами, не можуть створювати МСР на їх основі, та передають мережі на договірних засадах в управління ОСР. Причиною є встановлені регуляторні умови (вимоги) класифікації МСР, наявні організаційні бар'єри, пов'язані з ліцензуванням діяльності операторів МСР, питання економічної ефективності функціонування моделі МСР. Про неефективність поточного регулювання МСР свідчить той факт, що наразі НКРЕКП не кваліфіковано жодної МСР.

Загалом, спрощення дозвільних процедур дозволяє пришвидшити запуск нових генеруючих потужностей та УЗЕ шляхом розміщення їх на обмежених територіях (в громадах) з вже готовою мережевою інфраструктурою. Будівництво генеруючих установок, УЗЕ, які будуть здатні до тривалої роботи у разі перемикання на живлення власних потреб користувачів МСР, та забезпечення здатності регулювання активної та реактивної потужності, частоти та напруги, якості електроенергії у МСР, у перспективі може дозволити ініціювати питання організації «енергетичних островів» на основі МСР з обов'язковим визначенням у Кодексі систем розподілу технічних вимог до обладнання, порядку організації та функціонування таких «енергетичних островів». Питання подальшого розвитку МСР в цьому контексті може стати предметом окремих, більш глибоких досліджень.

### 1.5.7. Умови залучення інвестицій для розвитку проєктів у громадах

Існуючі програми фінансування для проєктів у сфері розподіленої генерації в громадах розглянуті у Том 1 цього дослідження. Тоді як метою даного розділу є визначення окремих правових аспектів щодо доступних інструментів для інвестицій у проєкти на місцевому рівні. Йдеться про наступні фінансові джерела:

- кошти місцевих громад та інші доступні громадам інструменти інвестування;
- кошти бюджетних установ, організацій, закладів, підприємств, заснованих на комунальній власності;
- міжнародна технічна допомога;
- залучені кошти (кредитні ресурси).

#### Інвестування місцевими громадами

На місцевому рівні інвестування здійснюється ОМС за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, інших, не заборонених законодавством, ресурсів. Повноваженнями щодо формування і реалізації політики у сфері економічного розвитку,

<sup>132</sup> Додаток 4 до Правил роздрібного ринку електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 312.

зокрема й залучення інвестицій у територіальні громади, наділені місцеві ради, які є представницькими ОМС.

### **Бюджетне фінансування**

ОМС в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

Склад доходів та видатків місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та щорічно законом про Державний бюджет України.

Складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів є бюджети розвитку місцевих бюджетів. Бюджети розвитку формуються за рахунок надходжень, які формуються відповідно до вимог Бюджетного кодексу України.

Статтею 71 Бюджетного кодексу України визначений перелік з 12 джерел надходжень, які формують бюджет розвитку, а саме:

- дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є комунальна власність;
- плата за надання місцевих гарантій;
- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»;
- 5% коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції;
- концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності;
- одноразова фіксована плата, визначена концесійним договором, та кошти, що надійшли у результаті реалізації забезпечення конкурсної пропозиції відповідно до умов концесійного конкурсу, щодо об'єктів комунальної власності;
- кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності, включаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;
- 55% до сільських, селищних, міських бюджетів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності;
- капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджетів;
- кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними;
- місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному бюджетним законодавством;
- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради.

З метою фінансування бюджету розвитку територіальними громадами можуть здійснюватися місцеві запозичення, які використовуються для підготовки та реалізації публічних інвестиційних проектів, які спрямовані на створення, приріст чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, що забезпечують виконання завдань, спрямованих на задоволення інтересів територіальних громад.

Здійснення місцевих запозичень регулюється Бюджетним кодексом України<sup>133</sup>, а також Порядком здійснення місцевих запозичень<sup>134</sup>. Також слід використовувати форми розрахунків при здійсненні місцевих запозичень<sup>135</sup> та Методичними рекомендаціями щодо організації здійснення місцевих запозичень<sup>136</sup>, якими визначені вимоги до форми рішення

<sup>133</sup> Стаття 74 Бюджетного кодексу України.

<sup>134</sup> Постанова Кабінету Міністрів України від «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» від 16 лютого 2011 р. № 110.

<sup>135</sup> Наказ Мінфіну «Про затвердження форм розрахунків під час здійснення місцевих запозичень» від 02 квітня 2024 р. №171.

<sup>136</sup> Наказ Мінфіну «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації здійснення місцевих запозичень, надання місцевих гарантій, управління місцевим боргом та гарантованим Автономною

про місцеве запозичення та затверджено форму Інформації про мету запозичення з обґрунтуванням доцільності його здійснення, очікувані результати, напрями спрямування залучених коштів.

Бюджет розвитку також може формуватися за рахунок надходжень коштів державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій та субвенцій, затверджених у законі про Державний бюджет України для відповідного місцевого бюджету.

Бюджетним законодавством визначений виключний перелік витрат бюджету розвитку<sup>137</sup>. Кошти бюджету розвитку можуть спрямовуватися, зокрема, на:

- капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам;
- внески органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;
- видатки на підготовку проектів державно-приватного партнерства, виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об'єктів комунальної власності;
- підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів;
- розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.

Капітальні видатки бюджету розвитку дозволяється спрямовувати, зокрема, на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Отже, законодавство дозволяє здійснювати громадам пряме інвестування в проекти будівництва об'єктів розподіленої генерації або через підприємства комунального сектору економіки (внески до статутного капіталу суб'єктів господарювання), створення спільних підприємств підприємствами комунального сектору економіки.

Крім цього, громади можуть спрямовувати видатки бюджету розвитку на заходи, спрямовані на підготовку територій для реалізації на них проектів приватних інвесторів.

### **Інші доступні громадам інструменти інвестування**

#### ***Енергосервісні договори***

З прийняттям у 2015 році Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» в Україні з'явився новий механізм залучення фінансування для впровадження заходів з підвищення енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності.

Під енергосервісом розуміється *комплекс технічних та організаційних енергозберігаючих (енергоефективних) та інших заходів, спрямованих на скорочення замовником енергосервісу споживання та/або витрат на оплату паливно-енергетичних ресурсів та/або житлово-комунальних послуг порівняно із споживанням (витратами) за відсутності таких заходів.*

Об'єктом енергосервісу можуть бути будівля, будинок, інша споруда або їх комплекс, група будівель (споруд), система інженерних споруд, об'єднаних єдиним технологічним циклом, або їх окреме енергоспоживаюче обладнання, які перебувають у державній або комунальній власності та щодо яких ЦОВВ, до сфери управління якого належить замовник енергосервісу (щодо об'єктів державної власності), виконавчим органом місцевої ради або місцевим органом виконавчої влади (щодо об'єктів комунальної власності) прийнято рішення про закупівлю енергосервісу.

---

Республікою Крим, обласною радою, міською, селищною чи сільською територіальною громадою боргом» від 16 травня 2024 р. №239.

<sup>137</sup> Частина 2 статті 71 Бюджетного кодексу України.

Укладення енергосервісних договорів здійснюється за процедурами публічних закупівель через систему Прозорро. У виключних випадках, якщо було двічі відмінено процедуру відкритих торгів, дозволяється застосувати переговорну процедуру закупівлі.

Для оцінки пропозицій учасників процедури закупівлі та визначення найбільш економічно вигідної пропозиції замовник як основний критерій оцінки тендерних пропозицій, замість критерія «ціна», застосовує критерій «показник ефективності енергосервісного договору». Показник ефективності енергосервісного договору визначається як сумарне за двадцятирічний період значення дисконтованих різниць між щорічними скороченнями витрат замовника та щорічними платежами виконавцю енергосервісу.

КМУ затверджено примірний енергосервісний договір, який є орієнтиром для бюджетних установ та інвесторів<sup>138</sup>. Оплата виконавцю енергосервісу за енергосервісним договором здійснюється за рахунок суми (або її частини) скорочення споживання та/або витрат на оплату енергії та/або житлово-комунальних послуг порівняно із споживанням (витратами) за відсутності таких заходів.

У разі якщо замовником енергосервісу є підприємство, яке здійснює діяльність за регульованим тарифом, кошти на оплату виконавцю енергосервісу за енергосервісним договором включаються до структури регульованих тарифів у обсязі, що не перевищує розмір економії енергії в результаті впровадження енергоефективних заходів за енергосервісним договором.

Щодо договорів енергосервісу, які реалізуються на об'єктах, які знаходяться в оперативному управлінні або господарському віданні розпорядників бюджетних коштів, то розпорядникам бюджетних коштів відповідно до Бюджетного кодексу України надано право брати довгострокові зобов'язання (більше ніж на один бюджетний рік) за енергосервісом на підставі істотних умов договору енергосервісу<sup>139</sup>. Таким чином, Бюджетним кодексом фактично гарантується здійснення платежів за енергосервісним договором протягом поточних та майбутніх бюджетних періодів у межах суми скорочення видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв (порівняно з видатками, які були б здійснені за відсутності енергосервісу).

Після закінчення строку дії енергосервісного договору або у разі його розірвання держава (щодо об'єктів енергосервісу, які знаходяться у державній власності) або відповідна територіальна громада (щодо об'єктів енергосервісу, які знаходяться у комунальній власності) набуває права власності без додаткової плати на майно, що було утворене (встановлене) за енергосервісним договором.

На здійснення енергосервісу можуть залучатися кошти виконавця енергосервісу, а також частково за рахунок грантів, державних програм та інших джерел, не заборонених законом. Тому, у 2023-2024 роках спостерігається активне залучення громадами приватних інвестицій енергосервісних компаній для будівництва СЕС, особливо що стосується закладів освіти та охорони здоров'я, водоканалів (див. Том 1, розділ 3.3).

### ***Державно-приватне партнерство***

Державно-приватне партнерство є одним з інструментів залучення інвестицій у проекти, яких потребують територіальні громади. Відносини між органами місцевого самоврядування та бізнесом щодо реалізації державно-приватного партнерства регулюються Законом України «Про державно-приватне партнерство».

**Державно-приватне партнерство** – це співробітництво між державою, територіальними громадами в особі відповідних державних органів (державних партнерів) та юридичними особами приватного права (приватних партнерів), що відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним законом.

До ознак державно-приватного партнерства належать:

<sup>138</sup> Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 845 «Про затвердження Примірного енергосервісного договору».

<sup>139</sup> Стаття 22 Бюджетного кодексу України.

1) створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта державно-приватного партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об'єктом;

2) довготривалість відносин (від 5 до 50 років);

3) передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;

4) внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство може застосовуватись у сферах виробництва, транспортування і постачання тепла; виробництва, розподілення та постачання електричної енергії.

Державно-приватне партнерство може реалізовуватись на підставі:

- концесійного договору;
- договору управління майном (з інвестиційними зобов'язаннями приватного партнера);
- договору про спільну діяльність;
- інших договорів, у тому числі змішаних.

Вид договору визначається в кожному випадку окремо з урахування об'єкта державно-приватного партнерства та мети його реалізації.

Об'єктами державно-приватного партнерства можуть бути як існуючі, зокрема відтворювані об'єкти, так і створювані або новозбудовані об'єкти.

Процедура реалізації державно-приватного партнерства доволі складна та передбачає:

- підготовку пропозиції про здійснення державно-приватного партнерства;
- аналіз ефективності здійснення державно-приватного партнерства, зокрема економічних та фінансових показників фінансової моделі; соціальних та екологічних наслідків реалізації державно-приватного партнерства; виявлення ризиків; обґрунтування вищої ефективності проекту із залученням приватного партнера порівняно з реалізацією проекту без такого залучення;
- прийняття органом місцевого самоврядування рішення про здійснення державно-приватного партнерства;
- проведення конкурсу та визначення приватного партнера;
- укладення договору в рамках державно-приватного партнерства з переможцем конкурсу;
- передачу об'єкта державно-приватного партнерства приватному партнеру (у разі реалізації відносно існуючого об'єкта).

Зважаючи на складність реалізації перевагами державно-приватного партнерства для територіальної громади є :

- залучення приватних інвестицій та використання новітніх технологій;
- зниження навантаження на бюджет та оптимізація бюджетних видатків на надання публічних послуг та утримання бюджетних установ;
- збереження за територіальною громадою права власності на об'єкт державно-приватного партнерства;
- підвищення ефективності управління об'єктами державної та комунальної власності;
- покращення якості публічних послуг для населення та бізнесу.

### **Реалізація публічних інвестиційних проєктів**

У 2018 році Бюджетний кодекс України було доповнено статтею 33-1<sup>140</sup>, якою визначено поняття та процедури планування, підготовки та реалізації публічних інвестиційних проєктів на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Щодо реалізації публічних інвестиційних проєктів та програм територіальних громад, законом передбачено, що їх планування повинно відбуватися відповідно до цілей та завдань, визначених відповідними документами стратегічного планування з урахуванням показників прогнозу місцевого бюджету. Орієнтиром для планування публічних інвестицій на місцевому рівні є пріоритетні галузі та основні напрями публічного інвестування.

Середньостроковий план пріоритетних публічних інвестицій держави розробляється ЦОВВ, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного і соціального розвитку, на підставі пропозицій міністерств відповідно до цілей і завдань документів стратегічного планування в межах доведеного Міністерством фінансів України (Мінфіном) орієнтовного граничного сукупного обсягу публічних інвестицій на середньостроковий період та схвалюється Стратегічною інвестиційною радою та затверджується КМУ одночасно із схваленням Бюджетної декларації.

Після затвердження середньострокового плану пріоритетних публічних інвестицій держави на його основі формується єдиний проєктний портфель публічних інвестицій держави, що схвалюється Стратегічною інвестиційною радою.

Єдиний портфель публічних інвестицій держави формуватиметься з використанням Єдиної інформаційної системи управління публічними інвестиційними проєктами, в основу якої покладено систему DREAM, Порядок функціонування та складові якої визначає КМУ. Таким чином, ця **інформаційна система стає банком даних про публічні інвестиційні проєкти**.

Єдиний проєктний портфель публічних інвестицій формується у вигляді пріоритезованого переліку публічних інвестиційних проєктів та програм публічних інвестицій за результатами їх підготовки, оцінки, пріоритезації та відбору. Розподіл коштів державного бюджету на підготовку та реалізацію публічних інвестиційних проєктів та програм публічних інвестицій, у т.ч. поданих територіальними громадами, здійснюється Міжвідомчою комісією з питань розподілу публічних інвестицій з урахуванням результатів пріоритезації відповідних проєктів та програм, включених до єдиного проєктного портфеля публічних інвестицій держави, та ступеня їхньої готовності до реалізації.

Таким чином, **за наявності пріоритезації проєктів розподіленої генерації та включенні територіальною громадою відповідного інвестиційного проєкту до Єдиної інформаційної системи управління публічними інвестиційними проєктами значно підвищуються шанси фінансування (співфінансування) інвестиційного проєкту за рахунок коштів державного бюджету.**

#### **Інвестування бюджетними установами, організаціями, закладами**

Згідно з чинним законодавством України бюджетні установи, організації, заклади є суб'єктами господарювання та наділені господарською компетенцією; мають право вільно здійснювати господарську діяльність, зазначену в установчих документах (у межах переліку платних послуг відповідно до їхніх функціональних повноважень) та надати послуги з провадження господарської (виробничої) діяльності.

Метою діяльності більшості бюджетних установ, організацій, закладів є забезпечення гарантованих державою прав громадян, (право на освіту, медичне обслуговування, соціальне забезпечення та інші), надання суспільно важливих послуг. Відповідно, бюджетні установи, організації, заклади надають послуги нематеріального

<sup>140</sup> Бюджетний кодекс України доповнено новою статтею 33-1 відповідно до Закону від 06 грудня 2018 р. № 2646-VIII, в редакції Закону від 16 січня 2025 р. № 4225-IX «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень».

характеру. Діяльність їх не є комерційною діяльністю. Зазвичай, бюджетні установи, організації, заклади є неприбутковими організаціями.

Бюджетні установи, організації, заклади мають обмежені можливості по самостійному здійсненню інвестування у проекти розподіленої генерації, що зумовлено їх особливим правовим статусом та вимогами бюджетного законодавства. Фінансування бюджетної установи, організації, закладу здійснюється з державного чи місцевого бюджету. Одночасно бюджетна установа, організація, заклад може надавати платні послуги, визначені чинним законодавством та положенням про устанovu, організацію, заклад. Джерелом фінансування бюджетної установи, організації, закладу також можуть бути інші, не заборонені законодавством кошти, зокрема, міжнародна технічна допомога, благодійна допомога.

Основою для фінансування бюджетної установи, організації, закладу є кошторис – основний фінансовий документ, що визначає доходи та витрати, пов'язані з діяльністю на бюджетний період, надає бюджетній установі, організації, закладу повноваження на отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання функцій і досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень. Кошторис бюджетної установи має два основних фонди: загальний фонд (надходження з бюджету) та спеціальний фонд (власні надходження установи, наприклад, плата за послуги, благодійна допомога).

Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та здійснюють платежі тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами в рамках бюджетного періоду, враховуючи необхідність виконання бюджетних зобов'язань минулих років; довгострокових зобов'язань за договорами енергосервісу, узятих на облік органами Казначейства України, за довгостроковими зобов'язаннями у рамках державно-приватного партнерства, узятими на облік органами Казначейства України<sup>141</sup>. Взяття середньострокових зобов'язань у зв'язку з реалізацією інвестиційних проєктів, Бюджетним кодексом України не передбачено.

Незважаючи на те, що бюджетні установи, організації, заклади отримують кошти із державного або місцевих бюджетів, кошти за надання суспільно важливих послуг вони мають проблеми з фінансуванням, браком коштів для оновлення матеріально-технічної бази, зокрема для реалізації проєктів будівництва об'єктів розподіленої генерації для забезпечення потреб власного електроспоживання. Це спричинено обмеженістю джерел формування фінансових ресурсів і жорсткою регламентацією бюджетним законодавством напрямів їх використання.

У зв'язку з цим, найбільш поширеним джерелом для реалізації проєктів будівництва об'єктів розподіленої генерації в бюджетних установах, організаціях, закладах у 2023-2024 роках залишалися асигнування державного або місцевих бюджетів, власні кошти бюджетних установ, організацій закладів, отримані за надання суспільно важливих послуг, а також міжнародна технічна допомога і кошти інших донорів.

### **Інвестування підприємствами, заснованими на комунальній власності**

Підприємства, засновані на комунальній власності, зазвичай, надають важливі соціальні послуги на території відповідної територіальної громади, такі як теплопостачання, водопостачання, водовідведення, збір та утилізацію відходів, громадський транспорт тощо. Такі підприємства, на відміну від бюджетних установ, організацій, закладів, мають на меті отримання прибутку, але основною їх задачею визначається забезпечення доступності та якості надання послуг для всіх мешканців громади. Фінансове забезпечення представляє не тільки процес мобілізації фінансових ресурсів підприємства, заснованого на комунальній формі власності, а також включає процес розподілу і використання фінансових ресурсів для досягнення поставлених перед підприємством цілей та завдань.

<sup>141</sup> Частина 1 статті 48 Бюджетного кодексу України.

Мобілізація фінансових ресурсів підприємств, заснованих на комунальній формі власності, передбачає формування дохідної частини, що включає:

**власні доходи:**

- доходи підприємства від основної діяльності, який формується за рахунок тарифів, що сплачуються споживачами за отримані комунальні послуги (водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, електропостачання, газопостачання, збір і утилізація відходів тощо);

- додатковим джерелом доходів можуть бути надходження від інших, не основних видів діяльності;

**бюджетне фінансування:**

- дотації з місцевих бюджетів - прямі фінансові трансферти, що надаються місцевими органами влади для підтримки функціонування комунальних підприємств, особливо у випадках, коли власні доходи не покривають витрати;

- субвенції з бюджету - цільова фінансова допомога для реалізації конкретних проектів або програм, наприклад, модернізації інфраструктури, впровадження енергозберігаючих технологій, реалізації інвестиційних проектів;

**кредити та позики:**

- підприємства, засновані на комунальній власності можуть залучати фінансування через комерційні банки для реалізації інвестиційних проектів або вирішення фінансових потреб;

- позики від міжнародних фінансових організацій, що можуть надавати пільгові кредити для реалізації інфраструктурних проектів;

**інші джерела фінансування:**

- гранти та міжнародна технічна допомога від міжнародних організацій та урядів інших країн, спрямовані на підтримку розвитку комунальної інфраструктури;

- благодійна допомога – фінансова допомога від підприємств, організацій та приватних осіб на досягнення конкретно визначених цілей, проектів.

**Оптимальним є поєднання різних джерел фінансування.** Використання підприємствами, заснованими на комунальній власності, різних фінансових інструментів, зокрема, використання із власними коштами коштів міжнародної технічної допомоги та позикових коштів дозволяє збалансувати фінансову модель інвестиційного проекту, та підвищує спроможність підприємства реалізовувати інвестиційні проекти, зокрема у сфері розподіленої генерації.

В той же час, негативний фінансовий стан підприємств, заснованих на комунальній власності, значною мірою ускладнює отримання кредитів та позик. Не завжди у підприємства є у наявності майно або майнові права, які можна передати фінансовій установі для забезпечення виконання зобов'язань за кредитним (позиковим) договором через його обтяження або заборону до приватизації. В таких випадках при нагоді буде **отримання гарантій від власника** (відповідного органу місцевого самоврядування).

Надання місцевих гарантій регулюється Бюджетним кодексом України, а також Порядком надання місцевих гарантій<sup>142</sup>. Щодо запозичень також слід керуватися затвердженими Мінфіном формою розрахунків при здійсненні місцевих запозичень<sup>143</sup>, а також методичними рекомендаціями щодо організації здійснення місцевих запозичень<sup>144</sup>, якими встановлено вимоги до форми рішення про місцеве запозичення та затверджено

<sup>142</sup> Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання місцевих гарантій» від 14 травня 2012 р. № 541.

<sup>143</sup> Наказ Мінфіну від 02 квітня 2024 р. №171 «Про затвердження форм розрахунків під час здійснення місцевих запозичень».

<sup>144</sup> Наказ Мінфіну від 16 травня 2024 р. №239 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації здійснення місцевих запозичень, надання місцевих гарантій, управління місцевим боргом та гарантованим Автономною Республікою Крим, обласною радою, міською, селищною чи сільською територіальною громадою боргом».

форму інформації про мету запозичення з обґрунтуванням доцільності його здійснення, очікувані результати, напрями спрямування залучених коштів.

Місцеві бюджети можуть надавати фінансову підтримку підприємствам, заснованим на комунальній власності, у формі дотацій та субсидій, які призначені для покриття поточних витрат або фінансування окремих проектів. Інвестиції з місцевих бюджетів можуть спрямовуватись для реалізації підприємствами, заснованими на комунальній власності, проектів будівництва нових або модернізацію існуючих об'єктів, зокрема на проекти у сфері розподіленої генерації. Внесення інвестиції може відбуватись через збільшення статутного капіталу суб'єкта господарювання.

При здійсненні інвестиційної діяльності підприємства, засновані на комунальній власності, які здійснюють діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, повинні керуватись законами та нормативно-правовими актами, які регулюють питання щодо формування, погодження з власниками, затвердження та виконання інвестиційних планів таких підприємств.

### **Міжнародна технічна допомога**

Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги визначений постановою КМУ «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» від 15 лютого 2002 р. № 153 (Порядок № 153). Він визначає міжнародну технічну допомогу як фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України.

Міжнародна технічна допомога обумовлена специфікою застосування даного джерела фінансування проектів та характеризується наступним чином:

- **форма допомоги** – фінансові ресурси (гранти), будь-яке майно, необхідне для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні, роботи або послуги, права інтелектуальної власності;

- **безоплатність** – надається на безоплатній основі;

- **цільове використання** – міжнародна технічна допомога надається на визначені цілі та напрями її використання;

- **джерела фінансування** – міжнародна технічна допомога фінансується міжнародними організаціями, урядами іноземних держав, фондами, фізичним та юридичними особами, тощо;

- **наявність податкових пільг** – передбачається звільнення від сплати ПДВ та мита при ввезенні товарів, які ввозяться як матеріальна технічна допомога;

- **підконтрольність** – передбачений моніторинг реалізації міжнародної технічної допомоги та звітність щодо цільового використання міжнародної технічної допомоги.

Відповідно до Податкового кодексу України<sup>145</sup>, звільняються від оподаткування ПДВ операції з постачання товарів та послуг на митній території України та ввезення на митну територію України товарів:

- як міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана у встановленому законодавством порядку;

- що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана у встановленому законодавством порядку.

Відповідно до Митного кодексу України<sup>146</sup> при ввезенні на митну територію України від оподаткування митом звільняються товари, що ввозяться в рамках міжнародної технічної допомоги відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

<sup>145</sup> Пункт 197.11 статті 197 Податкового кодексу України.

<sup>146</sup> Пункт (б) частини 1 статті 282 Митного кодексу України.

З огляду на нагальну потребу реалізації проєктів розподіленої генерації у місцевих громадах, обмеженість фінансових ресурсів держави та громад для їх фінансування, широку доступність для України у період війни донорської допомоги від іноземних держав та міжнародних організацій, наявність пільг, передбачених законодавством, саме **міжнародна технічна допомога є практичним інструментом отримання фінансових та матеріальних ресурсів.**

Для застосування податкових пільг повинні бути дотримані певні умови, а саме:

1) **Можливість застосування податкових пільг повинна бути передбачена міжнародною (рамковою) угодою між Україною та країнами (міжнародними організаціями), які виступають партнером з розвитку.** Перелік міжнародних рамкових угод можна віднайти на вебсайті КМУ в розділі «Міжнародна технічна допомога»<sup>147</sup>.

2) **Основним документом, який засвідчує право на податкову пільгу, є реєстраційна картка проєкту (програми) міжнародної технічної допомоги.**

3) **Закупівлі товарів, робіт, послуг мають здійснюватися відповідно до затвердженого плану закупівлі.** Контракт з постачальником має містити вказівку, що закупівля відбувається за кошти в рамках проєктів міжнародної технічної допомоги. При укладенні контракту з постачальником товарів, робіт або послуг постачальнику надається копія реєстраційної картки проєкту міжнародної технічної допомоги та копія плану закупівлі товарів, робіт і послуг, що придбані за кошти міжнародної технічної допомоги.

4) **Порядком № 153 передбачено, що виконавець та субпідрядник, що реалізують право на податкові пільги, передбачені законодавством та міжнародними договорами України, щомісяця до 20 числа складають та подають до органу Державної податкової служби України, в якому перебувають на обліку як платники податків, інформаційне підтвердження придбання товарів, робіт і послуг у пільговому режимі за кошти міжнародної технічної допомоги за проєктом (програмою)**<sup>148</sup>.

Слід пам'ятати, що саме **чітке дотримання процедури реєстрації та виконання проєктів міжнародної технічної допомоги дозволить досягти бажаного результату у вигляді звільнення операцій від сплати податку на додану вартість та ввізного мита.**

### **Ресурси інших донорів**

На окремі види міжнародної технічної допомоги, яка спрямовується на відновлення об'єктів енергетики, які постарали внаслідок військової агресії російської федерації, а також на реалізацію проєктів розподіленої генерації у громадах, не поширюються вимоги Порядку № 153. Серед таких можна відзначити кілька програм (проєктів), які показали найбільші обсяги підтримки впродовж 2022-2024 років: програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та програма допомоги Фонду підтримки енергетики України. Порядок відбору проєктів та/або підприємств, установ, організацій, яким спрямовується міжнародна технічна допомога, форма договірних відносин, порядок здійснення закупівель та контролю за використанням допомоги визначаються донорами.

**Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)** фінансується відповідно до міждержавних угод у відповідній сфері – Угоди про виконання завдання у сфері розвитку між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для сприяння більш прозорим та підзвітним процесам врядування за широкої участі громадян, Угоди про виконання завдання у сфері розвитку між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для сприяння стійкому економічному розвитку на широкій суспільній основі як засобу забезпечення сталої демократії в Україні.

Протягом 2023- 2024 років Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), серед іншого, передало для 32 міст України та двох університетів 91 когенераційну установку

<sup>147</sup> З переліком міжнародних рамкових угод можна ознайомитись за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga/mizhnarodni-ugodi-ta-normativno-pravova-baza>

<sup>148</sup> Форма Інформаційного підтвердження затверджена Додатком 8 до Порядку залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, затвердженого постановою КМУ від 15 лютого 2002 р. № 153.

сумарною потужністю 56,5 МВт для забезпечення автономної роботи об'єктів критичної інфраструктури.

У зв'язку з отримання **26 січня 2025 року** Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) наказу Державного департаменту США щодо зупинки програм допомоги на період проведення аудиту, **в Україні була призупинена реалізація всіх проєктів та видатків на них.**

**Програму допомоги Фонду підтримки енергетики України** (далі – Фонд) було створено у 2022 році за домовленістю Європейської Комісії та Міненерго для подолання наслідків російських атак на критично важливу енергетичну інфраструктуру. Структура організації Фонду дозволяє урядам, міжнародним фінансовим установам та організаціям, а також корпоративним донорам здійснювати внески для фінансування найнагальніших потреб українських енергокомпаній, таких як закупівля обладнання, запасних частин та інших технічних товарів, а також палива та послуг, необхідних для ремонту та підтримки інфраструктури енерго- та теплопостачання в Україні. Фондом управляє Секретаріат Енергетичного Співтовариства, що є виконавчий орган Енергетичного Співтовариства (Австрія, Відень). Енергетичне Співтовариство є міжнародною організацією, членами якої є Україна та ЄС. Секретаріат діє як довірена особа Фонду, а також як посередник між донорами та українською владою. Його послуги є безкоштовними.

**Форма договірних відносин.** Допомога вноситься донором на рахунок спеціального призначення після укладення Угоди про грант та Федуціарної угоди між донором, Секретаріатом Енергетичного Співтовариства як довірчою особою Фонду та Міністерством енергетики України. Угода може бути доповнена Декларацією про цільове призначення допомоги на конкретну мету та/або компанії. Вона доповнюється стандартними рамковими угодами між Міністерством енергетики України та відповідними українськими енергетичними компаніями.

**Запит на допомогу.** Українська енергетична компанія, яка відповідає вимогам Фонду, може звернутися за допомогою до Фонду через Міністерство енергетики України. Міністерство, за допомогою незалежних міжнародних експертів, перевіряє необхідність, корисність та терміновість запитуваних робіт і визначає їх пріоритетність відповідно до заздалегідь визначених критеріїв. Міністерство енергетики України затверджує кожен запит на допомогу.

**Закупівлі.** Закупівля обладнання, палива або послуг здійснюється незалежним закупівельним агентством відповідно до міжнародних стандартів. Процес контролюється Секретаріатом Енергетичного Співтовариства. Контракт укладається безпосередньо між постачальником та українською енергетичною компанією.

**Виплати.** Після завершення процедури закупівлі Секретаріат Енергетичного Співтовариства, як довірена особа Фонду, перераховує кошти безпосередньо постачальнику закуплених товарів, палива або послуг відповідно до умов договору. Кошти за програмою Фонду безпосередньо одержувачу допомоги не виплачуються.

**Звітність перед донорами.** Доставку та встановлення закуплених товарів відстежує Секретаріат Енергетичного Співтовариства за підтримки зовнішніх експертів. Донори отримують звіт, у якому їх інформують про те, як було використано їхній внесок. Секретаріат забезпечує незалежний аудит усього процесу.

Відповідно до інформації Секретаріату Енергетичного Співтовариства,<sup>149</sup> станом на 2 квітня 2025 року загальна сума перерахованих Фондом коштів становить 1 138 млн євро.

До 27 липня 2024 року до технічної допомоги, що надається Фондом підтримки енергетики України, не застосовувалися податкові пільги, які діють відносно міжнародної технічної допомоги або благодійної допомоги, що призводило до додаткового фінансового навантаження на отримувачів технічної допомоги Фонду.

<sup>149</sup> <https://www.energy-community.org/Ukraine/Fund.html>

З 27 липня 2024 року діють Закон України № 3853-IX та Закон України №3854-IX від 16 липня 2024 р., відповідно до яких на період дії в Україні воєнного стану, але не більш як до 1 січня 2026 року, звільнено від сплати ввізного мита та ПДВ обладнання, перелік якого визначається КМУ та яке ввозиться в рамках угод, фінансування за якими проводиться за рахунок Секретаріату Енергетичного Співтовариства.

### **Отримувачі міжнародної технічної допомоги**

В умовах війни, коли регулярні атаки на енергетичні об'єкти призводять до руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури, що ставить під загрозу повноцінну роботу об'єктів критичної та цивільної інфраструктури, у першу чергу, отримувачами міжнародної технічної допомоги та іншої донорської допомоги стали енергетичні підприємства, а громадах - підприємства, установи, організації, що є балансоутримувачами об'єктів критичної та цивільної інфраструктури (водоканали, заклади охорони здоров'я, освіти та ін.), які потребують сталого енергозабезпечення власних об'єктів.

В той же час, подекуди існує **проблема необхідності пошуку фінансування супутніх витрат**, зокрема, на розробку та погодження проектної документації, забезпечення приєднання до мереж, монтаж отриманого обладнання та здійснення пусконаладжувальних робіт. Незважаючи на запроваджені КМУ та НКРЕКП спрощення дозвільних процедур для об'єктів розподіленої генерації, в технічно складних проектах, подекуди, ці витрати складають значну частину від вартості отриманого від донорів обладнання.

Тож необхідно заздалегідь здійснювати пошук додаткових джерел фінансування таких супутніх витрат, зокрема розглянути варіанти, що будуть описані далі.

### **Залучені кошти (кредитні ресурси)**

Одним із інструментів для здійснення інвестування є залучення кредитних (боргових) ресурсів. Банки надають кредити позичальникам за наявності гарантії їх платоспроможності, під заставу належного позичальникові майна або під інші гарантії, прийняті у банківській практиці. Попередньо банки вивчають фінансовий стан позичальника, його платоспроможність, діяльність, що ним здійснюється, щоб спрогнозувати ризик непогашення кредиту.

Слід зазначити, що інвестиційні можливості у громад, підприємств державного або комунального сектору економіки є доволі обмеженими. Ставки по кредитах, що надаються українськими банками у поточному часі, не дозволяють використати цей інструмент в обсягах, необхідних для повномасштабної реалізації в громадах інвестиційних проектів у створення розподіленої генерації.

Так, громада та підприємства вимушені шукати доступ до більш дешевших позикових коштів міжнародних фінансових організацій та українських фінансових установ, які надаються відповідно до існуючих державних програм пільгового кредитування.

### **Кредитування міжнародними фінансовими організаціями**

Підприємства в Україні мають два основні джерела залучення зовнішнього фінансування – кредити українських банків та фінансування від міжнародних фінансових організацій (МФО). Наразі, українські банки не в змозі надати довгострокове фінансування за низькими процентними ставками, що є важливою умовою для реалізації великих вартісних інвестиційних проектів, особливо, що стосується проектів будівництва нових об'єктів з нуля.

За оцінкою Інституту Київська школа економіки, у вересні 2023 року середньозважена ставка українських банків за кредитами для нефінансових корпорацій становила 16,6% і аж 23% для фізичних осіб - підприємців. Робота з МФО надає можливість залучати фінансування на більш вигідних умовах.

Кожна МФО функціонує й підтримує програми та проекти розвитку згідно зі своїми статутними та програмними документами. МФО досягають цих цілей через надання кредитів і грантів національним урядам, органам місцевого самоврядування, підприємствам публічного та приватного секторів економіки. Для участі у програмах та проектах розвитку МФО країна повинна укласти міжнародну угоду, яка визначає правові рамки її співпраці з МФО.

Для надання фінансування МФО переважно використовують схожі підходи та процедури. При прийнятті рішень щодо фінансування проектів МФО керуються прийнятими ним документами. Такі документи визначають вимоги до проектів, порядок та строки для розроблення, підготовки, впровадження, завершення й оцінювання проекту. Процедури закупівель товарів, робіт і послуг за кошти, надані МФО, здійснюються відповідно до вимог МФО.

Одними з найбільших МФО, які кредитують проекти у сфері економічного розвитку, є інституції групи Світового банку, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО).

ЄБРР з початку повномасштабного вторгнення надав приватному сектору понад \$1,7 млрд. Наприкінці 2023 року ЄБРР підвищив акціонерний капітал на проекти в Україні до €4 млрд. Банк сконцентрувався в Україні на реалізації проектів з посилення енергетичної безпеки, відновлення критичної інфраструктури, продовольчої безпеки, а також розвитку торгівлі.

Наступний важливий гравець – ЄІБ надає кредити муніципалітетам у рамках Програми розвитку муніципальної інфраструктури України (загальний обсяг кредиту – €400 млн) для модернізації інфраструктури житлово-комунального господарства в містах України за такими напрямками: тепlopостачання, водopостачання та водовідведення, енергоефективність будівель, зовнішнє освітлення населених пунктів, поводження з побутовими відходами.

З березня 2022 року ЄІБ надав позик на €1,7 млрд, зокрема через кредитні лінії та гарантії нових позик малому та середньому бізнесу.

Із часу ратифікації Україною Рамкової угоди з НЕФКО у 2010 році ця МФО активно працює в Україні. Для міст України НЕФКО пропонує кредитування невеликих енергоощадних проектів у комунальному секторі – для шкіл, дитячих садочків, лікарень, спортивних споруд, вуличного освітлення тощо – в рамках програми «Енергозбереження».

Основну частину фінансування МФО надають у вигляді кредитів, які необхідно обслуговувати та повернути протягом періоду кредитної угоди. Серед переваг кредитування МФО називають:

- довгий термін погашення кредитів (до 30 років);
- довгий пільговий період (до 10 років);
- можливість різноманітних додаткових стимулів у формі грантів або технічної допомоги;

- низькі фіксовані процентні ставки відсоткові ставки (до 5-6% у валюті).

В той же час, залучення фінансування МФО має певні обмеження, які полягають у:

- більш складній стадії підготовки проекту до ухвалення рішення про надання кредиту, яка включає отримання гарантії від держави або місцевої гарантії (може тривати більше року);

- можливі додаткові витрати на проведення енергоаудиту, страхування ризиків проекту, його експертизу та інші;

- часто вимагають співфінансування проекту коштом позичальника або через залучення інших кредиторів.

Залучення позики чи кредиту МФО під державні та місцеві гарантії здійснюється з урахуванням вимог законодавства, що регулює відносини у відповідній сфері регулювання, а саме:

- Бюджетного кодексу України, яким визначено загальні умови здійснення місцевих запозичень, надання державних та місцевих гарантій, граничні обсяги державного (місцевого) боргу та державних (місцевих) гарантій, ведення Реєстру місцевих запозичень та місцевих гарантій<sup>150</sup>;

- Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яким встановлено повноваження місцевої ради та інших органів місцевого самоврядування за її рішенням здійснювати місцеві запозичення й отримувати позики згідно з вимогами Бюджетного кодексу України<sup>151</sup>;

- Постанови КМУ «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» від 16 лютого 2011 р. № 110, якою визначено механізм здійснення запозичень до міських бюджетів, порядок надсилання Мінфіну документів та інформації про запозичення і здійснення відповідних платежів;

- Постанови КМУ «Про порядок підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проєктів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями» від 27 січня 2016 р. № 70, якою регулюються окремі питання ініціації інвестиційних проєктів органами місцевого самоврядування, комунальними установами чи організаціями, підприємствами комунального сектору економіки;

- Наказів Мінфіну «Про затвердження форм розрахунків при здійсненні місцевих запозичень» від 22 жовтня 2015 р. № 922 та «Про затвердження Порядку ведення Реєстру місцевих запозичень та місцевих гарантій» від 25 липня 2012 р. № 866.

Проєкти реалізуються на підставі договору, укладеного Україною з відповідною МФО, договором між МФО і бенефіціаром, договором, що укладається з Мінфіном, та іншими договорами, необхідними для його реалізації.

**Під час використання кредитних коштів МФО необхідним є додержання умов фінансування, економічних критеріїв МФО** (зокрема, таких вимог як належний рівень його підготовки та чіткі гарантії повернення кредиту згідно з вимогами МФО, цільове використання запозичених коштів, досягнення цілей інвестиційного проєкту).

З огляду на складність залучення коштів МФО та необхідність дотримання всіх вимог, реалізація проєкту **може потребувати від позичальника залучення фахівців з відповідною підготовкою у проєктній діяльності, значних фінансових, організаційних ресурсів.**

#### **Пільгове кредитування українськими фінансовими установами**

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» передбачається надання державної підтримки суб'єктам малого і середнього підприємництва шляхом формування програм, в яких визначається механізм цієї підтримки. Державні програми підтримки затверджуються КМУ в установленому законом порядку.

У 2020 році КМУ оголосив про надання державною фінансовою підтримкою суб'єктами малого, у тому числі мікропідприємництва, та середнього підприємництва шляхом здешевлення вартості кредитів, що залучаються такими суб'єктами для провадження господарської діяльності. Для реалізації програми КМУ затвердив Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва<sup>152</sup>, яким були визначені:

- форма надання державної підтримки (часткова компенсація процентних ставок за кредитами суб'єктів підприємництва);
- напрями надання державної підтримки;
- максимальні суми кредиту (кредитів), за яким (якими) надається державна підтримка;

<sup>150</sup> Бюджетний кодекс України (пп. 16, 33, 35 частини 1 статті 2, статті 16-18, 74, частина 2 статті 79).

<sup>151</sup> Частина 1 статті 70 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР.

<sup>152</sup> Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 «Про надання фінансової державної підтримки».

- максимальні строки кредитування;
- порядок визначення базової процентної ставки;
- критерії, яким повинен відповідати суб'єкт підприємництва протягом усього періоду отримання державної підтримки.

Надання державної підтримки, передбаченої Порядком, може здійснюватися разом із іншою державною підтримкою, яка може надаватися місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування за рахунок місцевих бюджетів.

Відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва Мінфіном було розроблено та затверджено **програму «Доступні кредити 5-7-9%»** (див. Том 1, розділ 3.3). Програма реалізується Фондом розвитку підприємництва, власником якого є держава в особі Мінфіну.

У 2023 році рішенням КМУ<sup>153</sup> було дозволено надання державної підтримки за кредитами, що надаються на фінансування суб'єктів підприємництва, які здійснюють енергосервіс для підвищення енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності, **експлуатацію генеруючих установок, що виробляють електричну енергію з ВДЕ** без застосування «зеленого» тарифу та механізму ринкової премії, установок зберігання енергії, електростанцій інфраструктури та малих систем розподілу індустріальних парків.

Влітку 2024 року державну підтримку було поширено також на: а) **проекти будівництва та улаштування газотурбінних, газопоршневих та біогазових генераційних установок**; б) впровадження заходів з енергоефективності об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку і житлово-будівельним кооперативом, включаючи придбання та улаштування генеруючих установок, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, установок зберігання електричної енергії та допоміжного обладнання<sup>154</sup>.

Окремо діє **програма кредитування Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації** (див. Том 1, розділ 3.3).

1 січня 2024 року набули чинності зміни до Бюджетного кодексу України<sup>155</sup>, якими у складі спеціального фонду Державного бюджету України створено Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації (Фонд декарбонізації) та визначено правові засади його функціонування.

Фонд декарбонізації зареєстровано у формі акціонерного товариства. 26 серпня 2024 року фондом отримано ліцензію НБУ на кредитування та його внесено до реєстру фінансових компаній, а 6 грудня 2024 року отримано ліцензію НБУ на впровадження фінансового лізингу та факторингу. Фонд декарбонізації фактично запрацював з вересня 2024 року.

Метою створення АТ «Фонд декарбонізації України» є співфінансування проєктів (заходів), що призводять до скорочення викидів CO<sub>2</sub>. АТ «Фонд декарбонізації України» поповнюється за рахунок відрахувань податку за викиди CO<sub>2</sub> (вид екологічного податку). Також АТ «Фонд декарбонізації України» можуть залучатися державні запозичення та інші не заборонені законом надходження.

Мінрозвитку є головним відповідальним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджету фонду. Розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня є Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження.

<sup>153</sup> Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2023 р. № 1016 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і № 29».

<sup>154</sup> Постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 2024 р. № 708, від 05 липня 2024 р. № 791.

<sup>155</sup> Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» від 11 квітня 2023 року № 3035-IX.

КМУ затверджено Порядок використання коштів Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації<sup>156</sup>, яким деталізовано заходи, які фінансуються Фондом декарбонізації та механізм надання коштів фонду.

У 2025 році видатками державного бюджету передбачено 1,75 млрд грн на виконання завдань АТ «Фонд декарбонізації України»<sup>157</sup>.

Кошти АТ «Фонд декарбонізації України» спрямовуються на наступні категорії проєктів за такими критеріями:

- Енергоефективність виробництва: зниження енергоємності виробництва за рахунок заміни обладнання, встановлення котлів на альтернативних видах палива;
- Впровадження проєктів генерації з ВДЕ: заміщення енергії з мережі енергією з відновлюваних джерел енергії;
- Впровадження високоефективної когенерації: заміщення горючих корисних копалин альтернативними видами палива та енергією з ВДЕ;
- Енергоефективність будівель: термомодернізація, що дозволяє досягнути клас енергетичної ефективності будівлі вище мінімальних вимог;
- Електротранспорт: заміщення споживання на транспорті моторного палива за рахунок використання транспорту з електротягою.

Відповідно до правил кредитування<sup>158</sup>, Фонд декарбонізації може вимагати забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, яке приймається у вигляді застави рухомого, нерухомого майна, майнових прав, поруки власника позичальника та/або іншої платоспроможної особи, що відповідає вимогам фонду, в іншій формі забезпечення за рішенням фонду.

АТ «Фонд декарбонізації України» оцінює потенційного позичальника на кредитну спроможність, а Держенергоефективності оцінює проєкти на відповідність встановленим критеріям. У разі позитивного рішення позичальник підписує з Держенергоефективності добровільну угоду з енергоефективності (декарбонізації), якою визначаються показники енергоефективності та скорочення обсягу викидів вуглецю, яких має досягти позичальник. З АТ «Фонд декарбонізації України» позичальник укладає кредитний договір.

**Отримувачами пільгових кредитів Фонду декарбонізації**, зокрема, можуть бути енергосервісні компанії, підприємства державного та комунального сектору, ОМС.

*Отже, на основі проведеного огляду можна зробити висновок про наявність передумов для створення сприятливих умов щодо інвестування в проєкти розподіленої генерації на місцевому рівні.*

Різноманітність доступних фінансових джерел та інструментів – від прямого бюджетного фінансування та запозичень до інноваційних механізмів, таких як енергосервіс та державно-приватне партнерство – відкриває значні можливості для громад; а внесення проєктів до Єдиної інформаційної системи управління публічними інвестиційними проєктами є ключовим для залучення державного фінансування.

Оптимальне поєднання власних бюджетних ресурсів, міжнародної допомоги, пільгового кредитування та інструментів державно-приватного партнерства є ключовим для підвищення енергетичної безпеки та сталого розвитку територіальних громад.

Водночас варто зазначити, що найбільшої підтримки потребують менш спроможні громади, як у питаннях щодо планування, так і безпосередньої реалізації проєктів та залучення необхідних для цього коштів.

<sup>156</sup> Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації» від 21 червня 2024 р. № 761.

<sup>157</sup> Додаток № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19 листопада 2024 року № 4059-ІХ.

<sup>158</sup> З Правилами кредитування АТ «Фонд декарбонізації України» позичальників для реалізації ними заходів у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю можна ознайомитись за посиланням: <https://res2.weblium.site/res/66baedc5c18cf546fa108bc6/67c1efdaaebc65d854d1bed7>

*Загалом, розглянувши основні правові аспекти щодо розвитку розподіленої генерації та мікромереж в Україні, виявлено як сприятливі умови, так і певні недоліки, які потребують законодавчого врегулювання, щоб уникнути ризиків для розгортання проєктів енергостійкості у громадах. Відповідні бар'єри та рекомендації щодо їх усунення детальніше розглядаються у розділі 4.*

Водночас, важливо розглянути основні аспекти правового регулювання розвитку розподіленої генерації у країнах ЄС, враховуючи, зокрема євроінтеграційний контекст для України. Тому наступні два розділи присвячені загальному огляду законодавства ЄС у цій сфері та порівняння з нормативно-правовим регулюванням в Україні. Цей підхід дозволяє глибше зануритися в специфіку європейського досвіду, виокремити його ключові особливості та зрозуміти, як вони можуть бути застосовані в українських реаліях.

## **2. Огляд директив, регламентів і стандартів ЄС у сфері регулювання розподілених енергетичних ресурсів**

### **2.1 Загальний огляд правового регулювання ЄС**

Розподілена генерація вже давно є важливим елементом енергетичної політики ЄС. Це стало можливим завдяки значній кількості інновацій та сильній політичній волі держав-членів. Широке впровадження розподіленої генерації чудово узгоджується з цілями Європейського зеленого курсу (European Green Deal), оскільки вона сприяє ефективнішому використанню ресурсів, підвищує стійкість енергетичної системи та прискорює декарбонізацію<sup>159</sup>.

На думку експертів<sup>160</sup>(Ksenia Poplavskaya, Laurens de Vries), розподілена генерація має потенціал стати повноцінною альтернативою традиційному виробництву електроенергії, надаючи послуги з балансування операторам системи передачі Проте, інтеграція змінних ВДЕ створює значні виклики для мережевої інфраструктури держав-членів ЄС. Ці мережі були спроектовані та побудовані для традиційної, централізованої форми постачання енергії.

Децентралізована система з високою часткою ВДЕ є менш передбачуваною, ніж централізована система, що залежить від викопних видів палива. Оператори стикаються з труднощами при реагуванні на піки попиту та падіння пропозиції. Важливо зазначити, що без належного управління розподілена генерація може призвести до збільшення вартості електроенергії та посилення нерівності між власниками енергетичних ресурсів та тими, хто їх не має<sup>161</sup>. У цьому контексті ЄС докладає значних зусиль для **забезпечення належного правового регулювання енергоринку та подолання енергетичної бідності**.

Поширення розподіленої генерації у світі продовжує зростати, як і розмір ринку. За даними дослідження канадсько-індійської компанії Precedence Research, глобальний ринок розподіленої генерації енергії оцінюється в \$337,4 млрд у 2024 році. Він зріс до \$382,27 млрд у 2025 році і, за прогнозами, перевищить \$1176,09 млрд до 2034 року<sup>162</sup> (див. рис. 2.1). Це дослідження охоплює ключові регіони, включаючи Північну Америку, Європу, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Латинську Америку, Близький Схід та Африку.

<sup>159</sup> Will distributed energy resources (DERs) change how we get our energy? ESPRS. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/651944/EPRS\\_ATA\(2020\)651944\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/651944/EPRS_ATA(2020)651944_EN.pdf)

<sup>160</sup> Ksenia Poplavskaya, Laurens de Vries. Distributed energy resources and the organized balancing market: A symbiosis yet? Case of three European balancing markets. Energy Policy - Volume 126, 2019, Pages 264-276. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.11.009> or <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421518307328>

<sup>161</sup> Will distributed energy resources (DERs) change how we get our energy? ESPRS. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/651944/EPRS\\_ATA\(2020\)651944\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/651944/EPRS_ATA(2020)651944_EN.pdf)

<sup>162</sup> Power Transmission and Distribution Market Size, Share and Trends 2024 to 2034. Precedence Research. URL: <https://www.precedenceresearch.com/power-transmission-and-distribution-market>



2019/944)<sup>165</sup> використовується для позначення тих, хто одночасно і виробляє, і споживає електроенергію. Активні споживачі можуть продавати надлишок електроенергії, виробленої за допомогою ВДЕ, в загальну мережу, збільшуючи таким чином частку відновлюваної генерації. За оцінками дослідження CE Delft<sup>166</sup> проведеного ще у 2016 році, 83% домогосподарств ЄС можуть долучитися до виробництва електроенергії до 2050 року.

ЄС сприяє інтеграції ВДЕ на основі системи програмних документів, що призначені для досягнення вуглецевої нейтральності та підвищення енергоефективності (див. рис. 2.2). Так **Четвертий енергетичний пакет ЄС, відомий як «Чиста енергія для всіх європейців»**<sup>167</sup> і прийнятий у 2019 році, запровадив нові правила для відновлюваної енергії, стимули для споживачів і обмеження на субсидії для електростанцій, наприклад, механізми потужності<sup>168</sup>. Це вимагало підготовки планів пом'якшення ризиків кризових явищ в електроенергетиці та розширення компетенції ACER<sup>169</sup> щодо транскордонної співпраці.



Рис. 2.2 – Розвиток енергетичного регулювання в ЄС

Джерело: адаптовано з Таранець К. Переваги четвертого енергопакету ЄС для споживачів<sup>170</sup>

Четвертий енергопакет містить норми, що **розширюють права фізичних осіб виробляти, зберігати або продавати власну енергію самостійно, через агрегатора або**

<sup>165</sup> Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (recast) (Text with EEA relevance.). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0944>

<sup>166</sup> Kampman B., Blommerde J., Afman M. The potential of energy citizens in the European Union. Delft, CE Delft, September 2016. URL:

[https://ce.nl/wp-content/uploads/2021/03/CE\\_Delft\\_3J00\\_Potential\\_energy\\_citizens\\_EU\\_final\\_1479221398.pdf](https://ce.nl/wp-content/uploads/2021/03/CE_Delft_3J00_Potential_energy_citizens_EU_final_1479221398.pdf)

<sup>167</sup> Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the regions and the European Investment Bank Clean Energy For All Europeans. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52016DC0860>

<sup>168</sup> Internal energy market. Fact Sheets on the European Union. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/45/internal-energy-market>

<sup>169</sup> Агентство ЄС із співробітництва регуляторів енергетики (ACER) було створено в 2009 році та функціонує з березня 2011 року. ACER відповідає за сприяння співпраці між національними органами регулювання енергетики на регіональному та європейському рівнях, особливо в транскордонних регіонах

<sup>170</sup> Таранець К. Переваги четвертого енергопакету ЄС для споживачів. Презентація ТОВ «Ернст енд Янг». URL: <https://kompek.rada.gov.ua/uploads/documents/31124.pdf>

**в межах енергетичної спільноти.** Реформа структури ринку електроенергії обумовила запровадження нових правил для довгострокових договорів. Також було посилено **захист вразливих споживачів** та передбачено додаткові заходи **подолання енергетичної бідності**. Цими ж правилами було обмежено можливість встановлення заборонених платежів для споживачів, що заважали їм споживати та продавати надлишки електроенергії, виробленої з допомогою власної генерації (наприклад, «податок на сонце» в Іспанії<sup>171</sup>).

В свою чергу **П'ятий енергетичний пакет, відомий як «Fit For 55»<sup>172</sup>**, був ухвалений у 2024 році. Цей пакет **узгоджує енергетичні цілі ЄС з новими кліматичними амбіціями**, спрямованими на зменшення викидів CO<sub>2</sub>. Крім того, він поширює дію газового пакету на водень.

Важливою складовою "Fit For 55" є зміна норм Директиви про енергетичну ефективність будівель. Це передбачає визначення конкретних заходів для прискорення темпів реконструкції будівель. Таким чином, **переглянуті та доповнені правила мають сприяти досягненню цілей з енергоефективності, збільшенню використання ВДЕ, а також скороченню викидів парникових газів у будівельному секторі.**

Правовою основою для створення та регулювання спільного енергетичного ринку ЄС є статті 114 і 194 Договору про функціонування ЄС<sup>173</sup>. Зокрема, у статті 194 (TFEU) зазначено, що енергетика є спільною відповідальністю держав-членів ЄС і ЄС. Водночас кожна держава-член має право вирішувати умови використання власних енергетичних ресурсів, вибирати між різними джерелами енергії та визначати загальну структуру свого енергопостачання.

Загалом регулювання європейського енергетичного ринку забезпечується низкою директив та регламентів ЄС. Частину цих актів (за виключенням нафти, газу, ядерної енергетики, маркування продуктів), що передбачають регулювання PER, за напрямками можна поділити на ті, що:

- 1) спрямовані на підвищення енергоефективності;
- 2) поширені на протидію зміні клімату;
- 3) стимулюють збільшення використання ВДЕ;
- 4) визначають організаційні засади побудови енергетичного ринку (див. рис. 2.3).

<sup>171</sup> Tomasi S. The (Non) impact of the Spanish "Tax on the Sun" on photovoltaics prosumers uptake. Energy Policy. Volume 168, September 2022, 113041. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113041>

<sup>172</sup> Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate target on the way to climate neutrality. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0550>

<sup>173</sup> Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4301854>  
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12016E194>

| Енерго-ефективність   | Клімат   | ВДЕ  | Організація енергоринку   |
|---|--|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Директива (ЄС) 2018/844</li> <li>✓ Директива (ЄС) 2018/2002</li> <li>✓ Директива (ЄС) 2024/1275</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Регламент (ЄС) 2018/1999</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Директива (ЄС) 2018/2001</li> <li>✓ Директива (ЄС) 2023/2413</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Директива (ЄС) 2019/944</li> <li>✓ Регламент (ЄС) 2019/943</li> <li>✓ Регламент Комісії (ЄС) (ЄС) 2017/2195</li> <li>✓ Регламент Комісії (ЄС) 2017/2195</li> </ul> |

Рис. 2.3 – Основні нормативно-правові акти ЄС, що регулюють РЕР<sup>174\*</sup>

Примітка:

\*На цьому рисунку показано невичерпний перелік актів ЄС, які регулюють розвиток РЕР, в т.ч. розподіленої генерації, проте які є основними на думку авторів цього дослідження.

Таким чином, регулювання ринку електричної енергії ЄС та, зокрема, РЕР здійснюється відповідно до таких актів права ЄС як:

1) **Директива (ЄС) 2019/944** від 5 червня 2019 року про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії та внесення змін до Директиви 2012/27/ЄС<sup>175</sup> (далі – Директива (ЄС) 2019/944) (організація енергоринку); це основоположний документ, який встановлює загальні правила для виробництва, передачі, розподілу, зберігання та постачання електроенергії, а також положення про захист прав споживачів з метою створення дійсно інтегрованих конкурентних, орієнтованих на споживача, гнучких, справедливих і прозорих ринків електроенергії в ЄС. Також Директивою (ЄС) 2019/944 визначаються такі питання, як доступ до мережі, роль операторів систем розподілу (DSO) і права активних споживачів (active customer);

2) **Директива (ЄС) 2023/2413** Європейського Парламенту та Ради від 18 жовтня 2023 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2018/2001, Регламенту (ЄС) 2018/1999 та Директиви 98/70/ЄС щодо сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел, а також про скасування Директиви Ради (ЄС) 2015/652<sup>176</sup> (далі – Директива (ЄС) 2023/2413)) (організація енергоринку);

3) **Регламент (ЄС) 2019/943** Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про внутрішній ринок електроенергії<sup>177</sup> (далі – Регламент(ЄС) 2029/943))(організація енергоринку);

4) **Регламент Комісії (ЄС) 2017/2195** від 23 листопада 2017 року, що встановлює настанови щодо балансування електроенергії<sup>178</sup> (далі – Регламент (ЄС) 2017/2195)) (організація енергоринку);

174

<sup>175</sup> Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (recast). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/944/2024-07-16>

<sup>176</sup> Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/2413/oj>

<sup>177</sup> Regulation (EU) 2019/943 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the internal market for electricity (recast) (Text with EEA relevance.) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/943/oj>

<sup>178</sup> Commission Regulation (EU) 2017/2195 of 23 November 2017 establishing a guideline on electricity balancing (Text with EEA relevance. ). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/2195/oj>

5) **Директива (ЄС) 2018/2001** Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року про сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел (перероблена) (Текст стосується ЄЗ)<sup>179</sup> (RED II): встановлює цілі щодо впровадження відновлюваної енергії в розподілену генерацію (ВДЕ, організація енергоринку);

6) **Директива (ЄС) 2023/2413** Європейського Парламенту та Ради від 18 жовтня 2023 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2018/2001, Регламенту (ЄС) 2018/1999 та Директиви 98/70/ЄС щодо сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел, а також про скасування Директиви Ради (ЄС) 2015/652<sup>180</sup>: посилює інтеграцію відновлюваної енергії в енергетичну мережу (ВДЕ, організація енергоринку);

7) **Директива (ЄС) 2018/844** Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви 2010/31/ЄС про енергетичну ефективність будівель та Директиви 2012/27/ЄС про енергоефективність<sup>181</sup> (підвищення енергоефективності);

8) **Директива (ЄС) 2018/2002** Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року про внесення змін до Директиви 2012/27/ЄС щодо енергоефективності<sup>182</sup>;

9) **Директива (ЄС) 2024/1275** Європейського Парламенту та Ради від 24 квітня 2024 року про енергетичну ефективність будівель<sup>183</sup> (клімат, ВДЕ, організація енергоринку);

10) **Регламент (ЄС) 2018/1999** Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року про управління Енергетичним союзом і кліматичні дії<sup>184</sup> (клімат); встановлює необхідну законодавчу основу для надійного, інклюзивного, економічного, прозорого та передбачуваного управління Енергетичним союзом і кліматичними діями (механізм управління), що забезпечує досягнення до 2030 року та довгострокових цілей і завдань Енергетичного союзу відповідно до Паризької угоди 2015 року про зміну клімату після 21-ї Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату<sup>185</sup> («Паризька угода») шляхом взаємодоповнюючих, узгоджених та амбітних зусиль Союзу та його держав-членів, одночасно обмежуючи адміністративну складність.

*Отже, ЄС активно розвиває правову базу для підтримки РЕР, враховуючи розподілену генерацію, що відображено у таких ініціативах, як Четвертий та П'ятий енергетичні пакети. Ці ініціативи спрямовані на посилення ролі ВДЕ, підвищення енергоефективності будівель, зменшення викидів та захист прав споживачів, створюючи комплексну регуляторну архітектуру для сталого та децентралізованого енергетичного майбутнього.*

<sup>179</sup> Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/2001/oj>

<sup>180</sup> Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/2413/oj>

<sup>181</sup> Directive (EU) 2018/844 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings and Directive 2012/27/EU on energy efficiency. URL: <https://eurlex.europa.eu/eli/dir/2018/844/oj>

<sup>182</sup> Directive (EU) 2018/2002 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 amending Directive 2012/27/EU on energy efficiency. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/2002/oj>

<sup>183</sup> Directive (EU) 2024/1275 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the energy performance of buildings (recast) (Text with EEA relevance). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L\\_202401275](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401275)

<sup>184</sup> Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, amending Regulations (EC) No 663/2009 and (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council, Directives 94/22/EC, 98/70/EC, 2009/31/EC, 2009/73/EC, 2010/31/EU, 2012/27/EU and 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directives 2009/119/EC and (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 525/2013 of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eurlex.europa.eu/eli/reg/2018/1999/oj>

<sup>185</sup> The United Nations Framework Convention on Climate Change. Website of United Nations Climate Change. URL: [https://unfccc.int/files/essential\\_background/background\\_publications\\_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf](https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf)

## 2.2. Розподілена генерація

Розподілена генерація в ЄС відноситься до децентралізованого виробництва електроенергії поблизу точки споживання з використанням відновлюваних і малих джерел енергії. Основні її переваги, які відмічають на практиці: може підвищувати енергетичну стійкість, сприяє балансуванню та допомагає зменшити втрати при передачі електроенергії.

Директива (ЄС) 2019/944 встановлює правила для внутрішнього ринку електроенергії, забезпечуючи справедливий доступ для учасників у сфері розподіленої генерації, а Регламент (ЄС) 2019/943 передбачає створення ринкових механізмів для інтеграції відповідних об'єктів.

Відповідно до Директиви (ЄС) 2019/944 виділяються **три групи учасників у сфері розподіленої генерації**:

- активні споживачі та енергетичні спільноти (беруть участь у децентралізованому виробництві та споживанні енергії);
- постачальники та агрегатори електроенергії (сприяють участі на ринку виробників електроенергії, виробленої об'єктами розподіленої генерації);
- оператори систем розподілу (DSO) та оператори систем передачі (TSO) (інтегрують РЕР у місцеві мережі та забезпечують стабільність мережі).

Директива (ЄС) 2019/944 визначає **активних споживачів** (active consumers) як індивідуальні особи, домогосподарства або підприємства, які виробляють, споживають, зберігають і продають електроенергію (наприклад, власники сонячних фотоелектричних установок на даху). Активний споживач може брати участь в енергетичних ринках **безпосередньо** або через **агрегаторів**.

**Енергетичні спільноти** (Citizen Energy Communities, CEC) і **спільноти з відновлюваної енергії** (Renewable Energy Communities, REC) – це групи споживачів і виробників, які спільно керують локальними системами, до складу яких входять також об'єкти розподіленої генерації. Енергетичні спільноти мають право розподіляти електроенергію в межах громади.

В свою чергу оператор системи розподілу (DSO) відповідає за управління місцевою електромережею, забезпечення стабільності та інтеграцію РЕР. Відповідно до принципів, визначених у Директиві (ЄС) 2019/944, **не дозволяється дискримінувати малих виробників у наданні доступу до мережі**.

**Агрегатори** – це сторонні постачальники послуг у сфері розподіленої генерації, які об'єднують електроенергію від кількох малих виробників для участі в ринку електроенергії. Вони сприяють програмам реагування на попит і дозволяють розширити доступ до ринку для малих виробників.

**Оператори УЗЕ** керують накопичувачами енергії, зокрема акумуляторами, щоб збалансувати попит і пропозицію. Оператор УЗЕ повинен мати доступ до ринку та відповідати правилам прозорості та недискримінації.

**Постачальники та трейдери електроенергії** – це компанії, які купують електроенергію у виробників і продають її споживачам. Вони повинні забезпечувати справедливе ціноутворення та прозорість контрактів під час роботи з споживачами.

Права та обов'язки суб'єктів (активних споживачів, енергетичних спільнот та спільнот з відновлюваної енергії) у розподіленій генерації ЄС визначаються відповідно до Директиви (ЄС) 2019/944<sup>186</sup> (зокрема, ст. 15, ст. 16) та Регламенту (ЄС) 2019/943<sup>187</sup>. Так суб'єкти, що беруть участь у розподіленій генерації, мають наступні права:

<sup>186</sup> Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (recast). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/944/2024-07-16>

<sup>187</sup> Regulation (EU) 2019/943 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the internal market for electricity (recast) (Text with EEA relevance.) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/943/oj>

1. **Право на справедливий доступ до ринку.** Таким чином активні споживачі, енергетичні спільноти та агрегатори мають право брати участь в оптових, балансуючих та допоміжних ринках послуг. Оператори систем передачі електроенергії та оператори систем розподілу електроенергії повинні справедливо ставитися до розподілених генераторів, забезпечуючи недискримінаційний доступ до мережі.

2. **Право на продаж надлишкової електроенергії.** Активні споживачі та енергетичні спільноти можуть продавати надлишок електроенергії в мережу або іншим споживачам. Держави-члени повинні забезпечити справедливі схеми винагороди, що відображають ринкову вартість і уникають надмірних зборів за доступ до ринку.

3. **Право на самоспоживання та зберігання енергії.** Активні споживачі можуть споживати власну електроенергію без додаткової плати. Зберігання енергії можна використовувати для максимізації власного споживання.

4. **Право на розумне вимірювання та прозорий доступ до даних.** Розподілені генератори повинні мати доступ до вимірювальних даних у реальному часі, щоб оптимізувати споживання енергії. При цьому розумні лічильники повинні підтримувати двонаправлене вимірювання потоку енергії.

5. **Право на створення енергетичних співтовариств.** Споживачі можуть створювати спільноти з відновлюваної енергії (REC) або громадянські енергетичні спільноти (SEC) для спільного виробництва, розподілу та управління електроенергією. Спільне використання енергії повинно бути дозволено без надмірних зборів за мережу або бюрократичних бар'єрів.

Водночас суб'єкти, які беруть участь у розподіленій генерації (активні споживачі та енергетичні спільноти), повинні виконувати технічні, фінансові та нормативні зобов'язання для забезпечення стабільності мережі та чесної роботи ринку. Зокрема, для них визначено такі **основні зобов'язання**:

1. **Відповідність електромережі та технічним стандартам.** Розподілені генератори повинні відповідати технічним вимогам до підключення, які встановлюють DSO та TSO. Відповідність мережевим кодам і протоколам стабільності мережі є обов'язковою.

2. **Внесок у системні витрати.** Виробники споживачів і розподілені генератори повинні справедливо брати участь у витратах на обслуговування мережі. Тарифні структури повинні гарантувати, що вони платять справедливую частку уникаючи надмірного навантаження на дрібних виробників.

3. **Участь у ринках реагування на попит і гнучкості.** Від споживачів може вимагатися участь у програмах реагування на попит, якщо це вигідно для мережі. Агрегатори повинні надавати послуги точного прогнозування та гнучкості операторам систем передачі даних та операторам систем передачі даних.

4. **Відповідність конфіденційності та безпеки даних.** Інтелектуальні лічильники та активи розподіленої генерації повинні відповідати правилам захисту даних ЄС (GDPR). Енергетичні спільноти повинні безпечно та прозоро обробляти дані споживачів енергії.

5. **Вимоги щодо навколишнього середовища та сталого розвитку.** Розподілені генератори, що використовують відновлювані джерела, повинні відповідати критеріям сталості, викладеним у Директиві (ЄС) 2023/2413. Для масштабних проектів може знадобитися дотримання вимог щодо енергоефективності та звітності про вуглецевий слід.

Взаємодія між різними учасниками у сфері розподіленої генерації схематично зображена на рис. 2.4.

Загалом правовідносини у сфері розподіленої енергогенерації характеризуються, як чітко регульовані відносини, що поєднують вертикальні та горизонтальні зв'язки між учасниками енергосистеми, які забезпечують її належне функціонування.

### **Регуляторна підтримка РЕР**

Нормативно-правові акти ЄС заохочують держави-члени впроваджувати політику підтримки РЕР, зокрема:

- зелені тарифи (FiT) і контракти на різницю цін (CfD) – для забезпечення фінансової стабільності для малих виробників;
- схеми розумного вимірювання – дозволяють споживачам компенсувати споживання енергії за рахунок виробництва (застосування розумних лічильників);
- програми нарощування потенціалу – заохочення інвестицій у розумні електромережі, УЗЕ і однорангову торгівлю енергією<sup>188</sup>.

*Отже, базові нормативно-правові документи ЄС визначають основних учасників у сфері розподіленої генерації, які мають право на справедливий доступ до ринку, продаж надлишкової енергії, самоспоживання та використання УЗЕ, доступ до даних лічильників та створення енергетичних спільнот. Водночас, вони зобов'язані дотримуватись технічних стандартів, брати участь у покритті системних витрат, забезпечувати конфіденційність даних та відповідність екологічним нормам.*

ЄС активно підтримує розвиток РЕР, в т.ч. розподіленої генерації, через різноманітні регуляторні інструменти, включаючи стимулюючі тарифи, контракти на різницю цін, програми розвитку розумних мереж, однорангової торгівлі енергією та ін. Така комплексна правова та фінансова підтримка сприяє сталому функціонуванню енергосистеми та подальшому поширенню розподіленої генерації та РЕР в цілому.

---

<sup>188</sup> **Однорангова (peer-to-peer, P2P) торгівля енергією** – це модель обміну електроенергією, що дозволяє індивідуальним виробникам (наприклад, домогосподарствам, що встановили дахові СЕС) безпосередньо продавати надлишки своєї електроенергії іншим споживачам, часто в межах локальної спільноти, минаючи традиційних великих постачальників або мінімізуючи їхню участь.

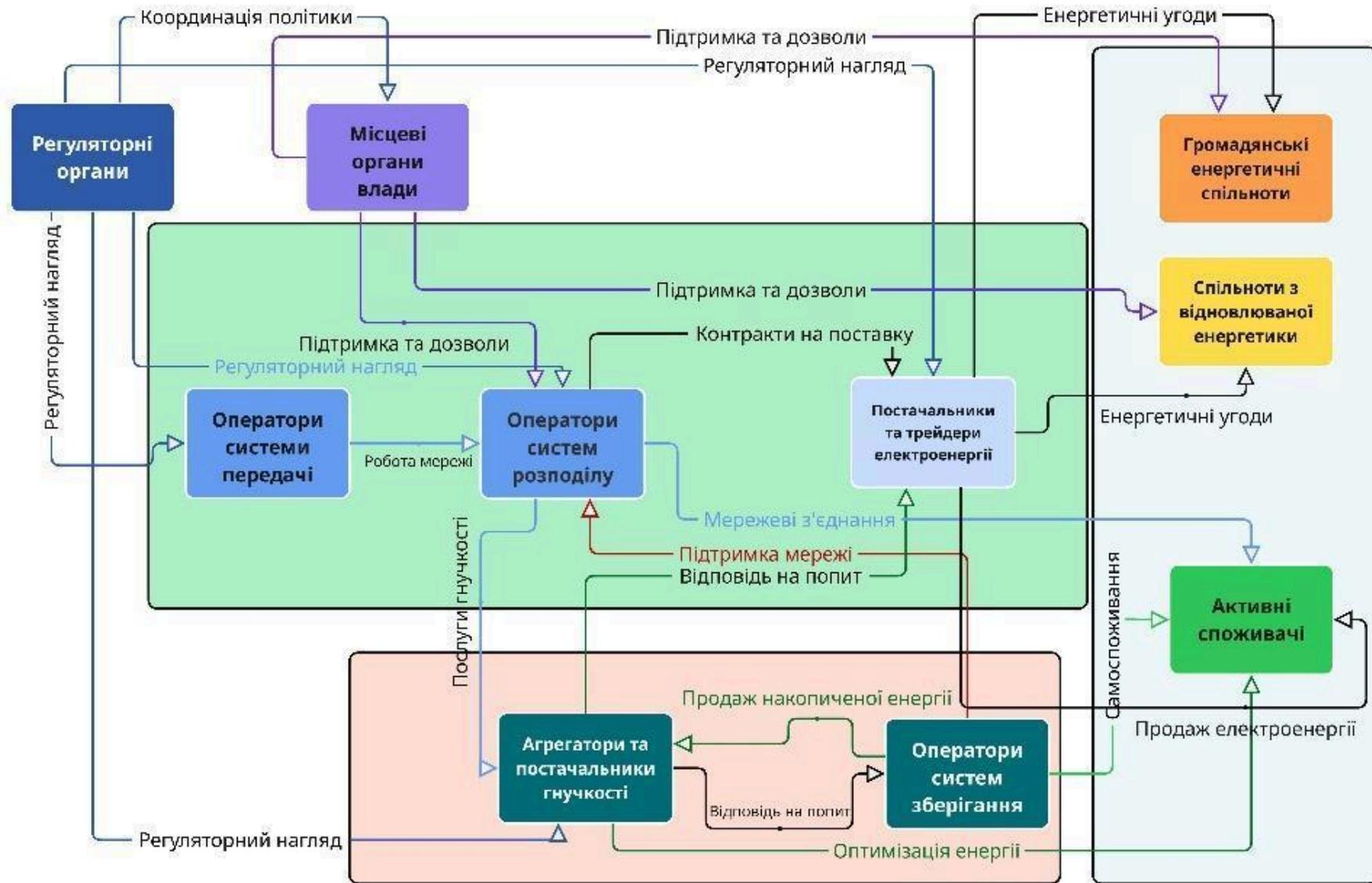


Рис. 2.4 – Схема взаємозв'язків між учасниками у сфері РЕР

### 2.3. Реагування на попит

Раніше баланс між виробництвом і споживанням енергії переважно досягався за рахунок **управління постачанням** – тобто, збільшенням або зменшенням генерації. Однак, на сучасному відкритому енергетичному ринку, де зростає частка **некерованого виробництва енергії** (наприклад, від ВДЕ) та існує **піковий попит**, усе більшого значення набуває **управління попитом**. Це означає згладжування піків споживання для забезпечення стабільності системи. Чим вищі ціни під час пікового попиту, тим більше споживачі стають **чутливими до ціни** та готові активно керувати своїм споживанням.

У звіті ACER<sup>189</sup> зазначено, що **прагнення європейського енергетичного сектору до вуглецевої нейтральності до 2050 року вимагає швидких регуляторних змін**.

Щоб стабілізувати систему та повною мірою використати потенціал роздрібного ринку, регуляторні органи та держави-члени повинні надати пріоритет системам реагування на попит, стимулювати ефективне використання мережі та прискорити впровадження інтелектуальних лічильників.

Динамічні та гнучкі контракти є ключовими для розширення можливостей споживачів, яких слід інформувати про переваги гнучкого використання енергії та стимулювати до них.

Цей звіт також описує поточний стан та тенденції ринку електричної енергії в ЄС (див. рис. 2.5).

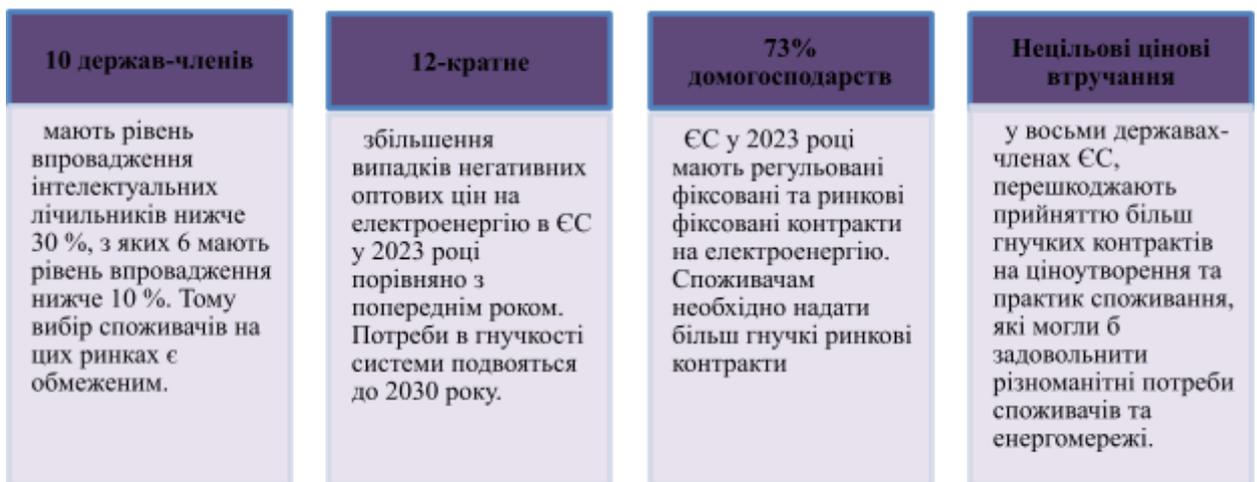


Рис. 2.5 – Тенденції на ринку електричної енергії в ЄС  
Джерело: Energy retail<sup>190</sup>

**Реагування на попит (Demand Response, DR)** є критично важливим інструментом в сучасних енергетичних системах. Воно передбачає **коригування споживання електроенергії** з боку кінцевих користувачів у відповідь на різні сигнали, такі як зміни цін на ринку, команди від оператора мережі або умови функціонування енергетичної системи. Цей підхід відрізняється від традиційного управління енергією, що зосереджується лише на зміні виробництва для задоволення наявного попиту.

<sup>189</sup> Energy retail – Active consumer participation is key to driving the energy transition: how can it happen? 2024 Market Monitoring Report. European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators, 2024. URL: [https://www.acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER-CEER\\_2024\\_MMR\\_Retail.pdf](https://www.acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER-CEER_2024_MMR_Retail.pdf)

<sup>190</sup> Energy retail – Active consumer participation is key to driving the energy transition: how can it happen? 2024 Market Monitoring Report. European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators, 2024. URL: [https://www.acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER-CEER\\_2024\\_MMR\\_Retail.pdf](https://www.acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER-CEER_2024_MMR_Retail.pdf)

Завдяки цим перевагам, реагування на попит стає невід'ємним компонентом сучасної енергетичної стратегії, сприяючи досягненню цілей декарбонізації, підвищенню енергетичної безпеки та ефективності ринку.

Основні нормативно-правові акти ЄС, якими регулюється реагування на попит, зведені в таблицю 2.1.

Таблиця 2.1 – Акти ЄС, якими регулюється реагування на попит

| Нормативний акт           | Зміст  |
|---------------------------|--|
| Директива (ЄС) 2019/944:  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• зобов'язує DSO та постачальників сприяти програмам реагування на попит;</li> <li>• встановлює права для активних споживачів, споживачів та енергетичних спільнот на участь у реагуванні на попит;</li> <li>• закріплює недискримінаційний доступ до енергетичних ринків для всіх постачальників гнучкості.</li> </ul> |
| Директива (ЄС) 2023/2413: | <ul style="list-style-type: none"> <li>• посилює інтеграцію відновлюваних джерел енергії та децентралізовану гнучкість ринків.</li> <li>• розширює стимули для зберігання акумуляторів для підвищення стійкості місцевої енергії.</li> </ul>   |
| Регламент (ЄС) 2019/943:  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• визначає принципи активації реагування на попит DSO та TSO;</li> <li>• для оптимізації використання мережі потрібні динамічні тарифи, що відображають витрати.</li> </ul>   |
| Регламент (ЄС) 2017/2195: | <ul style="list-style-type: none"> <li>• встановлює вказівки щодо балансування електроенергії та участі на ринку;</li> <li>• встановлює правила для балансування електроенергії та участі в регулюванні попиту;</li> <li>• дозволяє агрегаторам і DSO взаємодіяти на балансуючих ринках у реальному часі.</li> </ul>   |

Реалізація реагування на попит здійснюється через:

- розумні лічильники та цифровізація: необхідні для моніторингу попиту в реальному часі, що набувають все більшого поширення в державах-членах ЄС (див. рис. 2.6);

- агрегатори: гнучкість об'єднання споживачів для участі в енергетичних ринках.

- тарифи та стимули за часом використання: заохочення участі споживачів у реагуванні на попит.

Так, наприклад, в Естонії широке використання інтелектуальних електричних пристроїв, технологій зберігання енергії та послуг агрегації значно збільшує потенційний обсяг управління попитом в енергосистемі, допомагаючи згладжувати піки попиту та цін, а також підвищуючи загальну ефективність енергосистеми. Очікується, що у 2040 році в Естонії буде близько 35 000 активних споживачів, потенціал управління попитом може сягнути приблизно +/- 400 МВт, якщо ціна на електроенергію перевищить позначку 1 500 євро/МВт·год. З них приблизно +/- 175 МВт – це обсяг управління попитом виробництва та зберігання електроенергії активними споживачами, +/- 145 МВт – обсяг управління попитом теплових насосів та +/- 80 МВт – зарядка електромобілів<sup>191</sup>.

Економічні стимули є потужним мотиватором для споживачів змінювати свої енергетичні звички. **Тарифи за часом використання (Time-of-Use, ToU) та інші динамічні тарифи** розроблені таким чином, щоб ціна на електроенергію змінювалася залежно від часу доби, дня тижня чи сезону, відображаючи реальну вартість генерації та передачі енергії. Так пікові тарифи є вищими цінами у години максимального

<sup>191</sup> Active Consumers in the Future Energy System: Active consumers in the future energy system. Development trends up to 2040. Report Arenguseire Keskus. URL: <https://arenguseire.ee/en/reports/active-consumers-in-the-future-energy-system-development-trends-up-to-2040/>

навантаження (наприклад, ввечері). Це спонукає споживачів переносити енергоємні процеси на години з нижчими тарифами (нічними, денними).

Деякі програми реагування на попит пропонують **прямі виплати або знижки за добровільне зменшення споживання** у визначені періоди.

Такі тарифні механізми прямо заохочують споживачів до **активної участі у реагуванні на попит**, адже вони бачать пряму фінансову вигоду від своїх дій. Вони перетворюють ціноутворення на динамічний сигнал, який дозволяє оптимізувати як індивідуальне споживання, так і загальне функціонування енергосистеми.

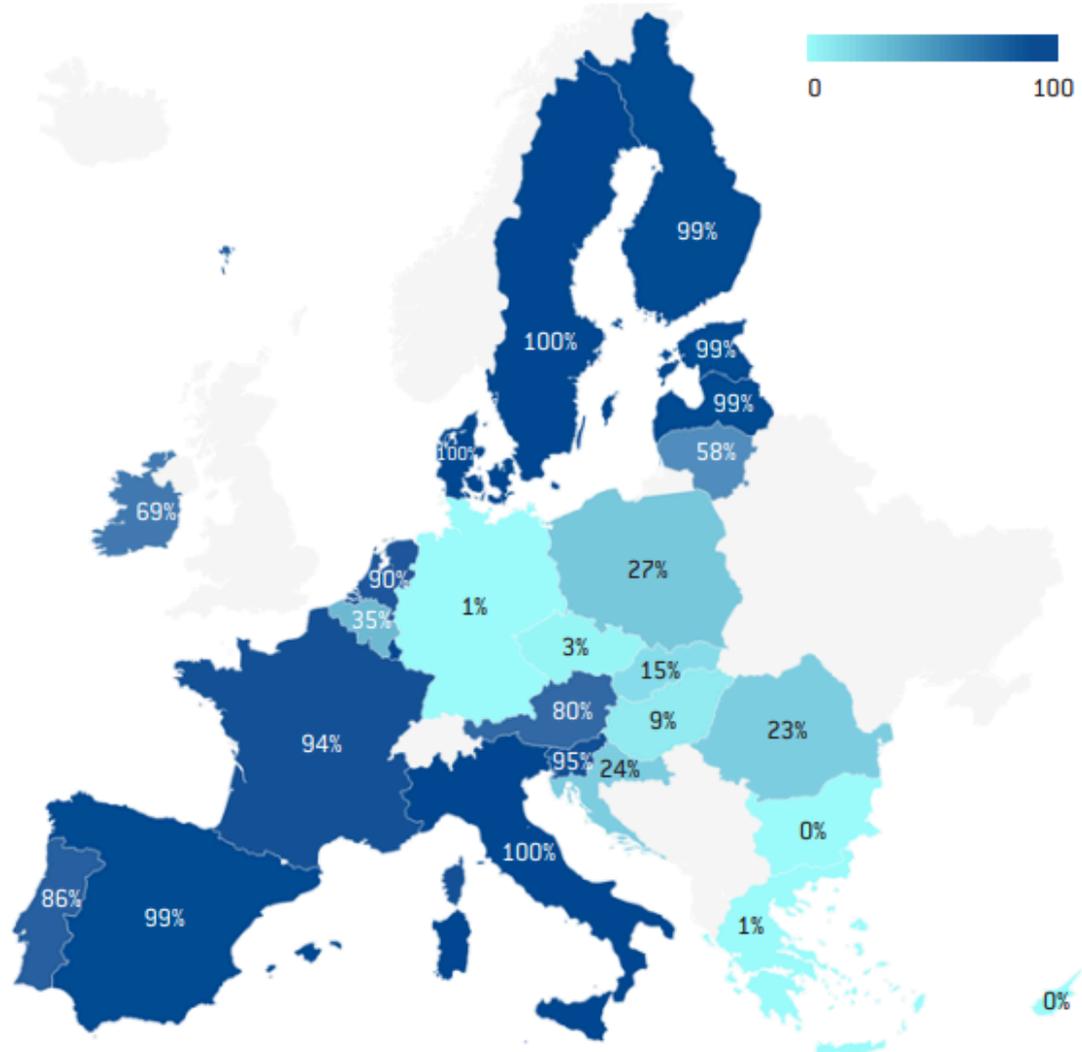


Рис 2.6 – Частка застосування розумних лічильників станом на 2023 рік  
Джерело: Heussaff, C. and G. Zachmann (2025) ‘Upgrading Europe’s electricity grid is about more than just money’, Policy Brief 04/2025, Bruegel<sup>192</sup>

Оператори систем розподілу (DSO) відіграють вирішальну роль у збалансуванні попиту та пропозиції електроенергії на місцевому рівні, забезпечуючи інтеграцію розподіленої генерації та сприяючи участі активних споживачів та енергетичних спільнот у ринку.

**Основні обов’язки операторів систем розподілу (DSO) щодо реагування на попит і пропозицію:**

**1) щодо управління мережею та керування перевантаженнями:**

<sup>192</sup> Heussaff, C. and G. Zachmann (2025) ‘Upgrading Europe’s electricity grid is about more than just money’, Policy Brief 04/2025, Bruegel. URL: <https://www.bruegel.org/policy-brief/upgrading-europes-electricity-grid-about-more-just-money>

- забезпечити стабільну та ефективну енергомережу, об'єднуючи розподілені джерела енергії (ВДЕ, споживачі, УЗЕ);

- застосовувати динамічні мережеві тарифи, щоб керувати перевантаженнями та уникати перевантажень;

**2) щодо спрощення реагування на попит і гнучкості послуг:**

- забезпечити участь активних споживачів, агрегаторів та енергетичних спільнот у реагуванні на попит;

- забезпечити прозорий доступ до ринку для всіх суб'єктів, які пропонують послуги гнучкості;

- надавати гнучкі послуги для оптимізації продуктивності мережі замість зміцнення інфраструктури;

**3) щодо інтеграції розподіленої генерації та зберігання:**

- сприяти підключенню спільнот з відновлюваної енергетики (REC) і громадських енергетичних спільнот (SEC) до мережі;

- підтримувати локальні рішення для зберігання (акумулятори, транспортний засіб – мережа, гібридні системи);

**4) щодо управління даними та інтелектуальне вимірювання:**

- запровадити інтелектуальні системи вимірювання , щоб забезпечити моніторинг споживання в режимі реального часу;

- забезпечити недискримінаційний доступ до вимірювальних даних для гравців ринку (замовників, постачальників, агрегаторів);

**5) щодо балансування енергії та взаємодії з операторами систем передачі (TSO):**

- прогнозувати місцевий попит і пропозицію та співпрацюють з TSO для стабілізації системи;

- брати участь у балансуванні ринків, гарантуючи, що розподілена генерація не дестабілізує національні мережі.

Таблиця 2.2 – Роль гравців ринку в реагуванні на попит і пропозицію

| <b>Гравець ринку</b>  | <b>Роль у реагуванні на попит і пропозицію</b>   |
|---|--|
| <b>Активні споживачі (Prosumers)</b>  | Виробляють електроенергію<br>Споживають електроенергію<br>Зберігають енергію<br>Продають надлишки електроенергії<br>Беруть участь у реагуванні на попит    |
| <b>Громадські енергетичні спільноти (SEC) і спільноти з відновлюваної енергії (REC)</b> | Агрегують локальне виробництво та споживання енергії<br>Забезпечують гнучкість<br>Керують спільними УЗЕ  |
| <b>Оператори систем розподілу (DSO)</b>   | Керують стабільністю мережі<br>Забезпечують гнучкість послуг<br>Забезпечують недискримінаційний доступ до вимірювальних даних (обліку електричної енергії) |
| <b>Агрегатори</b>   | Об'єднують гнучкість попиту з боку багатьох споживачів і продають її на енергетичних ринках  |
| <b>Постачальники та трейдери електроенергії</b>   | Пропонують динамічні ціни<br>Торгують електроенергією<br>Надають споживачам гнучкі рішення   |
| <b>Оператори систем передачі (TSO)</b>  | Балансують національну електроенергетичну систему<br>Координують роботу з операторами DSO<br>Керують взаємозв'язками                                       |

**Порядок і способи реагування на попит і пропозицію з включенням розподіленої генерації та зберігання:**

**1. Гнучкість закупівель і активне реагування на попит.** Оператори DSO укладають контракти з гнучкими постачальниками (агрегаторами, енергетичними спільнотами, активними споживачами), щоб перемістити попит у години пік. Механізм полягає в тому, що DSO можуть закуповувати у цих суб'єктів послуги з переміщення попиту з годин пікових навантажень на періоди меншої завантаженості мережі. Цей підхід має кілька важливих переваг: (1) **зменшення перевантаження мережі** – перерозподіл споживання запобігає піковим навантаженням на локальну інфраструктуру, що особливо актуально в умовах зростання розподіленої генерації; (2) **оптимізація інфраструктурних витрат** – активне реагування на попит дозволяє мінімізувати потребу у коштовній та масштабній модернізації мережевої інфраструктури, оскільки існуючі потужності використовуються ефективніше. Важливо зазначити, що модернізація інфраструктури все ж постійно відбувається за рахунок державних, приватних інвестицій та публічних фондів, але гнучкість закупівель дозволяє робити це більш виважено та цілеспрямовано.

**2. Ціни за часом використання та динамічні тарифи.** Споживачів стимулюють регулювати споживання електроенергії за допомогою цінних сигналів у реальному часі. Динамічні тарифи заохочують споживання, коли виробництво електроенергії з ВДЕ є високим, і знижують попит у години пік. Такий підхід не лише забезпечує більш ефективне використання мережі, але й дозволяє споживачам економити кошти, активно керуючи своїм споживанням.

**3. Оптимізація та зберігання.** УЗЕ зберігають надлишок енергії СЕС, ВЕС чи інших генеруючих установок з використанням ВДЕ та вивільняють її за потреби. Роль операторів DSO у цьому процесі є координаційною: (1) співпраця з енергетичними спільнотами та агрегаторами, щоб **оптимізувати розподіл у мережі накопиченої енергії УЗЕ**, визначаючи стратегічне розміщення УЗЕ там, де вони можуть принести найбільшу користь для стабілізації напруги, зменшення втрат та підвищення стійкості мережі; (2) оптимізація включає **визначення оптимальних режимів зарядки та розрядки УЗЕ**, щоб максимально ефективно використовувати накопичену енергію, підтримуючи баланс системи;

**4. Інтеграція з розумними мережами та цифровою інфраструктурою.** Інтелектуальні лічильники дозволяють у режимі реального часу коригувати попит і пропозицію. Децентралізовані платформи управління енергією дозволяють споживачам і агрегаторам гнучко торгувати електроенергією. Ці платформи, часто побудовані на технологіях блокчейну, дозволяють споживачам та агрегаторам **гнучко торгувати електроенергією** між собою. Вони забезпечують прозорість транзакцій, автоматизацію угод та зниження бар'єрів для участі малих гравців. Така цифрова інфраструктура створює умови для розвитку нових бізнес-моделей, таких як однорангова торгівля енергією (peer-to-peer, P2P), що ще більше посилює гнучкість та ефективність енергосистеми.

Таким чином, **комбіноване застосування** гнучкості закупівель, динамічних тарифів, оптимізації зберігання енергії та інтеграції з цифровими технологіями дозволяє створити високоефективну та адаптивну енергетичну систему, здатну інтегрувати зростаючі обсяги розподіленої генерації та ВДЕ, забезпечуючи при цьому стабільність та економічність.

Схематично реагування на попит і пропозицію з включенням розподіленої генерації та зберігання енергії зображено на рис. 2.7.

*Таким чином, Директива (ЄС) 2019/944 та Регламент (ЄС) 2019/943 визначають право для активних споживачів та енергетичних спільнот брати участь у ринках забезпечення гнучкості(балансування) і знижувати свої витрати на електроенергію. При цьому оператори DSO повинні забезпечувати гнучкість послуг, відкриваючи бізнес-можливості для агрегаторів, операторів УЗЕ і споживачів.*

Для підвищення ефективності передбачається запровадження розумних лічильників та ціноутворення в реальному часі що дозволяють зробити використання розподіленої генерації у реагуванні на попит легшою та прибутковою.

Правила ЄС спрямовані на підтримку розподіленої генерації, але дотримання нормативних вимог і розуміння ринку є важливими для успішного розвитку розподіленої генерації та її участі в балансуванні.

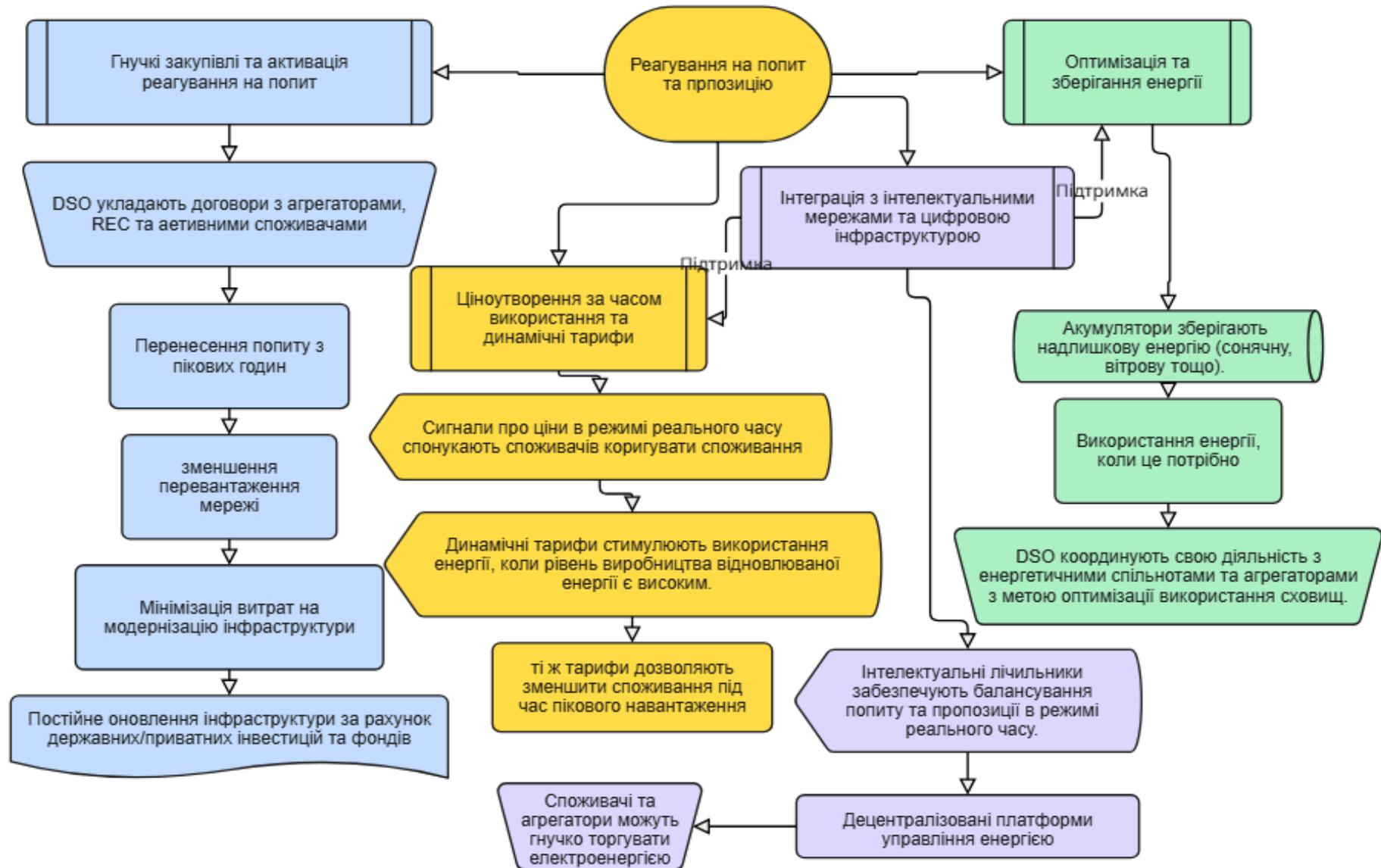


Рис 2.7 – Схема реагування на попит і пропозицію з включенням розподіленої генерації та зберігання енергії

## 2.4. Зберігання поза лічильником

Системи зберігання енергії поза лічильником (**behind-the-meter, BTM ES**) – це рішення, що функціонують незалежно від традиційної інфраструктури централізованого обліку енергії. До основних технологій, застосованих для таких систем, належать:

- акумуляторні системи зберігання енергії (BESS);
- гідроакумулюючі електростанції (ГАЕС);
- водневі накопичувачі;
- термічні накопичувачі;
- накопичувачі енергії на стисненому повітрі (CAES).

### Ключові функціональні переваги та застосування систем BTM ES:

● оптимізація керування піковим навантаженням (Peak Shaving) – зниження пікових обсягів споживання енергії для зменшення навантаження на мережу та оптимізації тарифів;

● сприяння інтеграції змінних ВДЕ – акумуляція надлишкової генерації сонячної та вітрової енергії для подальшого використання під час періодів низької генерації або високого попиту;

● забезпечення енергетичної автономії (Self-Consumption) – максимізація використання локально виробленої енергії для індивідуальних споживачів та енергетичних спільнот;

● підвищення стійкості (Resilience) та надійності енергопостачання – надання резервного живлення під час перебоїв у централізованій мережі (blackouts) або для підтримки стабільності напруги та частоти.

Таблиця 2.3 – Правова основа для зберігання енергії поза лічильником

| Нормативний акт           | Зміст   |
|---------------------------|---|
| Директива (ЄС) 2019/944:  | <ul style="list-style-type: none"> <li>● визначає зберігання як самостійну енергетичну діяльність;</li> <li>● забороняє операторам систем передачі (TSO) і операторам систем розподілу (DSO) володіти або експлуатувати сховища, за винятком особливих умов (наприклад, неспроможність ринку);</li> <li>● вимагає недискримінаційного доступу до ринків для операторів зберігання енергії.</li> </ul> |
| Регламент (ЄС) 2019/943:  | <ul style="list-style-type: none"> <li>● підтримує ринкову участь активів зберігання в послугах гнучкості, балансуючих ринках і допоміжних послугах;</li> <li>● запобігає подвійному оподаткуванню накопиченої електроенергії для заохочення інвестицій;</li> <li>● сприяє динамічному ціноутворенню та гнучкості з боку попиту, що приносить користь власникам УЗЕ.</li> </ul>                       |
| Директива (ЄС) 2018/2001: | <ul style="list-style-type: none"> <li>● заохочує поєднання відновлюваної генерації з рішеннями для зберігання;</li> <li>● сприяє автономним і гібридним системам УЗЕ+ВДЕ.</li> </ul>   |
| Директива (ЄС) 2023/2413: | <ul style="list-style-type: none"> <li>● посилює роль водню та тривалого зберігання для інтеграції відновлюваної енергії;</li> <li>● оновлює структуру для рішень Power-to-X (перетворення електроенергії на водень, синтетичне паливо тощо).</li> </ul>  |
| Регламент (ЄС) 2017/2195: | <ul style="list-style-type: none"> <li>● створює умови для участі операторів УЗЕ у балансуючих ринках;</li> <li>● забезпечує механізми винагороди за послуги швидкого зберігання.</li> </ul>  |

### Впровадження зберігання в державах-членах ЄС

Різні країни ЄС адаптували свою політику для прискорення впровадження систем зберігання енергії. Наприклад, **Німеччина** запровадила такі заходи, пов'язані з розвитком цієї сфери:

- **субсидії та податкові пільги** для побутових і промислових УЗЕ. Це сприяє інтеграції різних енергетичних секторів, дозволяючи поєднувати електроенергію з газом та теплом;

- підтримка системи торгівлі енергією, що дає змогу **енергетичним спільнотам обмінюватися накопиченою енергією**.

Незважаючи на те, що Німеччина має значний рівень виробництва енергії з ВДЕ, (понад 60% у 2024 році, з планом досягти 80% до 2030 року), країна має відносно низький показник великомасштабного накопичення електроенергії – 1,7 ГВт потужності проти 2,2 ГВт·год ємності станом на січень 2025 року.<sup>193</sup>

Акумуляторні накопичувачі (УЗЕ) пропонують оперативні та гнучкі рішення для управління енергомережею, тоді як модернізація традиційної інфраструктури вимагає значних капіталовкладень та тривалого часу. Реформи, які дозволили УЗЕ брати участь у ринках частотної характеристики та допоміжних послуг, значно підвищили їхню інвестиційну привабливість. Це також посилюється ініціативами з підвищення ефективності мережі, інноваційними тендерами та інтеграцією УЗЕ для управління енергією на великих промислових об'єктах.

Щоб пришвидшити впровадження та досягти необхідного рівня накопичення енергії, який задовольнить потреби енергосистеми Німеччини, необхідно нарощувати потужності в рамках існуючих програм. Також важливо розширити їхнє застосування, охопивши як стабільність мережі, так і повноцінну участь на ринку.

Експерти Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) радять уряду Німеччини розглянути досвід **Італії** та **Ірландії** для стимулювання розвитку систем зберігання енергії.

Зокрема, пропонується імплементувати італійську модель, де місцевий ОСП (TERNA) проводить тендери на комунальне накопичення електроенергії, визначаючи оптимальні для системи локації.<sup>194</sup> «Комунальне накопичення енергії» (англ. Community Energy Storage, CES) означає використання систем зберігання енергії для управління постачанням та попитом на енергію на рівні громади або місцевості. Це не обов'язково означає, що накопичувач (УЗЕ) належить саме комунальному підприємству чи ОМС, хоча це може бути одним із варіантів.

Водночас, варто вивчити рамкову політику Ірландії щодо зберігання електроенергії та пов'язані з нею заходи, які підтримують гнучкість у системах з високою часткою ВДЕ.

Для подальшого прискореного нарощування потужностей зберігання електроенергії, уряд Німеччини повинен: (1) пришвидшити реалізацію заходів, визначених у власній стратегії зберігання електроенергії; (2) прискорити підключення до мережі проєктів, що очікують на це в оптимальних місцях (близько 24 ГВт з 160 ГВт запитів вважаються життєздатними); (3) усунути перешкоди для будівництва та експлуатації гідроакumuлюючих установок.<sup>195</sup>

Крім того, підтримка та інвестиції в дослідження нових технологій зберігання енергії, а також збільшення цільових обсягів для довготривалого зберігання енергії стануть ключовими факторами для підвищення стабільності та адекватності енергосистеми.<sup>196</sup>

Проте, варто зазначити, що одночасно з цими рекомендаціями, в Німеччині та Італії спостерігається скорочення стимулів для сонячної енергетики, таких як зниження «зелених» тарифів та поступова відмова від дрібномасштабних субсидій. Це може ускладнити фінансування нових проєктів з відновлюваної енергетики.

<sup>193</sup> IEA (2025), Germany 2025, IEA, Paris. URL: <https://www.iea.org/reports/germany-2025>

<sup>194</sup> Murray C. Italy to hold first MACSE energy storage capacity auctions in H1 2025. URL: <https://www.energy-storage.news/italy-to-hold-first-macse-energy-storage-capacity-auctions-in-h1-2025/>

<sup>195</sup> What is Pumped Storage Hydropower? Website of the US department of Energy. URL: <https://www.energy.gov/eere/water/pumped-storage-hydropower>

<sup>196</sup> Germany 2025: energy review. IEA (2025), Paris. URL: <https://www.iea.org/reports/germany-2025>

Правове регулювання енергетики у **Франції** характеризується поєднанням лібералізації ринку та жорсткого державного контролю, зокрема через Французьку комісію з регулювання енергетики (CRE). Франція має енергетичну систему, що базується переважно на ядерній енергії, з амбітними цілями щодо скорочення викидів парникових газів. Так у Франції надається **звільнення від плати за мережу для зберігання енергії, що використовується для реагування на попит**. Крім того, **заохочується інтеграція акумуляторних систем на зарядних станціях для електромобілів (EV)**.

**Іспанія** в свою чергу підтримує схеми власного споживання, де споживачі можуть зберігати надлишок сонячної енергії. Для розвитку системи зберігання енергії запроваджено **аукціони для розробки великомасштабних проєктів УЗЕ**. Іспанія також була першою країною, яка запровадила можливість **колективного самоспоживання**. Поняття самоспоживання було введено в іспанське законодавство Королівським декретом 244/2019<sup>197</sup>, який був прийнятий на підставі Королівського декрету-закону 15/2018. Це відкрило **можливість спільного використання енергії без необхідності створення приватної розподільчої мережі**<sup>198</sup>. Аналогічно, Королівський декрет-закон 23/2020<sup>199</sup> затверджує заходи в енергетичній сфері та стосується використання ВДЕ відновлюваними енергетичними спільнотами (REC) і зобов'язується враховувати особливості цих спільнот з метою збільшення участі місцевих громад та інших суб'єктів у громадських проєктах, що базуються на ВДЕ.

В **Нідерландах** у 1998 році, відповідно до статті 7а Закону «Про електроенергію»<sup>200</sup>, уряд надав пілотним проєктам у сфері енергетики **можливість експериментувати з розробками, пов'язаними з виробництвом, транспортуванням та постачанням розподіленої, стійкої електроенергії, а також з володінням мережами шляхом звільнення від дії на задіяних учасників відповідних положень цього Закону**. Також у Нідерландах **заохочуються проєкти плавучих СЕС з УЗЕ** для максимального використання обмежених земельних ресурсів.

В **Польщі** уряд працює над низкою змін, спрямованих на збільшення участі активних споживачів на ринку та інтеграцію розподіленої відновлюваної генерації. До них належать **запровадження агрегаторів** для координації ринкових транзакцій активних споживачів та надання інших послуг, **збільшення використання інтелектуальних лічильників** та запуск Центральної системи обміну енергетичними даними (CSIRE) для **сприяння ефективному та прозорому обміну цифровою інформацією** (включно з даними розумних лічильників). Уряд вживає заходів для підтримки **розширення використання систем зберігання енергії з метою сприяння інтеграції ВДЕ**, включаючи план наступного етапу програми «Моя електроенергія» для фінансування розподілених систем зберігання та план аукціонів з ВДЕ, які відбудуться у 2022 році, з метою включення окремого діапазону для відновлюваних джерел енергії, що використовуються разом із системами зберігання<sup>201</sup>.

*Таким чином, оператори зберігання поза лічильником можуть виконувати різні ролі на ринку електроенергії, такі як:*

- незалежні постачальники накопиченої енергії: розгортають великомасштабні проєкти УЗЕ або накопичувачі водню для комерційного балансування;
- енергетичні спільноти: діляться ємністю зберігання між місцевими користувачами;

<sup>197</sup> Real Decreto 244/2019, de 5 de abril, por el que se regulan las condiciones administrativas, técnicas y económicas del autoconsumo de energía eléctrica. URL: <https://www.boe.es/eli/es/rd/2019/04/05/244>

<sup>198</sup> Real Decreto-ley 15/2018, de 5 de octubre, de medidas urgentes para la transición energética y la protección de los consumidores. URL: <https://www.boe.es/eli/es/rdl/2018/10/05/15>

<sup>199</sup> Real Decreto-ley 23/2020, de 23 de junio, por el que se aprueban medidas en materia de energía y en otros ámbitos para la reactivación económica. URL: <https://www.boe.es/eli/es/rdl/2020/06/23/23/con>

<sup>200</sup> Elektriciteitswet 1998. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0009755/2016-07-01#origineel-opschrift-en-aanhel>

<sup>201</sup> Poland 2022: Energy Policy Review. IEA 2022. URL: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/b9ea5a7d-3e41-4318-a69e-f7d456ebb118/Poland2022.pdf>

- агрегатори: об'єднують розподілені ресурси зберігання для мережеских послуг (грід-сервісів);
- оператори від транспортного засобу до мережі (V2G): використовують батареї електромобілів для тимчасового зберігання енергії.

**Попри значний потенціал, розвиток систем зберігання енергії стикається з низкою викликів.** Зокрема, це стосується необхідності значних інвестицій в УЗЕ та водневі системи, виробництво яких значною мірою залежить від критичних матеріалів та виробничих потужностей Китаю. Ця залежність становить ризики для енергетичної безпеки країн ЄС.

В контексті державного регулювання основною проблемою є **невизначеність моделей винагороди** для систем зберігання енергії. Існують також певні **обмеження щодо підключення до мережі та взаємодії з нею**. Чинні нормативні акти часто обмежують розподіл енергії переважно статичними коефіцієнтами, що унеможлиблює їхню зміну протягом року відповідно до динамічних потреб споживачів. Очікується, що нові регуляторні акти дозволять розширити використання змінних коефіцієнтів, що підвищить економічну вигоду для учасників та скоротить термін окупності інвестицій.<sup>202</sup>

Наразі у сфері автономного зберігання електроенергії (поза лічильником, англ. behind-the-meter) спостерігаються наступні ключові тенденції:

- **розширена інтеграція керування енергією на основі штучного інтелекту (ШІ)** для оптимізації процесів зберігання;
- **розширення транскордонного співробітництва** у сфері зберігання енергії в межах ЄС;
- **розробка гібридних рішень для зберігання**, що поєднують різні технології (наприклад, акумулятори з водневими або тепловими накопичувачами).

## 2.5. Розподілена теплова генерація

**Декарбонізація теплового сектору** є однією з пріоритетних цілей ЄС у галузі енергетики та клімату. Проте, перехід від викопного палива до ВДЕ та інших безвуглецевих рішень в опаленні та охолодженні відбувається повільніше, ніж у електроенергетиці. **У сфері виробництва електроенергії** ключовим фактором прискорення енергетичного переходу є **децентралізація з використанням ВДЕ**, тоді як у **теплоенергетиці** найефективнішим підходом вважається **централізоване тепlopостачання**. Системи опалення та охолодження, включно із системами когенерації, централізованого тепlopостачання та теплових насосів, відіграють вирішальну роль у декарбонізації енергетичного сектору.

Нормативна база ЄС, що встановлює правову основу для розподіленого виробництва тепла, складається з таких актів:

1. **Директива (ЄС) 2018/2001**<sup>203</sup> про сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел (RED II) – сприяє використанню систем централізованого опалення та охолодження на основі ВДЕ, зокрема, шляхом підвищення пріоритетності політики в цьому секторі. Це включає індикативні цілі, згідно з якими кожна країна ЄС повинна збільшувати частку ВДЕ в опаленні та охолодженні на 1,1% щороку, з аналогічною цільовою показником для централізованого опалення та охолодження.

<sup>202</sup> Verhaegen R., Beaumont R., Lettner G., Fleischhacker A. An assessment of the economics of and barriers for implementation of the improved business models: Technical report. European Union's Horizon2020 research and innovation programme (2018). URL: <http://bestres.eu/wp-content/uploads/2018/01/D4.1-An-assessment-of-the-economics-of-and-barriers-for-implementation-of-the-improved-business-models.pdf>

<sup>203</sup> Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/2001/oj>

2. **Директива (ЄС) 2012/27 про енергоефективність**<sup>204</sup> (EED) – визначає необхідність запровадження заходів щодо підвищення ефективності для тепломереж, зокрема через ТЕЦ та утилізацію відпрацьованого тепла.

3. **Директива (ЄС) 2023/2413**<sup>205</sup> – посилює політичну підтримку відновлюваного опалення та його інтеграції з децентралізованими енергетичними системами; розширює перелік заходів, які країни ЄС можуть застосовувати для досягнення цих цілей; містить конкретні положення щодо інтеграції скидного тепла та холоду, а також щодо посилення ролі сектору опалення та охолодження щодо інтеграції в загальну енергосистему. Також ця директива удосконалює положення щодо навчання та сертифікації фахівців з встановлення систем опалення та охолодження, а також заходи з інтеграції ВДЕ у секторі будівель, на який припадає найбільша частка кінцевого споживання тепла і холоду в ЄС.

4. **Регламент (ЄС) 2019/943 та Директива (ЄС) 2019/944** – в частині об'єднання теплових та електричних мереж (сполучення секторів) для забезпечення ефективності використання енергетичних ресурсів та зменшення використання викопного палива і більш широкого залучення ВДЕ. У преамбулі зазначено, що для забезпечення повноцінної участі централізованого теплопостачання та охолодження в інтеграції енергетичного сектору необхідно розширити співпрацю з ОСР та ОСП в контексті планування інвестицій у мережу та ринки, щоб краще використовувати потенціал централізованого теплопостачання та охолодження для надання гнучких послуг на ринках електроенергії. Подальша співпраця з операторами газових мереж, включаючи водневі та інші енергетичні мережі, також повинна бути можливою для забезпечення ширшої інтеграції між енергоносіями та їх найбільш економічно ефективного використання. Крім того, вимоги до тіснішої координації між операторами централізованого теплопостачання та охолодження, промисловим та третинним секторами, а також місцевими органами влади можуть сприяти діалогу та співпраці, необхідним для використання економічно ефективного потенціалу відхідного тепла та холоду через системи централізованого теплопостачання та охолодження<sup>206</sup>.

5. **Директива (ЄС) 2023/1791** Європейського Парламенту та Ради від 13 вересня 2023 року про енергоефективність та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2023/955 (нова редакція)<sup>207</sup> встановлює правила для пріоритетного впровадження заходів енергоефективності в усіх секторах, для усунення бар'єрів на енергетичному ринку та подолання перепон, які перешкоджають ефективності постачання, розподілу, зберігання та використання енергії. Вона також передбачає встановлення орієнтовних національних внесків у енергоефективність на 2030 рік.

6. **Рекомендації Європейської Комісії (ЄС) 2024/2395**<sup>208</sup> від 2 вересня 2024 року, що встановлює керівні принципи для тлумачення статті 26 Директиви (ЄС)

<sup>204</sup> Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/27/oj/eng>

<sup>205</sup> Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/2413/oj>

<sup>206</sup> Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/2413/oj>

<sup>207</sup> Directive (EU) 2023/1791 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on energy efficiency and amending Regulation (EU) 2023/955 (recast) (Text with EEA relevance). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/1791/oj>

<sup>208</sup> Commission Recommendation (EU) 2024/2395 of 2 September 2024 setting out guidelines for the interpretation of Article 26 of Directive (EU) 2023/1791 of the European Parliament and of the Council as regards the heating and cooling supply. URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2024/2395/oj>

2023/1791 Європейського Парламенту та Ради щодо тепло- та холодопостачання. Так, наприклад, органи влади муніципалітетів з населенням понад 45 000 осіб у співпраці з ключовими учасниками ринку розроблятимуть місцеві плани опалення та охолодження, в яких основна увага приділятиметься, серед іншого, оцінці стану інфраструктури, аналізу опалювального обладнання та систем у будівлях, шляхам досягнення цілей, визначених у цих планах, відповідно до принципу кліматичної нейтральності, а також оцінці способу та можливості фінансування політики та заходів з цього питання. Місцеві плани у сфері теплопостачання та охолодження можуть реалізовуватися спільно групою з декількох сусідніх органів місцевого самоврядування за умови, що географічний та адміністративний контекст, а також інфраструктура централізованого теплопостачання роблять такий підхід можливим.

Ці правові інструменти створюють основу для інвестиційних стимулів, участі на ринку та декарбонізації систем опалення.

**Стратегія ЄС щодо опалення та охолодження 2016 року**<sup>209</sup> вперше містить огляд споживання енергії та паливного балансу в секторі опалення та охолодження в основних секторах кінцевого споживання: будівлях та промисловості (див. рис. 2.8). У ній також визначено дії та інструменти для забезпечення того, щоб сектор опалення та охолодження вносив свій внесок у досягнення мети ЄС щодо кліматичної нейтральності до 2050 року. Ці дії та інструменти, які були реалізовані в пакеті «Чиста енергія для всіх європейців», прийнятому у 2019 році, стосуються збільшення використання ВДЕ та енергоефективності в цьому секторі, одночасно застосовуючи інтегрований підхід до енергетичної системи<sup>210</sup>.

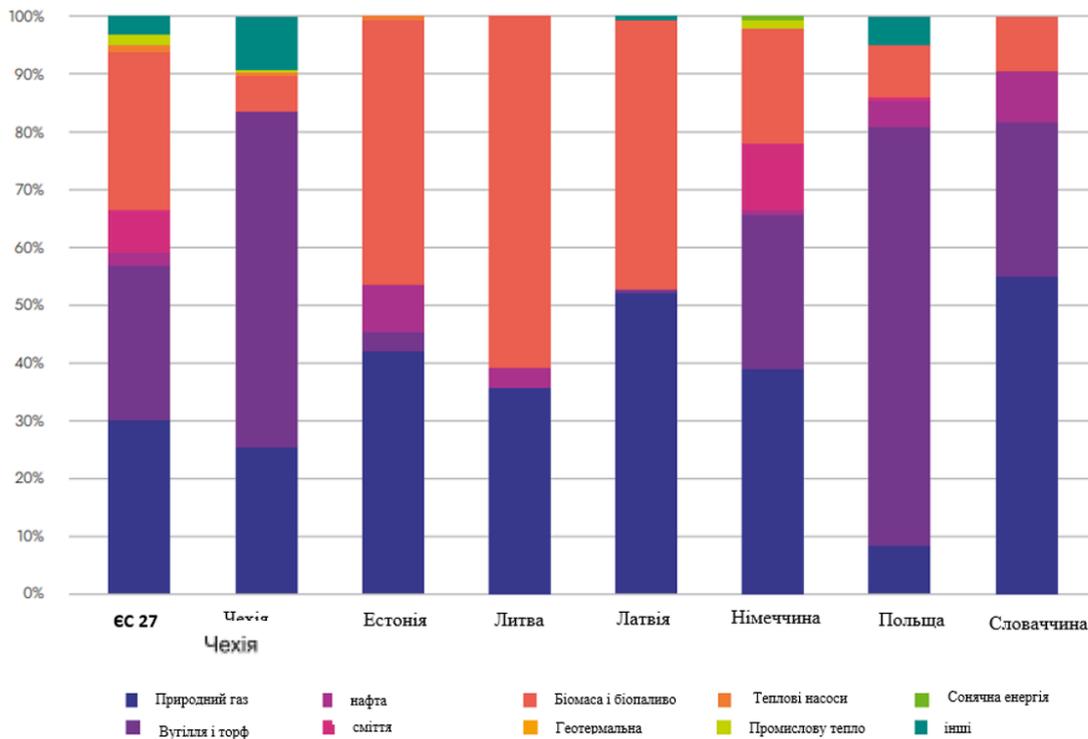


Рис. 2.8 – Енергетичний баланс у централізованому теплопостачанні в Польщі та сусідніх країнах у порівнянні з балансом у ЄС

<sup>209</sup> Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions an EU Strategy on Heating and Cooling. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1575551754568&uri=CELEX:52016DC0051>

<sup>210</sup> Heating and cooling. An official website of the European Union. URL: [https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/heating-and-cooling\\_en?utm\\_source=chatgpt.com](https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/heating-and-cooling_en?utm_source=chatgpt.com)

Джерело: адаптовано з «Comparative analysis of district heating markets: examining recent prices, regulatory frameworks, and pricing control mechanisms in Poland and selected neighbouring countries»<sup>211</sup>

Імплементация правил ЄС щодо теплової генерації різняться в державах-членах через різні енергетичні системи, кліматичні умови та національну політику. У технічній частині цього дослідження більш детально розглянуто досвід різних країн, переважно щодо технологічних аспектів, що вплинули на розвиток розподіленої генерації енергії у різних сферах, зокрема Данії та Польщі у сфері тепlopостачання (див. розділ 4, Том 1).

Нижче наводяться **три тематичні приклади, які висвітлюють деякі питання саме правового регулювання розподіленого виробництва тепла.**

**I. Данія** є піонером у сфері централізованого тепlopостачання. Енергетична система Данії визнана однією з найкращих у світі Всесвітньою енергетичною радою (WEC) за параметрами енергетичної безпеки, енергетичної справедливості та сталого розвитку<sup>212</sup>.

У 1990-х роках мережі централізованого тепlopостачання в Данії розширили за рахунок **децентралізованих теплоелектроцентралей (ТЕЦ)**. Ці ТЕЦ, що зазвичай працювали на **природному газі**, розташовувалися у районах з відносно невисокою щільністю забудови і деякі з них здобули назву «електростанції з відкритим тепlopостачанням». Початкова економічна доцільність таких об'єктів була прийнятною, проте несподіване зростання цін на природний газ призвело до зниження їхньої рентабельності. Як наслідок, уряд Данії був змушений **субсидувати** ці децентралізовані електростанції за допомогою численних пакетів допомоги<sup>213</sup>.

Вже у 2015 році загальне постачання централізованого тепlopостачання в Данії становило 128 МДж, з яких 67,4% було вироблено саме такими ТЕЦ<sup>214</sup>. Це дозволяло **заощадити значну кількість палива порівняно з окремим виробництвом тепла та електроенергії**. Сектор централізованого тепlopостачання поступово **практично повністю відмовився від вугілля**, що допомогло знизити залежність від викопного палива в загальному енергопостачанні Данії (ТЕС) з 75% у 2011 році до 53% у 2022 році, що значно нижче середнього показника МЕА в 79%<sup>215</sup>. Данія зобов'язалася припинити використання викопного палива до 2050 року (див. рис. 2.9). Досягнення рівня 100% використання біометану в системах опалення до 2030 року стало ключовим пріоритетом з моменту початку вторгнення росії в Україну у 2022 році.

Данія є лідером у ЄС за рівнем розвитку розподіленого виробництва тепла, що стало можливим завдяки потужній державній підтримці. Це виявляється у наступних аспектах:

- **політика обов'язкового підключення:** муніципалітети мають право вимагати підключення будівель до мереж централізованого тепlopостачання;
- **стратегії планування опалення:** місцеві органи влади розробляють власні стратегії опалення, узгоджуючи їх із національними енергетичними цілями;
- **інтеграція з ВДЕ:** значна частина тепла генерується за рахунок великомасштабних сонячних термальних установок та ТЕЦ на біомасі.

<sup>211</sup> A. Komorowska, T. Surma. Comparative analysis of district heating markets: examining recent prices, regulatory frameworks, and pricing control mechanisms in Poland and selected neighbouring countries. POLITYKA ENERGETYCZNA – ENERGY POLICY JOURNAL, 2024. URL: <https://epj.min-pan.krakow.pl/pdf-175328-113131?filename=Comparative%20analysis%20of.pdf>

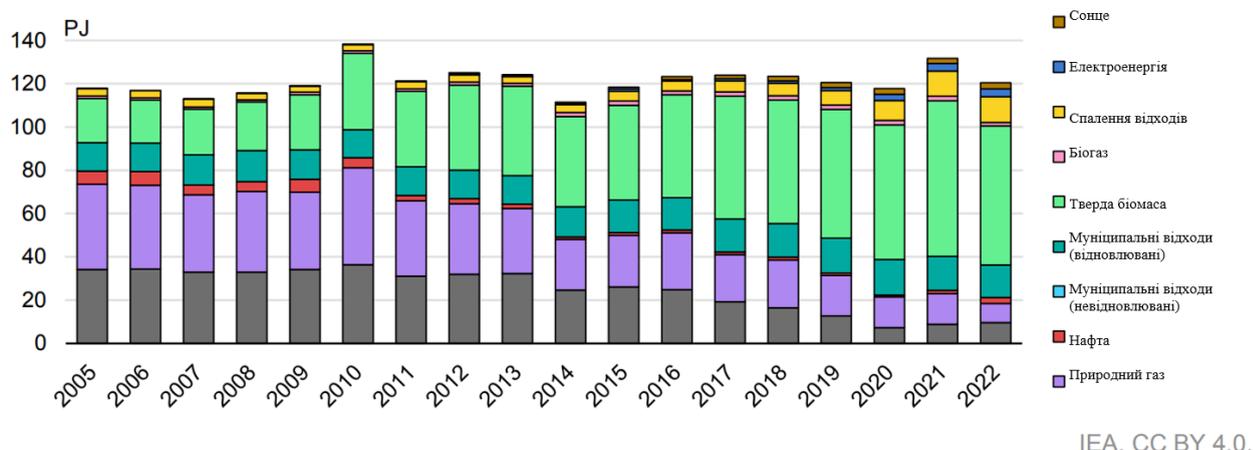
<sup>212</sup> World Energy Trilemma Framework. URL: <https://www.worldenergy.org/transition-toolkit/world-energy-trilemma-framework>

<sup>213</sup> Katinka Johansen, Sven Werner (2022). Something is sustainable in the state of Denmark: A review of the Danish district heating sector. Renewable and Sustainable Energy Reviews, Volume 158, April 2022, 112117. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032122000466>

<sup>214</sup> Regulation and planning of district heating in Denmark. Danish Energy Agency 2017. URL: [https://dbdh.org/wp-content/uploads/2022/07/regulation\\_and\\_planning\\_of\\_district\\_heating\\_in\\_denmark.pdf](https://dbdh.org/wp-content/uploads/2022/07/regulation_and_planning_of_district_heating_in_denmark.pdf)

<sup>215</sup> Denmark 2023: Energy Policy Review. IEA 2023. URL: [https://iea.blob.core.windows.net/assets/9af8f6a2-31e7-4136-94a6-fe3aa518ec7d/Denmark\\_2023.pdf](https://iea.blob.core.windows.net/assets/9af8f6a2-31e7-4136-94a6-fe3aa518ec7d/Denmark_2023.pdf)

Ключові принципи та практики планування теплопостачання, викладені в **Законі про теплопостачання (HSA) та Виконавчому наказі про затвердження колективних мереж теплопостачання**<sup>216</sup>, щодо принципів затвердження проєктів теплопостачання, фінансування та ціноутворення на теплову енергію.



Source: IEA (2023), [World Energy Balances](#).

Рис. 2.9 – Централізоване теплопостачання в Данії з 205 по 2022 рр.  
Джерело: Denmark 2023:energy review<sup>217</sup>

Наразі місцеві міські ради виконують функції органів планування теплопостачання і, відповідно, відповідають за затвердження нових проєктів теплової інфраструктури.

Виконавчий наказ, що регулює проєкти колективного теплопостачання, встановлює критерії для планування муніципальної теплової інфраструктури та відповідні адміністративні процедури. Цей наказ також визначає критерії, за якими місцеві ради затверджують проєкти колективної теплової інфраструктури.

Місцеві ради зобов'язані **комплексно оцінювати** запропоновані проєкти колективної теплоенергетичної інфраструктури. Цей процес передбачає аналіз їхнього **короткострокового та довгострокового, прямого та непрямого впливу**, що врешті-решт призводить до схвалення або відхилення проєкту.

Оцінка охоплює широкий спектр факторів, зокрема:

- соціально-економічний вплив проєкту теплопостачання;
- вплив на навколишнє середовище;
- внесок у перехід на низьковуглецеву енергетику;
- можливі альтернативні способи використання енергетичних ресурсів;
- комбіноване виробництво електроенергії та тепла;
- безпека постачання для мешканців муніципалітету;
- використання вже існуючої інфраструктури теплопостачання;

<sup>216</sup> Exploring the role of households' hurdle rates and demand elasticities in meeting Danish energy-savings target. Kristoffer Steen Andersen, Catharina Wiese at all. Energy Policy, 146, 11 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030142152030505X>

<sup>217</sup> Denmark 2023: Energy Policy Review. IEA 2023. URL: [https://iea.blob.core.windows.net/assets/9af8f6a2-31e7-4136-94a6-fe3aa518ec7d/Denmark\\_2023.pdf](https://iea.blob.core.windows.net/assets/9af8f6a2-31e7-4136-94a6-fe3aa518ec7d/Denmark_2023.pdf)

● створення робочих місць тощо.<sup>218, 219, 220</sup>

**II. Німеччина** прийняла змішаний підхід, який підтримує як централізоване опалення, так і рішення для індивідуального опалення. Прийнятий **Закон про теплопланування та декарбонізацію теплових мереж** є ключовим елементом цього підходу.<sup>221 222</sup> Він передбачає досягнення **нейтрального рівня викидів парникових газів** у сферах опалення приміщень, гарячого водопостачання та технологічного тепла до **2045 року**. Для цього запроваджується загальнонаціональне теплопланування на рівні федеральних земель та встановлюються конкретні вимоги до частки ВДЕ та неминучого відхідного тепла в теплових мережах, починаючи з 2030 року.

З 1 січня 2030 року встановлюється цільовий показник у **50% кліматично нейтрального виробництва тепла** трубопроводами в середньому по всій країні для державних установ. Оператори існуючих теплових мереж мають юридичне зобов'язання використовувати **щонайменше 30% ВДЕ до 2030 року, 80% – до 2040 року**, а для нових теплових мереж ця частка становить **65% з 1 січня 2024 року**. Передбачені перехідні положення для теплових мереж, що працюють на ТЕЦ, а також для випадків економічних труднощів, з повною кліматичною нейтральністю всіх теплових мереж до 2045 року.

Цей закон також сприяє участі **енергетичних спільнот та місцевих проєктів** у теплопостачанні, підвищуючи локальну енергетичну стійкість.<sup>223</sup>

#### **Фінансування та субсидії**

Федеральне фінансування ефективних теплових мереж передбачає **гранти для модернізації інфраструктури централізованого теплопостачання**. З 2024 року будь-хто, хто встановлює кліматично дружнє опалення, може отримати субсидію. Базова субсидія становить **30% від вартості**. За заміну старої опалювальної системи, що працює на викопному паливі, до кінця 2028 року надається додатковий **бонус у 20%**. Домогосподарства з оподатковуваним доходом до 40 000 євро на рік можуть отримати ще один бонус у **30%**. Бонуси можна комбінувати, проте загальна субсидія не може перевищувати **70% від вартості**.<sup>224</sup>

#### **Потенціал та виклики централізованого теплопостачання**

**Централізоване теплопостачання** має значний потенціал для декарбонізації опалення в Німеччині. Уряд планує підключати **100 000 нових споживачів** до таких систем щороку. За оцінками галузевої асоціації AGFW, до 2045 року до централізованих теплових систем може бути підключено до **20 мільйонів з приблизно 43 мільйонів німецьких домогосподарств**, за умови відповідної державної підтримки та створення належних рамкових умов.

<sup>218</sup> Danish Energy Agency Vedledning: Bekendtgørelse nr. 1295 af 13/12/2005 om godkendelse af projekter for kollektive varmforsyningsanlæg [Guidance. Executive Order Nr. 1295 af 13/12/2005 about Project Approval for Collective Heat Supply Infrastructures. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2005/1295>

<sup>219</sup> A. Liu, F. Ren, W.Y. Lin, J.Y. Wang. A review of municipal solid waste environmental standards with a focus on incinerator residues. Int J Sustain Built Environ, 4 (2015), pp. 165-188. DOI: [10.1016/j.ijssbe.2015.11.002](https://doi.org/10.1016/j.ijssbe.2015.11.002)

<sup>220</sup> Ben Amer, S., Gregg, J. S., Sperling, K., & Drysdale, D. W. (2020). Too complicated and impractical? An exploratory study on the role of energy system models in municipal decision-making processes in Denmark. Energy Research & Social Science, 70, Article 101673. URL: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101673>

<sup>221</sup> Gesetz für die Wärmeplanung und zur Dekarbonisierung der Wärmenetze: BGBl. 2023 I Nr. 394 vom 22.12.2023. URL: <https://www.recht.bund.de/bgbl/1/2023/394/VO>

<sup>222</sup> Gesetz für die Wärmeplanung und zur Dekarbonisierung der Wärmenetze.

Bundesregierung. URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-f%C3%BCr-die-w%C3%A4rmeplanung-und-zur-dekarbonisierung-der-w%C3%A4rmenetze/302875>

<sup>223</sup> Wärmenetze: Heizen mit Fernwärme. URL: <https://www.energiewechsel.de/KAENEF/Redaktion/DE/Standardartikel/waermenetze.html>

<sup>224</sup> Übersicht zum Gesetz für Erneuerbares Heizen (Gebäudeenergiegesetz – GEG). URL: <https://www.energiewechsel.de/KAENEF/Redaktion/DE/Downloads/foerderung-heizungsausch-beg.html>

Однак розвиток ринку стикається з основними викликами: **значні початкові інвестиції**, складність залучення та координації зацікавлених сторін для інфраструктурних проєктів, а також висока залежність від містобудівного планування.<sup>225</sup>

#### **Модернізація розподільчих мереж**

Крім того, розподільчі мережі Німеччини потребуватимуть оновлення для інтеграції теплових насосів. Оскільки опалення в країні історично забезпечувалося переважно з використанням викопного палива, місцеві розподільчі мережі часто не готові до значного зростання попиту на електроенергію, спричиненого широким впровадженням теплових насосів (у поєднанні з електромобілями). Отже, майбутні муніципальні плани опалення необхідно **координувати з операторами систем розподілу (DSO)** для забезпечення плавної інтеграції та оптимізації ресурсів з боку попиту для ефективного управління місцевими мережами.

**III. Польща**, історично залежна від вугілля для опалення, переходить до більш чистих рішень використовуючи:

- програми чистого тепла: субсидії на встановлення теплових насосів і модернізацію централізованого теплопостачання;
- розширення використання ТЕЦ: заохочення встановлення КГУ на природному газі та біомасі<sup>226</sup>;
- заходи відповідності правилам ЄС: поступове узгодження законодавства з нормами RED II та EED.

У 2022 році в польській теплоенергетиці відбулося багато подій. Криза, спричинена пандемією та агресією росії щодо України, кардинально змінила та активізувала середовище функціонування галузі, що позначилося як на прибутковості підприємств, так і на вартості системного тепла для споживачів. **Черговим викликом стала прискорена енергетична трансформація**, яка поставила перед виробниками тепла складні інвестиційні завдання. У 2022 році витрати на ведення теплопостачальної діяльності знову значно (майже на 37%) зросли. Особливо в скрутному становищі опинилися підприємства, що виробляють енергію КГУ, для яких тарифи на тепло затверджуються спрощеним методом і не могли бути оновлені протягом року. Внаслідок високих витрат на паливо та квоти на викиди CO<sub>2</sub> валова рентабельність джерел, що виробляють тепло в когенерації, у 2022 році знизилася до мінус 38%, тоді як рентабельність джерел, що виробляють виключно тепло, була дещо позитивною і становила 0,25% (**загальна валова рентабельність всієї теплової галузі становила мінус 22%**).

*Розглянувши наведений міжнародний досвід, можна відмітити наступні виклики та можливості для розвитку розподіленого виробництва тепла:*

#### **виклики:**

- високі початкові витрати: розвиток мереж централізованого теплопостачання потребує значних інвестицій;
- регуляторна складність: різні національні правила створюють перешкоди для транскордонних проєктів;
- проблеми інтеграції в мережу: балансування систем електроенергії та опалення залишається технічною проблемою;
- обізнаність та схвалення споживачів: деякі споживачі противляться обов'язковому підключенню до централізованого теплопостачання.

#### **можливості:**

<sup>225</sup> Germany 2025: energy review. IEA (2025), Paris. URL: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/7fea0ad0-1cc1-45e9-810b-2d602e64642f/Germany2025.pdf>

<sup>226</sup> Integracja sektora ciepłowniczego i elektroenergetycznego, czyli jak wykorzystać transformację ciepłownictwa systemowego do zapewnienia bezpieczeństwa dostaw ciepła i stabilizacji pracy systemu elektroenergetycznego. Raport Polskiego Towarzystwa Energetyki Ciepłej 2025. URL: <https://ptec.org.pl/wp-content/uploads/2025/06/RAPORT-PTEC-Integracja-sektora-cieplowniczego-i-elektroenergetycznego.pdf>

- технологічні вдосконалення: розумні теплові мережі, прогнозування попиту на тепло на основі ШІ та сезонне зберігання тепла підвищують ефективність;
- об'єднання (сполучення) секторів: інтеграція опалення з електричними мережами покращує гнучкість енергетичної системи;
- фінансування ЄС і політики зеленого переходу: фінансові механізми, такі як Європейська зелена угода (European Green Deal)) та Фонд справедливого переходу, підтримують розгортання.

*В цілому, ЄС активно працює над декарбонізацією теплового сектору, використовуючи широкий спектр нормативних та фінансових інструментів. Досвід Данії, Німеччини та Польщі демонструє різноманіття підходів та викликів на шляху до енергетичного переходу в тепловій генерації.*

## 2.6. Інші види розподілених енергетичних ресурсів

До РЕР, що виходять за межі виробництва електроенергії та тепла, у ЄС відносять:

- a) системи Vehicle-to-Grid (V2G) – дозволяють електромобілям видавати електричну енергію в загальну електричну мережу;
- b) технології Hydrogen & Power-to-X – сприяють тривалому зберігання енергії та сполученню секторів;
- c) системи перетворення відходів на енергію – використовують органічні відходи для виробництва електроенергії та тепла.

**a) Системи Vehicle-to-Grid (V2G)** дозволяють електромобілям (EV) не тільки отримувати енергію з мережі, але й повертати енергію назад до неї, коли це необхідно. Ця інноваційна технологія перетворює електромобілі на мобільні накопичувачі енергії, які можуть допомогти збалансувати попит і пропозицію, а також пропонують такі послуги, як регулювання частоти, підтримка напруги та зниження пікових навантажень. Згідно з **Директивою (ЄС) 2018/2001 (RED II)** визначається основа для просування відновлюваної енергії, включаючи **інтеграцію електромобілів (EV) в енергетичну систему**. Правила спрямовані на те, щоб електромобілі могли бути легко інтегровані як в електричні, так і в транспортні мережі. **Директива (ЄС) 2019/944** про загальні правила внутрішнього ринку електроенергії (регулювання електроенергії) заохочує активну участь споживачів, у т.ч. власників електромобілів, на енергетичному ринку. Це включає **створення потенціалу для систем V2G для участі в ринках торгівлі енергією**. **Регламент Комісії (ЄС) 2017/2195** щодо балансування електроенергії містить вказівки щодо балансування електроенергії, які можуть **інтегрувати системи V2G для надання допоміжних послуг**, таких як регулювання частоти та балансування навантаження.

**У статті 14 Регламенту щодо інфраструктури альтернативних видів палива (AFIR)<sup>227</sup>** зазначено, що: *«Національна політична основа повинна містити щонайменше такі елементи: ... g) заходи, заплановані або вжиті, необхідні для забезпечення того, щоб розгортання та експлуатація зарядних станцій, включаючи географічний розподіл двонаправлених зарядних станцій, сприяли гнучкості енергетичної системи та проникненню електроенергії з відновлюваних джерел в електромережу».*

Відповідно до **ч. 4 статті 15 AFIR**: *«На основі даних операторів систем передачі та операторів систем розподілу, регуляторні органи кожної держави-члена повинні оцінити не пізніше 30 червня 2024 року та кожні три роки після цього потенційний внесок двосторонньої зарядки у зниження витрат користувачів та системи, а також у збільшення частки електроенергії з відновлюваних джерел в електросистемі».*

Відповідно до Регламенту AFIR держави-члени вживають, за необхідності, відповідних заходів для коригування доступності та географічного розподілу двонаправлених зарядних станцій як у громадських, так і в приватних зонах.

<sup>227</sup> Regulation (EU) 2023/1804 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on the deployment of alternative fuels infrastructure, and repealing Directive 2014/94/EU (Text with EEA relevance). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1804/oj>

**Правове регулювання має бути таким, щоб дозволяти транспортним засобам взаємодіяти з мережею та ринком електроенергії.**

Експерти визначають<sup>228</sup> три основні перешкоди для впровадження V2G на ринку:

1. **Правила оподаткування.** У багатьох європейських країнах споживання електроенергії вимірюється виключно в кВт·год, а до споживаної енергії застосовуються значні податки та збори. Наприклад, у Німеччині ціна на електроенергію протягом останнього десятиліття становила приблизно 30 євро цент/кВт·год<sup>229</sup>, тоді як оптові ціни становили близько 4-5 євро цент/кВт·год<sup>230</sup>. Практично неможливо було досягти достатньої маржі, щоб продаж електроенергії, обтяженої високими податками, «назад» у мережу був економічно вигідним. Хоча енергетична криза 2021 року призвела до більших цінових коливань, без змін у ринкових правилах створення економічного обґрунтування залишалося вкрай складним. **Один із способів вирішення цієї проблеми – відшкодування податків і зборів пропорційно до обсягу електроенергії, проданої назад у мережу.** Цей підхід вже застосовується в Німеччині та багатьох інших країнах Європи, що дозволяє розвивати **арбітражну торгівлю** (використання цінової різниці для отримання прибутку).

2. **Різні вимоги мережевих кодексів.** Існуючі мережеві кодекси часто розроблялися з орієнтацією на великих виробників електроенергії, не враховуючи концепцію активів, здатних подавати електроенергію «назад» у мережу з різних точок. Однією з основних проблем є різна поведінка виробників електроенергії в розподільчих мережах країн-членів ЄС у разі коротких замикань, падінь напруги чи інших нерегулярних подій. Для двонаправленої зарядки постійним струмом (DC) ця проблема менш виражена, оскільки мережеві кодекси можуть застосовуватися до перетворювача DC/AC, вбудованого в зарядну станцію. Однак, якщо транспортний засіб використовуватиме двонаправлену зарядку змінним струмом (AC), йому доведеться адаптувати свою поведінку залежно від конкретного місця підключення до мережі.<sup>231 232</sup>

3. **Облік енергії.** Ринкова взаємодія в енергетичному секторі, зокрема вимірювання та виставлення рахунків за поставлену енергію, значною мірою спирається на використання інтелектуальних лічильників. Проте, швидкість їхнього впровадження суттєво різниться по всій Європі. Наразі лідерами у розгортанні інтелектуальних лічильників є скандинавські країни, Італія, Франція, а також деякі менші країни, де значна частка домогосподарств вже обладнана цими пристроями.<sup>233</sup>

**b) Концепція Power-to-X (PtX)** охоплює процеси, що перетворюють електроенергію (переважно відновлювану) в інші енергоносії, зокрема водень (Power-to-Hydrogen), синтетичне паливо (Power-to-Fuel) та хімічні речовини. Водень, що виробляється шляхом електролізу води з використанням відновлюваної електроенергії (так званий «зелений водень»), набуває все більшого значення як рішення для довгострокового зберігання енергії, сполучення секторів та декарбонізації. Воднева стратегія для кліматично

<sup>228</sup> Hecht, C., Figgner, J., & Sauer, D. U. (2023). Vehicle-to-Grid Market Readiness in Europe with a Special Focus on Germany. *Vehicles*, 5(4), 1452-1466. URL: <https://doi.org/10.3390/vehicles5040079>

<sup>229</sup> STROM-REPORT. STROMPREISZUSAMMENSETZUNG. URL: <https://strom-report.com/strompreise/strompreis-zusammensetzung/>

<sup>230</sup> Bruno Burger and Fraunhofer ISE. Annual Electricity Spot Market Prices in Germany. URL: [https://energy-charts.info/charts/price\\_average/chart.htm?l=en&c=DE&year=-1&interval=year&chartColumnSortin g=default](https://energy-charts.info/charts/price_average/chart.htm?l=en&c=DE&year=-1&interval=year&chartColumnSortin g=default)

<sup>231</sup> ISO 15118-20:2022; Road Vehicles—Vehicle to Grid Communication Interface—Part 20: 2nd Generation Network Layer and Application Layer Requirements. International Organization for Standardization (ISO): Geneva, Switzerland, 2022. URL: <https://www.iso.org/standard/77845.html>

<sup>232</sup> Hecht, C., Figgner, J., & Sauer, D. U. (2023). Vehicle-to-Grid Market Readiness in Europe with a Special Focus on Germany. *Vehicles*, 5(4), 1452-1466. URL: <https://doi.org/10.3390/vehicles5040079>

<sup>233</sup> Forschungsstelle für Energiewirtschaft e., V. The Smart Meter Rollout in Germany and Europe. URL: <https://www.ffe.de/en/publications/the-smart-meter-rollout-in-germany-and-europe/>

нейтральної Європи (2020): ЄС активно працює над нарощуванням виробництва зеленого водню, розглядаючи його як ключовий елемент для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року.

#### **Політика ЄС щодо водню та PtX:**

1. **Пакет ЄС «Чиста енергія для всіх європейців» (2019):** включає регуляторні норми, що сприяють інтеграції водневих та PtX-технологій у внутрішній енергетичний ринок; підтримує розвиток необхідної інфраструктури та процес сполучення секторів.

2. **Директива (ЄС) 2018/2001 (RED II):** стимулює виробництво відновлюваного водню, включаючи його до сфери дії цільових показників щодо відновлюваної енергії.

3. **Фонд відновлення та стійкості ЄС: у рамках Зеленої угоди ЄС виділив значне фінансування для підтримки водневих технологій.** Це допомагає державам-членам розширювати водневу інфраструктуру та інтегрувати PtX-рішення в енергетичну систему.

**Німеччина запустила Національну водневу стратегію<sup>234</sup>** для підтримки виробництва водню, інфраструктури та інновацій. Ця країна є лідером у використанні водню для важкої промисловості, транспорту та балансування мережі. Подібний документ має також **Франція<sup>235</sup>**, яка взяла на себе зобов'язання розробляти екологічно чистий водень для декарбонізації своїх промислових процесів, транспорту та систем зберігання енергії.

**с) Технології перетворення відходів у енергію (waste to energy, WTE)** використовують органічні відходи (тверді побутові відходи, сільськогосподарські залишки тощо) як сировину для виробництва електроенергії та тепла за допомогою таких процесів, як спалювання, анаеробне зброджування та газифікація. WTE відіграє важливу роль у скороченні використання звалищ, зменшенні викидів парникових газів і сприяє досягненню цілей циклічної економіки.

**Директива (ЄС) 2018/850** про відходи<sup>236</sup> наголошує на запобіганні утворенню відходів, переробці та відновленні енергії з відходів; встановлює цілі щодо скорочення використання сміттєзвалищ, сприяння використанню органічних відходів для відновлення енергії.

**Директива (ЄС) 2012/27** про енергоефективність (EED) заохочує перетворення відходів на енергію, особливо через її роль у підвищенні ефективності процесів відновлення енергії.

**Директива (ЄС) 2009/28** про відновлювані джерела енергії (RED I) заохочує використання енергії, отриманої з відходів, для досягнення цілей щодо відновлюваної енергії.

**Швеція** є лідером у застосуванні цього підходу і WTE з високорозвиненою інфраструктурою, яка забезпечує значну частину централізованого опалення та електроенергії в країні.

У **Данії** працюють мережі централізованого тепlopостачання, які використовують відходи як основне джерело енергії.

**Австрія** має потужний сектор WTE, з багатьма об'єктами, що працюють як частина міських систем утилізації відходів для забезпечення опалення та електроенергії.

**Підсумовуючи, інтеграція систем V2G (Vehicle-to-Grid), водневих технологій, Power-to-X (PtX), а також систем перетворення відходів у енергію (WTE) в**

<sup>234</sup> Die Nationale Wasserstoffstrategie. URL: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Wasserstoff/Dossiers/wasserstoffstrategie.html>

<sup>235</sup> Stratégie nationale pour le développement de l'hydrogène décarboné en France. URL: <https://www.ecologie.gouv.fr/sites/default/files/documents/DP%20-%20Strat%C3%A9gie%20nationale%20pour%20le%20d%C3%A9veloppement%20de%20l'hydrog%C3%A8ne%20d%C3%A9carbon%C3%A9%20en%20France.pdf>

<sup>236</sup> Directive (EU) 2018/850 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 1999/31/EC on the landfill of waste (Text with EEA relevance). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2018/850/oj>

*енергетичний ринок ЄС є ключовою для побудови більш децентралізованої, гнучкої та стійкої енергетичної мережі.* Ці рішення здатні ефективно балансувати попит і пропозицію, значно скорочувати викиди та забезпечувати секторальне об'єднання електроенергетики, опалення та транспорту.

*У міру розвитку регуляторної бази ЄС, розширюються можливості для посилення ролі РЕР у реалізації Європейської зеленої угоди та досягненні кліматичної нейтральності до 2050 року. Успіх впровадження цих систем залежить не тільки від технологічного прогресу, а й від стабільної регуляторної підтримки, ефективних ринкових механізмів та фінансових стимулів для державних і приватних інвестицій.*

### **3. Вплив євроінтеграційних процесів на правове регулювання у сфері розподілених енергетичних ресурсів в Україні**

Україна приєдналася до Енергетичного Співтовариства у 2011 році. Згідно з умовами Договору про Енергетичне Співтовариство наша країна зобов'язалася транспонувати та імплементувати ключові акти права ЄС у сфері енергетики. Це також передбачає розробку відповідної нормативно-правової бази та лібералізацію енергетичних ринків відповідно до європейських вимог у чітко визначені терміни.<sup>237</sup> Відповідно до положень цього Договору, а саме – статті 338 Глави 1 «Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію<sup>238</sup> взаємне співробітництво включає, серед іншого, такі сфери як:

- модернізація та посилення існуючої енергетичної інфраструктури;
- сприяння енергоефективності та енергозбереженню, зокрема ефективну генерацію, виробництво, транспортування, розподіл та використання енергії, на основі функціонування ринкових механізмів, а також ефективного використання енергії при застосуванні обладнання, освітленні та у будівлях;
- розвиток та підтримка відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища.

З того часу щороку здійснено ряд реформ пов'язаних з адаптацією законодавства України до норм ЄС. Переважна частина процесів з адаптації абсолютно логічно була спрямованою на забезпечення основних елементів енергосистеми України. Та все ж зросли також можливості для розвитку малої генерації. Таким чином, ці документи передбачають значну модернізацію не тільки матеріальної частини енергосистеми України, але також і регулювання відносин у цій сфері.

Від моменту приєднання до Енергетичного Співтовариства, Україна щорічно проводить реформи для адаптації свого енергетичного законодавства до норм ЄС. Стратегічні та програмні документи, що затверджені та реалізуються нині в Україні, якісно відрізняються від попередніх рамкових документів. Вони передбачають не лише суттєву модернізацію енергосистеми, а й вдосконалення правового регулювання відносин у цій сфері.

Енергетика як кластер входить до розділу «зеленого» переходу та сталого розвитку, передбаченого переговорним процесом щодо вступу України до ЄС. Для підтримки реформ в Україні затверджено програму Ukraine Facility, що серед іншого включає енергетику як один із ключових секторів економіки.<sup>239</sup>

<sup>237</sup> Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (ACQUIS EC). Вебсайт: Комунікаційна команда Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-UA.pdf>

<sup>238</sup> Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984\\_011](https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011)

<sup>239</sup> Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj/eng>

Знаковим для України стало 30 червня 2022 року – розпочався перший експорт електроенергії з України до Європи після синхронізації. За результатами щомісячної оцінки ENTSO-E впливу на європейську енергосистему, обсяги експорту поступово збільшувалися. З 30 липня експорт зріс вже в 2,5 рази від початкового – українська електроенергія постачалася в Румунію та Словаччину (по 125 МВт). Також Україна експортувала близько 210 МВт до Польщі, додатково 200 МВт – до Молдови<sup>240</sup>.

Низка змін в українському законодавстві, пов'язаних з імплементацією положень acquis EU у сфері енергетики та зеленого переходу, було зроблено у 2023 році.

У лютому 2023 року ВРУ ухвалила закон<sup>241</sup>, яким були **імplementовані положення Директиви 2012/27/ЄС** про енергоефективність, що визначають умови для впровадження КГУ. Законом України від 24 лютого 2023 року № 2956-IX<sup>242</sup> **визначено стимули для розвитку зарядної інфраструктури для електромобілів**, включаючи спрощені процедури придбання земельних ділянок та підключення до мережі, можливість встановлення зарядних станцій об'єднаннями власників житла, а також заборону на використання автобусів з двигунами внутрішнього згоряння (крім тих, що працюють на водні та метані) у громадському транспорті, починаючи з 2036 року. Таким чином було **імplementовано положення Директиви 2009/33/ЄС** Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року «Щодо просування чистих та енергоефективних транспортних засобів автомобільного транспорту»<sup>243</sup>, що також є передумовою для V2G.

В середині 2023 року Україна імplementувала положення Регламенту ЄС про цілісність та прозорість оптового ринку енергії (REMIT)<sup>244</sup>. Таким чином, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках»<sup>245</sup> від 10 червня 2023 року № 3141-IX розширив повноваження НКРЕКП щодо моніторингу потенційних маніпуляцій на ринку, таких як змова щодо встановлення цін, та зобов'язав учасників ринку розкривати необхідну інформацію для такого нагляду завдяки встановленню таких процедур та вимог як:

- порядок набуття, призупинення і припинення статусу адміністратора передачі даних;
- порядок функціонування платформ інсайдерської інформації;
- вимоги щодо забезпечення доброчесності та прозорості на оптовому енергетичному ринку;
- порядок подання інформації щодо вчинення господарсько-торговельних операцій з оптовими енергетичними продуктами<sup>246</sup>.

<sup>240</sup> Інтеграція у європейську електромережу ENTSO-E. Вебсайт Міністерства енергетики України. URL: <https://www.mev.gov.ua/reforma/intehratiya-u-yevropeysku-elektromerezhu-entso-e>

<sup>241</sup> Про внесення змін до Закону України "Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу" щодо розвитку високоефективної когенерації: Закон України 24 лютого 2023 року № 2955-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2955-IX#Text>

<sup>242</sup> Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрзарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів: Закон України від 24 лютого 2023 року № 2956-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-IX#Text>

<sup>243</sup> Directive 2009/33/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of clean and energy-efficient road transport vehicles (Text with EEA relevance). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/33/oj>

<sup>244</sup> Regulation (EU) No 1227/2011 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on wholesale energy market integrity and transparency Text with EEA relevance. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2011/1227/oj>

<sup>245</sup> Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках: Закон України від 10 червня 2023 року №3141-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3141-20#Text>

<sup>246</sup> План для Ukraine Facility 2024 – 2027. Вебсайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

Законом про REMIT було також знижено тарифи для електростанцій, що працюють на ВДЕ, які розпочали роботу після 1 липня 2023 року.

30 червня 2023 року ВРУ прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України»<sup>247</sup>. Прийняття цього закону **транспонує низку положень Директиви (ЄС) 2019/944** про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії, зокрема, щодо визначення правового статусу активних споживачів на роздрібному ринку електричної енергії, а також правових засад функціонування механізму самовиробництва та провадження діяльності з агрегації. **Це створило інституційні умови для поетапного і збалансованого розвитку сегменту розподіленої генерації на основі ВДЕ.**

Зокрема, було **запроваджено реєстр сертифікатів походження**, що створює умови для вітчизняних виробників відновлюваної енергетики самостійно продавати електроенергію як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Під час продажу на внутрішньому ринку виробники отримуватимуть додаткові платежі від Гарантованого покупця, якщо ринкова ціна буде нижчою за «зелений» тариф, відповідно до **Директиви ЄС 2018/2021**. Суб'єкти, які використовують «зелену» енергію у своїх виробничих процесах, отримують знижені тарифи під час експорту своєї продукції до ЄС. Відповідно до Зеленої угоди ЄС (European Green Deal) додаткові мита застосовуються до товарів, вироблених з використанням енергії з традиційних джерел (викопних палив).

Активні споживачі мають право реалізовувати надлишкову електроенергію, вироблену з ВДЕ, до мережі та використовувати отримані кошти для придбання електроенергії в періоди, коли обсяги власного виробництва є недостатніми для покриття споживання. Такий механізм сприяє підвищенню енергетичної самодостатності кінцевих споживачів і формує фінансові стимули для розвитку малої генерації.

**НКРЕКП розроблено та прийнято низку нормативно-правових актів**, спрямованих на правову імплементацію відповідних норм,<sup>248</sup> зокрема:

- затверджено Порядок проведення оператором системи передачі публічних консультацій при розробленні правил розподілу пропускної спроможності міждержавних перетинів та визначенні структури розподілу пропускної спроможності;

- внесено зміни до Кодексу системи передачі, щодо діяльності агрегаторів та активних споживачів, Кодексу системи розподілу, щодо функціонування малих систем розподілу;

- внесено зміни до Кодексу комерційного обліку електричної енергії щодо вимог до забезпечення комерційного обліку операторами малої системи розподілу, активними споживачами та обліку електричної енергії в процесі агрегації;

- затверджено Порядок продажу та обліку електричної енергії, виробленої активними споживачами, та розрахунків за неї та внесено зміни до Правил роздрібного ринку електричної енергії щодо функціонування малих систем розподілу, агрегаторів та активних споживачів,

- затверджено Порядок реєстрації учасників оптового енергетичного ринку (станом на червень 2025 року НКРЕКП зареєстровано 2610 учасників оптових енергетичних ринків<sup>249</sup>);

- затверджено Порядок набуття, призупинення і припинення статусу адміністратора передачі даних;

- затверджено Порядок розслідування зловживань на оптовому енергетичному ринку;

<sup>247</sup> Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та "зеленої" трансформації енергетичної системи України: Закон України від 30 червня 2023 року № 3220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text>

<sup>248</sup> План діяльності НКРЕКП на 2025 бюджетний рік та два бюджетні періоди, що настають за плановим (2026–2027 роки): затверджено Наказом НКРЕКП 07.06.2024 № 46-од. URL: <https://www.nerc.gov.ua/storage/app/uploads/public/666/6bc/4e8/6666bc4e81cea008564346.pdf>

<sup>249</sup> Реєстр учасників оптового енергетичного ринку. Вебсайт НКРЕКП. URL: <https://www.nerc.gov.ua/dobrochesnist-ta-prozorist-remit/revestr-uchasnikiv-optovogo-energetichnogo-rinku>

• затверджено Порядок (методику) визначення розміру штрафів, які накладаються НКРЕКП.

У 2024 році КМУ, з метою посилення незалежності НКРЕКП, скасував вимогу щодо узгодження нею своїх постанов з Міністерством юстиції.

Усі ці кроки було реалізовано в рамках Програм підтримки України та Міжнародного валютного фонду (МВФ), що сприяють гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, інтеграції енергетичних ринків України з ЄС та впровадженню заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та підвищення енергоефективності (див. таблицю 3.1). До таких заходів належать<sup>250</sup>:

- посилення незалежності НКРЕКП;
- скасування мораторію на підвищення тарифів на опалення та гаряче водопостачання з подальшою поступовою лібералізацією ринку газу після закінчення воєнного стану;
- децентралізація систем опалення, включаючи затвердження правил підключення та відключення окремих теплових пунктів;
- реалізація стратегії термомодернізації будівель, встановлення мінімальних стандартів енергоефективності будівель та затвердження програми модернізації для компаній централізованого теплопостачання;
- розробка енергетичного та кліматичного плану для скорочення викидів парникових газів, затвердження нового національного зобов'язання згідно з Паризькою угодою та створення незалежної Наукової ради зі зміни клімату;
- прийняття нового закону про ринок електроенергії для імплементації директив ЄС в Україні, призначення оператора ринку електроенергії та впровадження директиви ЄС про транскордонну торгівлю електроенергією;
- регулювання державної підтримки «зелених» інвестицій шляхом запровадження стабільних та передбачуваних правил, яких уряд має дотримуватися;
- збільшення податків на викиди та запровадження механізмів торгівлі викидами.

Таблиця 3.1 – Документи та інші показники реформ у сфері енергетики та зеленого переходу<sup>251</sup>

| Походження рекомендації                              | Документи, які необхідно ухвалити чи змінити, або інші показники (стан виконання)                | Строк               |
|--|--|---------------------|
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України <sup>252</sup> | Ухвалити план з енергетики та клімату <sup>253</sup> (виконано)                                  | 2 квартал 2024 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України                | Ухвалити Стратегію термомодернізації будівель <sup>254</sup> (виконано)                          | 2 квартал 2024 року |
| План для України                                     | НКРЕКП має ухвалити підзаконні акти на виконання закону, що впроваджує REMIT, задля забезпечення | 3 квартал 2024 року |

<sup>250</sup> Біла книга реформ 2025. Розділ 7. Реформи енергетичного сектору в Україні. VOX Ukraine. URL: <https://voxukraine.org/en/white-book-of-reforms-2025-energy-sector-reforms-in-ukraine>

<sup>251</sup> Джерело: адаптовано з План для України, Огляд ЄС-2023, 2024, та Галузеві реформи, людський капітал та податкова політика: чого очікувати в наступні чотири роки

<sup>252</sup> План для Ukraine Facility 2024 – 2027. Вебсайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

<sup>253</sup> Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року: схвалений Розпорядженням Кабінету міністрів України від 25 червня 2024 р. № 587-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2024-%D1%80#Text>

<sup>254</sup> Довгострокова стратегія термомодернізації будівель на період до 2050 року: схвалено Розпорядженням Кабінету міністрів України від 29 грудня 2023 р. № 1228-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-2023-%D1%80#Text>

| Походження рекомендації               | Документи, які необхідно ухвалити чи змінити, або інші показники (стан виконання)   | Строк               |
|---------------------------------------|---|---------------------|
|                                       | чесності та прозорості оптового енергетичного ринку <sup>255</sup> – прийняті та набирають чинності зміни до Закону України від 24 серпня 2023 року № 3354–IX «Про правотворчу діяльність», які звільняють рішення НКРЕКП ( <b>виконано</b> ) |                     |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Внести зміни до постанови Кабміну <sup>257</sup> щодо заохочення інвестицій у «зелену» енергетику (імплементация Директиви ЄС 2018/2001 <sup>258</sup> ). Гарантії походження енергії з ВДЕ запровадили у 2023 році. ( <b>виконано</b> )      | 4 квартал 2024 року |
| Огляд ЄС-2023, План для України       | Ухвалити <u>законопроект</u> <sup>259</sup> про надання НКРЕКП більшої незалежності відповідно до стандартів ЄС (звільнити рішення НКРЕКП, від процедури державної реєстрації) ( <b>виконано</b> )  | 4 квартал 2024 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Ухвалити <u>законопроект</u> про надання більшої незалежності НКРЕКП відповідно до законодавства ЄС (спеціальний статус НКРЕКП) ( <b>виконано</b> )   | 4 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Затвердити план дій (заходи та терміни) зі створення системи торгівлі викидами ПГ <sup>260</sup> ( <b>виконано</b> )  | 1 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Ухвалити <u>законопроект</u> <sup>261</sup> про кліматичну політику щодо встановлення кліматичних цілей та механізмів їх досягнення. ( <b>виконано</b> )  | 1 квартал 2025 року |
| Стратегія доходів                     | Розробити модель оподаткування викидів ПГ, щоб оподатковувався видобуток або імпорт нафти, газу, вугілля, а не викиди ПГ <sup>262</sup> ( <b>ведеться робота</b> )  | 2024-2025 роки      |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Ухвалити Дорожню карту, щоб відокремити доплату за відновлювану енергію від тарифу на передачу енергії <sup>263</sup>   | 2 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Ухвалити новий закон про центральне тепlopостачання (встановити чіткі правила підключення та відключення; процедури встановлення індивідуальних котелень)   | 3 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України | Ухвалити Другий національно визначений внесок (NDC) до Паризької угоди ( <b>поточне зобов'язання – скорочення</b> )   | 3 квартал 2025 року |

<sup>255</sup> Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

<sup>256</sup> Вимоги щодо забезпечення доброчесності та прозорості на оптовому енергетичному ринку: затверджено Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 27.03.2024 № 614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0614874-24#Text>

<sup>257</sup> Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії: Постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2019 р. № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2019-%D0%BF#Text>

<sup>258</sup> Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast) (Text with EEA relevance.). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2018/2001/oj>

<sup>259</sup> Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках: Закон України від 10 червня 2023 року №3141-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3141-20#Text>

<sup>260</sup> План заходів щодо створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів: затверджено розпорядженням Кабінету міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-2025-%D1%80#Text>

<sup>261</sup> Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 8 жовтня 2024 року № 3991-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text>

<sup>262</sup> Національна стратегія доходів. вебсторінка Міністерства фінансів України. URL: [https://mof.gov.ua/uk/national\\_income\\_strategy-716](https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716)

<sup>263</sup> Уряд пропонує НКРЕКП розробити механізм відокремлення надбавки ВДЕ з тарифу "Укренерго" на передачу – План пріоритетних дій. Енергореформа. URL: <https://reform.energy/news/uryad-proponue-nkrekp-rozrobiti-mekhanizm-vidokremlennya-nadbavki-vde-z-tarifu-uk-renergo-na-peredachu-plan-prioritetnikh-diy-23344>

| Походження рекомендації                                   | Документи, які необхідно ухвалити чи змінити, або інші показники (стан виконання)  | Строк               |
|---|--|---------------------|
|   | <b>викидів до 2030 року до 65% від рівня 1990 року – практично досягнуто)</b>  |                     |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України                     | Скасувати мораторій <sup>264</sup> на підвищення тарифів на тепло та гарячу воду   | 4 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України                     | Ухвалити новий закон про ринок електроенергії, який запровадить 16 директив ЄС   | 4 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України                     | Призначити номінованого оператора ринку електроенергії <sup>265</sup> , визначеного НКРЕКП.  | 4 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України                     | Ухвалити Державну цільову економічну програму енергетичної модернізації підприємств теплокомуненерго до 2030 року <sup>266</sup> <b>(виконано)</b>   | 4 квартал 2025 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України                     | Імплементувати Директиву ЄС 2022/03/МС–ЕпС для забезпечення відповідності податковим та митним режимам ЄС для транскордонної торгівлі електроенергією  | 2 квартал 2026 року |
| Огляд ЄС-2023, 2024, План для України, МВФ <sup>267</sup> | Ухвалити Дорожню карту поступової лібералізації ринків газу та електроенергії після закінчення воєнного стану (лібералізація цін, реформа PSO, запровадження адресних субсидій) <b>(виконано)</b>  | 2 квартал 2026 року |
| План для України  | Ухвалити закон, який упорядковує надання дозволів на зелені інвестиції відповідно до правил ЄС   | 3 квартал 2026 р    |
| План для України  | Затвердити вимоги до енергетичного маркування та екологічного дизайну як обов'язкові мінімальні критерії під час проведення державних закупівель. Посилити спроможність органу державного ринкового нагляду забезпечувати виконання цих вимог. | 1 квартал 2027 року |

Згідно із другим Звітом про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС від 30 жовтня 2024 р.<sup>268</sup> Україна має хороший рівень підготовки в галузі енергетики та досягла певного прогресу. Ухвалено законодавство про ВДЕ та НПЕК 2030, а також запроваджено заходи щодо об'єднання ринків.

Україна страждає від постійного масового руйнування своєї енергетичної інфраструктури, що негативно вплинуло на безпеку її постачання та можливості планування. Одночасно газовий сектор зазнав посилення монополізації в умовах воєнного стану. Експерти ЄС визначають, що в розділі «Енергетика» Рекомендації Комісії від 2023 року були частково виконані та залишаються чинними. У найближчий період Україні, зокрема, слід<sup>269</sup>:

<sup>264</sup> Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування: Закон України від 29 липня 2022 року № 2479-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-20#Text>

<sup>265</sup> Про внесення змін до законів України щодо об'єднання ринків електричної енергії України та Європейського Союзу: проект Закону від 02.10.2024 №12087. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44974>

<sup>266</sup> Державну цільову економічну програму енергетичної модернізації підприємств водопостачання та водовідведення, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 року: затверджено Розпорядженням Кабінету міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1133-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2024-%D1%80#Text>

<sup>267</sup> IMF-Ukraine: Letter of Intent and Memorandum for Economic and Financial Policy, 11 March 2024. Вебсайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/en/files/GOQCycscMeBQVDHP>

<sup>268</sup> Commission Staff Working Document Ukraine 2024 Report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions 2024 Communication on EU enlargement policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024SC0699>

<sup>269</sup> Commission Staff Working Document Ukraine 2024 Report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social

- посилити перехід на «зелену» енергетику, розпочавши реалізацію НПЕК 2030, прийнявши ринкову законодавчу та регуляторну базу для інвестицій у відновлювану енергетику та вирішивши питання врегулювання боргів виробників ВДЕ;

- просувати реформи ринку електроенергії шляхом прийняття та впровадження пакету інтеграції електроенергетики, а також вжиття наступних кроків для впровадження закону про цілісність та прозорість оптового ринку енергії (REMIT) (що включатиме прийняття імплементаційного законодавства та розробку IT-системи);

- прийняти законодавство для подальшого зміцнення незалежності Регулятора та створити репутацію справедливого та прозорого процесу прийняття рішень.

Підсумовуючи дані щодо виконання зобов'язань, зазначені в таблиці 3.1, а також з урахуванням рекомендацій, окреслених у другому Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС, робимо висновок, що **станом на початок 2 кварталу 2025 року Україна імплементувала не всі aquis EU у сфері енергетики**, які передбачені програмою Підтримки України та Копенгагенськими критеріями<sup>270</sup>.

Детальна динаміка реформ що відбуваються в Україні відображено в новому аналітичному інструменті для ефективного прийняття рішень та управління процесом впровадження реформ – «Матриця реформ в Україні 2025»<sup>271</sup>, що включає заходи на виконання рекомендацій міжнародних партнерів та умов за програмами фінансової підтримки.

Триває робота над приєднанням України до європейського ринку електричної енергії. Так до ВРУ було подано проєкт Закону про внесення змін до законів України щодо об'єднання ринків електричної енергії України та ЄС<sup>272</sup>. Метою даного законопроєкту, як визначено в пояснювальній записці<sup>273</sup>, є створення законодавчого підґрунтя для повної ринкової інтеграції України як Договірної Сторони Енергетичного Співтовариства до єдиного європейського ринку електричної енергії на основі принципу взаємності шляхом транспозиції та подальшої імплементації інтеграційного пакета актів законодавства Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики (далі – Інтеграційний пакет).

Впровадження Інтеграційного пакета також спрямоване на здійснення економічно ефективного переходу до використання чистих та сталих джерел енергії з одночасним забезпеченням безпеки постачання та доступності електричної енергії для всіх споживачів.

**Інтеграційний пакет включає дев'ять актів законодавства ЄС у сфері енергетики**, а саме:

1. **Директиву (ЄС) 2019/944** Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії;
2. **Регламент (ЄС) 2019/943** Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про внутрішній ринок електроенергії;
3. **Регламент (ЄС) 2019/941** Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про готовність до ризиків в електроенергетичному секторі;

---

Committee and the Committee of Regions 2024 Communication on EU enlargement policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024SC0699>

<sup>270</sup> Accession criteria (Copenhagen criteria). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:accession\\_criteria\\_copenhagen](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:accession_criteria_copenhagen).

<sup>271</sup> Матриця реформ в Україні 2025. Кабінет міністрів України. URL: <https://reformmatrix.mof.gov.ua/>

<sup>272</sup> Про внесення змін до законів України щодо об'єднання ринків електричної енергії України та Європейського Союзу: проєкт Закону від 02.10.2024 №12087. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44974>

<sup>273</sup> Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до законів України щодо об'єднання ринків електричної енергії України та Європейського Союзу». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44974>

4. **Регламент (ЄС) 2019/942** Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про заснування Агентства Європейського Союзу з питань співробітництва енергетичних регуляторів;

5. **Регламент Комісії (ЄС) 2015/1222** від 24 липня 2015 року про встановлення керівних принципів щодо розподілу пропускної спроможності та управління перевантаженнями;

6. **Регламент Комісії (ЄС) 2016/1719** від 26 вересня 2016 року про встановлення керівних принципів щодо форвардного розподілу пропускної спроможності;

7. **Регламент Комісії (ЄС) 2017/1485** від 2 серпня 2017 року про встановлення керівних принципів експлуатації системи передачі електроенергії;

8. **Регламент Комісії (ЄС) 2017/2195** від 23 листопада 2017 року про встановлення керівних принципів щодо балансування електричної енергії;

9. **Регламент Комісії (ЄС) 2017/2196** від 24 листопада 2017 року про встановлення мережевого кодексу щодо аварійних ситуацій та відновлення електропостачання.

Серед значного переліку змін запропонованих у загаданому вище проекті Закону 12087-д від 27.06.2025, також включено норми спрямовані на посилення ролі споживачів, зокрема через розширення можливостей для споживачів щодо використання ресурсів реагування попиту (самостійно, через агрегатора, шляхом надання послуг із гнучкості), врегулювання можливості укладення договору з динамічною ціною, введення концепції громадського енергетичного об'єднання<sup>274</sup>.

Зокрема, запропоновано контрверсійне **визначення громадського енергетичного об'єднання** та нову статтю 58<sup>2</sup> Громадське енергетичне об'єднання якою визначаються окремі правові аспекти його створення та функціонування. Проте **запропоновані законопроектном пропозиції потребують доопрацювання** як щодо визначеності того, у якій правовій формі створюється громадське енергетичне об'єднання, так і термінологічного узгодження з Директивою (ЄС) 2019/944 Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії. Критичні зауваження щодо формулювання як визначення громадського енергетичного об'єднання так і до ст. 58<sup>2</sup> окреслено у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України.

Водночас варто відзначити, що цей законопроект включає Інтеграційний пакет, що підкреслює його важливість і складність роботи з цим документом. Узгодження з нормами Директиви (ЄС) 2019/944 та дотримання принципу визначеності дозволить успішно імплементувати Інтеграційний пакет та забезпечити належні умови для створення громадянських енергетичних спільнот в Україні.

З метою забезпечення успішного проведення аукціонів до ВРУ поданий проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії<sup>275</sup>.

Автори обґрунтовують подання цього законопроекту потребою внесення змін до діючого законодавства України щодо удосконалення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії з урахуванням кращих світових практик та фактичної ситуації, що складається в енергетичному секторі України і на ринку електричної енергії.

<sup>274</sup> Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до законів України щодо об'єднання ринків електричної енергії України та Європейського Союзу». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44974>

<sup>275</sup> Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії: проект Закону від 28.04.2025 №13219. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56245>

Також відзначено, що на 10-ому засіданні підкомітету III кластеру Угоди про асоціацію з питань економічного та іншого галузевого співробітництва: Енергетика, транспорт, навколишнє середовище, боротьба з кліматом і цивільний захист, яке відбулось 03.12.2024 у Брюсселі, представниками Європейської Комісії було проінформовано про **необхідність внесення змін до діючого законодавства України щодо удосконалення аукціонної моделі підтримки відновлюваної енергетики до початку проведення відповідних аукціонів у 2025 році**<sup>276</sup>.

Законопроект спрямований на підвищення ефективності конкурентної моделі підтримки розвитку відновлюваної енергетики шляхом удосконалення процедури організації та проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки виробництва електричної енергії з ВДЕ. Вважається що прийняття законопроекту дозволить:

- підвищити зацікавленість інвесторів в аукціонах з розподілу квоти підтримки;
- посилити конкуренцію за квоти підтримки та знизити, таким чином, вартість послуги із забезпечення підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел за механізмом ринкової премії, яка через механізм спеціальних обов'язків оплачується споживачами електричної енергії;
- сприяти досягненню цілей держави щодо розвитку «зеленої» енергетики, визначених НПЕК 2030 та Національним планом ВДЕ 2030, шляхом реалізації всього пропонованого на відповідних аукціонах обсягу квот підтримки.

В світлі рекомендацій, визначених для України в рамках реалізації програм міжнародної допомоги на здійснення реформ, що є життєво важливими для України, варто згадати, що **РЕР можуть трансформувати багато аспектів української енергосистеми**. Можна говорити не лише про способи виробництва, торгівлі та постачання електроенергії, але й про спосіб її використання. Розвиток РЕР надає різноманітні переваги для енергосистеми за умов наявності відповідних технологій та стимулів, реалізованих за допомогою відповідного регулювання ринку електроенергії.

МЕА рекомендує **враховувати при розробці механізмів стимулювання розподіленої генерації три важливі елементи**: компенсація, правове регулювання та інфраструктура<sup>277</sup>.

**Належна компенсація**, наприклад, через ціноутворення на електроенергію, може допомогти узгодити інтереси власників РЕР, в т.ч. об'єктів розподіленої генерації, з потребами енергосистеми, покращивши як надійність системи, так і економіку РЕР.

**Правове регулювання розвитку розподіленої генерації та систем зберігання енергії** на рівні мережевих кодексів, що встановлюють мінімальні вимоги, також може підтримувати надійність енергосистеми.

Для впровадження схем компенсації та забезпечення дотримання регулювання буде потрібна **інфраструктура**, така як обладнання для моніторингу мережі.

У 20 столітті чотири основні компоненти – оптовий ринок енергії, система передачі, роздрібний ринок енергії та система розподілу – були розроблені для забезпечення системи, в якій споживачі були пасивними споживачами енергії. Електроенергія торгувалася на оптових ринках енергії головним чином між великими виробниками та роздрібними продавцями, а великі виробники, підключені до системи передачі, брали участь у ринках, що управлялися ОСП (TSO)<sup>278</sup>. Отже, розроблені раніше ринкові правила та інфраструктура орієнтовані головним чином на великих централізованих виробників.

<sup>276</sup> Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії”. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56245>

<sup>277</sup> IEA (2022), Unlocking the Potential of Distributed Energy Resources: Power system opportunities and best practices, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/a2ed7a25-en>.

<sup>278</sup> IEA (2022), Unlocking the Potential of Distributed Energy Resources: Power system opportunities and best practices, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/a2ed7a25-en>.

Тому сьогодні не всі ринки відкриті для малих гравців, зокрема у сфері розподіленої генерації та активних споживачів. Більше того, не всі ринки справедливо компенсують (заохочують) таким учасникам за їхню гнучкість. Одним із прикладів є ринки потужності, розроблені для залучення інвестицій у статичну потужність для задоволення пікового навантаження, а не гнучку потужність для щоденних потреб у нарощуванні потужності.

В сучасних умовах розвитку, існуючих викликів і потенційних нових загроз, **потрібно змінювати архітектуру енергетичних ринків, відкриваючи доступ новим гравцям та інтегруючи сучасні технології**, які здатні задовольнити актуальні потреби споживачів та одночасно сприяти посиленню енергетичної стійкості та енергетичній безпеці в цілому.

**Для поширення та належної інтеграції розподіленої генерації в енергосистему України необхідно забезпечити:**

- поліпшення видимості учасників у сфері розподіленої генерації та інших видів РЕР;
- спрощення відповідних установок до мережі;
- відкриття всіх ринків для таких учасників;
- забезпечення справедливої ринкової компенсації (заохочення) для них.

*Отже, інтеграція України до європейського енергетичного простору поступово трансформує національну модель енергетичного ринку відповідно до вимог acquis ЄС. У цьому процесі розподілена генерація, зокрема на основі ВДЕ, відіграє все більш значущу роль.*

Прийняття у 2023–2024 роках законодавчих актів щодо розвитку розподіленої генерації, активних споживачів, агрегаторів, гарантій походження, сприяння впровадженню зарядної інфраструктури створило засади для формування сучасної, гнучкої, енергосистеми.

Системне впровадження механізмів підтримки розподіленої генерації має **подвійний позитивний ефект**. З одного боку, воно сприяє декарбонізації енергетичного сектору, зменшуючи залежність від викопного палива та викидів парникових газів. З іншого боку, що особливо важливо для України, воно значно підвищує енергетичну стійкість країни в умовах військової агресії. Децентралізовані системи та об'єкти розподіленої генерації є менш вразливими до масштабних атак, забезпечуючи безперебійне постачання енергії навіть у разі пошкодження великих об'єктів централізованої інфраструктури. Це дозволяє об'єктам критичної інфраструктури, бізнесам, домогосподарствам та громадам в цілому ставати більш енергонезалежними, що є запорукою національної безпеки.

Враховуючи вищевказане, у правовому регулюванні має бути врахований **особливий акцент на залученні домогосподарств, громад та об'єктів критичної інфраструктури до самозабезпечення енергією**.

У контексті переговорного процесу щодо вступу до ЄС і виконання зобов'язань за Планом для України розвиток розподіленої генерації має стати важливим елементом стратегії енергетичного переходу. Він не лише відповідає цілям сталого розвитку, а й дозволяє Україні зміцнити енергетичну безпеку, мобілізувати локальні ресурси та створити умови для широкої участі громадян у «зеленій» трансформації.

Попри певний прогрес, на сьогодні залишаються **недопрацьованими або фрагментарними окремі регуляторні інструменти та інституційні передумови для повноцінного розвитку розподіленої генерації та РЕР в цілому**.

З огляду на європейські стандарти та досвід, **доцільно розглянути такі напрями удосконалення українського регулювання:**

- нормативне визначення правового статусу суб'єктів розподіленої генерації, зокрема, встановити у законодавстві чіткі правові рамки для розподілених енергетичних

систем, включаючи мікромережі. Важливо уточнити терміни, такі як «громадське енергетичне об'єднання», відповідно до Директиви (ЄС) 2019/944.

- створення повноцінної правової рамки, що визначатиме детальний порядок реєстрації, обліку та взаємодії активних споживачів та енергетичних спільнот з ОСР, ОСП та іншими учасниками енергоринку;

- розробити стимули для створення енергетичних спільнот, зокрема, пільгові фінансові механізми (наприклад, субсидовані кредити, податкові пільги) для громадських енергетичних спільнот та спільнот відновлюваної енергії;

- створити національну платформу підтримки громадських енергетичних спільнот та спільнот відновлюваної енергії з правовими шаблонами щодо їх створення та фінансовими моделями;

- запровадити моделі динамічного ціноутворення та контракти з гнучкими умовами для активних споживачів;

- спростити процедури підключення малопотужних генеруючих установок та УЗЕ до зовнішніх електричних мереж;

- забезпечити масове впровадження інтелектуальних систем обліку та автоматизацію розрахунків з мережею;

- після припинення воєнних дій надати можливість публічного доступу до інформації про баланс генерації та споживання.

Більш детально про бар'єри та заходи для їх усунення, які можуть створити можливості для активного розвитку розподіленої генерації та систем зберігання енергії, як одних із ключових видів РЕР, із запозиченням міжнародного досвіду та успішних підходів європейського регулювання, описують розділи нижче.

#### **4. Регуляторні бар'єри та рекомендації щодо законодавчих змін для розвитку проєктів розподіленої генерації та мікромереж в Україні**

Розглянувши основні законодавчі аспекти стосовно розвитку проєктів розподіленої генерації та мікромереж в Україні, а також оглянувши практику в межах дослідження, з урахуванням, зокрема, результатів та висновків за його розділами технічної частини (див. Том 1), виявлено низку ризиків і бар'єрів, які потребують уваги насамперед уряду та відповідальних ЦОВВ.

Нижче наводяться виявлені регуляторні бар'єри, які обмежують умови для стрімкого розвитку проєктів розподіленої генерації та мікромереж у громадах. Окрім того, до кожного такого бар'єру запропоновані рішення до уваги відповідальних ЦОВВ та інших зацікавлених сторін у розвитку сфери розподіленої генерації в Україні.

##### **Бар'єр 1 «Невідповідність тарифів на електричну та теплову енергію для окремих груп споживачів економічно обґрунтованому рівню»**

Серед основних проблем для розвитку проєктів будівництва нових генеруючих потужностей інвестори називають доступність банківського фінансування, а також наявність багатомільярдних боргів на енергетичних ринках.

Боргова криза на енергетичних ринках не є новим явищем. Це системна проблема, яка лише поглиблюється з року в рік. Однією з ключових причин накопичення боргів є наявність категорії споживачів, які є хронічними неплатниками за спожиту електричну енергію та отримані послуги. У першу чергу, це підприємства комунальної теплоенергетики, шахти, стратегічні підприємства, яких не можна відключити відповідно до вимог нормативно-правових актів, прийняті державою. При цьому, держава поки що, на жаль, не знайшла ні механізму, ні джерел фінансування споживання таких підприємств.

Щодо підприємств комунальної теплоенергетики, то їх заборгованість зростає через мораторій на підвищення тарифів для населення на природний газ, розподіл газу, тепло та гарячу воду, запроваджений законом на період дії воєнного стану в Україні та шість місяців після<sup>279</sup>. За даними моніторингу НКРЕКП ринку теплової енергії за грудень 2024 року<sup>280</sup>, діючі тарифи на теплову енергію, що фактично застосовується до споживачів, зокрема для населення, покривають економічно обґрунтовані тарифи в середньому на 67%.

Законом передбачена гарантія держави щодо компенсації різниці в тарифах підприємствам тепlopостачання з державного бюджету України. Однак, за період 2022-2024 років компенсація у розмірі понад 57,4 млрд грн так і не була виплачена. У Державному бюджеті на 2025 рік кошти на ці цілі не передбачені<sup>281</sup>.

Підприємства комунальної теплоенергетики створюють боргові проблеми не тільки постачальникам природного газу та електроенергії, також не сплачуються послуги мережевих компаній, які здійснюють передачу та розподіл електроенергії, природного газу.

У постачальників електроенергії, які є сторонами, відповідальними за баланс для своїх споживачів – підприємств комунальної теплоенергетики, виникають борги перед НЕК «Укренерго» по оплаті за небаланси. Таким чином, неплатежі таких підприємств

<sup>279</sup> Закон України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29.07.2022 № 2479-IX.

<sup>280</sup>

<https://www.nerc.gov.ua/monitoring-sferi-teplopостачannya/monitoring-rinku-teplovoyi-energiyi/monitoring-rinku-teplovoyi-energiyi-za-2024-rik/monitoring-rinku-teplovoyi-energiyi-za-iv-kvartal-2024-roku/shchodo-monitoringu-rinku-teplovoyi-energiyi-za-gruden-2024-roku>

<sup>281</sup> За оцінками Міжгалузевої асоціації з розвитку систем тепlopостачання «Укртеплокомуненерго». Інформація за посиланням: <https://mautke.com.ua/?p=5454>

створюють ланцюгову реакцію боргів на ринку електричної енергії, яка охоплює всі сегменти ринку.

Так, за результатами 2024 р. заборгованість на балансуєчому ринку перед НЕК «Укренерго» зросла на 12,7% та досягла позначки в 34,5 млрд грн. З них, заборгованість сторін, відповідальних за баланс, перед «Укренерго» на кінець 2024 року склала 34,25 млрд грн, а постачальників послуг з балансування – 325,4 млн грн<sup>282</sup>.

Критична ситуація із заборгованістю на балансуєчому ринку також пов'язана з недосконалістю механізмів стягнення боргів та відсутністю ефективних фінансових гарантій від учасників ринку. Це негативно впливає на ліквідність всього енергетичного сектору та його інвестиційну привабливість. Внаслідок величезних боргів в енергетиці інвесторами блокується розробка нових енергетичних проєктів та розгляд потенційних проєктів.

Попри боргові проблеми в енергетичній галузі тарифи для населення залишаються такими, що не відповідають економічно обґрунтованому рівню. Через це в Україні запроваджено системи компенсації цін за природний газ та цін за електричну енергію, які продаються постачальниками населенню, шляхом покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії та природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів<sup>283</sup>. Це стримує зростання тарифів для населення, але по суті призводить до субсидювання одних учасників ринку іншими. Водночас, неринкові механізми встановлення цін, передусім на газ та електроенергію, віддаляють Україну від виконання вимог, що їх потребує вступ до ЄС.

### Запропоновані рішення для усунення

#### Бар'єру 1 «Невідповідність тарифів на електричну та теплову енергію для окремих груп споживачів економічно обґрунтованому рівню»

Для приведення до економічно обґрунтованого рівня тарифів на електричну та теплову енергію для індивідуальних споживачів (населення) та колективних споживачів (юридичних осіб, що об'єднують споживачів у будівлі та в їхніх інтересах укладають договори з надавачами послуг) пропонується впровадити наведені нижче заходи.

#### На ринку електричної енергії:

1) **здійснити поступовий перехід до економічно обґрунтованих цін на електричну енергію для окремих категорій споживачів**, таких як індивідуальні та колективні побутові споживачі, юридичні особи – власники (балансоутримувачі) майна, що використовується для компактного поселення внутрішньо переміщених осіб, релігійні організації. **Реформу ціноутворення для населення доцільно здійснювати виважено та поетапно**. Необхідно, щоб споживачі розуміли, що таке економічно обґрунтована ціна на електричну енергію, для чого забезпечити зрозумілість для споживачів складників собівартості електроенергії для населення, наочність розрахунків економічно обґрунтованої ціни та її порівняння з фактичним розміром тарифу на електричну енергію. Також під час розробки плану переходу до економічно обґрунтованої ціни на електричну енергію доцільно розглянути можливість повернення блочних тарифів, тобто коли застосовуються різні ставки тарифів, залежно від місячного обсягу електроспоживання. Необхідно зберегти диференційовані в часі ціни на електроенергію для населення – двозонні та/або тризонні. Цей механізм стимулює приватні домогосподарства

<sup>282</sup>

<https://expro.com.ua/novini/za-2024-r-borgi-na-balansuyuchomu-rinku-pered-ukrenergo-zrosli-na-127-do-345-mlrd-grn->

<sup>283</sup> Постанова КМУ від 5 червня 2019 р. № 483 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії».

Постанова КМУ від 6 березня 2022 р. № 222 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу».

встановлювати інтелектуальні лічильники та раціонально управляти власним споживанням електричної енергії протягом доби. При переході до економічно обґрунтованих цін повинні передбачатись заходи із забезпечення захисту вразливих споживачів шляхом виплати субсидій на житлово-комунальні послуги для всіх домогосподарств, які мають право (набудуть право) на отримання субсидії через зростання тарифів на електричну енергію;

2) **вирішити проблеми боргів на ринку електричної енергії по всьому ланцюжку від виробництва до споживання електричної енергії.**

**У сфері теплопостачання:**

1) **скасувати законодавчо встановлену заборону** протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після його припинення або скасування **підвищувати для населення тарифи на послуги з розподілу природного газу; теплову енергію** (її виробництво, транспортування та постачання) для населення; постачання теплової енергії та гарячої води;

2) **запровадити встановлення економічно обґрунтованих тарифів на теплову енергію для населення.** Необхідно здійснити після скасування мораторію, встановленого Законом України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29 липня 2022 року № 2479-IX, на підвищення цін (тарифів) на ринку природного газу та у сфері теплопостачання, або пом'якшення його умов. Одночасно потребуватиме вирішення питання щодо надання адресних субсидій для домогосподарств, рівень доходу яких не дозволяє сплачувати економічно обґрунтований рівень тарифів на теплову енергію;

3) **вирішити питання компенсації різниці в тарифах підприємствам теплопостачання з державного бюджету України, як це передбачено законом.**

Для реалізації вищевказаних рекомендацій доцільно зосередитися на наступних заходах.

**На ринку електричної енергії**

1) **Розробка плану поступового переходу до економічно обґрунтованої ціни** на електричну енергію з урахуванням соціального захисту споживачів, який схвалюється Кабінетом Міністрів України.

Відповідальні органи: КМУ, Міненерго, НКРЕКП.

2) **Внесення змін до постанови КМУ від 5 червня 2019 р. № 483** «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» – періодично згідно зі схваленим Планом з метою затвердження нових тарифів на електричну енергію, коригування зобов'язань учасників ринку електричної енергії, на яких покладені спеціальні обов'язки по задоволенню громадян електроенергією.

Відповідальні органи: КМУ, Міненерго, НКРЕКП.

3) **Здійснення перерахунку житлових субсидій на житлово-комунальні послуги** для всіх домогосподарств, які мають право (набудуть право) на отримання субсидії через зростання тарифів на електроенергію.

Відповідальний орган: Пенсійний фонд.

4) **Допрацювати Порядок захисту вразливих споживачів електричної енергії, затверджений КМУ**, – визначення категорій вразливих споживачів, спеціальних заходів захисту вразливих споживачів, додаткових до системи субсидій, механізмів обліку вразливих споживачів, моніторингу виконання заходів захисту та ін.

Відповідальні органи: КМУ, Міненерго, НКРЕКП.

5) **Розроблення схем погашення боргів на ринку електричної енергії** по всьому ланцюжку від виробництва до споживання електричної енергії із визначенням складу

учасників розрахунків, джерел фінансування (у разі потреби). Підготовка Дорожньої карти із планом заходів для погашення боргів на основі розроблених схем.

Відповідальні органи: КМУ, Міненерго, Мінфін, НКРЕКП із залученням учасників ринку.

**6) Підготовка проєкту закону (проєктів законів), необхідного для реалізації розроблених схем погашення боргів, мінімізації податкового навантаження на учасників розрахунків (у разі потреби).**

Відповідальні органи: КМУ, Міненерго, Мінфін, НКРЕКП із залученням учасників ринку.

**7) Підготовка проєктів нормативно-правових актів, необхідних для реалізації розроблених схем погашення боргів – на основі прийнятого закону (у разі потреби).**

Відповідальні органи: КМУ, Міненерго, Мінфін, НКРЕКП із залученням учасників ринку.

При цьому, заходи 1) – 4) здійснюються одночасно із заходами 5) – 7).

### **У сфері теплопостачання**

**1) Внесення змін до Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29 липня 2022 року № 2479-IX – в частині скасування мораторію, встановленого на підвищення цін (тарифів) на ринку природного газу та у сфері теплопостачання, або пом'якшення його умов.**

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго, Мінрозвитку.

**2) Здійснення перерахунку житлових субсидій на житлово-комунальні послуги для всіх домогосподарств, які мають право (набудуть право) на отримання субсидії через зростання тарифів на теплову енергію.**

Відповідальний орган: Пенсійний фонд.

**3) Прийняття закону, спрямованого на врегулювання існуючої кредиторської заборгованості підприємств теплопостачання (підтримка проєкту закону, зареєстрованого у ВРУ № № 11273 від 20.05.2024 «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання кредиторської заборгованості підприємств тепло-, водопостачання та водовідведення»)**

Відповідальні органи: ВРУ за підтримки КМУ, Мінрозвитку.

**4) Передбачати необхідний обсяг коштів для компенсації різниці в тарифах при внесенні змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2025 рік» та при формуванні Державного бюджету України на наступні роки.**

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Мінфін, Мінрозвитку.

При цьому, захід 1) здійснюється одночасно із заходом 2).

### **Бар'єр 2 «Недостатні ринкові сигнали для стимулювання учасників до більш активного розвитку проєктів розподіленої генерації»**

**(а) На окремих сегментах ринку електричної енергії станом на травень 2025 року діють максимальні та мінімальні граничні ціни (price caps), які є одним із стримуючих факторів для розвитку нових інвестиційних проєктів у сфері розподіленої генерації.**

Відповідно до Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку<sup>284</sup> (далі за цим розділом – Правила), у Додатку 4 визначені загальні вимоги до формування цінових заявок на ринку «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку. Для подання цінових заявок на цих сегментах ринку встановлені обмеження мінімальної ціни – 10 грн/МВт·год (станом на 1 травня 2025 становить 0,21 євро/МВт·год) та максимальної ціни – 50 000 грн/МВт·год (станом на 1 травня 2025 становить 1 060 євро/МВт·год). Водночас,

<sup>284</sup> Правила ринку на «добу наперед» та внутрішньодобового ринку, затверджені постановою НКРЕКП від 14 березня 2018 р. № 308.

у Правилах<sup>285</sup> зазначено, що ціни в заявках визначаються в межах граничних цін (тимчасових мінімальних та/або максимальних цінових меж) на РДН та ВДР у разі їх встановлення.

27 вересня 2022 року НКРЕКП було затверджено Методику визначення істотного коливання цін та встановлення граничних цін на РДН, ВДР та БР (далі – Методика), яка визначила порядок визначення істотного коливання цін на цих сегментах та процедуру встановлення граничних цін. При цьому доцільність встановлення і рівень граничних цін у разі їх встановлення мають переглядатися НКРЕКП не менше одного разу на шість місяців.

27 червня 2023 року НКРЕКП вперше, відповідно до зазначеної Методики, було встановлено мінімальні та максимальні граничні ціни на РДН, ВДР та БР у відповідь на істотні коливання цін на ринку, які відбувалися навесні 2023 році. І хоча встановлення граничних цін передбачався як тимчасовий захід, **рівень встановлених НКРЕКП граничних цін періодично переглядається, але не скасовується.**

З часу встановлення граничних цін на ринку електричної енергії та у фаховому середовищі точиться дискусія щодо доцільності скасування цінових обмежень на всіх сегментах ринку. На користь цього рішення існують наступні аргументи:

- затверджений рівень граничних цін є стримуючим фактором у разі зростання на ринку дефіциту електричної енергії, оскільки обмежує можливості для комерційного імпорту із сусідніх країн. В такій ситуації оператору системи передачі доводиться обмежувати споживачів або залучати аварійну допомогу, ціна якої у 1,5-2 рази вища за ринкову;

- продовження дії цінових обмежень на ринку електричної енергії вже призводить до неможливості широкого залучення іноземних інвестицій для відновлення та/або створення необхідного обсягу резервів, що, у свою чергу впливає на енергетичну безпеку країни;

- Україна для набуття членства у ЄС зобов'язалась виконати вимоги європейського законодавства, що стосується лібералізації ринку електричної енергії та скасування цінових обмежень, а також забезпечення повноцінного об'єднання ринку електричної енергії України з ринком ЄС.

Адаптований та прийнятий Регламент (ЄС) 2019/943 від 05 червня 2019 року про внутрішній ринок електроенергії (нова редакція) у статті 10(1) зазначає, що не повинно бути ні максимального, ні мінімального обмеження для формування оптових цін на електроенергію в усіх часових рамках (включаючи балансуєчу енергію та ціни небалансу) без шкоди для застосування технічних цінових обмежень, які можуть застосовуватися на ринку на ринку «на добу наперед», внутрішньодобовому ринку та балансуєчому ринку. При цьому, стаття 10(2) Регламенту вимагає, щоб будь-які такі ліміти повинні бути достатньо високими, щоб не обмежувати торгівлю без потреби, були гармонізовані для внутрішнього ринку та враховували максимальне значення втраченого навантаження.

**(б) У сфері теплопостачання** відсутність конкуренції, недосконале тарифоутворення та великі обсяги накопичених боргів є чи не найголовнішими факторами, які стримують розвиток нових інвестиційних проєктів у сфері комбінованого виробництва електричної і теплової енергії.

Переважна частка суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання є комунальні підприємства, які у багатьох випадках займають монопольне становище на місцевому рівні та здійснюють одночасно контроль виробництва теплової енергії, а також її передачу тепловими мережами. Такий контроль призводить до виникнення дискримінаційних практик, затримок у наданні доступу потенційним незалежним виробникам тепла, навіть якщо вони можуть виробляти тепло дешевше та ефективніше.

Тарифи на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання визначаються згідно Порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання

<sup>285</sup> Пункт 3.1.6 розділу III Правил ринку на «добу наперед» та внутрішньодобового ринку.

гарячої води, затвердженого постановою КМУ від 01 червня 2011 р. № 869. Цей Порядок застосовується ОМС під час установлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води для суб'єктів природних монополій, а також для суб'єктів господарювання на суміжних ринках.

Порядок передбачає перегляд тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води кожного року (до початку опалювального періоду) з метою забезпечення відшкодування всіх економічно обґрунтованих витрат суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання.

Проте, через те, що тарифи на теплову енергію для населення підпадають під дію норм Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» в частині заборони підвищення тарифів протягом дії в Україні воєнного стану та шести місяців після, діючі тарифи на теплову енергію для населення не переглядаються вже останні чотири роки та покривають економічно обґрунтовані тарифи в середньому на 67%<sup>286</sup>.

Як вже зазначалось, передбачена законом гарантія держави щодо компенсації різниці в тарифах підприємствам теплопостачання з державного бюджету України за період 2022-2024 років мала б становити понад 57,4 млрд грн. Частково компенсація різниці в тарифах здійснювалась за рахунок місцевих бюджетів.

Щодо здійснення інвестиційної діяльності суб'єктами господарювання у сфері теплопостачання, діяльність яких ліцензується обласними державними адміністраціями, то вона здійснюється відповідно до інвестиційних програм, які розробляються, погоджуються та затверджуються у порядку, затвердженому Наказом Мінрозвитку від 19 серпня 2020 р. № 191, та повинні передбачати відповідні джерела фінансування для виконання інвестиційної програми. Джерелами фінансування інвестиційної програми є кошти, отримані ліцензіатом від провадження ліцензованої діяльності, зокрема амортизаційні відрахування, виробничі інвестиції з прибутку, та інші надходження, отримані від провадження господарської діяльності.

Дані НКРЕКП щодо моніторингу ринку теплової енергії за грудень 2024 року свідчать про те, що зі 125 суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання, які надають регулярно інформацію, лише 46 суб'єктів (37% від загальної кількості) мають погоджені уповноваженими органами інвестиційні плани на 2024-2025 рр., в яких обґрунтовано уповноваженими органами джерел фінансування для виконання інвестиційних планів на 1,89 млрд грн. Щодо решти суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання, діяльність яких ліцензують обласними державними адміністраціями, інформація про здійснення інвестиційної діяльності та доступні джерела її фінансування відсутня взагалі.

Також слід відзначити наміри НКРЕКП запровадити стимулююче тарифоутворення в сфері теплопостачання. Відповідно до встановлених законом повноважень, НКРЕКП у 2016-2017 роках розроблено та затверджено всі нормативно-правові акти, що дозволяють впровадити механізм стимулюючого регулювання для суб'єктів господарювання, що провадять діяльність з транспортування теплової енергії магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами»<sup>287</sup>. Проте, **впровадити на практиці стимулююче**

<sup>286</sup> За даними Моніторингу ринку теплової енергії за грудень 2024 року, який здійснює НКРЕКП в межах власних повноважень. Результати моніторингу за посиланням: <https://www.nerc.gov.ua/monitoring-sferi-teplopostachannya/monitoring-rinku-teplovoyi-energiyi/monitoring-rinku-teplovoyi-energiyi-za-2024-rik/monitoring-rinku-teplovoyi-energiyi-za-iv-kvartal-2024-roku/shchodo-monitoringu-rinku-teplovoyi-energiyi-za-gruden-2024-roku>

<sup>287</sup> З переліком нормативно-правових актів для впровадження механізму стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання можна ознайомитись за посиланням: <https://www.nerc.gov.ua/sferi-diyalnosti/teplo/stimulyuyuche-regulyuvannya-u-sferi-teplopostachannya/vprovadzhenya-stimulyuyuchogo-regulyuvannya-u-sferi-teplopostachannya>

**регулювання не вдалося** через відсутність погодження відповідних ОМС щодо застосування ліцензіатами тарифів на транспортування теплової енергії на принципах стимулюючого регулювання, відсутність погоджених ОМС довгострокових інвестиційних програм, необхідність здійснення одноразової оцінки активів суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання та інших чинників.

Хоча Україна прийняла реформи, спрямовані на підвищення енергоефективності та наближення до стандартів ЄС, їх виконання на місцевому рівні часто є непослідовним і дискреційним (вибірковим). Відсутність економічно обґрунтованих тарифів означає, що суб'єкти у сфері теплопостачання не можуть генерувати достатній дохід для інвестування в модернізацію або навіть для покриття витрат на експлуатацію та обслуговування. Без прозорої економічно обґрунтованої тарифної політики кредитори та інвестори неохоче йдуть на співпрацю.

### **Запропоновані рішення для усунення**

#### **Бар'єру 2 «Недостатні ринкові сигнали для стимулювання учасників до більш активного розвитку проєктів розподіленої генерації»**

Для створення умов для стимулювання учасників до більш активного розвитку проєктів розподіленої генерації пропонується здійснити наведені нижче заходи.

#### **На ринку електричної енергії:**

- **скасувати діючі на РДАН, ВДР, БР мінімальні та максимальні граничні ціни** (price caps). Зі скасуванням діючих цінових обмежень для РДН та ВДР будуть застосовуватись положення Додатку 4 до Правил РДН та ВДР, що дозволить надавати учасникам ринку цінові пропозиції на цих сегментах ринку у діапазоні від ~0,21 євро/МВт·год до ~1 060 євро/МВт·год.

Складно прогнозувати, як саме будуть складатись ціни на електроенергію на зазначених сегментах ринку після послаблення цінових обмежень, особливо, у поєднанні з іншими факторами, що можуть впливати на ціноутворення (пошкодження та вихід з ладу генеруючих потужностей через бойові дії, сезонність та погодні умови, технічний стан виробників та ремонтні кампанії, які проводяться електроенергетичними підприємствами, запаси палива та інші).

У будь-якому випадку, відсутність цінових обмежень має стимулювати учасників ринку розміщувати пропозиції згідно прямої ринкової логіки. Це слугуватиме природним обмеженням ринкової ціни, що відображає поточні моделі попиту та пропозиції.

Побоювання щодо можливих зловживань та маніпуляцій з боку учасників ринку у процесі торгової діяльності повинні бути відхилені. НКРЕКП має у своєму розпорядженні всі інструменти боротьби зі зловживаннями та маніпуляціями на ринку, які надає Регламент (ЄС) 1227/2011 від 25 жовтня 2011 року про доброчесність та прозорість на оптовому енергетичному ринку (REMIT).

Імплементований у законодавство України Регламент дозволяє НКРЕКП в повному обсязі використовувати весь доступний інструментарій REMIT для попередження та боротьби із зловживаннями на ринку, включаючи моніторинг поведінки учасників ринку, здійснення розслідувань та застосування санкцій у разі виявлення зловживань на ринку.

#### **У сфері теплопостачання:**

- **створити додаткові стимули для сприяння конкуренції між виробниками теплової енергії** шляхом ліквідації монополій у сфері теплопостачання, коли один суб'єкт господарювання поєднує функції з виробництва, передачі та розподілу теплової енергії споживачам. Потребує юридичного та фактичного відокремлення монопольних видів діяльності (передача та розподіл теплової енергії) від інших конкурентних видів діяльності (виробництво теплової енергії);

- **визначити доцільність впровадження стимулюючого регулювання** (перехід суб'єктами природних монополій у сфері теплопостачання від моделі формування тарифів за принципом «витрати плюс» до моделі стимулюючого регулювання);

- стимулювати подальший перехід від виробництва теплової енергії з викопних видів палива до ВДЕ шляхом створення економічно привабливих умов для проєктів будівництва теплогенеруючих установок, які використовують альтернативні джерела енергії;

- переглянути існуючий підхід до встановлення тарифів для виробників теплової енергії з біомаси на рівні 90% ціни теплової енергії, виробленої з використанням природного газу, для визначених категорій споживачів.

Для реалізації вищевказаних рекомендацій доцільно зосередитися на наступних заходах.

#### **На ринку електричної енергії**

**1) Прийняття закону, спрямованого на врегулювання питань об'єднання ринків електричної енергії України та ЄС,** (проєкти законів, зареєстровані у ВРУ № 12087 від 02.10.2024, № 12087-1 від 18.10.2024).

Відповідальні органи: ВРУ за підтримки КМУ, Міненерго, НКРЕКП.

**2) Проведення дискусій щодо скасування граничних цін на ринку електричної енергії,** з метою формулювання мети та оцінки можливих наслідків у разі прийняття такого рішення.

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП із залученням Міненерго, Комітету ВРУ з питань енергетики та житлово-комунального господарства, Секретаріату Енергетичного Співтовариства, галузевих асоціацій, учасників ринку.

**3) Прийняття НКРЕКП рішення щодо скасування граничних цін в тестовому режимі** – на певний період для оцінки результатів роботи ринку без встановлених НКРЕКП граничних цін.

Відповідальний орган: НКРЕКП.

**4) Інформаційна кампанія НКРЕКП** – публічні роз'яснення щодо неприпустимості спроб або безпосереднього маніпулювання на оптовому енергетичному ринку учасниками в умовах лібералізації цін (скасування граничних цін) та невідворотності покарання за такі діяння.

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП за підтримки засобів масової інформації, профільних асоціацій, учасників ринку та інших організацій.

**5) За результатами оцінки роботи ринку без встановлених НКРЕКП граничних цін прийняття рішення** щодо продовження роботи ринку без граничних цін або встановлення НКРЕКП граничних цін.

Відповідальний орган: НКРЕКП.

#### **У сфері теплопостачання**

**1) Проведення бенчмаркінгу витрат на виробництво теплоенергії,** а також застосування інших методів аналізу, що дозволять дослідити причини незастосування стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання.

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП, Мінрозвитку, із залученням ОМС та суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері теплопостачання.

**2) За результатами дослідження складання Дорожньої карти з необхідними заходами для впровадження стимулюючого регулювання** у сфері теплопостачання.

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП, Мінрозвитку, із залученням ОМС.

**3) Реалізація заходів Дорожньої карти для впровадження стимулюючого регулювання** у сфері теплопостачання.

Відповідальні органи: визначаються згідно з переліком, що буде визначений Дорожньою картою.

**4) Внесення змін до Закону України «Про теплопостачання» (стаття 20)** з метою скасування встановленого обмеження розміру тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи

ТЕЦ, ТЕС та КГУ, для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також для потреб населення.

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго, Держенергоефективності.

### **Бар'єр 3 «Податкове навантаження на проєкти розподіленої генерації»**

16 липня 2024 року ВРУ було схвалено закони<sup>288</sup>, якими звільнено від оподаткування ввізним митом та податком на додану вартість енергетичне обладнання та комплектуючі, зокрема, електрогенератори, інвертори, літій-іонні акумулятори та зарядні станції на їх основі, а також сонячні панелі для будівництва СЕС та ремонту та/або заміни від пошкоджень діючих об'єктів.

Також було звільнено від оподаткування операції з ввезення на митну територію України обладнання, фінансування придбання яких здійснюються за рахунок Секретаріату Енергетичного Співтовариства, за умови підтвердження цього Міненерго у порядку, визначеному КМУ.

Згідно з законом **податкові пільги діють тимчасово** – на період дії воєнного стану в Україні, але **не довше ніж до 1 січня 2026 року**.

Зазначені пільги дозволили суттєво зменшити вартість енергетичного обладнання для його покупців, що позитивно вплинуло на рішення споживачів та бізнесу інвестувати у встановлення сонячних електростанцій, а також будівництво інших типів генеруючих установок як для забезпечення власного енергоспоживання, так і з метою відпуску електричної енергії в мережу.

У 2024 році імпорт фотоелектричних елементів свідчить про встановлення до 900 МВт нових об'єктів сонячної енергетики, що вдвічі більше, ніж у 2022-2023 роках.

За даними Міненерго, загальна встановлена потужність газових розподілених установок, що були введені в експлуатацію за 2024 рік, склала 835 МВт.

При цьому, завдяки кредитному фінансуванню, лише за друге півріччя 2024 року було схвалено кредитів на 10,5 млрд грн, завдяки яким очікується введення 470 МВт нових потужностей, переважно об'єктів газової генерації, сонячної енергетики, бензинових та дизельних генераторів.

Незважаючи на позитивну тенденцію з будівництвом розподіленої генерації, в умовах, коли енергосистема України потребує у короткий час замінити хоча б частину втрачених потужностей, **існуючі темпи розвитку нових потужностей недостатні, і необхідна інтенсифікація будівництва нових та/або відновлення, реконструкції існуючих генеруючих потужностей**.

Основними напрямками КМУ були визначені: будівництво високоманеврової генерації (включаючи комбіновану – когенерацію), розвиток секторів відновлюваної енергетики та зберігання енергії.

При цьому, з метою реалізації максимальної кількості проєктів нового будівництва, реконструкції та/або технічного переоснащення діючих енергетичних об'єктів **зазначені пільги необхідно поширити на обладнання, яке використовується для будівництва ВЕС**.

З огляду на те, що пільговий період має обмежений період дії (до 1 січня 2026 року) частина проєктів, які розпочаті у 2025 році, особливо що стосується технологічно складних проєктів з довгим циклом реалізації проєктів, не зможуть використати надану законом пільгу. Тому, **доцільно розглянути питання подовження пільгового періоду для**

<sup>288</sup> Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів для потреб виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування, товарів, які сприяють відновленню енергетичної інфраструктури України, та щодо окремих особливостей митного оформлення товарів, призначених для потреб безпеки і оборони» від 16 липня 2024 року № 3854-IX.

Закон України «Про внесення змін до підрозділу 2 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення товарів для потреб виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування» від 16 липня 2024 року № 3854-IX.

**ввезення енергетичного обладнання без оплати ввізного мита та податку на додану вартість.**

### **Запропоновані рішення для усунення**

#### **Бар'єр 3 «Податкове навантаження на проєкти розподіленої генерації»**

Для інтенсифікації будівництва нових та/або відновлення, реконструкції існуючих генеруючих потужностей пропонується:

● **продовжити на строк до 1 року (до 31 грудня 2026 року) режим звільнення від податку на додану вартість та ввізного мита** для операцій з ввезення імпортного обладнання для об'єктів розподіленої генерації: (1) за переліком, визначеним Митним кодексом України та Податковим кодексом України; (2) придбання якого здійснюється за рахунок коштів Енергетичного Співтовариства;

● **доповнити перелік імпортного обладнання**, операції із ввезення якого звільняються від оподаткування податком на додану вартість та ввізним митом, обладнанням для будівництва вітрових електростанцій.

Для реалізації вищевказаних рекомендацій доцільно зосередитися на наведених нижче заходах.

**1) Внесення змін до Митного кодексу України щодо подовження строку/доповнення переліку обладнання, яке звільняється від оподаткування ввізним митом товарів для потреб виробництва електричної та теплової енергії на об'єктах розподіленої генерації**, які сприяють відновленню енергетичної інфраструктури України (пункти 9-36, 9-37 розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення").

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго за участі галузевих асоціацій.

**2) Внесення змін до Податкового кодексу України щодо подовження строку/доповнення переліку обладнання, яке звільняється від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення товарів для потреб виробництва електричної та теплової енергії на об'єктах розподіленої генерації**, які сприяють відновленню енергетичної інфраструктури України виробництва та/або ремонту машин механізованого розмінування (підрозділ 2 розділу XX «Перехідні положення»).

Відповідальні органи/організації: ВРУ, КМУ, Міненерго за участі галузевих асоціацій.

#### **Бар'єр 4 «Недосконалі умови для розвитку МСР»**

Окрім вищої стійкості до обстрілів об'єктів енергосистеми, головними перевагами розподіленої генерації є близькість її розташування до споживачів, що сприяє зменшенню втрат електричної енергії під час передачі в мережах, можливість забезпечувати безперебійне енергопостачання споживачів об'єктів критичної інфраструктури в кризових ситуаціях, а, за умови організації «енергетичного острова», додаткову можливість забезпечити безперебійне енергопостачання всіх користувачів такої мережі.

Отже, доцільним є прийняття громадами стратегії забезпечення електропостачання з акцентом на максимальне використання об'єктів розподіленої генерації на місцях та збільшення її частки іншими доступними на місцях генеруючими потужностями, включно генеруючі установки побутових споживачів, розвиток локальних мереж та їх інтеграція в загальну енергосистему.

В той же час, в Україні склалася практика, коли громади, які володіють локальними мережами, в силу існуючих регуляторних обмежень, вимушені передавати такі мережі на договірних засадах в управління ОСР, позбавляючи себе можливості приймати управлінські рішення щодо розвитку мережі та ефективного її використання.

Законодавство дозволяє власникам локальних мереж здійснювати їх експлуатацію та приєднувати інших користувачів перебуваючи у статусі основного споживача або у статусі оператора малої системи розподілу. Створення громадами мікромережі на основі таких

локальних мереж у поточному часі не представляється можливим у зв'язку з відсутністю законодавчого регулювання створення та функціонування мікромереж.

Поточне законодавче регулювання малих систем розподілу має низку вад, які є перепонами для громад, які володіють локальними мережами, приймати рішення щодо набуття статусу операторів малих систем розподілу. Зокрема, це стосується:

- встановлених умов (вимог) для класифікації мережі як мала система розподілу. Оператор МСР не повинен здійснювати розподіл електричної енергії такими мережами побутовим споживачам;
- наявності бар'єрів, пов'язаних з ліцензуванням діяльності операторів малих систем розподілу, незалежно від кількості приєднаних до мереж малої системи розподілу споживачів (абонентів);
- неможливості, за бажанням, організації на основі мереж малої системи розподілу «енергетичних островів» для забезпечення електропостачання в кризових ситуаціях.

Встановлені законодавством обмеження щодо здійснення розподілу електричної енергії мережами малої системи розподілу побутовим споживачам не відповідає цілям Четвертого енергопакету «Чиста енергія для всіх європейців», який спрямований на максимальний доступ до ринку прос'юмерів - споживачів, які одночасно виробляють енергію для власних потреб і продажу (малих підприємств та домогосподарств), та положенням статті 38 «Закриті системи розподілу» Директиви (ЄС) 2019/944 Європейського Парламенту і Ради від 05 червня 2019 року. Окрім того, ця Директива наділяє держави-члени повноваженнями **дозволяти громадянським енергетичним спільнотам ставати «операторами закритої системи розподілу».**

Щодо встановленої законодавством вимоги отримувати ліцензію на право провадження діяльності з розподілу електричної енергії МСР, незалежно від кількості приєднаних до мереж МСР споживачів (абонентів), то дана вимога, на нашу думку, є необґрунтованою та покладає на ОМСР адміністративні обтяження, пов'язані з ліцензуванням, що є непропорційними при порівнянні з вимогами до операторів систем розподілу. Це стосується Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, відповідно до яких ліцензію отримує суб'єкт господарювання, до мереж якого безпосередньо або через мережі інших власників приєднано не менше 50 000 споживачів (абонентів).

Поточний стан регулювання є перепорою для створення малих систем розподілу громадами, які мають власні локальні мережі. Про неефективність регулювання МСР свідчить той факт, що наразі НКРЕКП не кваліфіковано жодної МСР.

**Досвід окремих країн ЄС свідчить про те, що при відповідному регулюванні можливе створення розгалуженої мережі ОСР на регіональному та муніципальному рівнях.** Зокрема, в Німеччині у 2021 році близько 740 ОСР керували місцевими електромережами. З них 120 було немуніципальними, а 583 – муніципальними.

#### **Запропоновані рішення для усунення Бар'єру 4 «Недосконалі умови для розвитку МСР»**

З метою забезпечення умов для електропостачання громад у кризових ситуаціях та підвищення енергостійкості на місцевому рівні, пропонується усунути законодавчі перепони для створення та роботи МСР на рівні громад, а саме:

- **змінити критерії для класифікації МСР.** Дозволити здійснювати розподіл електричної енергії побутовим споживачам мережами МСР;
- **визначити передумови для можливості ОМСР приєднувати побутових споживачів.** Такими передумовами може бути вимога щодо переходу побутових споживачів до економічно обґрунтованих тарифів, здійснення діяльності ОМСР підприємством, утвореним відповідною місцевою громадою;

- **спростити вимоги щодо ліцензування ОМСР**, передбачивши критерій для обов'язкового отримання ліцензії ОМСР у разі наявності певної кількості приєднаних користувачів за аналогією існуючими ліцензійними умовами для ОСР;

- **передбачити можливість здійснювати ОМСР (за бажанням) заходи для організації «енергетичних островів»** для забезпечення електропостачання в кризисних ситуаціях, за умови погодження технічних рішень з ОСР. Передбачити порядок фінансування заходів з організації «енергетичного острова».

Для реалізації вищевказаних рекомендацій варто зосередитися на наведених нижче заходах.

**1) Внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії»** у частині правил функціонування МСР, ліцензування ОМСР, відповідальності ОМСР.

Відповідальні органи/організації: ВРУ, КМУ, НКРЕКП, Міненерго.

**2) Приведення положень у відповідність до прийнятих змін до закону, зазначених вище**, шляхом внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії МСР, Кодексу систем розподілу, Правил роздрібного ринку.

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП із залученням ОСР та інших учасників ринку.

Усі ці заходи здійснюються послідовно.

#### **Бар'єр 5 «Обмеження для купівлі-продажу електроенергії активними споживачами»**

(а) Активні споживачі укладають договір купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва з електропостачальником одночасно з укладенням договору про постачання електричної енергії споживачу. Активний споживач, якщо він є підприємством, установою або організацією, заснованою на державній або комунальній власності, або юридичною особою, яка є розпорядником, одержувачем бюджетних коштів, згідно приписів Закону України «Про публічні закупівлі» зобов'язаний здійснювати закупівлю електричної енергії з використанням процедур публічних закупівель.

Під час організації процедури закупівлі електричної енергії активний споживач повинен визначити додатково до умов закупівлі у електронного постачальника електричної енергії додаткові, особливі умови щодо викупу електропостачальником у активного споживача електричної енергії за механізмом самовиробництва. При цьому, подекуди **виникають питання щодо формування нецінових критеріїв та методики оцінки пропозицій електропостачальників стосовно купівлі електричної енергії у споживача.**

(б) Активним споживачам дозволяється приєднувати до власних електричних мереж генеруючі установки та установки зберігання енергії третіх осіб (інвесторів). Передача третім особам об'єктів державної та комунальної власності (їх частин) в оренду відбувається за результатами проведення аукціону відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна». Умови передачі в оренду державного чи комунального майна та/або земельних ділянок (прав на них), що перебувають у державній або комунальній власності, мають передбачати, що весь обсяг електричної енергії, виробленої генеруючими установками, що належать третім особам, придбавається балансоутримувачем об'єктів державної або комунальної власності, який набуває статусу активного споживача.

В той же час у активного споживача, якщо він є підприємством, установою або організацією, заснованою на державній або комунальній власності, або юридичною особою, яка є розпорядником, одержувачем бюджетних коштів, згідно приписів Закону України «Про публічні закупівлі» існує обов'язок здійснювати закупівлю електричної енергії з використанням процедур публічних закупівель. Закупівлі згідно з законом здійснюються на річній основі, що **позбавляє активного споживача можливості укладати довгострокові (понад 1 рік) договори щодо закупівлі електричної енергії у**

**третьої особи (інвестора).** Ураховуючи той факт, що така третя особа обирається за конкурсом, проведення умовно повторного конкурсу шляхом проведення процедури закупівлі є необґрунтованим обтяженням.

(в) В окремих випадках у державних, комунальних установ, організацій, які мають статус неприбуткових установ, організацій, **виникають питання щодо правильного відображення у бухгалтерському обліку** доходів, отриманих від продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва, та здійснених за їх рахунок витрат.

У разі недотримання неприбутковими організаціями вимог, встановлених Податковим кодексом для неприбуткових організацій, такі організації підлягає виключенню з Реєстру неприбуткових установ та організацій з визначенням податкового зобов'язання з податку на прибуток підприємств за отриманими доходами.

Помилка в діяльності такої установи, організації може поставити під загрозу статус її неприбутковості. Отже, питання правильного відображення у бухгалтерському обліку доходів, отриманих від продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва, та здійснених за їх рахунок витрат потребує особливої уваги зі сторони таких установ, організацій.

Поточний стан регулювання ускладнює доступ приватних інвесторів до об'єктів державної та комунальної форми власності для реалізації проєктів будівництва генеруючих установок та установок зберігання енергії на об'єктах, земельних ділянках підприємств, установ або організацій, заснованих на державній або комунальній власності, а відтак забезпечення такими підприємствами, установами, організаціями власного електрозабезпечення за механізмом активного споживання.

### **Запропоновані рішення для усунення**

#### **Бар'єру 5 «Обмеження для купівлі-продажу електроенергії активними споживачами»**

Для подальшого розвитку активного споживання в громадах необхідно:

- **усунути законодавчий бар'єр, що гальмує укладення** підприємствами, установами, організаціями, утвореними на основі державної або комунальної форми власності, юридичними особами, які є розпорядниками, одержувачами бюджетних коштів, **договорів** щодо купівлі електричної енергії у третіх осіб, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мереж споживача;

- **сприяти** підприємствам, установам, організаціям, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, (активні споживачі), **у підготовці до проведення процедур публічних закупівель** для обрання постачальника електричної енергії, який купуватиме у активного споживача електричну енергію за механізмом самовиробництва. При підготовці до проведення процедур публічних закупівель з метою оцінки пропозицій електропостачальників по викупу електричної енергії за механізмом самовиробництва можуть встановлюватись нецінові критерії. Неціновим критерієм може бути дисконт, за яким електропостачальник викупує електричну енергію у активного споживача. Для визначення дисконту може враховуватись відсоток від значення ціни на РДН, яка є індикативною ціною на ринку електричної енергії, та використовується для укладення договорів щодо купівлі-продажу електричної енергії між учасниками ринку;

- **мінімізувати ризики втрати** державними, комунальними установами, організаціями **ознаки неприбутковості** внаслідок отримання доходів від продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.

Для реалізації вищевказаних рекомендацій варто зосередитися на наведених нижче заходах.

**1) Внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» в частині непоширення дії закону** на закупівлю підприємствами, установами, організаціями, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності (активними споживачами) електричної енергії у третіх осіб, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мережах таких підприємств установ, організацій (за умови набуття третьою

особою права користування державним майном відповідно до законодавства про оренду державного та комунального майна).

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Мінекономіки, Міненерго, НКРЕКП.

**2) Розробка рекомендацій щодо підготовки документації для процедури публічної закупівлі активним споживачем електричної енергії у постачальників з комерційною пропозицією, що передбачає укладення постачальником договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.**

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП, Мінекономіки, учасники ринку.

**3) Надання рекомендацій за запитом щодо визначення державними, комунальними установами, організаціями щодо підходів до відображення у бухгалтерському обліку доходів, отриманих від продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.** Ініціатором відповідного запиту є некомерційні організації (комунальні підприємства, бюджетні організації тощо), що мають намір набуття статусу активного споживача з метою продажу надлишків виробленої електроенергії за механізмом самовиробництва.

Запит подається до місцевої Державної служби казначейства.

Усі наведені заходи можуть здійснюватися одночасно.

### **Бар'єр 6 «Участь активного споживача, виробника з розподіленою генерацією в агрегованій групі»**

**(а) Незалежний агрегатор згідно приписів закону не має права здійснювати діяльність з постачання електричної енергії споживачу, який входить до його агрегованої групи.**

Законодавчо встановлене обмеження для незалежних агрегаторів бути постачальниками електричної енергії для споживачів, електроустановки яких передані в управління агрегатора, у перспективі може мати негативні наслідки для постачальників електричної енергії таким споживачам. Порушення споживачами узгоджених з постачальником графіків споживання електричної енергії внаслідок виконання команд агрегатора буде призводити до виникнення у постачальника електричної енергії небалансів по такому споживачу та, відповідно, необхідність їх фінансового урегулювання з ОСП.

Для мінімізації можливих втрат постачальників від участі споживачів в агрегованій групі потребує удосконалення нормативне регулювання відносин учасників в межах агрегованої групи та постачальників електричної енергії споживачам.

**(б)** Відповідно до поточного регулювання відносин у відповідній сфері, агрегатор повинен забезпечувати можливість управління електроустановками, що входять до складу однієї одиниці агрегації, та надає ОСП послуги з балансування та/або допоміжні послуги, виступаючи самостійно у відносинах з ОСП щодо участі на РДП та БР від імені одиниць агрегації.

В той же час, виникають питання у взаємовідносинах між ОСП та учасниками ринку, які одночасно входять до складу одиниці агрегації та передають свої установки відпуску в управління агрегатору, який виступає постачальником послуг з балансування від імені одиниці агрегації, та одночасно залишаються зобов'язаними згідно Правил ринку бути постачальниками послуг з балансування та надавати відповідні послуги ОСП. У разі порушення своїх зобов'язань постачальника послуг з балансування такий учасник ринку сплачує на користь ОСП плату за невідповідність, що по суті є **штрафною санкцією**. Зазначені проблемні питання потребують врегулювання НКРЕКП під час регуляторної процедури внесення змін до Правил ринку.

**(в)** Підприємства, установи або організації, заснованої на державній або комунальній формі власності, які виявляють бажання увійти до складу агрегованої групи, у разі , якщо вартість закупівлі послуг агрегатора буде перевищувати поріг, встановлений Законом України «Про публічні закупівлі», повинні здійснювати закупівлю послуг агрегатора за процедурами, встановленими зазначеним законом.

**З огляду на складність предмета закупівлі** (в межах участі в агрегованій групі передбачаються одночасно платежі учасника групи агрегатору за послуги з агрегації, а також платежі агрегатора учаснику групи за надані ним в межах агрегованої групи послуги) **потребує особливої уваги підготовка тендерної документації для здійснення процедури закупівлі**, зокрема предмет закупівлі, кваліфікаційні вимоги до агрегатора, перелік критеріїв та методика оцінки тендерної пропозиції агрегаторів.

**Поточний стан регулювання ускладнює доступ активних споживачів до агрегованих груп та має недоліки у регулюванні діяльності виробників електричної енергії в агрегованій групі**, що зумовлює необхідність реалізації ряду регуляторних та організаційних заходів.

### **Запропоновані рішення для усунення Бар'єру 6 «Участь активного споживача, виробника з розподіленою генерацією в агрегованій групі»**

Для сприяння запуску на ринку електричної енергії механізмів агрегації та більш широкого залучення до агрегованих груп підприємств, установ, організацій, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, пропонується наступне:

• **врегулювати проблемні питання** (перепони), що виникають при впровадженні агрегації на ринку електричної енергії та потребують врегулювання, зокрема, ті, що виникають: (1) у зв'язку з участю в агрегованих групах споживачів, які передають до одиниць агрегації власні електроустановки, призначені для споживання, купуючи, при цьому, електричну енергію у постачальника електричної енергії (такі споживачі через виконання команд агрегатора можуть створювати непрогнозовані постачальником небаланси, що може вимагати від постачальника додаткового фінансового урегулювання небалансів такого споживача); (2) у взаємовідносинах між ОСП та учасниками ринку, які входять до складу агрегованої групи та передають свої установки відпуску в управління агрегатору (виробники, оператори УЗЕ) та одночасно залишаються зобов'язаними згідно Правил ринку бути постачальниками послуг з балансування та надавати відповідні послуги ОСП; (3) інші питання;

• **сприяти у підготовці до проведення процедур публічних закупівель для укладення договорів з агрегаторами на ринку електричної енергії підприємствам, установам, організаціям, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, які є активними споживачами або виробниками електричної енергії на об'єктах розподіленої генерації.**

Для реалізації вищевказаних рекомендацій варто зосередитися на наведених нижче заходах.

**1) Ідентифікація проблемних питань, що виникають при впровадженні агрегації на ринку електричної енергії та потребують врегулювання.** Визначення нормативно-правових актів, які потребують змін для врегулювання ідентифікованих проблемних питань (зміни до закону (законів) та/або зміни до підзаконних нормативно-правових актів).

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП із залученням учасників ринку.

**2) Внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії та інших законодавчих актів** (у разі визначення необхідності внесення змін до закону для урегулювання проблемних питань).

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, НКРЕКП із залученням учасників ринку.

**3) Внесення змін до Правил ринку та інших підзаконних нормативно-правових актів для врегулювання проблемних питань, що виникають при впровадженні агрегації на ринку електричної енергії.**

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП, оператор системи передачі із залученням учасників ринку.

**4) Розробка рекомендацій з підготовки документації для проведення процедури закупівлі для укладення договорів з агрегатором на ринку електричної енергії з урахуванням особливостей функціонування агрегованих груп (одиниць).**

Відповідальні органи/організації: НКРЕКП, Мінекономіки, учасники ринку.

Заходи 1) – 3) здійснюються послідовно.

### **Бар'єр 7 «Земельні питання, що гальмують розвиток проєктів розподіленої генерації та УЗЕ»**

Поточне законодавче регулювання земельних відносин містить певні вади, що гальмують розвиток проєктів розподіленої генерації та УЗЕ, зокрема:

(а) На період дії воєнного стану постановою КМУ від 14 травня 2024 р. № 547 та подальшими змінами значно спрощено порядок реалізації проєктів нового будівництва, реконструкції, відновлення існуючих ГПУ та ГТУ, зокрема, КГУ, блочно-модульних котельень потужністю від 1 МВт, для чого будівництво та/або розміщення зазначених об'єктів може здійснюватися без відведення земельної ділянки (за умови наявності згоди власника ділянки).

Для будівництва малопотужних (до 1 МВт) ГПУ та ГТУ, зокрема, КГУ, блочно-модульних котельень, а також об'єктів відновлюваної енергетики та УЗЕ відведення земельних ділянок здійснюється в установленому законодавством порядку.

Електроенергетичні об'єкти можуть розташовуватись на земельних ділянках, вид цільового призначення яких відповідає визначеному в межах відповідного виду функціонального призначення території, передбаченого затвердженим комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади або генеральним планом населеного пункту.

При цьому до внесення до Державного земельного кадастру відомостей про функціональні зони належність земельної ділянки до функціональної зони, встановленої до 1 січня 2025 року, визначався також відповідно до детального плану території. У разі відсутності містобудівельної документації на місцевому рівні розробка та затвердження в установленому порядку детального плану території дозволяло в розумні строки вирішувати питання встановлення функціонального призначення території та зміни цільового призначення земельної ділянки.

**Починаючи з 1 січня 2025, можливість змінити цільове призначення земельних ділянок на підставі розробленого детального плану території відсутня**, що значно гальмує розвиток нових проєктів будівництва генеруючих потужностей, на які не поширюється встановлений КМУ спрощений порядок реалізації.

(б) Щодо УЗЕ, відповідно до пункту 7 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрзарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів», будівництво, розміщення та експлуатація електрзарядних станцій та УЗЕ може здійснюватися на земельних ділянках будь-якої категорії земель та/або виду цільового призначення.

В той же час, слід зазначити, що дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають при використанні транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та створенні/використанні інфраструктури для них.

Отже, розміщення УЗЕ на земельних ділянках будь-якої категорії земель та/або виду цільового використання може застосовуватися виключно в межах дії цього Закону – для створення інфраструктури для зарядки транспортних засобів.

Для розширення можливостей використання УЗЕ в інших сферах діяльності доцільним буде надати право розміщувати установки зберігання енергії на земельних ділянках будь-якої категорії земель та/або виду цільового призначення, незалежно від сфери її використання.

(в) За результатами опитування в межах цього дослідження, представники окремих громад та інстальатори обладнання для СЕС засвідчують наявність проблем при реалізації проєктів будівництва наземних СЕС з малою встановленою потужністю, які передбачають розміщення станцій на території закладів здоров'я, освіти, інших об'єктах критичної інфраструктури. Безпосередньо такі об'єкти як лікарні, заклади освіти, водоканали та інші, що відносяться до критичної інфраструктури, зазвичай, розміщуються на земельних ділянках, віднесених до категорій земель «Землі житлової та громадської забудови», «Землі оздоровчого призначення» та мають функціональне призначення, що **не дозволяє будувати на зазначених територіях енергогенеруючі установки, в т.ч. об'єкти розподіленої генерації з використанням ВДЕ, зокрема СЕС.**

Перелічені законодавчі обмеження у використанні земельних ділянок особливо гальмують будівництво об'єктів відновлюваної енергетики та УЗЕ.

### **Запропоновані рішення для усунення Бар'єру 7 «Земельні питання, що гальмують розвиток проєктів розподіленої генерації та УЗЕ»**

Для усунення вищевказаних обмежень пропонується:

- **спростити порядок зміни цільового призначення землі** шляхом поновлення права розробляти детальні плани територій (ДПТ) для цілей зміни цільового призначення. Наразі ВРУ розглядає проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо продовження термінів дії документів з планування територій» № 12283, який був прийнятий у першому читанні;

- **дозволити розміщення УЗЕ на земельних ділянках будь-якого цільового призначення та функціонального використання;**

- **спростити умови для реалізації проєктів наземних СЕС**, які встановлюються на територіях підприємств, установ, організацій, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, шляхом надання їм дозволу встановлювати наземні СЕС **без зміни цільового призначення земельної ділянки.** Для того, щоб запобігти можливим зловживанням правом та встановленню на територіях зазначених підприємств, установ, організацій промислових СЕС, **передбачити умови для використання земельних ділянок без зміни цільового призначення**, зокрема – за умови, що вироблена такою СЕС електрична енергія використовується виключно на власні потреби підприємства, установи, організації без мети її продажу (наприклад, для потреб закладів охорони здоров'я, освіти, об'єктів критичної інфраструктури та ін.).

Для реалізації цих рекомендацій доцільно виконати наступні нижче наведені заходи.

**1) Підтримка проєкту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо продовження термінів дії документів з планування територій, реєстраційний № 12283 від 03.12.2024 – в частині спрощення порядку зміни цільового призначення землі.**

Відповідальний орган: ВРУ.

**2) Внесення змін до Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» – в частині дозволу розміщення на земельних ділянках будь-якого цільового призначення та функціонального використання таких об'єктів:**

**УЗЕ** – для усіх суб'єктів, незалежно від форми власності;

**СЕС** – для розташування підприємствами, установами, організаціями, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, **за умови, що вироблена електрична енергія використовується виключно на власних потреб таких суб'єктів.**

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Мінагрополітики, Мініенерго.

**3) Внесення змін до Переліку об'єктів будівництва**, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються, затвердженого Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від

06.11.2017 № 289, а саме – **доповнення переліку наземними СЕС**, які встановлюються на території підприємств, установ, організацій державної та комунальної власності, **за умови, що вироблена СЕС електроенергія використовується виключно на їх власні потреби.**

Відповідальні органи: КМУ, Мінрозвитку, Міненерго.

### **Бар'єр 8 «Застосування спрощеного порядку приєднання електроустановок до систем розподілу у період дії в Україні воєнного стану»**

Встановлені постановою НКРЕКП № 352 тимчасові правила приєднання генеруючих установок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану мають низку переваг, зокрема, скорочений термін та спрощені вимоги до укладення договору на приєднання. В той же час, **тимчасові правила приєднання мають умови, обмеження, що перешкоджають застосуванню спрощеного порядку для реалізації проєктів розподіленої генерації.**

До умов, обмежень, які впливають на реалізацію проєктів будівництва, незалежно від виду генерації (у тому числі з відновлюваних джерел енергії), а також установок зберігання енергії, можна віднести:

- вимогу подання до заяви про приєднання довідки військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких електроустановок. На практиці отримання замовниками довідки в окремих випадках гальмується через відсутність урегульованої законодавством процедури її отримання, підстав для відмови у видачі, затвердженої уніфікованої форми довідки;

- обмежений строк для забезпечення виконання замовником своїх обов'язків за договором про приєднання та підключення електроустановки до 1 січня 2026 року. Ураховуючи нормативно встановлені терміни для приєднання електроустановок, а також практичний досвід дотримання цих строків, виникає ризик невиконання цієї вимоги для нових приєднань, які будуть ініційовані у 2025 році. Одночасно постає питання щодо правових наслідків для замовників будівництва об'єктів розподіленої генерації, якщо останніми не буде дотримано встановлений строк для приєднання (до 1 січня 2026 року).

Також існує **бар'єр для застосування спрощених правил приєднання СЕС і ВЕС**, а саме – вимога щодо встановлення УЗЕ потужністю не нижче встановленої потужності таких генеруючих установок та ємністю, що має забезпечити не менше 4 годин видачі потужності. Така вимога щонайменше вдвічі збільшує обсяг необхідних капітальних інвестицій, що значно збільшує вартість проєкту для інвестора.

Перелічені регуляторні умови, обмеження можуть мати особливо негативні наслідки для реалізації проєктів розподіленої генерації, якими не буде дотримано встановлений строк для приєднання, а також для об'єктів у сфері відновлюваної енергетики, які фактично не мають можливості застосовувати спрощений порядок приєднання.

### **Запропоновані рішення для усунення Бар'єру 8 «Застосування спрощеного порядку приєднання електроустановок до систем розподілу у період дії в Україні воєнного стану»**

Для усунення зазначених обмежень пропонується:

- **продовжити на строк до 1 року (до 31 грудня 2026 року) дію спрощеного порядку приєднання до електричних мереж ОСР;**

- **спростити вимоги до процедури отримання технічних умов та укладення договору на приєднання.** Зокрема, виключити з переліку документів, що вимагаються за спрощеним порядком, довідку військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких електроустановок;

- **послабити вимоги щодо характеристик установок зберігання енергії, які обов'язково додаються до складу СЕС та ВЕС, зменшуючи ємність УЗЕ до**

мінімального рівня, що здатна забезпечити видачу потужності генеруючої установки до 2 годин.

Для реалізації цих рекомендацій доцільно виконати зазначені нижче заходи.

1) **Внесення відповідних змін до постанови НКРЕКП від 26.03.2022 р. № 352** «Про особливості тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану».

Відповідальний орган: НКРЕКП.

### **Бар'єр 9 «Обтяжливі дозвільні процедури для встановлення дахових СЕС»**

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» від 30 червня 2023 р. № 3220-ІХ передбачено, що встановлення генеруючих установок приватних домогосподарств або дахових СЕС може здійснюватися без отримання дозвільної документації у сфері будівництва. Цей закон не є спеціальним актом законодавства, що регулює відносини у сфері будівництва. На практиці органи державного контролю (нагляду) у сфері будівництва у своїй діяльності посилаються на те, що спеціальним законом, який регулює відносини у будівельній сфері є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», статтю 34 якого передбачено, що перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затверджується КМУ. Перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затверджений постановою КМУ від 07.06.2017 № 406, і він не містить роботи зі встановлення генеруючих установок приватними домогосподарствами або дахових СЕС.

Зазначені нормативно-правові акти є спеціальними актами, що регулюють відносини у сфері будівництва, та підлягають застосуванню у відповідній сфері відносин. На нашу думку, **необхідно прибрати колізію**, що існує в актах енергетичного законодавства та законодавства, що регулює відносини у сфері будівництва, та **несе ризик щодо обмеження встановлювати генеруючі установки приватних домогосподарств або дахові СЕС без отримання дозвільної документації у сфері будівництва**. Негативний вплив від зазначеної вади у регулюванні особливо на собі відчув муніципальний сектор при встановлення дахових СЕС у закладах сфери здоров'я, освіти та ін.

### **Запропоновані рішення для усунення**

#### **Бар'єру 9 «Дозвільні процедури для встановлення дахових СЕС»**

Для усунення вади регулювання для встановлення генеруючих установок приватних домогосподарств або дахових СЕС без отримання дозвільної документації у сфері будівництва пропонується:

- **визначити критерії**, згідно з якими дозволити встановлювати генеруючі установки приватних домогосподарств та дахові СЕС без отримання дозвільних документів у сфері будівельної діяльності. До таких критеріїв, наприклад, можуть бути віднесені: а) наявність звіту технічного обстеження будівлі з позитивним висновком відносно можливості встановлення обладнання дахової СЕС; б) за умови, що проєкт передбачає встановлення інверторів та акумуляторів в будівлі (або зовні будівлі); в) клас наслідків (відповідальності) за об'єктом будівництва буде визначено не вище, ніж СС1 (незначні наслідки).

- **дозволити встановлювати генеруючі установки приватних домогосподарств та дахові СЕС без отримання дозвільних документів у сфері будівельної діяльності за умови відповідності їх визначеним критеріям.**

Для реалізації вищевказаних рекомендацій доцільно виконати наступні заходи:

**1) Формування критеріїв визначення об'єктів будівництва**, на яких можуть встановлюватись генеруючі установки та дахові СЕС без отримання дозвільних документів у сфері будівельної діяльності.

Відповідальні органи/організації: Мінрозвитку, Міненерго із залученням організацій у сфері проектування та будівництва.

**2) Внесення змін до Переліку** будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затвердженого постановою КМУ від 07 червня 2017 р. № 406.

Відповідальні органи: КМУ, Мінрозвитку, Міненерго.

### **Бар'єр 10 «Вимоги до об'єктів розподіленої генерації щодо забезпечення резервів відповідного палива»**

Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії»<sup>289</sup> виробники, які виробляють електричну енергію з використанням вуглеводнів, зобов'язані мати необхідні резерви відповідного палива з метою забезпечення безпеки постачання електричної енергії.

Відповідно до Ліцензійних умов провадження діяльності із виробництва електричної енергії<sup>290</sup>, **ліцензіати**, які виробляють енергію з використанням вуглеводнів, **зобов'язані мати необхідні резерви відповідного палива** з метою забезпечення безпеки електропостачання згідно з відповідними правилами та рішеннями Міненерго.

Тип та обсяги резервів палива для певних типів електростанцій згідно закону затверджуються Міненерго. Такі рішення мають відповідати правилам про безпеку постачання електричної енергії, згідно з якими забезпечення паливом за видами та джерелами постачання, зокрема імпорту, тип та обсяги основного та резервного палива для певних типів електростанцій визначається одним з критеріїв оцінки безпеки електропостачання. Порядком формування прогнозного балансу електричної енергії ОЕС України на розрахунковий рік, затвердженим Міністерством енергетики та вугільної промисловості України, встановлені принципи та вимоги до формування запасів основного та резервного палива для ТЕС і ТЕЦ, зокрема, для ТЕС та ТЕЦ має забезпечуватись:

- утворення гарантованих запасів вугілля, що відповідають 10- або 20-денним обсягам споживання, залежно від віддаленості пункту його видобутку;
- недопущення зниження запасів резервного палива (мазуту) нижче 10-денного обсягу, потрібного для забезпечення пусків блоків та необхідного підсвічування.

Зважаючи на те, що повноваження Міністерства енергетики України щодо встановлення типів електростанцій, які мають забезпечувати резерви палива, а також типів та обсягів резервів палива, є дискреційними, доцільно чітко визначити на законодавчому рівні, що для об'єктів розподіленої генерації виконання умови щодо забезпечення резервним паливом не вимагається.

### **Запропоновані рішення для усунення Бар'єру № 10 «Вимоги до об'єктів розподіленої генерації щодо забезпечення резервів відповідного палива»**

Для удосконалення регулювання діяльності об'єктів розподіленої генерації пропонується переглянути положення діючого законодавства щодо створення виробниками електричної енергії **обов'язкових резервів палива** з метою забезпечення безпеки постачання електричної енергії, та передбачити, що для **об'єктів розподіленої генерації** виконання умови щодо забезпечення резервним паливом не вимагається.

**Для реалізації такої рекомендації** доцільно виконати наступні заходи.

<sup>289</sup> Частина 6 статті 30 Закону України «Про ринок електричної енергії».

<sup>290</sup> Підпункт (40) пункту 2.2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 27 грудня 2017 р. № 1467.

1) **Визначення на рівні закону, що для об'єктів розподіленої генерації виконання умови щодо забезпечення резервним паливом не вимагається**, шляхом внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії», визначивши.

Відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго.

2) **Внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії** – за результатами прийняття вищезазначених змін до Закону України «Про ринок електричної енергії».

Відповідальний орган: НКРЕКП.

3) **Внесення зміни до Порядку формування прогнозного балансу електричної енергії об'єднаної енергетичної системи України** на розрахунковий рік – за результатами прийняття змін до Закону України «Про ринок електричної енергії».

Відповідальний орган: Міненерго.

**Отже, за підсумками усіх попередніх розділів більш детально розглянуто десять основних регуляторних бар'єрів, які стримують активний розвиток проєктів розподіленої генерації та мікромереж у громадах.** Запропоновані рекомендації щодо усунення цих бар'єрів торкаються законодавчих змін як на ринку електричної енергії, так і у сфері теплопостачання, з метою створення привабливих фінансових умов для впровадження таких проєктів. Також приділено увагу окремим питанням, які стосуються спрощень у сфері будівництва, щодо приєднання об'єктів розподіленої генерації до зовнішніх мереж, земельних питань тощо. Окремі процедури на деяких етапах залишаються ускладненими, тому серед пропозицій надано рекомендації щодо їх вдосконалення для пришвидшення темпів розвитку додаткових генеруючих потужностей у громадах. Закріплення умов для розгортання не лише окремих об'єктів розподіленої генерації, а й створення мікромереж (в т.ч. МСР) як локальних систем, здатних працювати автономно (особливо у екстрених ситуаціях) чи одночасно синхронізовано з ОЕС України, а також забезпечення їх правового регулювання, зі збалансованим підходом до врахування інтересів задіяних учасників ринку та користувачів, є важливим для потенційних інвесторів. **Це стане сигналом для них щодо запуску детального планування та впровадження таких проєктів.** ОМС, у свою чергу, мають зацікавленість у збільшенні таких ініціатив, які **безпосередньо впливають на посилення енергостійкості на місцевому рівні.**

Окрім регуляторних бар'єрів, низка інших ризиків має місце для масштабування проєктів розподіленої генерації та мікромереж. Йдеться додатково про технічні, організаційні і фінансові бар'єри, які детально були розглянуті з наданням відповідних пропозицій щодо їх усунення у технічній частині цього дослідження (див. Том 1, розділ 5).

**За результатами підсумкового аналізу усіх зазначених бар'єрів розроблено дорожню карту заходів, необхідних для безперешкодного розвитку сфери розподіленої генерації в Україні.** Запропонована дорожня карта міститься у Додатку А.

Дорожня карта містить комплекс заходів, або план дій, рекомендованих до впровадження, із зазначенням строків та відповідальних органів за їх виконання. Низку заходів **пропонується розпочати вже у 2025 році.** Більшість із них можуть виконуватися **одночасно** різними відповідальними ЦОВВ та іншими стейкхолдерами. **Впродовж року (строком до початку 2027 року)** це дозволить підготувати необхідні умови для проведення наступних послідовних заходів у довгостроковій перспективі – до 2035 року включно.

Відповідний план дій та більш детальний опис усіх наданих пропозицій, що містяться у цій дорожній карті, **рекомендовані до розгляду ЦОВВ, зокрема Міненерго, Мінрозвитку, НКРЕКП,** для підготовки відповідних урядових законодавчих ініціатив, представникам Комітету з питань енергетики та житлово-комунальних послуг ВРУ, територіальним громадам, провідним експертам та неурядовим організаціям, які спеціалізуються на розробці та просуванні ініціатив для розвитку енергетичної сфери, та іншим зазначеним у дорожній карті стейкхолдерам. **Розгляд усіх наданих пропозицій та**

**Їх подальше впровадження дозволить в цілому покращити умови для енергетичної трансформації, яка спрямована на зміцнення енергостійкості як на локальному рівні, так і в масштабах всієї енергосистеми України.**

## ВИСНОВКИ

Україна визначила **децентралізацію енергетичного сектору** як фундаментальний принцип подальшого розвитку енергетичного ринку. Це означає, що всі заходи, спрямовані на трансформацію енергетичної системи, мають враховувати стратегічну орієнтацію на **розвиток розподіленої генерації**, впровадження «розумних мереж» (**smart grids**) та ефективне **управління попитом**. Такий підхід забезпечить не лише відповідність європейським стандартам, а й підвищить **енергетичну стійкість та безпеку** держави.

Нормативно-правова база для **стимулювання розподіленої генерації та підвищення енергетичної ефективності** містить основний акцент на системному енергетичному плануванні, залученні інвестицій, активному використанні відновлюваних та вторинних джерел енергії, а також модернізації існуючої інфраструктури. Законодавчо закріплені відповідні механізми стимулювання закладають фундамент для побудови стійкої енергетичної системи, до якої інтегруються об'єкти розподіленої генерації, в т.ч. з використанням ВДЕ, УЗЕ та локальні мікромережі.

Однак, незважаючи на певний прогрес, існують **регуляторні колізії та недоліки, що обмежують повноцінний розвиток розподіленої генерації**, зокрема, у частині планування та впровадження проєктів будівництва генеруючих установок з ВДЕ та мікромереж. Хоча спрощення процедур під час воєнного стану є вимушеним та необхідним кроком для швидкого реагування на енергетичні виклики, для довгострокової стабільності та правової визначеності потрібно переглядати та вдосконалювати ці умови.

**Ринок електричної енергії України демонструє динамічну адаптацію до сучасних викликів та трендів**, маючи значний потенціал для подальшого розвитку та інтеграції у європейський енергетичний простір. Одним із відносно нових та перспективних напрямків у контексті розподіленої генерації є **діяльність агрегаторів**. Співпрацюючи з активними споживачами, невеликими виробниками електроенергії (в т.ч. з ВДЕ) та операторами УЗЕ, агрегатори здатні суттєво підвищувати енергостійкість на місцевому рівні та надавати значні переваги для громад. Механізм агрегації є прогресивним кроком, що відповідає світовим тенденціям децентралізації та підвищення гнучкості енергосистеми, сприяючи кращому балансуванню та інтеграції ВДЕ. Проте для його повноцінної реалізації на українському ринку **необхідно усунути наявні регуляторні колізії**, зокрема щодо відповідальності за небаланси.

Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють ринок електричної енергії, свідчить про комплексну систему відносин між учасниками, особливості ціноутворення та специфічні умови й правила для учасників на різних сегментах ринку. Розвиток локальних систем зумовлює необхідність залучення досвідчених фахівців або створення окремих підрозділів для ефективної стратегії на ринку. Тому, перш ніж приймати рішення **щодо самостійної купівлі-продажу електричної енергії на ринку**, муніципалітетам варто оцінити зазначені фактори та порівняти їх з іншими варіантами, зокрема, **участю в агрегованій групі**.

**Сфера теплопостачання в Україні є багатокомпонентною системою**, обумовленою поділом на різні види діяльності, наявністю природних монополій, сезонністю та різноманіттям технологій генерації. Значна кількість регулюючих органів та складність розподілу їхніх повноважень створюють виклики для ефективності та оперативності управління галуззю. Для подальшого розвитку **потрібна оптимізація взаємодії між усіма учасниками та регулюючими органами**.

У контексті розвитку розподіленої генерації у сфері теплопостачання, **необхідно створювати сприятливі умови для використання технологій когенерації та ВДЕ**, сприяючи їх інтеграції до існуючих локальних систем теплозабезпечення, модернізації застарілої інфраструктури та створенню сучасних та ефективних систем.

**Спрощення вимог** для розміщення об'єктів розподіленої генерації та УЗЕ **на обмежених територіях з готовою мережевою інфраструктурою** може прискорити їх запуск.

Будівництво установок, здатних до тривалої автономної роботи, може дозволити ініціювати питання організації **«енергетичних островів»** на основі мікромереж, з чітким визначенням технічних вимог та порядку їх функціонування у Кодексі систем розподілу.

Водночас, наразі українське законодавство **не передбачає окремого правового інституту з регулювання питань створення та функціонування мікромереж**. Існуючі визначення в законодавчих актах є недостатніми для врегулювання специфічних питань, що виникають на різних етапах реалізації таких проєктів, змушуючи звертатися до загальних норм. Це **створює перешкоди для розвитку мікромереж**, попри те, що вони розглядаються як перспективна бізнес-модель для побудови взаємовідносин між власниками локальних мереж та ОСР. Така модель має дозволяти власникам мереж приймати самостійні управлінські рішення щодо їх розвитку та ефективного використання, а за наявності генеруючих установок та/або УЗЕ – створювати функціонально самодостатні локальні системи електрозабезпечення. Однак, поточні регуляторні умови та організаційні бар'єри (вимоги до класифікації МСР, ліцензування тощо) **обмежують створення МСР**.

Загалом, незважаючи на значний прогрес у формуванні законодавчої бази для розвитку розподіленої генерації, в Україні залишаються певні недоліки та регуляторні **бар'єри, що потребують законодавчого врегулювання** (див. розділ 4).

ЄС активно розбудовує комплексну правову базу для підтримки РЕР. **Четвертий і П'ятий енергетичні пакети** є ключовими ініціативами, що мають на меті посилення ролі ВДЕ, підвищення енергоефективності будівель, скорочення викидів та захист прав споживачів. Ці заходи формують регуляторну архітектуру, спрямовану на стале та децентралізоване енергетичне майбутнє.

Базові нормативно-правові документи ЄС чітко визначають права учасників сфери розподіленої генерації, надаючи їм **справедливий доступ до ринку**, можливість **продажу надлишкової енергії, самоспоживання**, використання **УЗЕ**, доступ до даних лічильників та створення **енергетичних спільнот**. Водночас, ці учасники зобов'язані дотримуватися технічних стандартів, брати участь у покритті системних витрат, забезпечувати конфіденційність даних та відповідність екологічним нормам.

Підтримка розвитку РЕР включає різні регуляторні інструменти: **стимулюючі тарифи, контракти на різницю цін, програми розвитку розумних мереж, однорангову торгівлю енергією (peer-to-peer, P2P)** тощо. Така комплексна правова та фінансова підтримка сприяє сталому функціонуванню енергосистеми. **Активним споживачам та енергетичним спільнотам** надано право **безперешкодно** брати участь у ринках забезпечення гнучкості (балансування) та знижувати власні витрати на електроенергію. Для підвищення ефективності передбачається запровадження **«розумних» лічильників та ціноутворення в реальному часі**, що робить використання розподіленої генерації у реагуванні на попит легшою та прибутковою.

**УЗЕ**, зокрема **поза лічильником** (behind-the-meter), відіграють ключову роль у підвищенні гнучкості енергосистеми. Оператори зберігання можуть виступати як незалежні постачальники, енергетичні спільноти, агрегатори та оператори V2G (Vehicle-to-Grid), використовуючи батареї електромобілів.

**Основними тенденціями у сфері автономного зберігання електроенергії** є інтеграція керування енергією на основі штучного інтелекту (ШІ), розширення транскордонного співробітництва та розробка гібридних рішень для зберігання.

**Декарбонізація сектору теплоенергетики є пріоритетом для ЄС**. Водночас серед викликів: значні інвестиції у розвиток мереж централізованого теплопостачання, регуляторна складність для реалізації транскордонних проєктів, технічні проблеми інтеграції через вимоги балансування енергосистем та систем опалення, опір

обов'язковому підключенню до централізованого теплопостачання з боку існуючих споживачів.

**Інтеграція систем V2G, водневих технологій, Power-to-X (PtX) та систем перетворення відходів в енергію (WTE) в енергетичний ринок ЄС є критично важливою для побудови більш децентралізованої, гнучкої та стійкої енергетичної мережі.** Ці рішення дозволяють ефективно балансувати попит і пропозицію, значно скорочувати викиди та забезпечувати **секторальне об'єднання електроенергетики, опалення та транспорту**. Водночас успіх їх впровадження залежить від технологічного прогресу, стабільної регуляторної підтримки, ефективних ринкових механізмів та фінансових стимулів для державних і приватних інвестицій, що сприятиме реалізації Європейської зеленої угоди та досягненню кліматичної нейтральності до 2050 року.

Проаналізувавши поточний стан адаптації українського законодавства з нормами ЄС у відповідній сфері, робимо висновки, що **для повноцінного впровадження сучасних технологій ухвалених раніше нормативно-правових актів недостатньо**. Зокрема, підходи щодо об'єднання секторів (сполучення електроенергетики і теплопостачання в контексті застосування технологій) навіть не розглядаються.

Не зважаючи на це, Україна трансформує свою енергетичну модель, прагнучи інтегруватися до європейського енергетичного простору відповідно до вимог *acquis* ЄС. У цьому процесі розподілена генерація, особливо на основі ВДЕ, відіграє ключову роль. У 2023–2024 роках в Україні було прийнято низку важливих законодавчих актів. Вони створили фундамент для розвитку розподіленої генерації, активних споживачів, агрегаторів, гарантій походження та сприяли впровадженню зарядної інфраструктури. **Цим закладено основи для подальшого формування сучасної та гнучкої енергосистеми**. Окрім того, системне впровадження механізмів підтримки розподіленої генерації має подвійний позитивний ефект: декарбонізація та підвищення енергетичної стійкості.

Розвиток розподіленої генерації є важливим елементом стратегії енергетичного переходу **в контексті переговорного процесу України щодо вступу до ЄС та виконання зобов'язань** за Планом для України. Це не лише відповідає цілям сталого розвитку, а й дозволяє Україні зміцнити енергетичну безпеку, мобілізувати локальні ресурси та створити умови для **широкої участі громадян у «зеленій» трансформації**. Тому особливий акцент у правовому регулюванні має бути зроблений на залученні домогосподарств, громад та об'єктів критичної інфраструктури до самозабезпечення енергією. **Необхідно встановити у законодавстві чіткі правові рамки для розподілених енергетичних систем**, включаючи мікромережі та МСР, а також визначити правові засади створення і функціонування громадських енергетичних об'єднань.

**Десять регуляторних бар'єрів**, розглянутих у розділі 4, вказують на недосконалість регулювання сфери розподіленої генерації в Україні. Для прискорення енергетичної трансформації України та зміцнення її енергостійкості **необхідні комплексні зміни**, спрямовані на усунення існуючих бар'єрів у розвитку розподіленої генерації.

**Запропоновані рекомендації зосереджені насамперед на законодавчих змінах**, що охоплюють як ринок електроенергії, так і сферу теплопостачання. Метою є створення привабливих **фінансових умов** для реалізації проектів розподіленої генерації. Особливу увагу приділено **спрощенню будівельних процедур**, приєднання об'єктів до зовнішніх мереж та вирішенню земельних питань, оскільки наразі деякі етапи залишаються надмірно ускладненими. Крім регуляторних перешкод, виявлено низку **технічних, організаційних та фінансових бар'єрів**, які детально проаналізовані в технічній частині дослідження (див. Том 1, розділ 5), з наданням відповідних пропозицій щодо їх усунення.

Дороговказом до усунення перепон для активного розвитку розподіленої генерації та мікромереж є **Дорожня карта** (Додаток А). Вона консолідує усі напрацьовані рекомендації, цілі і завдання, пропонуючи строки виконання та необхідні інструменти для їх виконання.

Розгляд усіх наданих пропозицій та їх подальше впровадження **дозволить суттєво покращити умови для енергетичної трансформації**, спрямованої на зміцнення енергостійкості як на локальному рівні, так і в масштабах усієї енергосистеми України.

## ДОДАТОК А. ДОРОЖНЯ КАРТА ЗАХОДІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ РОЗПОДІЛЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

| № за/п   | Цілі та завдання   | План заходів   | Строк виконання (роки включно)  | Необхідні інструменти  |
|--|--|--|---|--|
| <b>I. Комплекс заходів, спрямованих на усунення технічних бар'єрів</b> |  |  |   |  |
| 1  | <p><b>Основна мета:</b><br/>Вирішити проблему застарілої мережевої інфраструктури, яка унеможливує інтенсивний розвиток розподіленої генерації з інтеграцією в зовнішні мережі.</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Створити умови для сучасного розвитку електричних мереж.</p> | <p>1) Розробити та затвердити цільову державну програму «Мережі для розподіленої генерації – 2030» на рівні КМУ.</p> <p>2) Провести інвентаризацію мереж 0,4–35 кВ із публічним рейтингом пропускної здатності.</p> <p>3) Реконструювати підстанції зі встановленням сучасної телемеханіки, SCADA-систем та розширенням комірок для нових приєднань.</p> <p>4) Поступово модернізувати схеми живлення, перейти до кільцевих мереж та розширити впровадження реклоузерів.</p> <p>5) Запровадити інтелектуальну систему обліку електроенергії з дискретністю щонайменше 1 годину.</p> <p>6) Впровадити цифрові мережеві моделі (digital twin) для моделювання навантажень і вибору оптимальних точок приєднання.</p> <p>7) Створити регіональні цифрові платформи мережевого планування на базі відкритих даних ОСР і ОВА.</p> <p>8) Забезпечити методичне керівництво Мінцифри та Міненерго щодо інтеграції цифрового планування у стратегічні документи.</p> | <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2027-2035</p> <p>2027-2035</p> <p>2027-2035</p> <p>2025-2026</p> <p>2027-2030</p> <p>2025-2026</p> | <p>1) <b>Ініціатива КМУ</b> щодо створення державної програми «Мережі для розподіленої генерації – 2030».</p> <p>2) Розробка відкритого онлайн-реєстру пропускної здатності для всіх ОСР на платформі НКРЕКП або Держенергонагляду. <b>Відповідальний ЦОВВ</b> – Міненерго, за участі НКРЕКП, Держенергонагляду, ОСР.</p> <p>3) Проєкт «Модернізація підстанцій» з інтеграцією SCADA-систем та стандартів телемеханіки, <b>під координацією Міненерго</b>.</p> <p>4) Пілотні проєкти ОСР із впровадженням інтелектуальних лічильників з високою частотою передачі даних <b>під координацією НКРЕКП</b>.</p> <p>5) Національний проєкт «Digital Grid UA» – створення цифрових двійників мереж (digital twin) для моделювання навантажень і підключень. <b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Міненерго.</p> <p>6) Платформи типу «Енергетичне майбутнє області» – цифрові платформи стратегічного планування при ОВА на основі даних ОСР та планів інвесторів. <b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Мінрозвитку.</p> |

| № за/п | Цілі та завдання  | План заходів  | Строк виконання (роки включно)   | Необхідні інструменти   |
|--------|---|---|--|---|
|        |   | <p><b>Потенційні джерела фінансування:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>● RAB-регулювання (16,74% WACC для ОСР);</li> <li>● Міжнародні кредитні лінії від EBRD, IFC, KfW;</li> <li>● «Зелені» облігації для ОСР і громад із частковими державними гарантіями;</li> <li>● Державні субсидії для вразливих категорій населення;</li> <li>● Capacity-based тарифи для стабілізації навантаження на домогосподарства.</li> </ul>  |  |   |
| 2      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Підтримка розвитку технологій для балансування певних видів розподіленої генерації (СЕС і ВЕС).</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Розробити інструменти для підтримки розвитку УЗЕ.</p> | <p>1) Запровадити державну програму підтримки УЗЕ для комунальних і державних установ через часткову компенсацію капітальних витрат.</p> <p>2) Розробити програми стимулювання приватних інвестицій в УЗЕ за рахунок доступу до пільгового кредитування від міжнародних фінансових інституцій.</p> <p>3) Встановити регуляторну вимогу: нові СЕС понад 10 МВт повинні мати накопичувачі (на рівні не менше 20% від встановленої потужності) або контракти на балансуєчі послуги з провайдерами УЗЕ.</p> <p>4) Розробити національну дорожню карту впровадження механізму реагування на попит із залученням УЗЕ.</p> <p>5) Запровадити динамічне багатозонне ціноутворення на електричну енергію для всіх категорій споживачів, як додатковий інструмент для економічного стимулювання</p> | <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> | <p>1) Державна програма «УЗЕ для громад» – спрямована на лікарні, водоканали і ОСББ. <b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Держенергоефективності, Мінрозвитку, Мінфін, Міністерство охорони здоров'я та ін.</p> <p>2) Внесення змін до нормативно-правових актів щодо обов'язкової інтеграції УЗЕ до нових СЕС &gt;10 МВт або укладення договорів на балансування. Зміни стосуються насамперед положень Кодексу систем розподілу та Кодексу системи передачі. <b>Ініціатор змін:</b> НКРЕКП.</p> <p>3) Проєкт «Дорожня карта реагування на попит» – розробка нормативної бази для залучення побутових і промислових споживачів із УЗЕ до гнучких сервісів. <b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Міненерго, за участі НКРЕКП, комітету ВРУ з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, НЕК «Укренерго» (за згодою).</p> <p>4) Реформа тарифної моделі – запровадження погодинних та динамічних тарифів із інтелектуальними лічильниками (синергія з програмами обліку). <b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Міненерго, за участі НКРЕКП,</p> |

| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів   | Строк виконання (роки включно)                                      | Необхідні інструменти   |
|--------|--|--|---|---|
|        |  | використання УЗЕ, паралельно із пільговим кредитуванням.   |   | <p>комітету ВРУ з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, НЕК «Укренерго» (за згодою).</p> <p>5) Механізми підтримки на базі ENTSO-E та Energy Community – технічна допомога з впровадження політик попиту й гнучкості. <b>Ініціатором</b> відповідних заходів може виступати НЕК «Укренерго» як член ENTSO-E.</p> <p>6) Гранти на пілотні проєкти УЗЕ в громадах – фінансування типових рішень із масштабуванням. <b>Координація дій</b> щодо формування запиту до потенційних донорів на створення таких програм може забезпечити Держенергоефективності, <b>за участі</b> Мінрозвитку (за згодою).</p>  |
| 3      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Зменшення залежності від імпортованого обладнання.</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Створити умови для розгортання локального виробництва необхідного енергетичного обладнання.</p> | <p>1) Розробити стимули для локалізації виробництва енергетичного обладнання в Україні для зниження залежності від імпорту.</p> <p>2) Розглянути умови щодо розширення державних програм пільгового кредитування для українських виробників енергообладнання та розробити план необхідних заходів.</p> <p>3) Надати громадам інструменти для заохочення створення виробничих потужностей (через податкові пільги та інфраструктурну підтримку).</p> <p>4) Запровадити пріоритетний доступ локальних виробників до муніципальних програм та партнерських проєктів у сфері розподіленої генерації.</p> | <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> | <p>1) Муніципальні податкові пільги – зниження ставок на землю та нерухомість для підприємств, які виробляють енергообладнання.</p> <p>2) Ініціатива «Індустріальні кластери для енергетики» – виділення промислових майданчиків і підведення інженерної інфраструктури для локальних виробників.</p> <p>3) Партнерські меморандуми громад із виробниками – щодо довгострокового постачання обладнання для муніципальних об'єктів.</p> <p>4) Фінансування через Український фонд стартапів або міжнародні програми підтримки «зеленої» промисловості.</p> <p><b>Відповідальний ЦОВВ</b> за розробку та координацію усіх вищевказаних ініціатив: Мінекономіки.</p> |
| 4      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Мінімізація ризиків для розвитку проєктів газової</p>  | <p>1) Запровадити під час енергетичного планування на місцевому рівні обов'язкові заходи: (1) оцінку паливних ризиків на ранніх етапах розробки проєктів газової</p>   | 2025-2026   | <p>1) <b>Методичне забезпечення з боку</b> Міненерго – розробка та поширення Міненерго (самостійно або у співпраці з профільними установами) методичних рекомендацій щодо оцінки паливних ризиків.</p>  |

| № за/п   | Цілі та завдання  | План заходів   | Строк виконання (роки включно)                                    | Необхідні інструменти   |
|--|---|--|---|---|
|  | <p>генерації у громадах на етапі місцевого енергетичного планування</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Запровадити обов'язкові заходи з оцінки ризиків на етапі планування проєктів газової розподіленої генерації.</p>                      | <p>генерації; (2) проведення аналізу чутливості до змін вартості газу, режимних обмежень і можливих перебоїв постачання; (3) оцінку доступності інфраструктури – газопроводів, точки приєднання, технічних лімітів тощо; (4) техніко-економічну доцільність комбінування об'єктів газової розподіленої генерації з об'єктами ВДЕ для зниження паливозалежності; (5) розглядати газову генерацію як резервне або пікове джерело в умовах нестачі генерації з ВДЕ.</p>   |   | <p>2) Інструменти аналізу чутливості – розроблені шаблони з базовими сценаріями зміни цін на газ, ризиками постачання. <b>За підтримки</b> Міненерго, Мінрозвитку та зовнішніх консультантів.</p> <p>3) Комбіновані моделі генерації (газ + ВДЕ) – проєктні шаблони або приклади ТЕО для резервної генерації. <b>За підтримки</b> Міненерго, Мінрозвитку та зовнішніх консультантів.</p> <p>4) Програмні та консультаційні сервіси щодо оцінки режимів роботи (з урахуванням безпекових ризиків щодо доступу до стратегічної інформації в умовах дії воєнного стану) – <b>розроблені із залученням</b> зовнішніх консультантів та операторів систем (Оператором газотранспортної системи України, НЕК «Укренерго»).</p>   |
| <b>II. Комплекс заходів, спрямованих на усунення організаційних бар'єрів</b> |   |  |   |   |
| 1  | <p><b>Основна мета:</b><br/>Забезпечення кадрового потенціалу для реалізації енергетичної політики в громадах</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Створити умови для залучення фахівців та кадрового забезпечення на муніципальному рівні</p> | <p>1) Запровадити державну програму підготовки енергоменеджерів для громад через регіональні центри підвищення кваліфікації та профільні заклади вищої освіти.</p> <p>2) Оновити та розширити навчальні програми у вищих навчальних закладах за напрямами ВДЕ, енергоефективності, електротехніки та муніципального енергоменеджменту.</p> <p>3) Підтримувати партнерство між громадами та закладами вищої освіти для стажування студентів та практичної підготовки кадрів.</p> <p>4) Забезпечити доступне та регулярне навчання для фахівців у муніципалітетах,</p> | <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>Постійно</p> <p>Постійно</p> | <p>1) Розробка державної програми «Енергоменеджер для громади».</p> <p><b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Держенергоефективності у <b>співпраці</b> з профільними закладами вищої освіти.</p> <p>2) Оновлення існуючих освітніх програм з енергетичного аудиту та систем енергоменеджменту на базі профільних закладів вищої освіти.</p> <p><b>За підтримки</b> Держенергоефективності.</p> <p>3) Інструменти навчання для громад – <b>залучення</b> профільних ГО, асоціацій до проведення онлайн-вебінарів, майстер-класів і тренінгів для ОМС; використання платформ дистанційного навчання; освітні компоненти міжнародних програм; менторські програми між громадами.</p> <p>4) Формування об'єднань фахівців.</p> <p>Зокрема <b>під егідою</b> Асоціації малих міст України: регулярні зустрічі, конкурси, обмін практиками.</p> |

| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів  | Строк виконання (роки включно)                                    | Необхідні інструменти   |
|--------|--|---|---|---|
|        |  | <p>здіяних у плануванні та розробці енергетичних проєктів у громадах.</p> <p>5) Активно залучати громади до участі в міжнародних програмах технічної допомоги та навчання (наприклад, U-LEAD, УНЕА).</p> <p>6) Заохочувати громади інвестувати у власний кадровий потенціал, плануючи відповідні бюджетні видатки, створювати умови для заохочення фахівців.</p> <p>7) Розглянути можливості та розробити рекомендації для ОМС щодо спільного наймання енергоменеджерів для кількох громад.</p> <p>8) Ініціювати створення та мережування професійної спільноти енергоменеджерів з різних громад для обміну досвідом і менторства, зокрема в частині розробки місцевих енергетичних планів та проєктів розвитку муніципальної енергетики.</p> | <p>Постійно</p> <p>Постійно</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> |   |
| 2      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Спрощення взаємодії між замовниками проєктів розподіленої генерації та задіяними операторами мереж</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Усунути адміністративні</p> | <p>1) Посилити поінформованість громад та інвесторів про їхні права при процедурі приєднання об'єктів, зокрема генеруючих установок з метою застосування механізму самовиробництва (набуття статусу активного споживача), до мережі та механізми захисту.</p> <p>2) Забезпечити регулярне інформування про можливість подання скарг до Держенергонагляду та НКРЕКП у випадках порушень або затягування.</p>   | <p>2025-2026</p> <p>Постійно</p>                                  | <p>1) Інформаційна кампанія НКРЕКП <b>спільно</b> з Держенергонаглядом – публічні роз'яснення щодо прав замовника, стандартів процедури приєднання та каналів подання скарг.</p> <p>2) Створення регіональних платформ взаємодії з ОСР – <b>за участі</b> асоціацій громад, проєктів підтримки.</p> <p><b>Ініціатива</b> проведення необхідних заходів покладесться на ОМС.</p> <p>3) Розробка Регулятором типових шаблонів звернень суб'єктів як замовників приєднання об'єктів розподіленої генерації за предметом виявлення ознак, що можуть вказувати</p> |

| № за/п | Цілі та завдання  | План заходів  | Строк виконання (роки включно)   | Необхідні інструменти  |
|--------|---|---|--|--|
|        | ускладнення з боку операторів мереж   | 3) Сприяти створенню регіональних платформ обміну досвідом між громадами з метою виявлення типових порушень та узгоджених дій.<br>4) Формувати зворотний зв'язок між замовниками та органами державного нагляду для забезпечення практики реагування на дії ОСР.<br>5) Розробити типові шаблони скарг, рекомендацій та покрокових алгоритмів дій при порушеннях процедур приєднання.  | 2025-2026<br><br>Постійно<br><br>2025-2026                                   | на порушення з боку ОСР. Поширення необхідних інструкцій на широкий загал.<br><b>Відповідальний ЦОВВ:</b> НКРЕКП.<br>4) Вебінари та навчальні онлайн сесії для ОМС та бізнесу, <b>за участі</b> НКРЕКП, проведення яких <b>організовує</b> ОМС, – з інструкціями, як фіксувати порушення, оформлювати документи, формувати запити та звернення.  |
| 3      | <b>Основні мета:</b><br>Залученість громадян та місцевих бізнесів до вирішення стратегічного завдання з посилення енергостійкості громад<br><b>Завдання:</b><br>Підвищити обізнаність громадян щодо існуючих переваг та механізмів підтримки проєктів розподіленої генерації, в т.ч. з використанням ВДЕ. | 1) Розпочати освітню кампанію з питань розподіленої генерації, енергоефективності та енергоменеджменту для населення і бізнесу.<br>2) Проводити регулярні тренінги, семінари, інформаційно-просвітницькі заходи із залученням фахівців і громадських організацій.<br>3) Розробити та запустити єдину інтерактивну онлайн-платформу з перевіреною інформацією, калькуляторами окупності та форумом для обміну досвідом.<br>4) Розгорнути у ЗМІ та соцмережах інформаційну кампанію про переваги та умови використання розподіленої генерації, із фокусом на приклади з реальних громад.<br>5) Розробити заходи, які сприятимуть формуванню енергетичних кооперативів як інструменту залучення громадян до місцевих проєктів ВДЕ. | 2025-2026<br><br>Постійно<br><br>2025-2026<br><br>2025-2026<br><br>2025-2026 | 1) Національна освітньо-комунікаційна програма з розподіленої генерації – розроблена <b>під егідою</b> Міненерго та Держенергоефективності.<br>2) Цикл тренінгів та навчальних сесій для громадян і підприємців – <b>реалізація</b> ОМС <b>спільно</b> з профільними асоціаціями.<br>3) Єдина онлайн-платформа «Енергетичні можливості громади» – з калькулятором окупності, базою знань, історіями успіху та роз'ясненнями. <b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Мінрозвитку, Держенергоефективності.<br>4) Комунікаційна стратегія з просування розподіленої генерації у ЗМІ – розроблена за участі медіа експертів і маркетологів (відеореєси, інфографіка, соцмережі, радіо).<br><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Мінрозвитку, Держенергоефективності.<br>5) Програма «Уроки енергетики» для шкіл та ліцеїв – інтеграція тематики у середню освіту.<br><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Держенергоефективності, Міносвіти. |

| № за/п  | Цілі та завдання   | План заходів   | Строк виконання (роки включно)   | Необхідні інструменти   |
|---|--|--|--|---|
|   |  | 6) Розглянути можливості та розробити план дій щодо застосування міжнародного досвіду з розвитку енергетичної культури та громадської участі у ВДЕ-проектах.   | 2025-2026  | 6) Інформаційна підтримка через сайти ОМС, асоціацій громад, профільних громадських організацій – регулярне оновлення практичної інформації, успішних прикладів.  |
| 4   | <p><b>Основна мета:</b><br/>Прозорість та належний доступ до об'єктивної та структурованої інформації у сфері розподіленої генерації</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Забезпечити публічний доступ до об'єктивної та структурованої інформації у сфері розподіленої генерації</p> | <p>1) Створити національну онлайн-платформу з інформацією про технології розподіленої генерації, моделі реалізації, джерела фінансування, кейси та процедури впровадження.</p> <p>2) Посилити регіональні центри енергетичної підтримки громад – як постійно діючі консультаційні та освітні хаби на базі регіональних агенцій розвитку.</p> <p>3) Створити систему енергетичних консультантів, які забезпечуватимуть індивідуальний супровід проектів у громадах.</p> <p>4) Впровадити публічний реєстр реалізованих проектів розподіленої генерації з техніко-економічними характеристиками та результатами інтегрований до національної онлайн-платформи з розвитку розподіленої генерації. Для проектів у бюджетному та муніципальному секторах передбачити окремий модуль у межах цифрової платформи DREAM.</p> <p>5) Забезпечити інституційну та правову підтримку створення енергетичних кооперативів та спільнот у громадах.</p> | <p>2025-2026</p> <p>2025-2030</p> <p>2025-2030</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> | <p>1) Єдина платформа з розвитку розподіленої генерації, що містить основні модулі: техніка, інвестиції, процедури, кейси, фінанси.<br/><b>Координація забезпечується</b> Міненерго або Держенергоефективності.</p> <p>2) Регіональні енергетичні хаби – на базі обласних агенцій регіонального розвитку, з постійними консультантами та методичними матеріалами.<br/><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Держенергоефективності, Мінрозвитку (за згодою).</p> <p>3) Національна система енергетичних консультантів з урахуванням міжнародної практики (наприклад, досвіду Німеччини). Започаткувати роботу системи в тестовому режимі можливо за підтримки міжнародних донорських програм.<br/><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Держенергоефективності, Мінрозвитку (за згодою).</p> <p>4) Відкритий реєстр успішних проектів розподіленої генерації – інтегрований у платформу, наповнення за участі громад, доступний для публічного аналізу.<br/><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Мінрозвитку, Держенергоефективності</p> <p>5) Інформаційно-освітня кампанія з розвитку енергоспільнот.<br/><b>За участі</b> громад, профільних громадських та інших організацій.</p> |
| <b>III. Комплекс заходів, спрямованих на усунення фінансових бар'єрів</b> |  |  |  |   |

| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів  | Строк виконання (роки включно)                                      | Необхідні інструменти   |
|--------|--|---|---|---|
| 1      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Створення додаткових інструментів для фінансування проектів розподіленої генерації у громадах</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Вирішити проблему дефіциту фінансових ресурсів для розвитку проектів розподіленої генерації у громадах</p> | <p>1) Створити змішану фінансову модель для громад, що поєднує гранти, пільгові кредити та часткове співфінансування з місцевих бюджетів.</p> <p>2) Розглянути умови та розробити план дій для запровадження національний механізм довгострокового пільгового кредитування для реалізації муніципальних проектів розподіленої генерації.</p> <p>3) Розробити механізм консолідованих «зелених» облігацій для об'єднання малих проектів громад у спільний фінансовий портфель.</p> <p>4) Поширити практики використання ЕСКО-контрактів для розподіленої генерації, зокрема для об'єктів критичної інфраструктури.</p> | <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> | <p>1) Розробка типових моделей фінансування проектів розподіленої генерації (модель «2+1» – грант + пільговий кредит + кошти громади) та шаблони бізнес-моделей (ЕСКО для СЕС/УЗЕ) з прогнозами, типовими договорами та алгоритмами впровадження.</p> <p><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Держенергоефективності, Мінрозвитку.</p> <p>2) Національна програма пільгового кредитування муніципалітетів – з ресурсами міжнародних інституцій, через державні банки.</p> <p><b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Мінфін за участі Мінрозвитку, державних банків та Держенергоефективності.</p> <p>3) Консолідовані зелені облігації – формування спільного портфеля енергоефективних проектів (приклад BGK Climate Bonds, стандарт Climate Bonds Initiative).</p> <p><b>Відповідальний ЦОВВ:</b> Мінфін, за участі Мінрозвитку, державних банків та Держенергоефективності.</p> |
| 2      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Інвестиційна привабливість проектів енергетики, вт.ч. розподіленої генерації, за рахунок відповідних державних гарантій</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Запровадити страхування воєнних ризиків для проектів</p>                         | <p>1) Створити державну систему страхування воєнних ризиків для енергетичних проектів, включно з об'єктами розподіленої генерації.</p> <p>2) Ухвалити законодавчу базу, яка регулюватиме механізм відшкодування збитків інвесторам у разі воєнних дій.</p> <p>3) Створити спеціальний державний страховий фонд із гарантованим наповненням для компенсації втрат.</p> <p>4) Забезпечити рівний доступ до страхового покриття як для великих, так і для малих проектів на рівні громад.</p>  | <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> <p>2025-2026</p> | <p>1) Прийняття ВРУ законопроекту № 12372 від 30.12.2024 «Про систему страхування воєнних ризиків» – ключовий нормативний документ, що закладає законодавчі основи системи.</p> <p><b>Відповідальний орган:</b> ВРУ.</p> <p>2) Спеціальний страховий фонд – фінансування за рахунок: обов'язкових відрахувань, міжнародних грантів, державного бюджету.</p> <p><b>Відповідальні ЦОВВ:</b> Мінфін, Мінекономіки (за згодою).</p>   |

| № за/п  | Цілі та завдання  | План заходів   | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти  |
|---|---|--|--------------------------------|--|
| <b>IV. Комплекс заходів, спрямованих на усунення бар'єрів, що впливають на економічні показники проєктів розподіленої генерації</b> |   |  |                                |  |
| 1   | <p><b>Основна мета:</b><br/>Відновлення економічної рівноваги та зменшення перехресного субсидування на ринку електричної енергії та у сфері тепlopостачання</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Забезпечити поступовий перехід до економічно обґрунтованих цін і тарифів на ринку електричної енергії та у сфері тепlopостачання</p> | <p>Для ринку електричної енергії:</p> <p>1) Поступовий перехід до економічно обґрунтованих цін на електричну енергію для окремих категорій споживачів, таких як індивідуальні та колективні побутові споживачі, юридичні особи – власники (балансоутримувачі) майна, що використовується для компактного поселення внутрішньо переміщених осіб, релігійні організації.</p> <p>2) Комплексне вирішення проблеми боргів на ринку електричної енергії по всьому ланцюжку від виробництва до споживання електричної енергії.</p> | 2025-2027                      | <p>1) План поступового переходу до економічно обґрунтованої ціни на електричну енергію з урахуванням соціального захисту споживачів, затверджений Кабінетом Міністрів України. <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Міненерго, НКРЕКП</p> <p>2) Внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 483 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» – періодично згідно зі схваленим Планом з метою затвердження нових тарифів на електричну енергію, коригування зобов'язань учасників ринку електричної енергії, на яких покладені спеціальні обов'язки по задоволенню громадян електроенергією. <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Міненерго, НКРЕКП</p> <p>3) Здійснення перерахунку житлових субсидій на житлово-комунальні послуги для всіх домогосподарств, які мають право (набудуть право) на отримання субсидії через зростання тарифів на електроенергію. <b>Відповідальний орган:</b> Пенсійний фонд.</p> <p>4) Порядок захисту вразливих споживачів електричної енергії, затверджений КМУ, – визначення категорій вразливих споживачів, спеціальних заходів захисту вразливих споживачів, додаткових до системи субсидій, механізмів обліку вразливих споживачів, моніторингу виконання заходів захисту та ін. <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Міненерго, НКРЕКП.</p> <p>5) Розроблення схем погашення боргів на ринку електричної енергії по всьому ланцюжку від виробництва до споживання електричної енергії із визначенням складу</p> |

| № за/п | Цілі та завдання | План заходів  | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти   |
|--------|------------------|---|--------------------------------|---|
|        |                  |   |                                | <p>учасників розрахунків, джерел фінансування (у разі потреби). Підготовка Дорожньої карти із планом заходів для погашення боргів на основі розроблених схем. <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Міненерго, Мінфін, НКРЕКП із залученням учасників ринку.</p> <p>6) Підготовка проекту закону (проектів законів), необхідного для реалізації розроблених схем погашення боргів, мінімізації податкового навантаження на учасників розрахунків (у разі потреби). <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Міненерго, Мінфін, НКРЕКП із залученням учасників ринку.</p> <p>7) Підготовка проектів нормативно-правових актів, необхідних для реалізації розроблених схем погашення боргів – на основі прийнятого закону (у разі потреби). <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Міненерго, Мінфін, НКРЕКП із залученням учасників ринку.</p>   |
|        |                  | <p>Для сфери теплопостачання:</p> <p>1) Скасування законодавчо встановленої заборони на тимчасовий період (протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після його припинення або скасування) підвищувати для населення тарифи на послуги з розподілу природного газу; теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) для населення; постачання теплової енергії та гарячої води.</p> <p>2) Встановлення економічно обґрунтованих тарифів на теплову енергію для населення</p> | 2025-2027                      | <p>1) Внесення змін до Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29 липня 2022 року № 2479-IX – в частині скасування мораторію, встановленого на підвищення цін (тарифів) на ринку природного газу та у сфері теплопостачання, або пом'якшення його умов. <b>Відповідальні органи:</b> ВРУ, КМУ, Міненерго, Мінрозвитку.</p> <p>2) Здійснення перерахунку житлових субсидій на житлово-комунальні послуги для всіх домогосподарств, які мають право (набудуть право) на отримання субсидії через зростання тарифів на теплову енергію. <b>Відповідальний орган:</b> Пенсійний фонд України.</p> <p>3) Прийняття закону, спрямованого на врегулювання існуючої кредиторської заборгованості підприємств теплопостачання (підтримка проекту закону, зареєстрованого у ВРУ за №11273 від 20.05.2024 «Про внесення змін до</p> |

| № за/п | Цілі та завдання  | План заходів   | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти  |
|--------|---|--|--------------------------------|--|
|        |   | 3) Вирішення питання боргів з компенсації різниці в тарифах підприємствам тепlopостачання з державного бюджету України, як це передбачено законом.                                 |                                | деяких законів України щодо врегулювання кредиторської заборгованості підприємств тепло-, водopостачання та водовідведення). <b>Відповідальні органи:</b> ВРУ за підтримки КМУ, Мінрозвитку.<br>4) При внесенні змін до Закону України «Про Державний бюджет на 2025 рік» та при формуванні Державного бюджету України на наступні роки передбачати необхідний обсяг коштів для компенсації різниці в тарифах. <b>Відповідальні органи:</b> ВРУ, КМУ, Мінфін, Мінрозвитку.   |
| 2      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Стимулювання учасників на ринку електричної енергії та у сфері тепlopостачання до більш активного розвитку проектів розподіленої генерації</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Створити достатні ринкові сигнали для учасників ринків</p> | <p>Для ринку електричної енергії:</p> <p>1) Скасування або перегляд граничних цін (прайс кепів) на різних сегментах ринку електричної енергії (РДН, ВДР, балансууючому ринку).</p> | 2025-2026                      | <p>1) Прийняття закону, спрямованого на врегулювання питань об'єднання ринків електричної енергії України та ЄС, (проект закон, зареєстрований у ВРУ № 12087-д від 27.06.2025). <b>Відповідальні органи:</b> ВРУ за підтримки КМУ, Міненерго, НКРЕКП.</p> <p>2) Проведення дискусій щодо скасування граничних цін на ринку електричної енергії, з метою формування мети та оцінки можливих наслідків у разі прийняття такого рішення. <b>Відповідальні органи/організації:</b> НКРЕКП із залученням Міненерго, Комітету ВРУ з питань енергетики та житлово-комунального господарства, Секретаріату Енергетичного Співтовариства, галузевих асоціацій, учасників ринку.</p> <p>3) Прийняття НКРЕКП рішення щодо скасування граничних цін в тестовому режимі – на певний період для оцінки результатів роботи ринку без встановлених НКРЕКП граничних цін.<br/><b>Відповідальний орган:</b> НКРЕКП.</p> <p>4) Інформаційна кампанія НКРЕКП – публічні роз'яснення щодо неприпустимості спроб або безпосереднього маніпулювання на оптовому енергетичному</p> |

| № за/п | Цілі та завдання | План заходів   | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти  |
|--------|------------------|--|--------------------------------|--|
|        |                  |  |                                | <p>ринку учасниками в умовах лібералізації цін (скасування граничних цін) та невідворотності покарання за такі діяння.</p> <p><b>Відповідальні органи/організації:</b> НКРЕКП за підтримки засобів масової інформації, профільних асоціацій, учасників ринку та інших організацій.</p> <p>5) За результатами оцінки роботи ринку без встановлених НКРЕКП граничних цін прийняття рішення щодо продовження роботи ринку без граничних цін або встановлення НКРЕКП граничних цін.</p> <p><b>Відповідальний орган:</b> НКРЕКП.</p>  |
|        |                  | <p>Для сфери теплопостачання:</p> <p>1) Створення додаткових стимулів для сприяння конкуренції між виробниками теплової енергії</p> <p>2) Впровадження стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання (перехід суб'єктами природних монополій у сфері теплопостачання від моделі формування тарифів за принципом «витрати плюс» до моделі стимулюючого регулювання).</p> <p>3) Подальше стимулювання переходу від виробництва теплової енергії з викопних видів палива до ВДЕ шляхом створення економічно привабливих умов для проєктів будівництва теплогенеруючих установок, які використовують альтернативні джерела енергії. Йдеться про перегляд підходу встановлення тарифу для виробників теплової енергії з біомаси на рівні 90% ціни теплової енергії, виробленої з використанням</p> | 2025-2027                      | <p>1) Проведення бенчмаркінгу витрат на виробництво теплоенергії, а також застосування інших методів аналізу, що дозволять дослідити причини незастосування стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання.</p> <p><b>Відповідальні органи/організації:</b> НКРЕКП, Мінрозвитку, із залученням ОМС та суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері теплопостачання.</p> <p>2) За результатами дослідження складання Дорожньої карти з необхідними заходами для впровадження стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання.</p> <p><b>Відповідальні органи:</b> НКРЕКП, Мінрозвитку, із залученням ОМС.</p> <p>3) Реалізація заходів Дорожньої карти для впровадження стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання.</p> <p><b>Відповідальні органи</b> визначаються згідно з переліком, визначеним Дорожньою картою.</p> <p>4) Внесення змін до Закону України «Про теплопостачання» (стаття 20) з метою скасування встановленого обмеження розміру тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи ТЕЦ, ТЕС та КГУ.</p> |



| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів   | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти  |
|--------|--|--|--------------------------------|--|
|        | <p>середовища для ефективної реалізації локальних проєктів мікромереж в Україні</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Вдосконалити умови для розвитку малих систем розподілу (МСП)</p>                       | <p>2) Визначити передумови для можливості операторам МСП приєднувати побутових споживачів (як наслідок, це вимагає переходу побутових споживачів до економічно обґрунтованих тарифів).</p> <p>3) Спростити вимоги щодо ліцензування операторів МСП (ввести критерій для обов'язкового отримання ліцензії оператора МСП щодо певної кількості приєднаних користувачів за аналогією існуючих ліцензійних умов для ОСР).</p>  | <p>2025-2027</p> <p>2025</p>   | <p>2) Внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії малою системою розподілу, Кодексу систем розподілу, Правил роздрібного ринку – для приведення положень у відповідність до прийнятих змін до закону. <b>Відповідальні органи/організації:</b> НКРЕКП із залученням ОСР та інших учасників ринку.</p>   |
| 2      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Активне просування механізму самовиробництва меред споживачів</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Усунути бар'єри для купівлі-продажу електроенергії активними споживачами</p> | <p>1) Створити умови для безперешкодного укладення підприємствами, установами, організаціями, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності (активні споживачі), договорів купівлі-продажу електричної енергії з третіми особами, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мереж таких підприємств, установ, організацій.</p> <p>2) Забезпечити сприяння підприємствам, установам, організаціям, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, (активні споживачі), у підготовці до проведення процедур публічних закупівель для обрання постачальника електричної енергії, який купуватиме у активного споживача електричну енергію за механізмом самовиробництва.</p> | <p>2025</p> <p>2025</p>        | <p>1) Внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» в частині не поширення дії закону на закупівлю підприємствами, установами, організаціями, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності (активними споживачами) електричної енергії у третіх осіб, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мережах таких підприємств установ, організацій (за умови набуття третьою особою права користування державним майном відповідно до законодавства про оренду державного та комунального майна). <b>Відповідальні органи:</b> ВРУ, КМУ, Мінекономіки, Міненерго, НКРЕКП.</p> <p>2) Розробка рекомендацій щодо підготовки документації для процедури публічної закупівлі активним споживачем електричної енергії у постачальників з комерційною пропозицією, що передбачає укладення постачальником договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва. <b>Відповідальні органи/організації:</b> НКРЕКП, Мінекономіки, учасники ринку.</p> <p>3) Надання рекомендацій за запитом щодо визначення державними, комунальними установами, організаціями</p> |



| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів  | Строк виконання (роки включно)      | Необхідні інструменти   |
|--------|--|---|-------------------------------------|---|
|        |  | <p>постачальника додаткового фінансового урегулювання небалансів такого споживача);</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>● питання, що виникають у взаємовідносинах між ОСП та учасниками ринку, які входять до складу агрегованої групи та передають свої установки відпуску в управління агрегатору (виробники, оператори УЗЕ) та одночасно залишаються зобов'язаними згідно Правил ринку бути постачальниками послуг з балансування та надавати відповідні послуги ОСП;</li> <li>● інші питання.</li> </ul>  |                                     |   |
| 4      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Забезпечення ефективного використання земельних ресурсів, балансуючи потреби енергетичного розвитку з іншими пріоритетами.</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Вирішити земельні питання, що гальмують розвиток проектів розподіленої генерації та УЗЕ</p> | <p>1) Спростити порядок зміни цільового призначення землі шляхом поновлення права розробляти детальні плани територій (ДПТ) для цілей зміни цільового призначення.</p> <p>2) Дозволити розміщення УЗЕ на земельних ділянках будь-якого цільового призначення та функціонального використання.</p> <p>3) Спростити умови для реалізації проектів наземних СЕС, які встановлюються на території підприємств, установ, організацій, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності, за умови, що вироблена СЕС електроенергія використовується виключно на власні потреби без продажу (наприклад, для потреб закладів охорони здоров'я, освіти, об'єктів критичної інфраструктури та ін.). Таке</p> | <p>2025</p> <p>2025</p> <p>2025</p> | <p>1) Підтримка проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо продовження термінів дії документів з планування територій, реєстраційний № 12283 від 03.12.2024 р. – в частині спрощення порядку зміни цільового призначення землі. <b>Відповідальний орган:</b> ВРУ.</p> <p>2) Внесення змін до Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» – в частині дозволу розміщення на земельних ділянках будь-якого цільового призначення та функціонального використання таких об'єктів:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>● УЗЕ – для усіх суб'єктів, незалежно від форми власності;</li> <li>● СЕС, вироблена електрична енергія яких використовується виключно на власні потреби суб'єктів – підприємствам, установам, організаціям, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності.</li> </ul> |

| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів   | Строк виконання (роки включно)      | Необхідні інструменти  |
|--------|--|--|-------------------------------------|--|
|        |  | встановлення СЕС має відбуватися без зміни цільового призначення земельної ділянки.  |                                     | <p><b>Відповідальні органи:</b> ВРУ, КМУ, Мінагрополітики, Міненерго.</p> <p>3) Внесення змін до Переліку об'єктів будівництва, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються, затвердженого Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 06.11.2017 № 289, а саме – доповнення переліку наземними СЕС, які встановлюються на території організацій, підприємств, установ державної та комунальної власності за умови, що вироблена СЕС електроенергія використовується виключно на їх власні потреби. <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Мінрозвитку, Міненерго.</p> |
| 5      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Сприятливі умови для приєднання об'єктів розподіленої генерації та окремо СЕС та ВЕС до електричних мереж в умовах воєнного стану</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Переглянути спрощений порядок приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану</p> | <p>1) Продовжити на строк до 1 року (до 31 грудня 2026 року) спрощеного порядку приєднання об'єктів розподіленої генерації до електричних мереж ОСР.</p> <p>2) Спростити вимоги до процедури отримання технічних умов та укладення договору на приєднання. Зокрема, виключити з переліку документів, що вимагаються за спрощеним порядком, довідку військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких електроустановок.</p> <p>3) Послаблення вимоги щодо характеристик УЗЕ, які обов'язково додаються до складу СЕС та ВЕС, зменшуючи ємність УЗЕ до мінімального рівня, що здатна забезпечити видачу потужності відповідної генеруючої</p> | <p>2025</p> <p>2025</p> <p>2025</p> | <p>1) Внесення змін до постанови НКРЕКП від 26.03.2022 р. № 352 «Про особливості тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану». <b>Відповідальний орган:</b> НКРЕКП.</p>   |

| № за/п | Цілі та завдання   | План заходів  | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти   |
|--------|--|---|--------------------------------|---|
|        |  | установки до 2 годин (існуюча вимога – не менше 4 годин).   |                                |   |
| 6      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Спрощення умов для встановлення дахових СЕС</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Переглянути дозвільні процедури для встановлення дахових СЕС</p>   | <p>1) Спростити вимоги до встановлення генеруючих установок приватних домогосподарств та дахових СЕС суб'єктами господарювання.</p> <p>2) Дозволити відносити дахові СЕС до класу наслідків СС1 за умови встановлення інверторів та акумуляторів в будівлі (або зовні будівлі) з класом наслідків СС1.</p>  | 2025<br><br>2025               | <p>1) Формування критеріїв визначення об'єктів будівництва, на яких можуть встановлюватись генеруючі установки та дахові СЕС без отримання дозвільних документів у сфері будівельної діяльності. <b>Відповідальні органи/організації:</b> Мінрозвитку, Міненерго, із залученням організацій у сфері проектування та будівництва.</p> <p>2) Внесення змін до Переліку будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затвердженого постановою КМУ від 07.06.2017 № 406. <b>Відповідальні органи:</b> КМУ, Мінрозвитку, Міненерго.</p>  |
| 7      | <p><b>Основна мета:</b><br/>Усунення ризиків для виробників електричної енергії на об'єктах розподіленої генерації, пов'язаних із загальними вимогами щодо забезпечення резервів палива для великих станцій</p> <p><b>Завдання:</b><br/>Переглянути вимоги до об'єктів розподіленої генерації щодо</p> | <p>1) Звільнити на законодавчому рівні виробників, які виробляють електричну енергію на об'єктах розподіленої генерації, від вимоги щодо створення обов'язкових резервів палива. Наразі, встановлення типів електростанцій, до яких застосовується вимога щодо створення резервів палива, та вимоги до резервів є дискреційним повноваженням Міненерго.</p> <p>Мета звільнення виробників, які виробляють електричну енергію на об'єктах розподіленої генерації, від зазначених вимог на законодавчому рівні – уникнути ризиків дискреційності повноважень Міненерго.</p> | 2025                           | <p>1) Внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії» в частині звільнення від вимог щодо створення обов'язкових резервів палива для виробників, які виробляють електричну енергію на об'єктах розподіленої генерації. <b>Відповідальні органи:</b> ВРУ, КМУ, Міненерго.</p> <p>2) Внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії – за результатами прийняття змін до Закону України «Про ринок електричної енергії». <b>Відповідальний орган:</b> НКРЕКП.</p> <p>3) Внесення змін до Порядку формування прогнозного балансу електричної енергії об'єднаної енергетичної системи України на розрахунковий рік – за результатами прийняття змін до Закону України «Про ринок електричної енергії». <b>Відповідальний орган:</b> Міненерго.</p> |

| № за/п | Цілі та завдання             | План заходів | Строк виконання (роки включно) | Необхідні інструменти |
|--------|------------------------------|--------------|--------------------------------|-----------------------|
|        | забезпечення резервів палива |              |                                |                       |